

HELSINGIN YLIOPISTO

Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa

Pro gradu -kyselytutkimus Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyvistä
käsityksistä

Juha Karhu
Pro gradu -tutkielma
Lähi-idän tutkimus
Maailman kulttuurien laitos
Helsingin yliopisto
Marraskuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Lähi-idän tutkimus	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Juutalaisuuden tutkimus			
Tekijä – Författare – Author Juha Karhu			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa: Pro gradu -kyselytutkimus Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyvistä käsityksistä			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 115 s. + liitteet 71 s.
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielman tarkoituksena on kartoittaa täysi-ikäisten Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyviä käsityksiä. Tutkielmassa selvitetään rukoilemisen saamia eri muotoja, uskonnollisia näkemyksiä sekä uskonnonharjoittamiseen liittyvien toimien esiintymistiheyksiä täysi-ikäisten Suomen juutalaisten keskuudessa.</p> <p>Tutkimusaineisto on kerätty kaksikielisellä verkkokyselyllä, ja tutkimusaineistoon sisältyy sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia aineistoja. Suljettujen kysymysten analysoinnissa on käytetty pääsääntöisesti kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmiä. Avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten järjestämisen apuvälineenä on käytetty sisällönanalyysiä. Avoimiin kysymyksiin saatuja vastauksia on analysoitu sisällön erittelyn lisäksi myös kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen.</p> <p>Tarkastelun kohteena olevasta ryhmästä saadun näytteen (n=94) osalta vastaajien selvän enemmistön kohdalla rukoileminen heijastelee pääpiirteittäin rabbiinisen juutalaisuuden mukaista kuvausta rukoilemisesta. Vastauksissa ilmenee ensisijaisten rukoilemista käsittelevien kirjallisten lähteiden käsitteitä, metaforia ja näkemyksiä. Henkilökohtaisessa uskonnonharjoittamisessaan vastaajat ovat selvästi keskimääräistä suomalaista otosjoukkoa aktiivisempia. Taustatekijöiden osalta näytteen sisäisissä riippuvuussuhteissa sukupuoli ja ikä ovat juutalaisuuden suuntauksille perustuvaa ryhmäjakoa heikompia selitysmittareita rukoiluun liittyvissä näkemyksissä. Vastaajaryhmittäin tarkasteltuna pienen vastaajajoukon näkemykset poikkeavat merkittävästi sekä rukoilemiseen että uskonnollisuuteen liittyvissä kysymyksissä vastaajien enemmistön näkemyksistä lukuun ottamatta juutalaiseen perinteeseen ja juutalaiseen identiteettiin liittyviä aihepiirejä.</p> <p>Tässä tutkielmassa saadut tulokset voivat antaa aihetta jatkotutkimuksille, joissa selvitettäisiin, kuinka yleisiä kerätyistä vastauksista havaitut piirteet ovat Suomen juutalaisten keskuudessa. Arkaluonteisia tietoja sisältäviä kyselyitä voinee jatkossa toteuttaa vuoden 2020 aikana avattavan Helsingin yliopiston REDCap-verkkokyselyalustan avulla tässä tutkielmassa käytetyn kolmannen osapuolen kyselyalustan ja henkilötietojen käsittelijän sijaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Juutalaisuus, rukoileminen, rukoilu, survey, kyselytutkimus, Suomen juutalaiset, juutalaiset			
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingin yliopiston avoin digitaalinen arkisto Helda			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information 53 kuviota ja 5 liitettä			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkielman rakenne ja eteneminen	2
1.2	Aikaisempi tutkimus	2
2	Taustaa.....	4
2.1	Juutalaisten historiasta Suomessa.....	4
2.2	Suomen juutalaiset seurakunnat.....	7
2.3	Kysymyksestä ”kuka on juutalainen Suomessa?”	10
3	Juutalaisessa kirjallisuudessa mainituista rukoilemisen piirteistä.....	14
3.1	Käytetystä kirjallisuudesta sekä eri traditioista.....	14
3.2	Lähtökohtia rukoilemiselle (Q23.1–Q23.2 ja Q23.5).....	16
3.3	Šekina (jumalallinen läsnäolo, Jumalan läsnäolo, Q23.3–Q23.4, Q27.4 sekä Q33–Q34)..	18
3.4	Kavana (sisäinen tarkoitus, intentio, Q24.1–Q24.6).....	19
3.5	Rukoilun tunnustuksellisesta aspektista (Q24.7–Q24.8 ja Q25.1–Q25.4).....	24
3.6	Rukoilussa heräävistä mielikuvista ja niiden merkityksestä (Q25.5–Q25.8 ja Q26).....	27
3.7	Rukoilemisen opettavaisesta luonteesta (Q27.2 sekä aiemmin mainitut Q23.4, Q24.9 ja Q25.7)	28
3.8	Rukoileminen ”sydämen työnä”	29
3.9	Rukoilemisen merkityksestä (Q23.6, Q27.1–Q27.3, Q30–Q32 sekä aiemmin mainitut Q23.4, Q24.8, Q25.3–Q25.4, Q25.6, Q27.4 ja Q33–Q34).....	30
3.10	Pyyttämisestä (Q23.5, Q27.5–Q27.9 ja Q28–Q29)	32
3.11	Rukoushetkien rukoukset ja vapaamuotoinen rukoileminen (Q21)	35
3.12	Siunaukset ja siunaaminen (Q18.6.).....	40
3.13	Rukoilemiseen liittyviä ulkoisia muotoja.....	42
3.14	Kasvoilleen maahan heittäytyminen ja Taħanun-rukous.....	45
4	Verkkokyselyillä kerätystä aineistosta	51
4.1	Kyselyn ennakoivaltelut	51
4.2	Aineiston keräämistavasta ja kyselylomakkeista	51
5	Aineiston kuvailu.....	53
5.1	Taustamuuttajat.....	53
5.2	Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet.....	56
5.2.1	Vastaajien näkemyksiä omasta uskonnollisuudestaan (Q14).....	56
5.2.2	Vastaajien näkemyksiä elämän eri osa-alueiden tärkeydestä (Q13).....	57
5.2.3	Vastaajien näkemyksiä uskonnollisten ja maallisten asioiden tärkeydestä (Q16)	58
5.2.4	Vastaajien näkemyksistä liittyen eräisiin uskontoa koskeviin väitteisiin (Q17)	59
5.2.5	Uskonnollisten toimien tiheyksistä vastaajien keskuudessa (Q18)	61

5.3	Henkilökohtainen rukoilu: missä tilanteessa ja miksi vastaajat rukoilevat?	65
5.3.1	Rukoilupaikeista ja -tilanteista vastaajien keskuudessa (Q19).....	65
5.3.2	Vapaamuotoisen rukoilemisen ja rukoushetkinä rukoilemisen eroista (Q20–Q21) .	66
5.3.3	Vastaajien näkemyksiä tärkeistä rukouskirjojen rukouksista (Q22)	67
5.4	Rukoiluun liittyviä kysymyksiä — miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta?	68
5.4.1	Rukoilemisen lähtökohdista, šekina, kavana ja rukoilun tunnustuksellinen aspekti.	68
5.4.2	Rukoilussa heräävistä mielikuvista ja rukoilemisen opettavaisesta luonteesta.....	71
5.4.3	Rukoilemisen merkityksestä	72
5.4.4	Pyyntörukouksista.....	74
5.4.5	Jumalan asemasta rukoilutapahtumassa.....	77
5.5	Dikotomiset uskonnollisiin näkemyksiin liittyvät muuttajat (Q15 ja Q30).....	78
6	Aineiston analysointi.....	80
6.1	Sukupuolten välisistä näkemyseroista	80
6.2	Näkemyseroista juutalaisuuden eri suuntausten välillä.....	83
7	Tulokset ja yhteenveto.....	91
7.1	Onko aineistosta mahdollista löytää joitakin uusia kategorioita aineistohavaintojen luokitteluksi? (TK6)	91
7.2	Vaihtelevatko Suomen juutalaisten näkemykset rukoilemisesta joidenkin taustatekijöiden (esimerkiksi sukupuoli, ikä, käynti juutalaisessa koulussa) mukaisesti? (TK5).....	91
7.3	Heijastelevatko Suomen juutalaisten käsitykset perinteisiä, uskonnollisissa teksteissä esiintyviä rukoilemiseen liittyviä käsityksiä? (TK2).....	92
7.4	Kuinka aktiivisia Suomen juutalaiset ovat omassa uskonnonharjoittamisessaan? (TK3) .	92
7.5	Poikkeaako Suomen juutalaisten aktiivisuuden aste uskonnonharjoittamisessa valtaväestöstä havaituista trendeistä? (TK3)	93
7.6	Miten Suomen juutalaiset suhtautuvat rukoilemiseen? (TK1).....	94
8	Pohdinta ja johtopäätökset.....	95
9	Lähdeluettelo	98
9.1	Muut lähteet (Internet-lähteet)	105
	Liitteet	109
	Liite 1: Verkkokysely suomeksi	109
	Liite 2: Verkkokysely englanniksi	124
	Liite 3: Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus	139
	Liite 4: Privacy Notice for Scientific Research	152
	Liite 5: Kuviaita.....	165

Taulukkoluetelo

Taulukko 1: Rukoilemisen eri kategoriat juutalaisuudessa Da’at zegenimin mukaan	17
Taulukko 2: Muutamia aškenasi- ja sefarditraditioissa käytettyjä rukouskirjoja	38
Taulukko 3: Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien määrä (JCF) vuonna 2019 sukupuolen mukaan jaoteltuna ja Suomessa asuvien kyselyyn vastanneiden sukupuolijakauma (Q12)	53
Taulukko 4: Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien määrä (JCF) vuonna 2019 ikäryhmittäin ja Suomessa asuvien kyselyyn vastanneiden ikäjakauma (Q3) ...	54

Kuvioluettelo

Kuvio 1: Vastaaajien kategorisointia American Jewish Year Bookissa (AJYB) vuonna 2014	11
Kuvio 2: Suomen juutalaisten seurakuntien jäsenmäärät vuosina 2000–2019 sekä AJYB:n arvioita Suomen juutalaisten määristä	13
Kuvio 3: Vastaaajien jakauma juutalaisuuden suuntauksen mukaan (Q11)	56
Kuvio 4: Eräitä elämän osa-alueita koskevien näkemysten vertailua vastaaajien (Q13) ja EVS:n sekä WVS:n tulosten välillä vuosina 1990–2017.....	58
Kuvio 5: Vastaaajien näkemyksiä eräiden uskonnollisten ja maallisten asioiden tärkeydestä (Q16)	59
Kuvio 6: Vastaaajien käsityksiä liittyen eräisiin uskontoa koskeviin väitteisiin (Q17).....	60
Kuvio 7: Uskonnollisten toimien frekvenssejä vastaaajien keskuudessa (Q18)	61
Kuvio 8: Uskonnollissävyytteisten toimien kumulatiivisia osuuksia vähintään päivittäin, viikoittain, kuukausittain ja vuosittain luokiteltuina (Q18).....	63
Kuvio 9: Rukoilemistihyeyksien vertailua kyselyyn vastanneiden (Q18.8) ja EVS:n sekä WVS:n tulosten välillä vuosina 1999–2017	64
Kuvio 10: Vapaamuotoisen rukoilemisen ja rukoushetkinä rukoilemisen eroista (Q21)	66
Kuvio 11: Vastaaajien näkemyksiä tärkeistä rukouskirjojen rukouksista (Q22).....	68
Kuvio 12: Vastaaajien näkemyksiä rukoilemisen lähtökohdista (Q23.1–2 ja Q23.5)	69
Kuvio 13: Vastaaajien näkemyksiä šekinaan liittyen rukoilemisen yhteydessä (Q23.3–Q23.4 ja Q27.4).....	69
Kuvio 14: Vastaaajien näkemyksiä kavanaan liittyen (Q24.1–Q24.6)	70
Kuvio 15: Vastaaajien näkemyksiä rukoilemisen tunnustukselliseen aspektiin liittyen (Q24.7– Q24.8 ja Q25.1–Q25.4).....	71
Kuvio 16: Rukoilemisen merkityksestä (suljetut kysymykset, kyselylomakkeen osa D).....	72
Kuvio 17: Vastaaajien näkemyksiä pyyntörukouksiin liittyen (suljetut kysymykset, kyselylomakkeen osa D)	74

Kuvio 18: Vastaajien näkemyksiä Jumalan asemasta rukoilutapahtumassa (suljetut kysymykset, osa D)	77
Kuvio 19: Eräiden elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä sukupuolten välisiä näkemyseroja vastaajien keskuudessa (Q13)	81
Kuvio 20: Sukupuolten välisistä näkemyseroista koskien uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyttä (Q16).....	82
Kuvio 21: Uskontoon liittyvien toimien frekvenssejä sukupuolittain jaoteltuina (Q18)	82
Kuvio 22: Sukupuolten välisistä näkemyseroista rukoiluun liittyvissä kysymyksissä (Q17, Q24–Q25 ja Q27).....	83
Kuvio 23: Eräiden elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä vastauksia juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q13)	85
Kuvio 24: Eräiden uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä vastauksia juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q16)	86
Kuvio 25: Vastauksia dogmaattishenkisiin kysymyksiin juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q17)	87
Kuvio 26: Frekvenssien mediaaniarvoja juutalaisuuden suuntauksittain lueteltuina (Q18) ..	88
Kuvio 27: Ryhmien välisistä näkemyseroista koskien eräitä luvussa 3 mainittuja aihepiirejä	89
Kuvio 28: Ryhmien välisistä näkemyseroista rukoiluun liittyvien kysymysten kohdalla (Q23–Q25 ja Q27)	90
Kuvio 29: ”Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?” (Q7), ESS:n vastaukset vuosina 2002–2018 ja uskontokuntiin kuulumattomien osuus Suomessa vuosina 2002–2019	165
Kuvio 30: ”Kuinka uskonnollinen mielestänne olette?” (Q14) ja ESS:n vastaukset vuosina 2002–2018	166
Kuvio 31: Vastaajien näkemyksiä elämän eri osa-alueiden tärkeydestä (Q13).....	167
Kuvio 32: Vähintään päivittäin, viikoittain ja kuukausittain rukoilevien vastaajien kumulatiivisia osuuksia eri kyselytutkimuksissa (Q18.8, RT, GE, LU ja ISSP) ...	168
Kuvio 33: Rukoilupaikoista ja -tilanteista vastaajien keskuudessa (Q19).....	168
Kuvio 34: Vastaajien näkemyksiä rukoushetkien rukousten ja vapaamuotoisten rukousten välisistä eroista (Q20).....	169
Kuvio 35: Vastaajien näkemyksiä siitä, kuuleeko Jumala rukouksia (Q23.2) ja GE:n tulokset vuosina 2007–2015 sekä RT:n tulokset vuonna 1998.....	170
Kuvio 36: Rukoilussa heräävistä mielikuvista (Q25.5–Q25.8)	170
Kuvio 37: Rukoilemisen opettavaisesta luonteesta (Q27.2 sekä Q23.4, Q24.9 ja Q25.7)....	171
Kuvio 38: Rukoilemisen tuomasta helpotuksesta (RT 1998 ja Q23.6) sekä uskonnosta saatavasta avusta tai voimasta (WVS 1996 ja EVS 1999).....	171
Kuvio 39: Vastaajien näkemyksistä rukoilun merkityksestä (avoin kysymys Q33).....	172
Kuvio 40: Vastaajien näkemyksiä siitä, mitä rukoileminen estää tai ehkäisee (avoin kysymys Q32).....	172

Kuvio 41: Vastaajien näkemyksiä haluamiseen, pyytämiseen ja tarvitsemiseen liittyen (avoin kysymys Q28)	173
Kuvio 42: Vastaajien näkemyksiä pyyntörukousten toteutumattomuudesta (avoin kysymys Q29).....	173
Kuvio 43: Rukoilun vaikuttavuudesta asioiden kulkuun (RT 1998) tai Jumalan suunnitelmiin (Q31)	174
Kuvio 44: Vastaajien näkemyksiä Jumalan suunnitelmien muuttamisesta rukoilemisen avulla (kysymykseen Q31 annetut kommentit).....	174
Kuvio 45: Uskonnollisessa elämässä onnistumisesta ja yrittämisestä (Q15)	175
Kuvio 46: Vastaajien näkemyksiä onnistumisesta ja yrittämisestä uskonnollisen elämän yhteydessä (kysymykseen Q15 annetut kommentit).....	175
Kuvio 47: Vastausten jakauma monivalintakysymyksessä ”Kuka tarvitsee rukouksia?” (Q30)	176
Kuvio 48: Vastaajien näkemyksiä siitä, kuka tarvitsee rukouksia (kysymykseen Q30 annetut kommentit)	176
Kuvio 49: Näkemyksiä pyyntörukouksiin liittyen sukupuolittain tarkasteltuna (Q21.6)	177
Kuvio 50: Ryhmien välisistä näkemuseroista eräisiin elämän osa-alueisiin liittyen (Q13) ...	177
Kuvio 51: Ryhmien välisistä näkemuseroista koskien eräiden uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyttä (Q16).....	178
Kuvio 52: Ryhmien välisistä näkemuseroista dogmaattishenkisiä kysymyksiä koskien (Q17)	179
Kuvio 53: Ryhmien välisistä frekvenssien eroista koskien uskontoon liittyviä toimia (Q18)	179

Luettelo kuvioden otsikoissa käytetyistä lyhenteistä

Lyhenne	Selite
ESS 2002s	European Social Survey (ESS Round 1) 2002: Suomen aineisto 2002 ¹
ESS 2004s	European Social Survey (ESS Round 2) 2004: Suomen aineisto 2004 ²
ESS 2006s	European Social Survey (ESS Round 3) 2006: Suomen aineisto 2006 ³
ESS 2008s	European Social Survey (ESS Round 4) 2008: Suomen aineisto 2008 ⁴
ESS 2010s	European Social Survey (ESS Round 5) 2010: Suomen aineisto 2010 ⁵
ESS 2012s	European Social Survey (ESS Round 6) 2012: Suomen aineisto 2012 ⁶
ESS 2014s	European Social Survey (ESS Round 7) 2014: Suomen aineisto 2014 ⁷

¹ Jowell et al. 2018a.

² Jowell et al. 2018b.

³ Jowell et al. 2018c.

⁴ Jowell et al. 2018d.

⁵ Jowell et al. 2011.

⁶ Fitzgerald et al. 2018a.

⁷ Fitzgerald et al. 2018b.

Lyhenne	Selite
ESS 2016s	European Social Survey (ESS Round 8) 2016: Suomen aineisto 2016 ⁸
ESS 2018s	European Social Survey (ESS Round 9) 2018: Suomen aineisto 2018 ⁹
EVS 1990s	European Values Study (2nd EVS wave) 1990: koko aineistosta poimittu Suomen aineisto ¹⁰
EVS 1999s	European Values Study (3rd EVS wave) 1999: Suomen aineisto 1999–2000 ¹¹
EVS 2008sa	European Values Study (4th EVS wave) 2008: Suomen aineisto, pois lukien Ahvenanmaa 2009 ¹²
EVS 2017sa	European Values Study (5th EVS wave) 2017: Suomen aineisto, pois lukien Ahvenanmaa 2017–2018 ¹³
EVS 2017r	European Values Study (5th EVS wave) 2017: Suomen ruotsinkielisten aineisto 2018–2019 ¹⁴
GE 2003	Gallup Ecclesiastica 2003 ¹⁵
GE 2007	Gallup Ecclesiastica 2007 ¹⁶
GE 2011	Gallup Ecclesiastica 2011 ¹⁷
GE 2015	Gallup Ecclesiastica 2015 ¹⁸
ISSP 2008s	International Social Survey Programme ISSP 2008: uskonto III: Suomen aineisto ¹⁹
ISSP 2018s	International Social Survey Programme ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto ²⁰
LU 2017	Luterilaisuuskysely 2017 ²¹
RMJ 2020	Tämä kyseinen tutkielma itsessään (“Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa”)
RT 1998	Rukoilututkimus 1998 ²²
WVS 1996s	World Values Survey (WVS Wave 3) 1995–1998: Suomen aineisto 1996 ²³
WVS 2005s	World Values Survey (WVS Wave 5) 2005–2009: Suomen aineisto 2005 ²⁴

⁸ Fitzgerald et al. 2018c.

⁹ European Social Survey 2020.

¹⁰ EVS 2011.

¹¹ EVS 2012; World Values Study Group et al. 2018b.

¹² Pehkonen & Kääriäinen 2019; EVS 2016.

¹³ European Values Study Group 2020; EVS 2019.

¹⁴ von Schoultz et al. 2019; EVS 2019.

¹⁵ Kirkon tutkimuskeskus 2018b.

¹⁶ Kirkon tutkimuskeskus 2018c.

¹⁷ Kirkon tutkimuskeskus 2018d.

¹⁸ Kirkon tutkimuskeskus 2019.

¹⁹ International Social Survey Programme et al. 2010; ISSP Research Group 2018.

²⁰ International Social Survey Programme (ISSP) & Melin 2019; Muckenhuber 2020 et al.

²¹ Salomäki & Ketola 2018.

²² Kirkon tutkimuskeskus 2002b.

²³ WVS 2018a.

²⁴ World Values Study Group et al. 2018a; WVS 2018b.

Translitteraatiosta

Aakkosten siirtokirjoituksessa on käytetty hybridijärjestelmää, missä vain osa Begadkefat-kirjaimista on huomioitu ja tsade-kirjain (צדֵי) ilmaistu kahdella konsonantilla. Poikkeamat standardista SFS 5824 sekä käytetyt foneettiset erikoismerkinnät on mainittu alla olevassa taulukossa. Käytetyssä kuvaustavassa dageš qal (דגֵשׁ קל) sekä mapiq-piste (מפיק) on huomioitu, mutta konsonanttien kahdennukset (דגֵשׁ קל) on pääsääntöisesti jätetty pois. Vokaalien pituuksia ei ole lainkaan eritelty, ja vokaalien äännearvoja on yksinkertaistettu. Lukutavan osalta kirjaimen ך kohdalla käytetty Suomen kielen aakkosten kirjainarvo z viittaa soinnilliseen z-äänteeseen. Alkukieliset (heprea, aramea ja arabia) kirjojen ja ihmisten nimet sekä verbien juurikonsonantit on kirjoitettu ilman vokaaleja, mutta alkukieliset termit ja käsitteet on vokalisoitu.

Kirjain	Käytetty kirjainarvo	Kirjain	Käytetty kirjainarvo
א	sanan alussa ja sanan lopussa ei mitään, sanan keskellä ’	מ	m
ב	b	נ	n
ב[vokaali]	v	ס	s
ג	g	ע	’
ד	d	פ	p
ה	h	פ[vokaali]	f
ו	v	צ	ts
ז	z	ק	q
ח	ħ	ך	r
ט	ṭ	שׁ	š
י	j	שׂ	ś
כ	k	ת	t
כ[vokaali]	ḳ	ת[vokaali]	ṭ
ל	l		

1 Johdanto

Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyviä käsityksiä on tutkittu akateemisissa piireissä sangen vähän, ja tätä aukkoa tutkimuskentässä pyrin opinnäytteessäni täydentämään. Tutkielmani tarkoituksena on kartoittaa rukoiluun liittyviä käsityksiä sekä selvittää rukoilemisen eri muotoja ja uskonnollisia näkemyksiä täysi-ikäisten Suomen juutalaisten keskuudessa.

Tutkielmallani on useita tavoitteita. Pää tavoitteena on tarkastella ja dokumentoida tutkimuksen kohteena olevan ryhmän, eli perusjoukon, joka koostuu täysi-ikäisistä Suomen juutalaisista, rukoilemiseen ja uskonnollisiin näkemyksiin liittyviä käsityksiä sekä selvittää uskonnonharjoittamiseen liittyvien toimien esiintymistiheyksiä heidän keskuudessaan. Tutkielmani osatavoitteena on analysoida ja vertailla saatuja tuloksia muissa tutkimuksissa saatuihin Suomen väestöä koskeviin tuloksiin niiltä osin kuin tiedot ovat yhteismitallisia keskenään. Osatavoitteena on myös selvittää, nouseeko aineistosta esille vastaajaryhmiä, joiden vastaukset olisivat samankaltaisia keskenään.

Keräsin kaksikielisellä verkkokyselyllä tutkimusaineistokseni sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia aineistoja. Suljetuilla kysymyksillä keräsin eräänlaisen tutkimusrungon yleiseksi kuvaukseksi tutkitavasta ilmiöstä. Lisäksi kartoitin vastaajien käsityksiä myös avoimilla kysymyksillä aihepiirin monitahoisuudesta johtuen. Suljettujen kysymysten analysoinnissa käytin pääsääntöisesti kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmiä. Avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten järjestämisen apuvälineenä käytin sisällönanalyysiä, ja rukoilemiseen liittyviä käsityksiä analysoin myös sisällön erittelyn keinoin. Avoimissa kysymyksissä analysoin saatuja vastauksia ja tuloksia myös kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen. Saatua tuloksia tarkastelen sukupuolittain sekä mahdollisten löydettyjen vastaajaryhmien mukaisesti.

Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

- TK1: Miten Suomen juutalaiset suhtautuvat rukoilemiseen?
- TK2: Heijastelevatko Suomen juutalaisten käsitykset perinteisiä, uskonnollisissa teksteissä esiintyviä rukoilemiseen liittyviä käsityksiä?
- TK3: Kuinka aktiivisia Suomen juutalaiset ovat omassa uskonnonharjoittamisessaan?
- TK4: Poikkeako Suomen juutalaisten aktiivisuuden aste uskonnonharjoittamisessa valtaväestöstä havaituista trendeistä?
- TK5: Vaihtelevatko Suomen juutalaisten näkemykset rukoilemisesta joidenkin taustatekijöiden (esimerkiksi sukupuoli, ikä, käynti juutalaisessa koulussa) mukaisesti?
- TK6: Onko aineistosta mahdollista löytää joitakin uusia kategorioita aineistohavaintojen luokitteluksi?

Tässä tutkielmassani lähestyn juutalaista rukoilemista lähinnä rabbiinisen juutalaisuuden käsitysten kautta, ja rukoilemisen eri alatyypeistä tutkielmassani käsittelen erikseen lähinnä vain pyyntörukouksia ja siunauksia, joten keskeisimmän tutkimusfokuksen ulkopuolelle rukousten alalajeista ovat rajautuneet esimerkiksi ylistäminen, kiittäminen, toisten puolesta rukoileminen ja syntien tunnustaminen. Näin ollen koko tutkielmani tarkastelee vain osia rukoilemisesta kyselylomakkeen noin kuudenkymmenen suoranaisesti rukoiluun liittyvän muuttujan viitoittamalla tavalla.

1.1 Tutkielman rakenne ja eteneminen

Esittelen luvussa 1.2 Suomen juutalaisia käsittelevää aiempaa tutkimustraditiota ja asemoin oman tutkielmani tutkimuskentälle. Luon luvussa 2 lyhyen katsauksen juutalaisuuden historiaan Suomessa sekä esittelen kursorisesti Suomen juutalaisten uskonnollisuuden nykytilaa tyytyen nostamaan esille vain muutamia keskeisimpiä viimeaikaisia piirteitä. Lisäksi luvussa 2 käsittelen muutamia juutalaisuuden määritelmiin ja juutalaisena olemiseen liittyviä kysymyksiä. Luvussa 3 tarkastelen juutalaiseen rukoilemiseen liittyviä аспектеja kirjallisuuden valossa ja luvussa 4 selvitan, miten tekemäni verkkokysely käytännössä toteutettiin. Kuvailen luvussa 5 verkkokyselyissä saatuja aineistoja vertailen saatuja tuloksia joiltakin osin muihin aihepiiristä tehtyjen tutkimusten tuloksiin keskittyen eroihin, yhtäläisyyksiin, toistuviin kuvioihin ja jatkumoihin etsien samalla jonkinlaista pohjaa havaittujen piirteiden tulkinnalle. Aineiston käsittelyssä näiltä osin olen pyrkinyt keskittymään tärkeimpien taustaominaisuuksien kuvaamiseen ja analysointiin. Luvussa 6 mainitsen keskeisimmät aineistoanalyysin tulokset sukupuolen ja muodostamieni ryhmien osalta. Havaittuja eroja kuvaan myös yksittäisistä indikaattoreista rakennetulla summamuuttajilla, jotka on muodostettu siten, että niissä yhdistellään niitä aihepiirejä, jotka nousevat esille juutalaista rukoilua käsittelevissä ensisijaisissa lähteissä. Luvussa 0 esitän tutkimustulokset tiivistetysti ja pyrin vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin kerätyn aineiston perusteella. Luvussa 8 esittelen tekemääni kyselytutkimukseen liittyviä erilaisia rajoituksia, arvioin kyselytutkimusta kokonaisuutena ja punta-roin kyselytutkimuksessa saamiani vastauksia. Otsikoissa ja tekstissä vilisevät Q-numerosarjahenteet viittaavat liitteiden 1 ja 2 kysymysnumeroihin.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Helsingin ja Turun juutalaisten seurakuntien jäsenet ovat olleet useiden aikaisempien tutkimusten ja tutkielmien kohteena. Hiljattain 100 vuotta täyttäneeseen Helsingin juutalaisen yhteiskouluun

ovat luoneet katsauksen muun muassa Raija Urama²⁵ ja Minna Stern.²⁶ Suomen juutalaisten identiteettiä ovat käsitelleet Helena Lavonen²⁷ ja postitse lähetetyn kyselylomakkeen avulla Julia Larsson.²⁸ Helsingin juutalaisten identiteettiä puolestaan selvitteli Jill Kotel²⁹ Semy Kahanin kohdistamassa identiteettiselvityksensä Helsingin juutalaisen yhteiskoulun oppilaisiin ja vanhempiin.³⁰ Košer-säädöksiä ja niiden noudattamista Suomen juutalaisten keskuudessa käsittelee Kirsi Asikainen³¹ ja syntyperäisten suomalaisten kääntymistä juutalaisuuteen sekä Tiina Virtanen että Kira Zaitsev.³² Turun juutalaisen seurakunnan vaiheita on selvitetty Teuvo Virtanen,³³ ja Helsingin juutalaista seurakunnan historiaa on valottanut pro graduksaan Jaakko Lounela sekä tutkinut väitöskirjassaan Laura Ekholm.³⁴ Vain muutama vuosi sitten Mercédesz Czimbalmos selvitteli pro graduksaan Helsingin juutalaisen seurakunnan jäsenien uskonnollisia käsityksiä lähettämällä kyselylomakkeen kaikille 777 seurakunnan täysi-ikäiselle jäsenelle ja haastatellen kahdeksaa seurakuntalaista.³⁵ 2000-luvun alkupuolella Svante Lundgrenin selvityksessä laaja-alaisesti juutalaisena olemista kartoittavat kyselylomakkeet lähetettiin kaikille 905 Turun ja Helsingin juutalaisten seurakuntien jäsenille.³⁶ Kielien osalta Simo Muir on puolestaan tutkinut väitöskirjassaan Helsingin jiddišinkielen puhujia.³⁷ Juutalaisten historiaa Suomessa ovat tutkineet esimerkiksi Taimi Torvinen ja Tapani Harviainen, ja viime vuosina Suomen juutalaisia koskevia tutkimuksia on julkaistu enenevässä määrin myös tieteellisissä julkaisusarjoissa.³⁸

Ehkä lähimmäksi omaa aihettani osuu Sharon Mary Franklin-Rahkosen väitöskirja,³⁹ jossa haastatteluiden ja kyselytutkimuksen avulla tehtiin arvokasta varhaisen vaiheen Suomen juutalaisten identiteettiin liittyvää perustutkimusta. Oma tutkielmani poikkeaa Czimbalmosin pro graduksaan, Lundgrenin selvityksestä ja Franklin-Rahkosen tutkimuksesta siten, että keskityn syvällisemmin yhteen tiettyyn uskonnon osa-alueeseen ja tarkastelulentäni on nykyhetken koko Suomi.

²⁵ Urama 2019.

²⁶ Stern 2002.

²⁷ Lavonen 2003.

²⁸ Larsson 2014.

²⁹ Kotel 2000.

³⁰ Kahan 2008.

³¹ Asikainen 1995.

³² Virtanen 1999; Zaitsev 2019.

³³ Virtanen 1981.

³⁴ Lounela 1963; Ekholm 2013.

³⁵ Czimbalmos 2016.

³⁶ Lundgren 2002.

³⁷ Muir 2004.

³⁸ Torvinen 1989; Harviainen 2000, 2001b; Czimbalmos & Pataricza 2019.

³⁹ Franklin-Rahkonen 1991.

2 Taustaa

2.1 Juutalaisten historiasta Suomessa

Suomi oli osana Ruotsin kuningaskuntaa 1100–1200-lukujen ristiretkiajoilta lähtien aina vuoteen 1809 asti.⁴⁰ Tuona ajanjaksona Ruotsin lainsäädännön mukaan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta juutalaisilla ei ollut lupaa asettautua asumaan nykyisen Suomen alueelle.⁴¹ Varhaisimmat kirjallisista lähteistä löytyvät maininnat koskien Suomessa vierailleita juutalaisia ovat Helsingistä vuodelta 1782.⁴² Turun rauhan (1743) myötä juutalaisille tuli oikeus asettua asumaan Venäjään liitettyyn ns. Vanhaan Suomeen maan kaakkoisosassa vuosiksi 1743–1812.⁴³ Kustaa III puolestaan myönsi juutalaisille asumisoikeuden Heinolan, Tampereen ja Kuopion kauppaloihin vuosien 1775–1782 ajaksi.⁴⁴

Suomi oli Venäjän tsaarin hallitseman Venäjän keisarikunnan autonomisena osana, Suomen suuriruhtinaskuntana vuosina 1809–1917, ja Suomen siirtyessä Venäjän vallan alaisuuteen Ruotsin vallan aikainen lainsäädäntö ja oikeuskulttuuri jäivät suurelta osin sellaisinaan voimaan.⁴⁵ Suomen läänejä hallitsevien kuvernöörien eli maaherrojen poikkeusluvun turvin Suomeen asettautui asumaan juutalaisia 1800-luvun alkupuolella sekä juutalaisia sukuja vuosien 1830–1860 välillä.⁴⁶

Vuodesta 1827 lähtien Venäjän tsaarin armeijaan otettiin myös juutalaisia, ja heitä sijoitettiin autonomisen Suomen alueelle varuskuntiin muiden asevelvollisten joukossa.⁴⁷ Asepalvelukseen astui 12–18-vuotiaita poikia, ja heidän pitkä, ensivaiheessa 20–25 vuotta kestänyttä asevelvollisuus-

⁴⁰ Harviainen 2001b, s. 291.

⁴¹ Muir 2004, s. 19–20; Torvinen 1989, s. 13–14; Czibalmos & Pataricza 2019, s. 1: Esimerkiksi vuoden 1686 Ruotsin kirkkolaissa evankelis-luterilaisuus määriteltiin valtion uskonnoksi, ja lain nojalla muiden uskontokuntien edustajien piti kääntyä ensin kristinuskoon saadakseen asumisoikeuden Ruotsissa.

⁴² Harviainen 2000, s. 157–158; Harviainen 2001b, s. 291–293.

⁴³ Harviainen 2000, s. 157–158; Harviainen 2001b, s. 291–293: Alueella oli voimassa Venäjän keisarikunnan lainsäädäntö, missä tuona aikana ei rajoitettu juutalaisten asumisoikeutta. Esimerkiksi Ruotsin laeissa vuodelta 1782 juutalaisille annettiin lupa asettua asumaan Ruotsin valtakunnan alueella ainoastaan kolmeen kaupunkiin (Tukholmaan, Göteborgiin ja Norrköpingiin sekä myöhemmin vielä Karlskronaan). Harviaisen mukaan ns. Vanhan Suomen tullessa uudelleen liitetyksi muuhun Suomeen vuonna 1811 aiemmat Ruotsin vallan peruja olevat lait, mukaan lukien juutalaisten asumisoikeutta rajaavat lait, astuivat jälleen voimaan. Vrt. Kekkonen (1999, s. 24) ja Kappeler (2014, s. 97), jotka huomauttavat, että koko ns. Vanha-Suomi käsitti Harviaisen mainitseman Turun (1743) rauhan myötä menetettyjen alueiden lisäksi myös Uudenkaupungin (1721) rauhassa menetetyt alueet, ja että ns. Vanha-Suomi kaikkienensa liitettiin takaisin Suomeen Harviaisen esittämän vuoden 1811 sijaan vuonna 1812.

⁴⁴ Torvinen 1989, s. 15–17 ja 24–25; Harviainen 2001b, s. 291–293.

⁴⁵ Kekkonen 1999, s. 24; Harviainen 2001b, s. 293.

⁴⁶ Kekkonen 1999, s. 38; Harviainen 2001b, s. 293; Weintraub 2017, s. 116; Torvinen 1989, s. 25–26.

⁴⁷ Harviainen 2000, s. 158–160; Harviainen 2001b, s. 293; Torvinen 1989, s. 22–24.

aikaansa voidaan pitää syrjinnän eräänä muotona.⁴⁸ 29.3.1858 annetun asetuksen mukaan asepalveluksensa suorittaneet asevelvolliset perheineen saattoivat oleskella Suomessa venäläisten sotilasviranomaisten myöntämän kotiuttamiskirjan tai passin nojalla, ja vuonna 1862 annetun passiasetuksen, missä juutalaisten oleskelulle Suomessa asetettiin määräaika, jälkeen vuoden 1869 elinkeinoasetuksen myötä juutalaisille tuli muun väestön ohella oikeus harjoittaa pienimuotoista kaupankäyntiä muun muassa käsityötuotteilla, leivällä, leivoksilla, marjoilla, hedelmillä, tupakalla, tulitikuilla, kankailla ja käytetyillä vaatteilla, mikä vuonna 1876 vahvistettiin koskemaan nimenomaan myös juutalaisia.⁴⁹ Näiltä ajoilta sai alkunsa esimerkiksi Helsingin kaupungin perustama Narinkkatori, missä juutalaiset harjoittivat tätä 1800-luvun tärkeintä elinkeinoa noin 1920-luvun loppuun asti.⁵⁰

Juutalaisten yhteiskunnallinen asema nousi keskustelun aiheeksi Venäjällä tsaari Aleksanteri II:n aikana (1855–1881) ja Suomessa vuoden 1872 valtiopäivillä.⁵¹ Venäjällä tsaari Aleksanteri III:n aikana (1881–1894) vuosisadan loppua kohden tultaessa mielialat kääntyivät kuitenkin juutalaisvastaisiksi, ja 1890-luvulla suuri osa Aleksanteri II:n aikaisista juutalaisille suoduista vapauksista kumottiin.⁵² Myös Suomessa suhtautuminen juutalaisiin kiristyi, ja esimerkiksi vuosina 1888–1889 annettiin karkotuspäätöksiä, jotka koskivat 194 Suomen juutalaista ja 12 juutalaista perhettä.⁵³ Vuonna 1889 keisarillisen Suomen senaatti antoi läänien kuvernöörejä velvoittavan juutalaisten elinoloja koskevan määräyksen, missä Suomen ulkopuolelta tulleiden juutalaisten muuttaminen Suomeen kiellettiin ja 170:lle nimeltä mainitulle juutalaiselle perheineen annettiin puolivuositain uudistettavat oleskeluluvat Suomen alueelle koskien 11 kaupunkia sisältäen muutto-oikeuden Helsinkiin ja Viipuriin. Suomen juutalaisten määrä väheni viidessä vuodessa noin neljänneksellä, mutta vuosisadan vaihteen tienoille tultaessa vuoden 1889 asetuksen noudattamista ei enää

⁴⁸ Kappeler 2014, s. 93–94. Harviainen (2001b, s. 293) katsoo, että yksi palveluksen tavoitteista oli saada juutalaiset luopumaan uskonnostaan. Torvinen (1989, s. 21–23) mukaan tsaari Nikolai I halusi ”parantaa” juutalaiset, eli sulauttaa heidät voimakkein muuhun väestöön. Lisäksi Torvinen mainitsee, että 25 vuotta kestävä asevelvollisuuteen ei laskettu mukaan alaikäisenä palveltuja palvelusvuosia, ja että palvelukseen otettiin 12–25-vuotiaita alokkaita.

⁴⁹ Harviainen 2001b, s. 293–294; Harviainen 2000, s. 158–159; Weintraub 2017, s. 116; Torvinen 1989, s. 27–29.

⁵⁰ Weintraub 2017, s. 116–117; Harviainen 2000, s. 158–160; Czibalmos 2016, s. 15; Torvinen 1989, s. 28–30: Narinkkatorin nimityksen taustalla on ilmeisesti venäjänkielinen sanapari на рынке (*na rynke*, ”torilla”).

⁵¹ Kappeler 2014, s. 268; Weintraub 2017, s. 116; Hansen 1972, s. 1–2, 25–39; Torvinen 1989, s. 32–39.

⁵² Torvinen 1989, s. 42–44. Kappeler 2014, s. 269–278. Kappeler mainitsee esimerkkinä juutalaisvastaisuudesta vuosien 1881, 1903 ja 1905 pogromit sekä hallinnon suorittaman juutalaisten syrjinnän voimaan saatettujen asumiskieltojen ja koulujen juutalaisopiskelijoiden määrän rajoittamisten muodossa. Aktiivisista sortotoimenpiteistä Pesmen mainitsee myös yli 10000 juutalaisen käsityöläisen karkottamisen Moskovasta, ja Kappelerin ja Pesmenin mukaan vuosien 1881 ja 1914 välillä noin kaksi miljoonaa juutalaista lähti Venäjältä, joista suurin osa päätyi Pohjois-Amerikkaan (Pesmen 1996, s. 32–33). Tuolta ajalta peräisin olevat teos nimeltä ”Siionin viisaiden pöytäkirjat” on tsaristisen salaisen poliisiin vuonna 1895 tekemä väärennös, jonka synty kertoo antisemitistisen ajatusmallien saapumisesta hallinnollisiin elimiin. Teos julkaistiin Suomessa ruotsiksi vuonna 1919 ja suomeksi vuonna 1920 (Ekholm 2013, s. 109; Kappeler 2014, s. 271).

⁵³ Torvinen 1989, s. 59–60.

täysimääräisesti valvottu.⁵⁴ Suomi myönsi viimeisimpien eurooppalaisten valtioiden joukossa juutalaisille asukkailleen täydet kansalaisoikeudet 12.1.1918 lain mooseksenuskolaisista astuessa voimaan.⁵⁵ Euroopan alueella vain Romania myönsi juutalaisille täydet kansalaisoikeudet Suomea myöhemmässä vaiheessa, kun esimerkiksi Ranskassa juutalaiset saivat kansalaisoikeudet vuonna 1791, Puolan kuningaskunnassa vuonna 1862, Ruotsissa vuonna 1870 ja Venäjällä vuonna 1917.⁵⁶

Suomen juutalaisten asukkaiden määrä oli korkeimmillaan 1920–1930-luvuilla.⁵⁷ Talvisodan aikana kaikki noin 260 Suomen juutalaista asevelvollista astuivat armeijan palvelukseen, ja rintamalle heistä lähetettiin noin 200 henkilöä osan ilmoittautuessa vapaaehtoisena rintamataisteiluihin.⁵⁸ Helsingin juutalaisen seurakunnan rabbiini Simon Federbuschin viesti juutalaisille sotilaille, missä hän muun muassa siteerasi Psalmia 27:1–3, julkaistiin 22.1.1940 Suomen lehdistössä, ja toukokuussa 1940 raportoitiin, että Suomi päästää maahan juutalaisia pakolaisia Norjasta ja Tanskasta sekä sallii Liettuan ja Ruotsin juutalaisille, joilla on Yhdysvaltojen viisumi, kauttakulun Yhdysvaltoihin Petsamon kautta.⁵⁹ Suoranaisten sotatoimien lisäksi toinen maailmansota vaikutti Suomen juutalaiseen väestöön sotavankien vaihdon, Suomeen saapuvien juutalaisten pakolaisten sekä paljon julkisuutta saaneiden juutalaisten pakkoluovutusten muodossa.⁶⁰ Toisen maailmansodan yleisiä vaiheita on tieteelliseltä pohjalta tutkittu viime vuosikymmeninä toistuvasti, viimeisimpien selvitysten joukossa on Simon Wiesenthal -keskuksen johtajan Efraim Zuroffin tasavallan presidentti Sauli Niinistölle osoittaman pyynnön johdosta Kansallisarkiston vuonna 2019 toteuttama selvitys suomalaisten SS-miesten osallisuudesta juutalaisten ja siviilien surmaamiseen Saksan itärintamalla vuosina 1941–1943.⁶¹

⁵⁴ Harviainen 2000, s. 159; Harviainen 2001b, s. 295; Torvinen 1989, s. 60–62. Suomen juutalaisten oloja ja ns. ”juutalaisuuskysymystä” aina 1880-luvun loppuun asti on käsitellyt mm. Hansen (1972). Vuosina 1900–1915 noin ⅓ Suomen juutalaisten oleskelulupahakemuksista hylättiin (Torvinen 1989, s. 243).

⁵⁵ Czimbalmos & Pataricza 2019, s. 2–3; Harviainen 2000, s. 158; Weintraub 2017, s. 117; Torvinen 1989, s. 99–101. Nimitystä mooseksenuskoisuus käytettiin viime vuosisadan alussa korostettaessa juutalaisuuden uskonnollista aspektia ja haluttaessa erottautua näkemyksestä juutalaisuudesta kansallisena entiteettinä (Muir 2018, s. 19).

⁵⁶ Harviainen 2000, s. 159; Harviainen 2001b, s. 294–295; Kappeler 2014, s. 268, 359; Torvinen 1989, s. 12, 18. Czimbalmos & Pataricza (2019, s. 2–3) ja Weintraub (2017, s. 117) mainitsevat, että Suomi oli viimeinen valtio Euroopassa, joka antoi täydet kansalaisoikeudet juutalaisille asukkailleen, mutta nähtävästi Romaniassa juutalaisten emansipaatioprosessi ennen vuotta 1923 oli ainoastaan osittainen.

⁵⁷ Harviainen 2000, s. 160; Foreign Countries 1940, s. 436–437. Vuosina 1920, 1925, 1930 ja 1939 Suomessa asui 1468, 1699, 1728 ja 1793 juutalaista (Weintraub 2017, s. 117).

⁵⁸ Harviainen 2001b, s. 299; Foreign Countries 1940, s. 436–437.

⁵⁹ Foreign Countries 1940, s. 436–437. Federbusch poistui myöhemmin vuonna 1940 yllätten maasta (Torvinen 1989, s. 131).

⁶⁰ Suolahti 2015, s. 104–117; Silvennoinen 2008, s. 202–275; Harviainen 2000, s. 161–164: Toisen maailmansodan aikana noin 500 juutalaista pakolaista saapui Suomeen, joista noin 150 jäi Suomeen ja noin 350 jatkoi matkaa eteenpäin, useimmiten Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin.

⁶¹ Westerlund 2019.

2.2 Suomen juutalaiset seurakunnat

Kun Suomeen tulleet palveluksensa päättäneet juutalaiset sotilaat saivat luvan asettua maahan, he perustivat seurakuntia, joista suurimmat sijaitsivat Helsingissä, Turussa ja Viipurissa.⁶² Helsingin arkkitehti Jac Ahrenbergin piirtämä Helsingin synagoga valmistui vuonna 1906 ja Turun synagoga vuonna 1912.⁶³ Molemmat synagogat ovat aškenasi-ortodoksia.⁶⁴ Viipurin synagoga valmistui vuonna 1910, ja Viipurin juutalaisella seurakunnalla oli noin 200 jäsentä toiminnan hiipussa toisen maailmansodan myötä.⁶⁵ Tampereen juutalainen seurakunta toimi vuosina 1946–1981 jäsenmäärän ollessa korkeimmillaan 74 jäsentä, ja myös Hämeenlinnassa on toiminut pieni juutalainen seurakunta.⁶⁶

Juutalaisen yhteisön sisälle ja seurakuntien yhteyteen perustettiin varsin varhaisessa vaiheessa uskontokouluja eli *hederit*ä sekä erilaisia yhdistyksiä, seuroja ja kerhoja, kuten hautausapu- ja sairasapuyhdistykset ja urheiluseura Makkabi.⁶⁷ Vuonna 1953 Helsingissä avattiin päiväkotit 3–7-vuotiaille juutalaisille lapsille (Gan jeladim), ja vuonna 1961 Helsingin synagogan yhteyteen valmistui seurakuntakeskus, jonka yhteydessä toimii kirjasto sekä alun perin myös juutalainen vanhainkoti, joka myöhemmässä vaiheessa muutti Tilkkaan.⁶⁸

⁶² Helsingin juutalainen seurakunta 2020b; Bolotowsky (2003, s. 178); Muir 2004, s. 84–90.

⁶³ Bolotowsky 2003, s. 179; Weintraub 2017, s. 116; Harviainen 2001b, s. 297.

⁶⁴ Helsingin juutalainen seurakunta 2020a. Aškenaseilla tarkoitetaan kapeassa merkityksessä Saksan alueella Reinin joen varrella asuneita juutalaisia, mutta merkitsee laaja-alaisesti katsottuna Itä-Eurooppaa asuttaneiden juutalaisten kulttuuria traditioineen, näkemyksineen, elämäntapoineen ja sosiaalisine instituutioineen, joiden tavat eroavat paikoin esimerkiksi sefardijuutalaisista, jotka puolestaan ovat eräs juutalaisten kulttuurinen ryhmä, joka muodostui Iberian niemimaalla ennen vuosia 1492–1497 (Ashkenaz 2007, s. 569; Levinson 1996, s. 228). Aškenasin kulttuurin ominaispiirteinä voidaan katsoa olevan jiddišin kielen käyttäminen yleiskielenä eri murteineen, liturgian tietyt muodot, rituaalit, opiskelutavat ja yleiset kulttuurisidonnaiset tavat synagoga-arkkitehtuurin ja heprean ääntämyksen ohella. Ennen modernia aikaa valtaosa aškenaseista eli kristillisen valtaväestön keskellä, kun muut juutalaisuuden ryhmät elivät Hollantiin ja Saksaan päätyneitä sefardeja lukuun ottamatta pääsääntöisesti islamilaisen valtakulttuurin keskuudessa (Unterman 1991, s. 26–27; Harviainen 2001a, s. 160–164, 168).

⁶⁵ Harviainen 2001b, s. 297, 303; Czimbalmos & Pataricza 2019, s. 2. Bolotowsky (2003, s. 178) mainitsee Viipurin seurakunnan jäsenmääräksi noin 150 jäsentä ja Helsingin juutalainen seurakunta (2020b) 250 jäsentä. Torvinen (1989, s. 172) toteaa Viipurin seurakunnan tulleen lakkautetuksi vuonna 1947.

⁶⁶ Helsingin juutalainen seurakunta 2020b; Bolotowsky (2003, s. 178). Harviainen (2001b, s. 303) mainitsee Tampereen juutalaisen seurakunnan toimineen vuosien 1946–1981 välillä ja Weintraub (2017, s. 118–119) vuosien 1948–1982 välillä.

⁶⁷ Helsingin juutalainen seurakunta 2020b; Weintraub 2017, s. 116. *Heder* (הדר, ”huone”) on alkeistason koulu, missä annetaan heprean kielen ja juutalaisen uskonnon opetusta alle 13-vuotiaille lapsille, lähinnä pojille (Unterman 1991, s. 49). Suomessa uskonnolliseen opetusohjelmaan kuului Sidurin, Tooran ja ylimmällä tasolla myös Talmudin tekstejä kommentaareineen. Helsingissä oli kolme *hederi*ä pojille sekä myös muutamia *hederit*ä tytöille – esimerkiksi synagogan ollessa vielä Siltasaaressa Langénin huvilassa sen yhteyteen avattiin *heder* 1870-luvulla. Oppilaat saattoivat viettää jopa koko päivän *hederiss*ä alkaen aamurukouksesta ja päättyen iltarukoukseen tai osallistua opetukseen normaalin koulupäivän päätteeksi (Muir 2018, s. 13–15; Torvinen 1989, s. 29–30).

⁶⁸ Czimbalmos & Pataricza 2019, s. 4; <http://www.hjyk.fi/fi/toimintakulttuuri> [viitattu: 20.5.2020]; Weintraub 2017, s. 118–119; Lundgren 2002, s. 23; https://www.jchelsinki.fi/fi/tietoa_meista [viitattu: 30.8.2020].

Jo ennen seurakuntien perustamista Helsingissä pyrittiin järjestämään juutalaista kouluopetusta, ja esimerkiksi vuosina 1893–1900 toimineen Judiska Skolan i Helsingforsissa annetun uskonnollisen opetuksen voi katsoa vahvistaneen juutalaisuuden säilymistä Helsingissä.⁶⁹ Helsingissä toimivun synagogarakennuksen yhteydessä vuonna 1906 perustettu Mosaiska Skolan i Helsingfors sekä ennen kansalaisoikeuksien saamista myös vuonna 1912 perustettu Talmud Toire, mutta kukin näistä kouluista suljettiin pian avaamisensa jälkeen.⁷⁰ Kansalaisoikeuksien saamisen jälkeen vuonna 1918 avattiin Helsingin Juutalainen Yhteiskoulu, missä annettava uskonnon opetus on ollut koulun perustamisesta lähtien juutalaisen uskonnon opetusta. Yksityiskoulun oppiaineina yleisten opetussuunnitelmien mukaisten opetettavien aiheiden joukossa ovat myös heprean kieli, juutalaisten historia sekä Raamatun historia juutalaisen uskonnon opetuksen aikataulun noudatella juutalaisen kalenterin vuosikiertoa.⁷¹

Toisen maailmasodan jälkeen seka-avioliitot, missä toinen puoliso on juutalainen ja toinen ei, yhteisön moninaistuminen maahanmuuton myötä ja näihin liittyvät uskonnonharjoittamiseen liittyvät kysymykset ovat sävyttäneet Suomen juutalaisen yhteisön piirissä käytyjä keskusteluja. 1960-luvulla seka-avioliittojen yleistymisen sekä maastamuutto herättivät kysymyksiä siitä, keitä voidaan pitää juutalaisten seurakuntien jäseninä.⁷² Suurin osa Suomen juutalaisten avioliitoista on seka-avioliittoja, ja vallitsevana suhtautumistapana näyttää olevan niiden hyväksyminen niin käytännön kuin periaatteenkin tasolla.⁷³ Israelin valtion perustamisen (1948) myötä Israeliin muutti noin 400 Suomen juutalaista,⁷⁴ ja toisaalta Suomeen on muuttanut ennen vuosituhannen vaihdetta arviolta noin 250–300 juutalaista Israelista, joista suuri osa ei ole liittynyt kumpaankaan nykyisistä Suomen juutalaisista seurakunnista.⁷⁵ Lisäksi eräs merkittävä ryhmä Suomen juutalaisista ovat entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen muuttaneet juutalaiset, joita Helsingin seurakunnan jäsenissä on lähes sata henkeä.⁷⁶ Nykyhepreaa äidinkielenään puhuvien määrä on kasvanut

⁶⁹ Muir 2018, s. 16; Harviainen 2001b, s. 298; <http://www.ichelsinki.fi/sv/node/217978> [viitattu: 20.5.2020].

⁷⁰ Muir 2004, s. 92–96; Muir 2018, s. 19–23.

⁷¹ Weintraub 2017, s. 118; <http://www.hjyk.fi/fi/opetus> [viitattu: 20.5.2020]; Urama 2019, s. 5, 12. Koulun opetussuunnitelmaan on kirjattu ”juutalaisen identiteetin vahvistaminen”, mikä näkyy laaja-alaisesti koulun järjestämässä opetuksessa ja toiminnassa. Juutalaisen Yhteiskoulun oppilaisiksi otetaan henkilöitä, joiden vanhemmista ainakin toinen on Helsingin juutalaisen seurakunnan jäsen. (Urama 2019, s. 27–29; <http://www.hjyk.fi/fi/arvot> [viitattu: 20.5.2020]).

⁷² Ekholm 2013, s. 33–34.

⁷³ Kahan 2008, s. 3, 7 ja 16; Lundgren 2002, s. 30–31: Vuonna 2001 Yli ⅔ 465:stä Helsingin ja Turun juutalaisen seurakunnan vastaajista ilmoitti voivansa periaatteessa kuvitella olevansa naimisissa ei-juutalaisen kanssa. Toisaalta 21 % vastaajista koki ajatuksen seka-avioliitosta omalla kohdallaan mahdottomaksi.

⁷⁴ Lähde: <https://eurojewcong.wpengine.com/communities/finland/> [viitattu: 16.5.2020]; Torvinen 1989 s. 175–177.

⁷⁵ Bolotowsky 2003, s. 178.

⁷⁶ Bolotowsky 2003, s. 178.

Suomessa vuosituhaten vaihteen jälkeen noin 200 hengellä.⁷⁷ 2000-luvulla keskustelua herättävinä kysymyksinä ovat yhä olleet seka-avioliittoperheiden ja sekulaarien juutalaisperheiden integraatio seurakuntaan sekä erilaisten kulttuuritraditioiden yhdistäminen opetuksessa.⁷⁸

Suomen juutalaisten ylipäälliköiden mukaan Helsingin ja Turun seurakunnat ovat perinteiden osalta ortodoksijuutalaisia, ja seurakuntien jäsenistä suuri osa on selvästi maallistuneita.⁷⁹ Helsingin juutalaisen seurakunnan puheenjohtajan Yaron Nadbornikin mukaan Suomen juutalaisten uskonnonharjoittaminen tapahtuu pääosin kodeissa, ja vain pieni osa uskonnonharjoittamisesta tapahtuu synagogissa.⁸⁰ Esimerkiksi 1960-luvun lopulla tapahtunut lähiöihin muuttaminen vaikutti seurakuntalaisten seurakunta-aktiivisuuteen heikentävästi.⁸¹ Suomen juutalaisten seurakuntien voidaan uskonnollisten tapojensa osalta katsoa olevan ortodoksijuutalaisia, mutta samalla seurakunnissa on havaittavissa selkeitä modernin ortodoksisuuden painotuksia tasa-arvoistumisen ja naisten aseman vahvistumisen muodossa sekä käännyttämisprosessien liittyvien kysymysten kohdalla.⁸² Juutalaisten seurakuntien jäsenistö on taustaltaan varsin moninainen niin seka-avioliittojen kuin maahanmuutonkin myötä.⁸³

Hallinnollisten seikkojen osalta Helsingin ja Turun juutalaiset seurakunnat kuuluvat Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto ry:hyn⁸⁴, joka neuvoo-antava elimenä käsittelee Suomen juutalaisia koskevia yleishyödyllisiä asioita ja pitää yllä yhteyksiä Pohjoismaiden ja Viron juutalaisyhteisöihin. Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto on mainittu muutaman kerran esimerkiksi Suomen lainsäädännössä juutalaisia koskevien asioiden yhteydessä. Keskusneuvosto on sekä European Council of Jewish Community -järjestön⁸⁵, World Jewish Congressin⁸⁶ että European Jewish Congressin⁸⁷ jäsen.

⁷⁷ Tilastokeskus 2020a: Vuoden 2019 lopussa Suomessa oli 469 nykyhepreaa (עברית) äidinkielenään puhuvaa henkilöä.

⁷⁸ Weintraub 2018, s. 157.

⁷⁹ Lähde: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/savolainen-rabbi> [viitattu: 19.8.2020].

⁸⁰ Lähde: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/vahemmistouskontojen-tulevaisuus-huolestuttaa-yaron-nadbornik-1> [viitattu: 19.8.2020].

⁸¹ Weintraub 2017, s. 118.

⁸² Weintraub 2017, s. 121; Lundgren 2002, s. 51.

⁸³ Weintraub 2017, s. 120; Bolotowsky 2003, s. 178.

⁸⁴ Lähde: https://jichelsinki.fi/fi/Keskusneuvoston_lausunnot [viitattu: 20.5.2020].

⁸⁵ Lähde: <https://www.ecjc.org/about-us> [viitattu: 20.5.2020].

⁸⁶ Lähde: <https://www.worldjewishcongress.org/en/about/communities/FI> [viitattu: 20.5.2020].

⁸⁷ Lähde: <https://eurojewcong.wpengine.com/communities/finland/> [viitattu: 16.5.2020]: European Jewish Congress (EJC) on kansallisia juutalaisyhteisöjä edustava kattojärjestö, jonka alle kuuluu noin 2,5 miljoonaa juutalaista 41 valtiosta lähinnä Euroopan alueelta. Eurooppalaisten valtioiden lisäksi EJC:iin kuuluu jäsenyhteisöjä muun muassa Venäjältä, Turkista ja Tunisiasta.

2.3 Kysymyksestä ”kuka on juutalainen Suomessa?”

Suomessa asuu nykyään Helsingin juutalaisen seurakunnan arvion mukaan noin 1800 juutalaista, joista suunnilleen 1400 pääkaupunkiseudulla tai sen liepeillä ja noin 200 Turussa.⁸⁸ Helsingin juutalaiseen seurakuntaan ja Turun juutalaiseen seurakuntaan, jotka tätä nykyä ovat Suomen ainoat juutalaiset seurakunnat, kuuluu yhteensä noin 1500 jäsentä.⁸⁹ Heidän lisäksi Suomessa asuu Helsingin juutalaisen seurakunnan arvion mukaan noin 300 juutalaista, jotka eivät ole juutalaisten seurakuntien jäseniä.⁹⁰

Juutalaisiin seurakuntiin kuulumattomien juutalaisten tarkkaa lukumäärää on vaikeaa selvittää, sillä esimerkiksi Väestötietojärjestelmään ei kirjata juutalaisiksi sellaisia juutalaisia, jotka eivät ole juutalaisten seurakuntien jäseniä, vaan heidät luokitellaan mihinkään uskontokuntaan kuulumattomiksi.⁹¹ Toki kysymys juutalaisen uskonnonharjoittamisen ja tilastoinnin osalta kääntyy välittömästi siihen, että kuka sitten on juutalainen, ja vastaukset tuohon kysymykseen vaihtelevat *halaḳan* mukaisesta joko matrilinearisesta tai kääntymiseen perustuvasta määritelmästä esimerkiksi identiteetin osa-alueisiin vastaajasta riippuen.⁹² Helsingin juutalaisen seurakunnan jäseneksi voi tulla henkilö, joka on *halaḳan* mukaisesti juutalainen, eli kääntynyt juutalaisuuteen tai joka on syntynyt juutalaisesta äidistä.⁹³ Toisaalta, esimerkiksi osa Chabad Lubavitch of Finlandin kannattajista ei ole kummankaan juutalaisen seurakunnan jäseniä.⁹⁴ Tuon sisälähetystyötä harjoittavan liikkeen kannattajien tai jäsenten⁹⁵ on arveltu pitävän tiukemmin kiinni juutalaisten sääntöjen noudattamisesta kuin Helsingin juutalaisen seurakunnan jäsenillä keskimäärin on tapana.⁹⁶ Mikäli henkilö siis on Chabad Lubavitchin jäsen tai kannattaja, mutta ei kuulu Helsingin tai Turun

⁸⁸ Helsingin juutalainen seurakunta 2020a.

⁸⁹ Helsingin juutalainen seurakunta 2020b. Eräs jäsenmäärien eroavaisuuksiin Tilastokeskuksen (2020c) tietoihin nähden (n=1101) vaikuttava tekijä voi piillä laskentaperusteessa, eli että lasketaan seurakunnan ulkomailla asuvat, poissaolevat jäsenet lukuihin mukaan, joita esimerkiksi vuonna 1997 Harviaisen (2001, s. 303) mukaan oli 342 henkilöä.

⁹⁰ Helsingin juutalainen seurakunta 2020b; vrt. Lundgren 2002, s. 84.

⁹¹ Lähde: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html> [viitattu: 20.4.2020]. Uskontokuntatilastoissa mihinkään uskontokuntaan kuulumattomilla tarkoitetaan Patentti- ja rekisterihallituksen rekisteriin merkittyihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia henkilöitä. Suomessa uskonnollisen yhdyskunnan voi perustaa, mikäli ryhmään kuuluu vähintään 20 henkilöä, ja yhdyskunnan perustaja on täysi-ikäinen (Uskonnonvapauslaki 453/2003). Tilastokeskus, jonka tietoja olen käyttänyt uskonnollisten yhdyskuntien jäsenmäärien selvittämiseen, saa tietonsa Digi- ja väestötietoviraston väestötietojärjestelmästä.

⁹² Illman & Harviainen 2001, s. 45–82; Czibalmos 2016, s. 18–24; Czibalmos 2019, s. 45; Barzilai 2010, s. 27–40.

⁹³ Czibalmos 2016, s. 15.

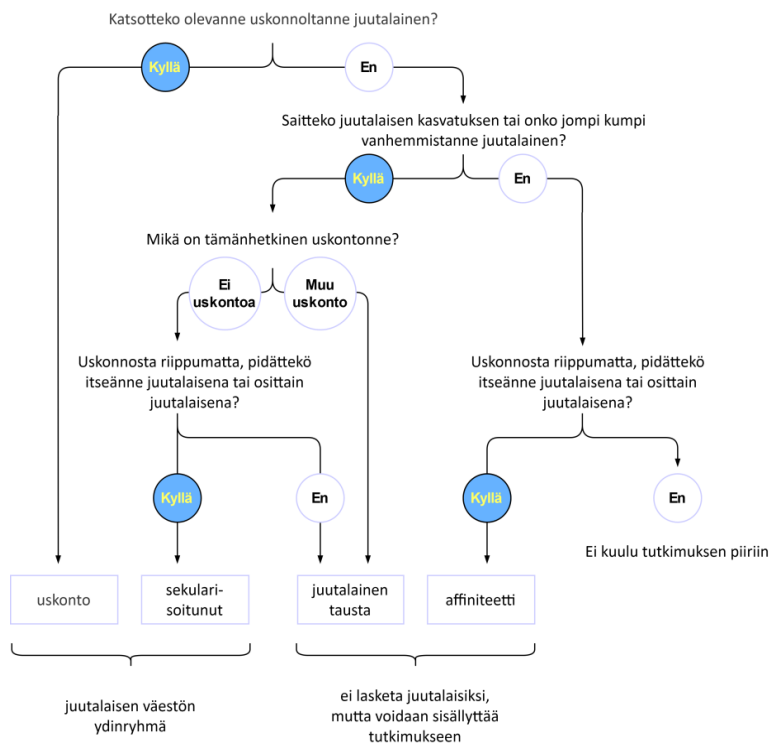
⁹⁴ Weintraub 2017, s. 122.

⁹⁵ Weintraub (2017, s. 122) viittaa Chabad Lubavitchin piirissä toimiviin henkilöihin jäseninä, mikä on sopiva nimitys, koska he ovat yhdistyksen/järjestön jäseniä, mutta tulkinnasta riippuen Chabad Lubavitchin piirissä toimivia henkilöitä voitaisiin pitää myös liikkeen kannattajina. Chabad Lubavitch jakaa juutalaiset kahteen eri kategoriaan ”Lubavitch” ja ”potential Lubavitch” (Czibalmos 2016, s. 91).

⁹⁶ Czibalmos 2016, s. 70.

juutalaiseen seurakuntaan, ei hän Suomen virallisen tilaston mukaan ole juutalainen, vaikka hän juutalaisen praksiksen osalta noudattaisikin *halakaa* tiukemmin kuin Suomen juutalainen henkilö keskimäärin. Näin ollen voidaan todeta, että Tilastokeskuksen ylläpitämissä Suomen virallisissa tilastoissa juutalaista praksista tai *halakaa* noudattavien uskonnollisten Suomen juutalaisten tai muilla tavoin Suomen juutalaiseksi määriteltyjen osuus saattaa näkyä aliedustettuna.

Kuvion 1 vuokaaviossa⁹⁷ on esitelty American Jewish Year Bookissa (AJYB) käytetty juutalaisuuden määritelmä neljine eri juutalaisen identiteetin ryhmineen, mikä tarjoaa erään lähestymistavan sille, että keitä tutkia, jos tutkii juutalaisia. Yli satavuotiaassa survey-sarjassa juutalaisen väestön ydinryhmän muodostavat sekä ne henkilöt, jotka kysyttäessä asiasta vastaavat identifioivansa itsensä juutalaisiksi, että ne henkilöt, jotka eivät identifioi itseään juutalaisuudesta poikkeavaan uskonnolliseen ryhmään tai suuntaukseen, ja jotka samassa taloudessa asuva henkilö identifioi juutalaisiksi. Näihin subjektiivisiin näkemyksiin perustuen juutalaisen väestön ydinryhmäksi muodostuu kaksi erillistä ryhmää juutalaisia, eli toisaalta he, jotka harjoittavat uskontoaan enemmän tai vähemmän aktiivisesti, eli niin sanotut uskonnolliset juutalaiset sekä sellaiset juutalaiset,

Kuvio 1: Vastaajien kategorisointia American Jewish Year Bookissa (AJYB) vuonna 2014

⁹⁷ DellaPergola 2015, s. 306–310; Pew Research Center 2015, s. 20–21.

jotka ovat sekularisoituneet, mutta näkevät itsensä juutalaisina esimerkiksi syntyperänsä, kasvatuksensa tai muiden kulttuuristen kriteerien perusteella. *Halakān* määritelmiä noudatellen American Jewish Year Bookin jaottelussa juutalaisen väestön ydinryhmään kuuluvat myös kaikki käännyttäiset.⁹⁸

Juutalaistaustaisina kuvion 1 mukaisesti American Jewish Year Bookissa pidetään heitä, joilla on juutalainen vanhempi tai jotka on kasvatettu juutalaiseksi, mutta jotka nykyään joko samaistuvat muuhun uskontoon kuin juutalaisuuteen tai sanovat, etteivät pidä itseään juutalaisina.⁹⁹ Juutalaista hengenheimolaisuutta tai affiniteettia voi American Jewish Year Bookin määritelmien mukaan olla heillä, jotka eivät uskonnoltaan ole juutalaisia eivätkä ole saaneet juutalaista kasvatusta, ja joilla ei ole juutalaisia vanhempia, mutta siitä huolimatta katsovat jollain tapaa olevansa juutalaisia. Tällaisten näkemysten taustasyiksi on nostettu esimerkiksi toisen uskonnon harjoittaminen juutalaisuuden rinnalla tai juutalaiset ihmissuhteet, eli että henkilöllä on esimerkiksi juutalaisia sukulaisia, juutalainen aviopuoliso tai muita juutalaisia perheenjäseniä tai vaikkapa monia juutalaisia ystäviä tai tuttavuuksia.

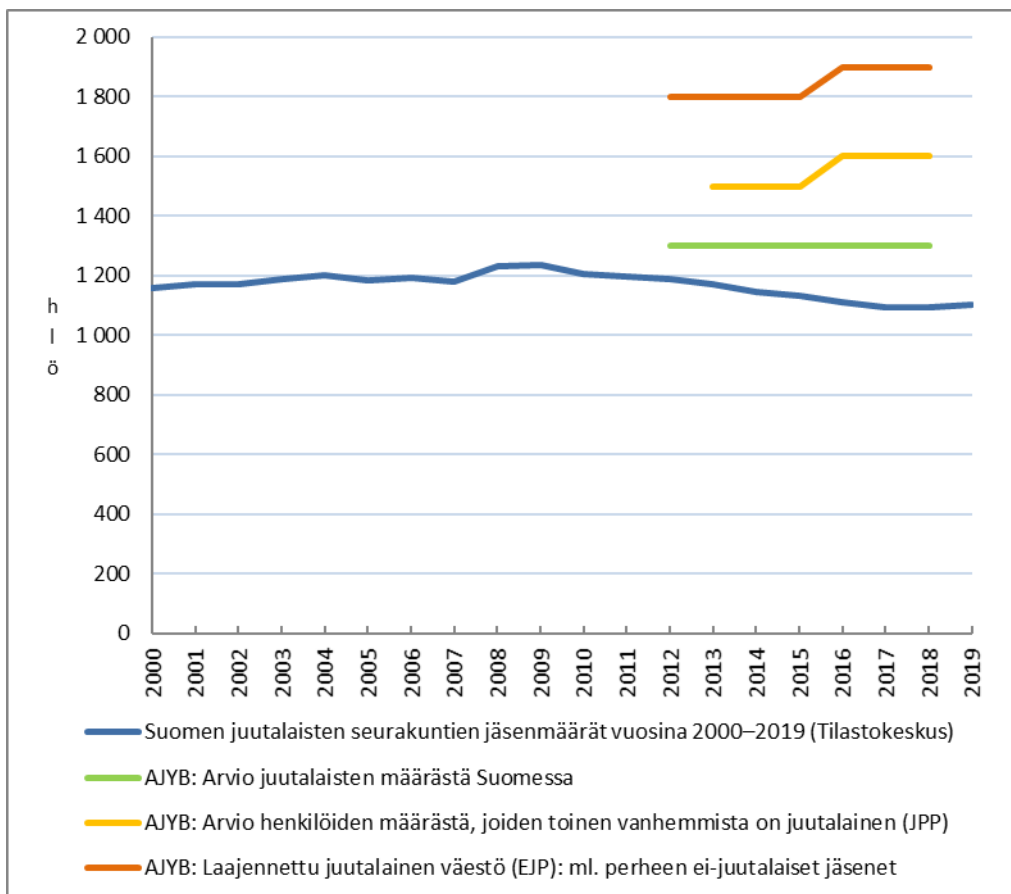
Kuvion 1 vastauksista voidaan eritellä myös muutama juutalaista ydinryhmää laajempi tutkittava joukko, joiden arvioituja määriä Suomessa on esitelty kuviossa 2.¹⁰⁰ Eräs tällainen joukko voisi olla esimerkiksi ryhmä, jonka jäsenillä toinen vanhemmista on juutalainen (population with a Jewish parent, JPP). Tämän ryhmän kohdalla American Jewish Year Bookin määritelmä juutalaistaustaisuudesta voisi olla nykyistä enemmän *halakān* määritelmien mukainen, mikäli AJYB:n määritelmässä huomioitaisiin se, kumpi vanhemmista on juutalainen. Tilanteessa, missä henkilön vanhemmista vain toinen on juutalainen, *halakān* määritelmien mukaan juutalaisiksi lasketaan vain juutalaisesta äidistä syntyneet henkilöt. Mikäli vastaajan perheoloista ja sukulaisista kysyttäisiin tarkemmin, niin voitaisiin myös eritellä myös kuviossa 2 mainittu laajennettu juutalainen väestö (enlarged Jewish population, EJP), johon kuuluvat edellisen ryhmän lisäksi myös kaikki samassa ruokakunnassa asuvat ei-juutalaiset henkilöt.¹⁰¹

⁹⁸ DellaPergola 2015, s. 306–310.

⁹⁹ DellaPergola 2015, s. 306–310; Pew Research Center 2015, s. 20–21: Yhden vanhemman ollessa juutalainen American Jewish Year Bookin juutalaistaustaisuuden määritelmässä ei tehdä eroa siinä, kumpi vanhemmista on juutalainen. Tämä poikkeaa lähtökohdiltaan *halakān* määritelmästä, jonka mukaan juutalaisuus siirtyy lapselle juutalaisen äidin kautta.

¹⁰⁰ Tilastokeskus 2020b; DellaPergola 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 ja 2019.

¹⁰¹ DellaPergola 2015, s. 306–310; Pew Research Center 2015, s. 20–21.

Kuvio 2: Suomen juutalaisten seurakuntien jäsenmäärät vuosina 2000–2019 sekä AJYB:n arvioita Suomen juutalaisten määrästä

Tilastokeskuksen kirjaamissa juutalaisten seurakuntien jäsenmäärissä näkyvissä oleva hienoinen notkahdus vuosina 2009–2017 näyttää tasoittuneen kahden viime vuoden aikana (kuvio 2), ja vuoden 2019 lopussa juutalaisiin seurakuntiin kuului Tilastokeskuksen mukaan 1101 henkilöä.¹⁰² American Jewish Year Bookin arvio Suomen juutalaisen väestön ydinryhmän koosta on pysynyt muuttumattomana vuosien 2012–2019 välillä, ja American Jewish Year Bookin arvioiden mukaan Suomessa asuu 1300 juutalaisen väestön ydinryhmään kuuluvaa henkilöä (kuvio 2).¹⁰³

¹⁰² Tilastokeskus 2020b.

¹⁰³ DellaPergola 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 ja 2019.

3 Juutalaisessa kirjallisuudessa mainituista rukoilemisen piirteistä

3.1 Käytetystä kirjallisuudesta sekä eri traditioista

Rukoilemista on käsitelty rabbiinisen juutalaisuuden kirjallisissa lähteissä monina eri aikakausina. Tässä kirjallisuuskatsauksessani yritän valottaa muutamia rabbiinisen juutalaisuuden rukoiluun liittyviä keskeisiksi katsomiani käsityksiä, joista useita on historian myöhemmässä vaiheessa jalostettu eteenpäin uusien näkökulmien kera. Primäärlähteistä olen valinnut käyttää hepreankielisen Raamatun, suullisen Tooran lähteiden (Mišnan, *toseftan*¹⁰⁴ ja molempien Talmudien) sekä nykypäivän rukouskirjojen lisäksi keskiaikaisia teoksia Rašilta,¹⁰⁵ Bahja ibn Paqudalta,¹⁰⁶ Jehuda Haleviltä,¹⁰⁷ Maimonideeltä,¹⁰⁸ Bahja ben Ašerilta,¹⁰⁹ Josef Albolta¹¹⁰ ja Moše Luzzattolta,¹¹¹ joissa kussakin käsitellään kuvaavasti eräitä rabbiinisen juutalaisuuden rukoilemiseen liittyviä piirteitä.

Rukoilemiseen liittyviä tapoja nostan esille myös 1500-luvulta peräisin olevasta *halakān* säädöksiä kokoavasta Šulḥan 'arukista¹¹² ja myöhemmistä Šulḥan 'aruk haravista,¹¹³ Qitsur šulḥan

¹⁰⁴ *Tosefta* (aram. תוספתא, ”lisäys”) on noin vuosien 10–220 välillä olleeseen *tannaiittiseen* traditioon kuuluva Mišnan ulkopuolinen *baraita*, joka on järjestetty kirjallisessa muodossaan Mišnan mukaisesti (Wald 2007b, s. 70). Eräs tunnettu *tanna* (aram. yks. תנא, mon. תנאים) oli rabbi Aqiva (עקיבא בן יוסף tai רבי עקיבא), joka eli noin vuosien 50–150 välillä. *Baraita* (aram. yks. ברייתא, mon. ברייתות) on *tannaiittiseen* traditioon kuuluva Mišnan ulkopuolinen suullisen Tooran traditio tai opetus (Wald 2007a, s. 124).

¹⁰⁵ Ranskalainen rabbi Šelomo Jitšhaqi (שלמה יצחקי) tai Šelomo ben Jitšhaq (שלמה בן יצחק) tai Raši (רש”י) eli vuosina 1040–1105, ja hänen tekemänsä kommentaarit Raamatusta ja Talmudista ovat kenties merkittävimmät rabbiinisen juutalaisuuden piirissä tehdyistä. Rašin kommentaareja on käytetty yli 900 vuoden ajan opiskelun apuvälineinä.

¹⁰⁶ Bahja ben Josef ibn Paquda (בחי אבן פקודה), arabia يحيى ابن باقودا, noin 1050–1120) oli juutalainen filosofi ja rabbi, joka eli Al-Andalusissa (arabia الأندلس) nykyisen Espanjan alueella. Hänen alun perin juutalaisarabiaksi kirjoittamansa juutalaisen etiikan varhainen systematisointi Hovoṯ halevavot (חובות הלבבות, [1080]) on pysynyt suosittuna läpi vuosisatojen.

¹⁰⁷ Jehuda Halevi (יהודה הלוי, noin 1075–1141) oli filosofi ja keskiajan Espanjan tunnetuin juutalainen liturginen runoilija. Hänen vuonna 1140 valmistunut ja alun perin arabiaksi kirjoittamansa teos Sefer hakuzari (ספר הכוזרי) on eräs merkittävä juutalaisen filosofian apologeettinen teos. Hänen uskonnollisia runojaan käytetään osana nykypäivän liturgiaa.

¹⁰⁸ Córdobasta kotoisin oleva rabbi, lääkäri ja juutalaisen elämäntapaohjeistuksen, *halakān* (הלכות), kodifioija Maimonides, eli Moše ben Maimon (משה בן מימון) tai Rambam (רמב”ם, 1135–1204), toimi Egyptissä, ja on kenties tunnetuin keskiaikaisista juutalaisista filosofeista ja juutalaisen skolastiikan edustajista.

¹⁰⁹ Bahja ben Ašer ibn Ḥalawa (בחי בן אשר אבן חלאוה, 1255–1340) oli kotoisin Zaragozasta nykyisen Espanjan alueelta, ja hänen suosittuna pysynyt pentateukkikommentaarinsa (באור על התורה, [1492]) valmistui noin vuonna 1291.

¹¹⁰ Rabbi Josef Albo (יוסף אלבר, noin 1380–1444) oli espanjanjuutalainen filosofi, jonka vuonna 1425 valmistunut ja 1485 julkaistu suosittu teos Sefer haiqarim (ספר העקריות) käsittelee juutalaisuuden lähtökohtia, peruspiirteitä ja periaatteita.

¹¹¹ Italialainen rabbi Moše Ḥajim Luzzatto (משה חיים לוצאטו) tai Ramḥal (רמח”ל, 1707–1746), oli filosofi ja *kabbalisti*.

Hänen noin vuosien 1735–1745 paikkeilla kirjoittamansa teos Dereḫ Hašem (דרך השי) on yksi systemaattisimmista juutalaisuuden perusperiaatteita, konsepteja ja käsityksiä kuvaavista klassisen filosofian teoksista.

¹¹² Espanjan ja Portugalin juutalaisten karkotukset 1400-luvun lopulla kokeneen Josef Qaron (יוסף קארן, 1488–1575) tai Hameḥaberin (המהבר, ”kirjoittaja, kirjailija”) vuonna 1563 Safedissa valmistunut Šulḥan 'aruk (שולחן ערוך, ”katettu pöytä”) on nykyisin yksi rabbiinisen juutalaisuuden piirissä laajimmin hyväksytyistä *halakān* sääntöjistä kokoavista teoksista.

¹¹³ Nykyisen Valko-Venäjän alueella elänyt Shneur Zalman Liadilainen, ”Alter Rebbe” (שניאור זלמן מליאדי, 1745–1812) perusti Chabad Lubavitch -liikkeen vuonna 1775. Hasidit käyttävät hänen teostaan Šulḥan 'aruk harav (שולחן ערוך הרב).

'arukista¹¹⁴ sekä 'Aruk hašulhanista.¹¹⁵ Esittelen ajatuksia myös 1700–1800-lukujen hasidismen edustajilta, koska hasidismi itsessään eräänlaisena herätysliikkeenä herätteli vanhoja uskomuksia uudelleen henkiin, ja rukoilemiseen liitettiin jälleen uusia piirteitä. Joiltain osin tuon esille myös keskiaikaisen *kabbalistisen* mystisen perinteen rukoiluun liittyviä käsityksiä, mutta tarkoitukseni ei ole tässä esityksessä uppoutua rukoiluun liittyvään mystiikkaan pintaraapaisua syvemmälle.

Käytän lisäksi modernia uskonnollista kirjallisuutta (esimerkiksi Ohr Somayachin *ješivasta*,¹¹⁶ rabbi Eliezer Melamedilta,¹¹⁷ rabbi Joseph Soloveitchikiltä,¹¹⁸ Chabad Lubavitchin Internet-sivustolta, Aish.comin ”Ask the Rabbi” -osiosta sekä juutalaisen kansanperinteen piiristä) etsiäkseni niistä modernin tulkinnan apulähteitä tähän päivään. Kukin näistä näkemyksistä toimii kuvauksena kunkin pienen ryhmän tai yksilön vallitsevista tai vallinneista käsityksistä.

Kronologisen käsittelytavan sijaan käsittelen rukoiluun liittyviä piirteitä aihepiireittäin temaattisen jaottelun pohjalta. Käsittelytapani on aihepiiri- ja ideapohjainen, missä Michel Foucault'n tiedonarkelogisen lähestymistavan¹¹⁹ innoittamana yritän etsiä läpi historian juontuvia ajatuspolkuja. Erilaisten näkemysten lähtökohdat tulevat ilmi valottaessani ilmiön olemusta keskustelutradition eri puolia esittelemällä. Keskeisiksi katsomiani kirjoittajien näkemykset lähestyvät käsiteltävää aihetta usein uudesta näkökulmasta, ja tuovat näin uutta sisältöä tarkastelun kohteena olevaan aihepiiriin. Paitsi että tämä lähestymistapa auttaa ymmärtämään asiaa sekä sen eri puolia, valitsemani lähestymistapa auttaa näkemään, minkälaista keskustelua kukin käsite on herättänyt uskonnon piirissä eri aikakausina ja sitä, mitkä teemat ovat säilyneet uskonnollisten ihmisten ajatuksissa ja toimissa. Koska kulttuurisidonnaisessa kontekstissa asioita käsitellään kielellä, niin mitä moninaisemmin aiheita voidaan kuvata, sen paremmin asia valottuu useiden eri näkökulmien kautta. On syytä huomata, että nykyjuutalainen voi ammentaa rabbiinisen juutalaisuuden piiristä omaan ajatteluunsa eri aikakausilta hyvin vanhoja käsityksiä, joilla voi kullakin olla pitkät juuret.

¹¹⁴ Unkarin kuningaskunnassa 1804–1886 eläneen rabbi Shlomo Ganzfriedin tai Salomo ben Josef Ganzfriedin (שלמה בן יוסף גאנצפריד) lyhennelmä Šulhan 'arukista (קיצור שולחן ערוך) on levinnyt käännöksineen laajalle alueelle eri aikoina.

¹¹⁵ Nykyisen Valko-Venäjän alueella 1829–1908 eläneen Rabbi Jehi'el Mišel Halevi Epsteinin (יהיאל מיכל הלוי אפשטיין) kommentaari *halakān* säännöksiin, 'Aruk hašulhan (ערוך השולחן), tuli suosituksi Itä-Euroopan juutalaisten keskuudessa.

¹¹⁶ *Ješiva* (ישיבה) on uskonnollinen oppilaitos, missä opiskellaan eritoten Talmudien tekstien pohjalta *halakāan* liittyviä kysymyksiä, ja josta voi valmistua rabbiksi (Unterman 1991, s. 162, 175–176 ja 206).

¹¹⁷ Har beraḵan *ješivan* perustaneen rabbi Eliezer Melamedin (אליעזר מלמד, 1961–) käytännön *halakakysymyksiä* käsittelevä ja eri ryhmien välisiä näkemyksiä erittelevä teossarja Peninei halaḵa (פניני הלכה) nauttii laajenevasta suosiosta.

¹¹⁸ Joseph Ber Soloveitchik (1903–1993) oli yksi tunnetuimmista viime vuosisadan amerikkalaisista ortodoksirabbeista.

¹¹⁹ Foucault 1972.

3.2 Lähtökohtia rukoilemiselle (Q23.1–Q23.2 ja Q23.5)

Rukoileminen on rabbi Eliezer Melamedin mukaan yksi keskeisimmistä Jumalaan uskomisen ilmaisuista.¹²⁰ Rukoilemisessa ihminen kääntyy yleisen rabbiinisen juutalaisuuden näkemyksen mukaan jonkin sellaisen entiteetin puoleen, jonka rukoilija katsoo olevan itseään suurempi. Juutalaisuudessa rukoileminen (תְּפִלָּה, tefila)¹²¹ voi olla yksilön harjoittamaa rukoilemista tai yhteisöllistä rukoilemista, tiettyjen valmiiden rukousten rukoilua tai vapaasti itse muotoiltujen rukousten rukoilemista. Juutalaisuudessa rukoileminen voi tapahtua myös säännöllisesti tiettyinä vuorokauden aikoina, ja lisäksi psalmin 65 mukaan Jumala kuulee rukoukset: ”Me täytämme lupaukset, jotka annoimme Sinulle, sillä Sinä kuulet rukouksen” (Ps. 65:2–3). Rukoilemiseen on juutalaisuudessa temppelein ajoista lähtien liittynyt musiikillinen puoli, ja psalmeissa annetaan myös musiikin esittämiskäytänteistä ohjeita.¹²² Josef Qaro on maininnut, että erityisesti kiitospsalmi (Ps. 100) tulisi lausua musiikillisesti (מְזוּמָר לְתוֹדָה יֵשׁ לְאוֹמְרוֹ בְּנִגּוּן).¹²³

Rukoileminen varhaisimmassa muodossaan oli pääsääntöisesti tilanteeseen sidottua, *ex tempore* -pohjaista yksilön suorittamaa rukoilemista, missä ilmaistiin tarpeita, tunnustettiin vääriä tekoja ja osoitettiin kiitosta Jumalalle.¹²⁴ Alla olevassa taulukossa 1 on esitelty ja kuvailtu rukoilemisen

¹²⁰ Melamed 2010, 1:1.

¹²¹ Eräs yleisesti rukousta merkitsevä sana תְּפִלָּה (tefila) on eräiden tutkijoiden mukaan johdettu juuresta פלל (pll) ”arvioida, erotella, selvittää, päättää (ratkaista)”, ja siitä johdetut rukoilemista kuvaavat verbit הִתְפַּלֵּל (hitpalel) ja נִתְפַּלֵּל (nitpalel) ovat refleksiivisiä, mikä tarkoittaa, että kyseinen teko kohdistuu tekijään itseensä. Juurikonsonanteista johdettujen rukoilemista tarkoittavien verbivartaloiden merkityksen voisi siis kenties nähdä tarkoittavan ”itsensä arvioimista”. Talmudin kokoamisen ajan *midraš*-kirjallisuudessa, joka koostuu usein suulliseen Tooraan pohjautuvista homilektisistä raamatuntulkintoista, mainitaan hepreankielisessä Raamatussa viitattavan rukoukseen kymmenellä eri sanalla (Friedmann 1864, Va’etḥanan 26). Tekstikohdista mainitaan Ex. 2:23 (וַיִּעַקֶּה, ”hätähuuto, rukous”, joka esiintyy myös kohdissa Ps. 107:28 ja Talmud Bavli, Bava metsi’a 75b:12 sekä וַיִּשְׁוֹעַ, ”avunhuuto”), Ex. 2:24 (וַיִּצְעֹק, ”vaikerointi, hätärukous”), Jer. 7:16 (וַיִּנְהַח, ”sointuva itku, rukouksen ääni” sekä וַיִּפְגַּע, ”tapaaminen, kohtaaminen, rukous, anominen”), Deut. 9:18 (וַיִּפְדֹּא, ”pudottautuminen, heittäytyminen maahan”), Deut. 9:26 (וַיִּפְלֹג, ”rukoileminen, rukous”), Gen. 25:21 (וַיִּתְיַבֵּן, ”pyyntö, anominen, rukous, nöyrä pyyntö”), Ex. 32:11 (וַיִּחַלְוֵי, ”makeaksi tekeminen, pehmentäminen, hartaasti pyytäminen, rukoileminen, anominen”) ja Deut. 32:11 (וַיִּחַוֶּן, ”rukous, jossa pyydetään tai anotaan armoa”).

¹²² Esimerkiksi 2. Aikak. 29:26 kuvaillaan Hiskian aikaista temppelein puhdistusta ja uudelleenpyhittämistä siten, että ennen uhraamista (וַעֲלֶה) leeviläiset (Aaronin jälkeläisiä), seisivat Daavidin välineiden (soittimien) kanssa ja papit trumpettien kanssa (וַיִּזְעַקוּ הַלְוִיִּם בְּקִלְיֵי דָוִד וְהַכֹּהֲנִים בְּחֻצְרוֹת). Kohdissa 1. Aikak. 25:7, Neh. 12:27–29, Neh. 12:35–36 ja Ps. 150 viitataan laulajiin, lauluihin sekä mainitaan nimeltä eri soittimia ja psalmissa 147:7 kehoitetaan, että ”laulakaa Herralle kiitoksin, laulakaa ylistyksiä Jumalallemme lyyran kera”. Kohdassa Ps. 6:1 mainitaan musiikin johtajalle, että musiikki on šeminiṭille, mikä Ernest Kleinin sanakirjan mukaan on joko kahdeksankielinen soitin tai kenties musiikkinotaatiotapa (לְמִנְצַח בְּנִגּוּנוֹתֵי) tai 1. Aikak. 15:21 ”Iyyroilla johtaa šeminiṭin mukaisesti” (בְּכַנְרוֹת עַל־הַשְּׁמִינִית לְנִצְחָה). Kohdissa Ps. 46:1 ja 1. Aikak. 15:20. mainitaan musiikillisena terminä myös sana alamot (עֲלָמוֹת), jonka tarkasta merkityksestä tekstikohdissa ei ole täyttä varmuutta.

¹²³ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 51:9.

¹²⁴ Rosenberg 2004, s. 9, 11–13, 16: Varhaisia rukouksia on tyypitelty lähinnä kolmeen eri alaluokkaan: pyyntörukoukset, syntien tunnustamisrukoukset ja kiitosrukoukset. Temppelein ulkopuolella rukoileminen oli lähinnä henkilökohtaisen uskonnollisten tuntemusten osoittamista ilman, että rukoilemisella olisi ollut jokin tietty yksittäinen muoto tai että rukoileminen olisi liittynyt johonkin tiettyyn ajankohtaan.

seitsemän eri kategoriaa, jotka on mainittu keskiajalta peräisin olevassa *tosafistien*¹²⁵ kokoamassa hepreankielisen Raamatun kommentaarissa Da’at zeqenimissä (דעת זקנים).

Taulukko 1: Rukoilemisen eri kategoriat juutalaisuudessa Da’at zeqenimin mukaan¹²⁶

Termi	Translitteraatio	Selite, käännös, kuvailu
תפילה	tefila	Rukous
תחינה	tehina	Rukous, jossa pyydetään tai anotaan armoa. Esimerkiksi תהנון (Tahanun-rukous)
נפילה	nefila	Rukous, jossa esiintyy pudottautuminen tai heittäytyminen maahan
פגייעה	pegí’a	Rukous, anominen
רנה	rina	Rukous, anominen, rukouksen ääni, ”sointuva itku”
צעקה	tse’aq	Rukous, joka esitetään hädän hetkellä, ”hätähuuto”
זעקה	ze’aq	Rukous, joka esitetään avuntarpeen tai tarpeen täyttämisen yhteydessä

Psalmin 145 jakeissa 8–9 ja 17–19 tuodaan esille, että Jumala on myötätuntoinen luotujaan kohtaan. Jumalan katsotaan juutalaisuudessa myös ylläpitävän ja uudistavan luomistyötään.¹²⁷

Rabbi Hajim Volozhinilainen¹²⁸ on kuvannut luomistyön ylläpitämistä sellaiseksi, että Jumalan luotua *ex nihilo* jotain rajoittamattomalla ei-fyysisellä voimallaan tuo luotu on olemassa ainoastaan niin kauan kuin Jumala keskittää siihen voimaansa ja vaikuttaa siihen aktiivisesti luomistyötä ylläpitävällä tavalla. Mikäli Jumala lopettaisi tämän luomistyön ylläpitämisen edes hetkeksi, Volozhinilaisen mukaan tuo luotu lakkaisi olemasta.¹²⁹

Rukoilijan näkemyksellä jumalan, jumaluuden tai rukoilijaa suuremman entiteetin olemassaolosta on suuri merkitys sille, minkälaiseksi mahdollinen rukoilutapahtuma muodostuu tai muodostuuko sitä ollenkaan. Yksilön rukoilemisen määrään voi osittain myös vaikuttaa, kuinka tutusta ilmiöstä rukoilemisessa on hänelle kyse: tietääkö henkilö, mitä rukouksissa sanotaan tai miksi rukouksissa sanotaan niitä asioita, joita niissä ilmenee, mikä rukousten merkitys on, mistä rukoukset ovat syn-

¹²⁵ *Tosafistit* (התוספות בעלי הַתּוֹסְפוֹת, ba’ale hatosafot) olivat rabbeja, jotka tekivät Talmudiin selityksiä, huomautuksia ja reuna-merkintöjä (תוספות, ”lisäykset”) rabbiinisen juutalaisuuden kirjallisuuden *rišonim*-aikakaudella (ראשונים), jonka voi katsoa eri tulkinnoista riippuen olleen noin 1100-luvun puolen välin ja Šulḥan ‘arukin julkaisemisen (1563) välillä.

¹²⁶ Eli’ezer et al. 1834, Va’eṭḥanan.

¹²⁷ Davis 1981, Weekday, Shacharit, Blessings of the Shema, First Blessing before Shema: 5: הַמְחַדֵּשׁ בְּטוֹבוֹ בְּכֹל יוֹם תָּמִיד "Hän uudistaa hyvyydessään joka päivä jatkuvasti sen, mitä Hän loi alussa."

¹²⁸ Liettualainen Hajim Volozhinilainen (חיים מוולוז'ין) tai Hajim Isakowitz (חיים איצקוביץ), 1749–1821) oli Vilnan *gaonin*, Elia Ben Salomon Zalmanin (1720–1797), oppilas ja perusti Volozhinin *ješivan* 1800-luvun alussa modernisoiden *ješivan* käytänteitä. Volozhinilaisen teos Nefeš haḥajim (נפש החיים) on eräs keskeisimmistä varhaista hasidiliikettä vastustaneiden (מתנגדים, mitnagdim) ideologisista teoksista, ja se on pysynyt suosittuna ortodoksiپیireissä myöhempinä aikoina.

¹²⁹ Volozhinilainen 1837, I, 2:1–11.

tyneet ja miksi ylipäänsä rukoillaan? Tähän uskonnon sisäisiä asioita koskevaan tietämykseen vaikuttaa pitkälti uskontotradition jatkuminen esimerkiksi uskonnollisen kasvatuksen kautta. Esimerkiksi niille juutalaisille nuorille henkilöille, joiden vanhemmilla uskonnollinen aktiivisuus on keskimääräisen yhdysvaltalaisen tasolla, voi rukoilemisen merkitys jäädä hämärän peittoon ja tarve rukoilemiselle olla vähäistä. Juutalaiseen liturgiaan liittyvän tietämystradition katkos on Arnold Rosenbergin mukaan keskeinen tekijä juutalaisten assimiloitumisessa muuhun väestöön.¹³⁰

3.3 Šekina (jumalallinen läsnäolo, Jumalan läsnäolo, Q23.3–Q23.4, Q27.4 sekä Q33–Q34)

Rabbiinisen juutalaisuuden erään tulkintatradition mukaan hepreankielisessä Raamatussa kuvailaan, kuinka jumalallista läsnäoloa (שְׁכִינָה, šekina) esiintyi esimerkiksi ilmestysmajassa erämaavaelluksen aikana ja Jerusalemin temppelissä ensimmäisen temppelin aikana.¹³¹ Lisäksi heidän, jotka palvelevat Jumalaa ilolla, sanotaan rabbiinisessa juutalaisuudessa olevan inspiroituneita jumalallisesta läsnäolosta. Tehdyt synnit vievät jumalallista läsnäoloa kauemmaksi, toisaalta Tooran opiskelu ja Jumalan tahdon mukaan toimiminen tuovat jumalallista läsnäoloa lähemmäksi ihmistä.¹³² Kymmenes tai viimeinen *kabbalistisessa* mystisessä perinteessä mainituista *sefiroista*¹³³, eli *malkūt* (מַלְכוּת, ”kuningaskunta”), vastaa pitkälti *šekinan* käsitettä.¹³⁴ Jumalan läsnäolon kokeminen on arjesta poikkeava olotila, ja Jumalan läsnäolon kokeminen on perinteisen rabbiinisen näkemyksen mukaan juutalaisessa rukoilemisessa keskeisessä osassa: rukoilijan tulisi ajatella, että hän seisoo jumalallisen läsnäolon edessä. Juutalaisen rukoilemisen on sanottu olevan Jumalan kohtaamista sekä kanssakäymistä Jumalan kanssa.¹³⁵

המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד

¹³⁰ Rosenberg 2004, s. 32: Rosenbergin mukaan keskimäärin yhdysvaltalainen juutalainen osaa hieman hepreaa, lukee Tooraa harvoin, jos koskaan, ei ole koskaan nähnyt Talmudia, tuskin koskaan osallistuu synagogajumalanpalveluksiin arkipäivisin, mutta saattaa silloin tällöin käydä synagogassa sapattina, pääsääntöisesti kuitenkin osallistuakseen *bar/bat mitsva* -juhliin ja käy synagogassa yleensä ainakin kerran *roš hašanan* (ראש השנה) ja *jom kippurin* (יום כיפור) välillä.

¹³¹ Unterman 1991, s. 181, 193; Ex. 40:33–35; Ex. 29:42–45; 2. Aikak. 5:1–7:3. Unterman määrittelee *šekinan* tarkoittavan joko jumalallista läsnäoloa tai Jumalan immanenssia (läsnäoloa), ja mainitsee, että termiä on käytetty myös synonyyminä Jumalalle. Unterman viittaa myös joidenkin juutalaisten filosofien näkemykseen *šekinasta* entiteettinä, jonka kanssa ihminen tulee kosketuksiin.

¹³² Unterman 1991, s. 181.

¹³³ *Sefira*-käsite (yks. סְפִירָה, sefira; mon. סְפִירוֹת, sefirot) on keskeinen teema juutalaisessa mystiikassa, ja termillä viitataan Jumalaan liitettyihin aspekteihin tai ominaisuuksiin, joiden kautta jumalallinen toiminta ilmentyy.

¹³⁴ Unterman 1991, s. 181; Scholem et al. 2007, s. 654, 657–658; Green 2003, s. 6 ja 29.

¹³⁵ Appel 1991, s. 8.

(Talmud Bavli, Sanhedrin 22a:7): Hänen, joka rukoilee, tulee [ajatella tai suhtautua rukoukseen siten kuin], että hän tuntee kunnioitettavaa pelkoa (ירא), ikään kuin että jumalallinen läsnäolo (שכינה, šekina) olisi hänen edessään. Sillä on sanottu, että ”olen aina asettanut Herran eteeni” (Ps. 16:8).

קרוב ה' לכל־קראיו לכל אשר יקראהו באמת:

(Ps. 145:18): Herra on lähellä jokaista, joka häntä kutsuu (קרא), ja jokaista, joka julistautuu (קרא) hänelle totuudessa [katkelma sisältää sanaleikin].

...ובשאתם מתפללים — דעו לפני מי אתם עומדים. ובשכיל כך תזכו לחיי העולם הבא.

(Talmud Bavli, Berakot 28b:7): ...ja kun rukoillette – tietäkää, kenen edessä seisotte (עומד). Sen tähden niin [tehdessänne] ansaitsette elämän tulevassa maailmassa.¹³⁶

3.4 Kavana (sisäinen tarkoitus, intentio, Q24.1–Q24.6)

”Koska tämä kansa lähestyy Minua vain suullaan ja kunnioittaa Minua vain huulillaan, koska sen sydän on vetäytynyt Minusta kauas ja koska sen kunnioitus/kuuliaisuus (ירא) Minua kohtaan on vain opittujen ihmiskäskyjen noudattamista, niin Minä teen uudelleen tälle kansalle ihmeellisiä, hämmästyttäviä ihmetekoja, ja sen viisaiden viisaus häviää ja sen ymmärtäväisten ymmärrys katoaa.” (Jes. 29:13+)

כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה.

(Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 4:16): Miten *kavana* tulisi ymmärtää? Mieli tulisi vapauttaa kaikista ylimääräisistä ajatuksista ja hänen, joka rukoilee, tulisi ajatella, että seisoo jumalallisen läsnäolon edessä.

תנו רבנן: המתפלל צריך שיכנין את לבו לשמים. אבא שאול אומר: סימן לדבר, ”תכין לבם תקשיב אנך”.

(Talmud Bavli, Berakot 31a:17): Rabbimme opettivat: Hän, joka rukoilee, täytyy suunnata sydämensä (”keskittää ajatuksensa”) Taivaaseen. Abba Šaul sanoo: ”Merkkinä tästä asiasta on: ’Sinä ohjaat/vahvistat heidän sydämiään, annat huomiota korvallasi’” (Ps. 10:17).¹³⁷

¹³⁶ Käsite ’olam haba (הבא העולם, ”tuleva maailma”) liittyy juutalaisuuden eskatologiaan ja viittaa messiaanisen ajan jälkeiseen aikaan usein erotettuna ajatustasolla tämän maailman ajasta (העולם הזה, ’olam haze). Juutalaisille sekä oikeamielisille vieraskansalaisille (חסידים אמות העולם, haside umot ha’olam) on varattu erään juutalaisen käsityksen mukaan osa tai paikka tuossa tulevassa maailmassa, josta osalliseksi voi päästä riippuen henkilön teoista tämän maailman aikana. Juutalaisten kohdalla uskonnollisen elämän mittarina voinee pitää Jumalan ja juutalaisten välisen liittoon liittyvien seikkojen noudattamista, ja muiden henkilöiden kohdalla mittarina voi kenties toimia esimerkiksi vedenpaisumuksen jälkeen Nooalle annetut seitsemän käskyä, jotka erään juutalaisen tradition mukaan koskivat epäjumalanpalvontaa, jumalanpilkkua, murhaamista, rietastelua, varastamista ja oikeusjärjestelmän asettamista sekä ruokailun osalta kieltoa olla syömättä elävästä eläimestä revittyjä osia (Unterman 1991, s. 57, 72, 148–149, 168; Maimon 1973, Šoftim, hilkoṭ melakim 8:11; Tuori & Harviainen 2018, s. 196–198). Talmud Bavlissa (Berakot 4b:16) rabbi Ele’azarin mukaan rabbi Avinan sanotaan sanoneen, että kullekin, joka resitoi ”Daavidin psalmin” kolmesti joka päivä, on varmistettu paikka tulevassa maailmassa (אמר רבי אלעזר, אמר רבי אבינא: כל האומר ”מהלה לנוד” בכל יום שלש פעמים — מוכסח לו שהוא בן העולם הבא). Tulevan maailman oloja on kuvailtu esimerkiksi kohdassa Talmud Bavli, Berakot 17a:12–13.

¹³⁷ Antiikin aikana sydämen katsottiin olevan ajattelun ja tunteiden keskus (Rosenberg 2004, s. 221).

איכא דמתני לה אבריימא: המתפלל צריך שיכוין את לבו בכוון, ואם אינו יכול לכוין בכוון — כוין את לבו בראשיתו.

(Talmud Bavli, Berakot 34b:15): On heitä, jotka opettavat tähän liittyvän *baraitan*: Hänen, joka rukoilee, täytyy keskittyä sydämessään kaikissa [rukouksissa], ja jos hän ei pysty keskittymään niihin kaikkiin – hänen täytyisi keskittyä sydämessään [ainakin] yhdessä.

Rukoilemisen intentio, sisäinen tarkoitus, keskittyminen rukoilemiseen (כַּוְנָה, kavana)¹³⁸ on aihepiiriltään erittäin tärkeä, sillä jos selvää intentiota ei ole, ei rukoilu ole täysipainoista tai tärkeimpien rukousten osalta validia.¹³⁹ Rukoilemisessa tarvitaan *kavanaa*,¹⁴⁰ ja rukoilijan tulisi suunnata sydämensä Taivaaseen.¹⁴¹ Mišnassa mainitaan, että syvästi uskonnollinen henkilö voi keskittyä rukoiluun tunnin ajan ennen rukoilun aloittamista, jotta hänen sydämensä olisi suunnattu Jumalalle taivaassa (כְּדִי שִׁכּוּנוֹ אֶת לְבָבוֹ לְמַקּוֹם).¹⁴² Šulhan 'arukissa Josef Qaro toteaa, että vähäinen määrä pyyntörukouksia, jotka on rukoiltu keskittyen, on parempi kuin suuri määrä pyyntörukouksia ilman keskittymistä.¹⁴³ Rabbi Eliezer Melamed puolestaan jakaa keskittymisen (כַּוְנָה, kavana) kahteen eri osaan, yleiseen (כְּלָלִית) ja henkilökohtaiseen (פְּרָטִית), joista ensimmäisessä rukoilija keskittyy siihen, että hän seisoo Jumalan edessä täynnä kunnioittavaa pelkoa (יִרְאָה) ja rakkautta, ja jälkimmäisessä rukoilija keskittyy sydämessään siihen, mitä hän suullansa sanoo.¹⁴⁴

המתפלל צריך שיכוין בלבו פי' המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכונה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו

(Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 98:1): Rukoilijan täytyy keskittyä sydämessään niiden sanojen merkitykseen (פִּירוּשׁ, "selitys"), jotka tulevat heidän suustaan, ja ajatella siten, että jumalallinen läsnäolo on hänen edessään sekä poistaa kaikki ajatukset, jotka häntä häiritsevät, kunnes hän on puhdas/kirkas rukouksissaan ajatustensa ja keskittymisensä osalta.

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא.

¹³⁸ Blumenthal 2007, s. 39–40; Abrahams et al. 2007, s. 459.

¹³⁹ Kavvanah 1989, s. 408, vrt. Neusner et al. 2000, s. 16–17; Maimonides vie kenties ajattelun pisimmälle (Blumenthal 2007, s. 39–40). Teoksessaan Mišne Tora Maimonides toteaa [1178], että "כל תפלה שאינה בכונה אינה תפלה" eli jokainen rukous, jota ei ole lausuttu asianmukaisella tarkoituksella (*kavana*), ei ole rukous. (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 4:15).

¹⁴⁰ Kavvanah 1989, s. 408; Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 98, 101.

¹⁴¹ Appel 1991, s. 15; Talmud Bavli, Berakot 31a:17. Alkuperäinen Talmudin teksti esiintyy ideatasolla melko samantapaisessa muodossa Šulhan 'arukissa, missä todetaan, että "עומד בבית המקדש ובלבו יכוין למעלה לשמים" eli [rukoilevan henkilön] täytyy painaa/madaltaa päätänsä hieman, jotta hänen silmänsä olisivat alaspäin kohti maata, ja kuvitella, että hän seisoo temppelissä, ja suunnata mielensä ["sydämessään suunnata" (כוון)] ylöspäin kohti Taivasta (Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 95:2).

¹⁴² Mišna, Berakot 5:1; Rosenberg 2004, s. 4. Talmudissa Bavlissa ajatus esiintyy kohdassa Berakot 30b:14, ja ajatus toistetaan esimerkiksi kohdassa Berakot 32b sekä Šulhan 'arukissa (Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 93:1).

¹⁴³ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 1:4.

¹⁴⁴ Melamed 2010, 1:8.

(Mišna, Berakot 2): [Henkilön] oltua Tooran lukijana, ja tuli [Šeman] resitoinnin aika, jos hän suuntasi sydämensä, täytti hän velvollisuutensa. Mutta jos ei [hän suunnannut sydäntään], ei hän täyttänyt velvollisuuttaan.

הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו

(Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ qeriaṭ Šema' 2:1): Hän, joka resitoi Šeman, eikä keskity mielessään ensimmäisen kohdan aikana "Kuule, Israel" ei ole täyttänyt velvollisuuttaan.

Talmudeissa esiintyy monia keskusteluja siitä, voiko täyttää *mitsvan* (מצוה¹⁴⁵), jos ei ole aikunut täyttää sitä. Toisaalta on tärkeää, että oikeat teot tulevat tehdyiksi, mutta toisaalta ilman tarkoitusta rukoilija voisi vain koneellisesti resitoida rukoukset, ilman että hän ajattelisi sitä, mitä sanoo.¹⁴⁶ Šulhan 'arukissa päädytään kannalle, että intentiota vaaditaan, jotta täyttäisi kyseessä olevan säädöksen.¹⁴⁷ Näin ollen, jos rukoilemisen tarkoitus on vilpittömän, täyttää se rukoilun piirteet, vaikka itse rukouksen muoto olisikin outo.¹⁴⁸

Rabbi Gersion Appel esitti rukoilemisen yhteydessä vertauksen kuninkaalle puhumisesta: Jos henkilö menisi puhumaan kuninkaalle tai valtionpäämiehelle, hän varmasti valitsisi sanansa tarkoin. Appel kysyy, että kuinka paljon enemmän silloin pitäisi olla tarkkuutta, kun henkilö puhuu "kuninkaiden Kuninkaalle", joka tietää kaikki ihmisten ajatukset.¹⁴⁹ Tyypillisen rabbiinisen juutalaisuuden käsityksen mukaan missään rukouksissa ei sanoja pitäisi lausua mekaanisesti, vaan miettien niiden merkitystä, jotta rukoilutapahtuma olisi liikuttava, uskonnollinen kokemus.¹⁵⁰ Baḥja ibn Paquda onkin verrannut [1080] ilman *kavanaa* tapahtuvaa rukoilemista sisällyksettömään kuoreen:

וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת ענין התפלה תהיה תפלתו גוף בלא רוח וקליפה בלא לב מפני שגופו נמצא ולבו כל עמו עת תפלתו

¹⁴⁵ Rothkoff 2007c, s. 372. Yksinkertaistetusti sanalla tarkoitetaan raamatullista käskyä tai uskonnollista velvoitetta juutalaisuudessa, ja esimerkiksi juutalaisen elämäntapaohjeistuksen, *halakān*, osalta voidaan tiivistetysti sanoa, että *halakān* sisältyy 613 käskyä (מצוות, mitsvot) muun suullisen ja kirjallisen tradition ohella (Rabinowitz 2007a, s. 73–85).

¹⁴⁶ Unterman 1991, s. 112.

¹⁴⁷ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 60:4.

¹⁴⁸ Tähän päätelmään liittyen Talmud Bavliissa (Soṭa 33a:5) mainitaan, että armoon liittyvät rukoukset voi rukoilla siinä muodossa, missä rukoilija tahtoo (תפלה רחמי היא כל היכי דבעי מצלי). Palkittu lasten- ja nuortenkirjailija Yaffa Ganz (2000) mainitsi kaksi juutalaisen kansanperinteen piiriin kuuluvaa opettavaista tarinaa, joissa rukoilemisen muoto on ollut poikkeava: "Like the story of the shepherd boy who played his flute in shul on Yom Kippur because he could not read, it [prayer] can be a gift of song from the soul. Like the man who offered God the twenty-two letters of the alef beit because he did not know how to use the prayer book, prayer can be a rational gift from man's mind. Whatever form it takes, true prayer is pure and whole. But almost by definition, prayer means words." Näistä ensimmäinen tarina liittyy *roš hašanaan* (ראש השנה), juutalaiseen uuteen vuoteen, ja tarinasta on sanottu, että sen olisi aikoinaan kertonut rabbi Jiśra'el ben Eli'ezer (ישׂראל בן אליעזר, Ba'al Šem Tov tai Beṣṭ, noin 1698–1760), hasidismien perustajahahmo.

¹⁴⁹ Appel 1991, s. 67.

¹⁵⁰ Appel 1991, s. 15.

(Paquda 1901, VIII, 3:59): Ja kun rukoilija rukoilee kielellään, mutta hänen mielensä askartelee muiden asioiden kuin rukoilemisen parissa, hänen rukouksensa on [kuin] ruumis, jossa ei ole sielua tai [kuin] kuori, jossa ei ole sisältöä, sillä hänen kehonsa [kyllä] löytyy, mutta hänen sydämensä ei ole hänen kanssaan hänen rukouksessaan.

Aamuisin lausuttavien siunausten myötä henkilön *kavana* (כַּוְנָה), keskittyminen myöhemmin alkavaan rukoilemiseen saattaa lisääntyä.¹⁵¹ Ennen aamurukousten alkua juutalainen on voinut olla lausunut noin parikymmentä siunausta, jotka liittyvät aamutoimiin sekä esimerkiksi käsitykseen sielun palaamisesta ruumiiseen heräämisen yhteydessä. *Ma tovu* -rukous (מָה טוֹב, kuinka hyviä)¹⁵², mikä sanotaan synagogaan saavuttaessa, osoittaa osaltaan siirtymistä sekä muutosta niin ympäröivän tilan kuin mielentilankin kohdalla.¹⁵³ Aamurukoushetken *Šeman* resitointia edeltävien osien eräänä tarkoituksena on myös valmistella rukoilijaa sopivaan keskittyneeseen mielentilaan, mitä *Šeman* resitoinnissa edellytetään. Rukoiluosuuksista erityisesti *Birkot hašaḥar* (בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר, aamunkoiton/sarastuksen siunaukset)¹⁵⁴ ja *Pesuqe dezimra* (פְּסוּקֵי דְזִמְרָה, laulun raamatunkohdat)¹⁵⁵ auttavat lisäämään keskittymisen (כַּוְנָה, *kavana*) määrää ennen myöhempiä rukousosioita.¹⁵⁶

Myös rukousviitan (טְלִיט, *ṭallit*), jota koskee vaateparsien kulmien tupsuihin (צִיצִית, *tsitsit*¹⁵⁷) liittyvä säädös, käyttäminen pukemisen yhteydessä luettavine siunauksineen sekä vaatekerraston

¹⁵¹ Rosenberg 2004, s. 40–45.

¹⁵² Davis 1981, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Ma Tovvu; Davis 1996, Upon Arising, Upon Entering Synagogue.

¹⁵³ Rosenberg 2004, s. 35–36, 253.

¹⁵⁴ Davis 1981, Weekday Shacharit, Morning Blessings; Davis 1996, Weekday Shacharit, Morning Blessings. Osio koostuu siunauksesta rituaaliselle käsien pesemiselle (נְטִילַת יָדַיִם, *neṭilat jadajim*), *ašer jatsar* -siunausosasta (אֲשֶׁר יָצַר, *ašer jatsar*) ja sielua koskevasta siunausosasta (נְשָׂמָה, *Elohai, nešama*). Aamurukouksiin liittyvistä säännöistä ks. esim. Ganzfried 1884, 7:5–6. Velvoitteen siunausten lausumiseen on katsottu koskevan myös naisia (Epstein 1903, Oraḥ Haim 70:1).

¹⁵⁵ Davis 1981, Weekday Shacharit, Pesukei D'Zimra; Davis 1996, Weekday Shacharit, Hodu: 12.

¹⁵⁶ Rosenberg 2004, s. 35–36, 52–53, 253.

¹⁵⁷ Päiväsaikaan käytettävien nelikulmaisten vaateparsien kulmiin liittyvän uskonnollisen velvoitteen mukaiset pienet tupsut (צִיצִית, *tsitsit* "kulmat"), joihin liittyvä käsky on mainittu kohdissa Num. 15:37–41 ja Deut. 22:12. Esimerkiksi rukousviitan (טְלִיט, *ṭallit*) kulmissa on *tsitsitejā*. Tätä vaatetukseen liittyvää käskyä perustellaan kohdassa Num. 15:39–40 sillä, että *tsitsitien* huomaaminen voi tuoda mieleen Jumalan antamat käskyt. Samaisessa tekstikohdassa todetaan, että toimimalla Jumalan antamien käskyjen mukaisesti ihmisen pyhyys Jumalan edessä lisääntyy. Koska käskyn katsotaan olevan aikaan sidottu (yöllä tupsuja ei voi nähdä), niin tämän vaateparsikäskyn velvoite koskee vain juutalaisia miehiä, eli sekä miehet että naiset voivat käyttää *tsitsitejā*, mutta vain miehet ovat niiden käyttämiseen velvoitettuja. Kolmenteentoista vuosisataan mennessä vaatteiden, joissa on kulmia, käyttäminen osana päivittäistä pukeutumista alkoi olla vähäistä, mutta nykyään monet uskonnolliset juutalaiset pukevut päälleen arkipukeutumistensa osana "pienen *ṭallitin*" (טְלִיט קָטָן, *ṭallit qatan*), missä on *tsitsitejā*. (Zizit 2007, s. 642–643; Rosenberg 2004, s. 36–37). Tarkempia ohjeita ja sääntöjä *tsitsiteihin* liittyen on esitelty esimerkiksi Josef Qaro (1893, Oraḥ Haim 8:1–25:2) mainiten, että päivittäin käytössä olevan "pienen *ṭallitin*" (טְלִיט קָטָן, *ṭallit qatan*) kulmat/tupsut (צִיצִית, *tsitsit*) muistuttavat käskyistä joka hetki. Ohjeistuksen mukaan kaksi tupsua tulisi olla edessä ja kaksi takana, jotta joka suuntaan katsoessaan käyttäjä tulisi muistutetuksi käskyistä.

väliin mahdollisesti puettavan ”pienen *ṭallitin*” (טלית קטן, *ṭallit qatan*) käyttäminen ja pään peittäminen¹⁵⁸ saattavat muuttaa rukoilijan mielentilaa ja auttaa häntä keskittymään rukoilutapahtumaan.¹⁵⁹ Arkipäivien aamurukousten aikana käytettävien raamatunlausekoteloiden (תפילין, *tefillin*)¹⁶⁰ käyttäminen erottaa osaltaan rukoilutapahtumaa muista arkisista askareista. Sitomalla käsi-varteensa ja päänsä etuosaan sakraaliesineitä, joita ei yleensä käytetä muissa yhteyksissä kuin rukoilemisessa, rukoilija saattaa tulla muistutetuksi tilanteen erityislaatuisuudesta. Sen päivän asiat, joihin Mooses viittasi sanoillaan ”nämä asiat, joista teen teille tänään velvoittavia/käsken” (הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם) (Deut. 6:6), ja jotka juutalaisen tulisi sitoa käteensä, kattavat useita kappaleita Deuteronomiumista (5. Mooseksen kirja) ja sisältävät niin *Šeman*, kymmenen käskyä kuin suunnilleen koko raamatulliseen *halaqaan* liittyvän ohjeistuksen.¹⁶¹ Raamatunlausekoteloiden ja niille luettavien siunausten uskonnollinen merkitys Arnold Rosenbergin mukaan toisaalta symboloi *devequtia* (דְּבִקוּת, ”Jumalaan tai jumalalliseen läsnäoloon ’tarttumista’ tai kiinnittymistä, Jumalan tahdon mukaan elämistä, jumalallisen läsnäolon tuntemista)¹⁶², kun *tefillineit*

¹⁵⁸ Pään peittämiseen rukoilun aikana viitataan esimerkiksi kohdissa Talmud Bavli, Šabaṭ 156b:6; Qaro 1893, Oraḥ ḥajim, 91:1 ja Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:5. Reformiseurakuntien uskonnollisissa toimituksissa ei *kipan* (כִּיפָה) eikä rukousviitan (טלית, *ṭallit*) käyttäminen ole pakollista. Ortodoksijuutalaiset saattavat käyttää sekä *kipaa* (כִּיפָה) että vaatetta, jossa on pieniä tupsuja (צִיצִית, *tsitsit*), arkivaatetuksensa osana tullakseen muistutetuiksi Jumalasta muinakin aikoina kuin vain rukoilemisen aikana, ja konservatiivijuutalaiset käyttävät *kipaa* (כִּיפָה) ja pieniä tupsuja (צִיצִית, *tsitsit*) lähinnä rukoillessaan (Rosenberg 2004, s. 38).

¹⁵⁹ Rosenberg 2004, s. 36–38, 253–254; Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 24:1.

¹⁶⁰ *Tefillin* (תפילין) eli raamatunlausekotelot ovat usein mustia, nahasta tehtyjä pieniä kotelaita, jotka kiinnitetään mustilla nahkanyöreillä sitoen, ja joita käytetään aamujumalanpalveluksissa lukuun ottamatta sapattia ja muutamia muita juhlapäiviä. Esimerkiksi yhdeksäntenä *av*-kuuta useiden juutalaisten praksisten mukaan ei käytetä rukousviittaa eikä raamatunlausekotelaita. Hebreankielisessä Raamatussa *tefillineihin* liittyvä käsky esiintyy kohdissa Ex. 13:1–10, Ex. 13:11–16, Deut. 6:4–9 ja Deut. 11:13–21, ja käskyä perustellaan sillä, että henkilö muistaisi annetut käskyt/ohjeet sekä lähden Egyptistä. *Tefillinien* (תפילין) sisällä on kaksi ensimmäistä *tefillineit*ä koskevaa käskyosiota (Ex. 13:1–10 ja Ex. 13:11–16) sekä *Šema*-rukouksen kaksi ensimmäistä osaa. Varhaisin Raamatun ulkopuolinen tekstimaininta *tefillineistä* on kirjeessä Aristeaalta Filokrateelle (Επιστολή του Αριστέα), joka on ajoitettu noin toisen vuosisadan puoliväliin eaa. tai vuosille 130–100 eaa. (Rabinowitz 2007b, s. 577–580; Shaḥarit 2007, s. 364; Rosenberg 2004, s. 39). Myös Titus Flavius Josefus (יוסף בן מתתיהו, Josef ben Matitjahu, noin 37 – noin 100) mainitsee kirjassaan *Ἰουδαϊκῆ ἀρχαιολογία* (lat. *Antiquitates Iudaicae*, noin vuodelta 93) *tefillinien* käytön kuvaillen *tefillinien* käyttöä sellaiseksi, että niitä pidetään sekä otsalla että kädessä, ja että tekstikohdat sisältävät Jumalan voimasta ja Jumalan hyväntahtoisuudesta juutalaisia kohtaan kertovia katkelmia (Josephus 2009, IV 8:13). Raamatunlausekoteloihin liittyvistä säädöksistä ks. esim. Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 25:1–45:2.

¹⁶¹ Rosenberg 2004, s. 39: *Halaqaan* liittyvistä aihepiireistä tuona päivänä mainittiin esimerkiksi ruokailusäädökset (כַּשְׂרוּת, *kašrut*), pyhäkköön liittyvät säännöt, leeviläisiä, papistoa ja tuomareita koskevat säädökset, velkoihin, kymmenykseen ja hyväntekeväisyyteen liittyvät käskyt, kolme pyhiinvaellusjuhlaa, orjien vapauttaminen, työntekijöiden kohtelua koskevat säädökset, puhtaussäädökset sekä avioliittoon ja avioeroon liittyvät käskyt monien muiden säädösten ja käskyjen ohella.

¹⁶² Untermanin (1991, s. 62) mukaan Talmudin ajan rabbit ajattelivat osittain hepreankielisen Raamatun kohtaan Deut. 11:22 pohjautuvan *devequtin* (דְּבִקוּת) käsitteen merkitsevän lähinnä *imitatio dei*-tyyppistä toimintaa tai tunnettuuhin oppineisiin assosioitumista. *Kabbalistit* ajattelivat Untermanin mukaan *devequtin* viittaavan ekstaattiseen hengelliseen tilaan, missä mystikko pitää Jumalan koko ajan mielessään, ja hasideilla käsite sai keskeisen aseman ja sisällön Jumalan läsnäolon jatkuvana ja kokonaisvaltaisena kokemisena. *Devequtin* (דְּבִקוּת) käsitettä on käsitelty Talmud Bavlissa esimerkiksi kohdassa Sanhedrin 64a:11 ja sivuttu kohdassa Maimon 1553, 3:51. Rosenberg (2004, s. 7) huomauttaa, että *devequtin* (דְּבִקוּת) mukaista mielentilaa on pyritty saavuttamaan myös monilla muilla eri keinoilla kuin vain rukoilemisen avulla.

koskevat käskyt *Šeman* kahden ensimmäisen osion ohella fyysisesti sidotaan rukoiliijaan itseensä kiinni. Toisaalta, heijastellen raamatunlausekoteloiden prominenttia olemusta, *tefillinien* käyttäjä ilmaisee varsin näkyvällä tavalla olevansa juutalaisen uskonnon harjoittaja. Ilman pelkoa tai häpeää tapahtuvalla julkisella *tefillinien* käyttämisellä juutalainen voi näyttää oman uskonnollisen suuntautumisen eräänlaisena näkyvän julistuksen merkinä.¹⁶³

3.5 Rukoilun tunnustuksellisesta aspektista (Q24.7–Q24.8 ja Q25.1–Q25.4)

Šeman resitoinnin (קריאת שמע)¹⁶⁴ katsotaan olevan juutalaisuudessa uskontunnustus, missä ensimmäisen virke sisältää julistuksen uskosta yhteen Jumalaan, ja seurakunnan vastausta¹⁶⁵ seuraava virke (וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ) ”Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi kaikella sydämelläsi, koko sielullasi ja kaikella voimallasi”) kuvailee omistautumista Jumalalle, minkä Arnold Rosenberg ei katso toteutuvan niinkään uskon tai tuntemusten kautta, vaan ”Jumalan viitoittamaan tiehen takertumisena”.¹⁶⁶ Rosenbergin mukaan se, mitä ihminen tekee, muokkaa sitä, miten ihminen ajattelee, puhuu ja tuntee. Rosenberg myös katsoo, että Jumalan säädösten noudattaminen siinä, miten henkilö kohtelee toista ihmistä ja miten hän suhtautuu Jumalaan, on juutalaisuudessa tärkeämpää kuin sanat ja tuntemukset.¹⁶⁷ Šulhan 'arukissa *Šeman* resitointiin on liitetty käsitys siitä, että resitoimalla *Šeman* resitoija ottaa taivaallisen valtakunnan ikeen tai velvoitteet kantaakseen, mikä konsepti ideatasolla merkinnee nykykielelle käännettynä suunnilleen samaa asiaa kuin, mitä olisi ”Jumalan kuningaskunnan” auktoriteetin hyväksyminen:

יקרא ק"ש בכוונה באימה וביראה ברתת וזיע:

(Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 61:1): *Šeman* resitointi (קריאת שמע) tulisi resitoida keskittyen, kunnioittavaa pelkoa (אימה) ja kunnioitusta (ירא) [tuntien], tutisten ja vapisten.

¹⁶³ Rosenberg 2004, s. 39, 254.

¹⁶⁴ *Šema' Jišrael* (שְׁמַע יִשְׂרָאֵל) ”Kuule, Israel”) koostuu kolmesta tekstikohdasta Deut. 6:4–9 (שמע, šema'), Deut. 11:13–21 (וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ, vehaja im šamo'a) ja Num. 15:37–41 (וַיֹּאמֶר, vajo'mer). Rukouksen resitoinnin yhteydessä ennen rukousta ja sen jälkeen resitoidaan siunauksia. *Šema' Jišrael* on eräs vanhimmista rukouksista juutalaisessa liturgiassa (Rosenberg 2004, s. 66), ja on ollut käytössä ainakin toiselta vuosisadalta lähtien. 1903 julkaistu Nash papyrus, joka on ajoitettu noin vuodelle 150 eaa. sisältää *dekalogin* (10 käskyä) sekä ensimmäisen osuuden *Šema' Jišraelista*. Šammain ja Hillelin koulukunnat (בית שמאי ja בית הלל, 1. vuosisata eaa. – myöhäisimmillään 365) kävivät keskusteluja *Šeman* resitoimiseen liittyvistä tavoista (Jacobs 2007, s. 453–456).

¹⁶⁵ בְּרוּךְ שֵׁם כְבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, ”olkoon Hänen kunniansa kuningaskunnan nimi siunattu ikuisuudesta ikuisuuteen”.

¹⁶⁶ Rosenberg 2004, s. 65–73. Talmudin kokoamisen ajan *midraš*-kirjallisuudessa (Friedmann 1864, Va'etḥanan 33) Jumalan rakastamisen kaikella sydämellä selitetään liittyvän tekstikohtaan עַל־לִבְבְּךָ הַיּוֹם מִצִּוְתָהּ אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם (Deut. 6:6: ”olkoot nämä asiat, joista teen teille tänään velvoittavia/ jotka teille tänään käsken”) ja toteutuvan sen kautta, että henkilö tunnistaa Jumalan (מְכִיר אֵת הַקְּדוֹשׁ) ja ”takertuu” Jumalan osoittamiin teihin (מִדְבֵּק בְּדַרְכָיו).

¹⁶⁷ Rosenberg 2004, s. 69.

הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים

(Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 63:6): *Šeman* resitointia resitoivan henkilön ei tulisi vihjailla silmillään, ei ilmehtiä huulillaan, eikä katsoa ("osoittaa") sormillaan ensimmäisen kappaleen aikana, koska se on keskeisin osa Taivaallisen valtakunnan ikeen/velvoitteiden ottamisessa/hyväksymisessä.¹⁶⁸

Rabbi Moše Ḥajim Luzzatto on todennut, että *Šeman* resitoimiseen liittyy tunnustuksellinen aspekti, missä resitoija alistuu Jumalan tahdon noudattamiseen. Alistumiseen liittyvästä negatiivisesta konnotaatiosta huolimatta Luzzatto katsoo, että alistumisesta seuraa alistujille positiivisia asioita. Eräs tämän näkemyksen taustalla piilevistä vaikuttimista saattaa olla uskomus hyväntahoiseen ja kaikkietävään jumalaan. Luzzatto aiemmin Bahja ibn Paquda katsoi [1080] tuon alistumisen (כְּנִיעָה) olevan sielun vaatimattomuutta ja sielun olemista taipuneena alas (שְׁפִלּוּת הַנְּפֶשׁ) (וְשִׁחְוָה) sekä sitä, että henkilö pitää omaa suurenmoisuuttaan vähäisessä arvossa.¹⁶⁹

וכענין שנאמר ברוב עם הדרת מלך ובחינה זו נקראה מלכו של עולם והנה בבחינה זו הוא נחשב לנו לראש ומתכבד בנו וגם אנחנו חייבים לעבוד עבודתו ולשמוע אליו לכל אשר יצוה כמלך בעמו ואולם בבחינה זו ג"כ חייבים אנו להכירו בכל יום ולקיים מלכותו עלינו ולהשתעבד אליו ולגזירותיו כעבדים אל מלכם וזה נקרא קבלת עול מלכות שמים ונכלל ענינה ב"פ זה של שמע ישראל דהיינו ההודאה בדבר זה שהוא מלך מלכי המלכים מולך בכל בריותיו העליונים והתחתונים ולקבל עול מלכותו והשתעבד אליו

(Luzzatto 1896, IV, 4:2): Kuten asia, joka on mainittu [Sananl. 14:28]: "Kansojen moninaisuudessa on kuninkaan kunnia." Ja tästä aspektista/näkökulmasta (בְּהִינַת/בְּהִינָה) me kutsumme Häntä maailman Kuninkaaksi. Ja katso, tässä aspektissa Hänen ajatellaan olevan meille Johtaja ja tulevan meidän kunnioittamaksi. Myös me olemme velvollisia palvelemaan Hänen töissään ja tottelemaan Häntä kaikessa, mitä Hän käskää, [aivan] kuten Kuningas on kansansa keskuudessa. Ja niinpä tässä aspektissa myös tällä tavoin (גַּם כֵּן) olemme velvoitettuja joka päivä huomaamaan (נכר) Hänet ja nostamaan Hänen kuningaskuntansa päällemme ja alistumaan (לְהִשְׁתַּעֲבֹד) Hänelle ja Hänen asetuksilleen, kuten palvelijat kuninkaalleen. Ja tätä kutsutaan Taivaallisen valtakunnan ikeen/velvoitteiden ottamiseksi/hyväksymiseksi, ja tämä sisältyy samoin kohtaan (פְּסוּק) *Šema' Jisra'el*. Se on sen asian tunnustamista (הוֹדָאָה), että Hän on kuninkaiden kuninkaiden Kuningas (מֶלֶךְ מְלָכִים) (הַמְּלָכִים) halliten kaikkea elollista, korkeimpia ja alhaisimpia sekä Hänen valtakuntansa ikeen/velvoitteiden ("auktoriteetin") ottamista/hyväksymistä.

¹⁶⁸ Ganzfried (1884, 18:14) mainitsee samalla tavalla silmistä, huulista ja sormista 'Amida-rukouksen (תְּפִלַּת הָעֲמִידָה, Tefilat ha'amida, "Seisomisen rukous" tai Kahdeksantoistarukous) yhteydessä, joka on eräs keskeisimmistä juutalaisen liturgian rukouksista. 'Amida-rukous on tapana rukoilla useimmissa seurakunnissa hiljaisella äänellä tai täysin äänettömästi sen henkilökohtaisesta luonteesta johtuen, vaikka yleensä rukoileminen juutalaisuudessa tapahtuu ääntä käyttäen (Ehrlich & Avenary 2007 s. 72–76; Melamed 2010, 1:9).

¹⁶⁹ Paquda 1901, VI, 1.1. Ibn Paqudan mukaan [1080] esimerkiksi hyväntekeväisyyden, rukoilemisen tai *mitsvan* (מִצְוָה) täyttämisen yhteydessä tulisi tapahtua ainakin jonkin verran nöyrytmistä ja alistumista (Paquda 1901, VI, 4:23).

שכאשר מלכותו ית"ש נודע ומודים בו כל ברואיו נמצא בברואים כל טוב וכל שלווה והברכה מתרבת בהם
ושלומם מתגדל ובהתפרץ העבדים ואינם משתעבדים ומודים במלכותו ית' כל טוב חסר והחשך מתגבר והרעה
שולטת

(Luzzatto 1896, IV, 4:3): Että kun Hänen kuningaskuntansa, siunattu olkoon Hänen ni-
mensä (יְהוָה שְׁמוֹ), tunnetaan ja kaikki Hänen luomansa ylistävät Häntä, on runsaasti
kaikkea hyvää ja kaikki on rauhallista/tyyntä, ja heitä koskeva siunaus kasvaa sekä heidän
hyvinvointinsa lisääntyy. Ja kun palvelijat irrottautuvat erilleen, ja eivät alista itseään ei-
vätkä ylistä Hänen kuningaskuntaansa, olkoon Hän ylistetty (יְהוָה), kaikki hyvä vähentyy,
pimeys (חֹשֶׁךְ) kasvaa vahvuudessaan, ja pahuudella on ylin valta (שׁוֹלֵטָה).

Appelin mukaan juutalaisuudessa on tärkeää asettaa uskonsa ja luottamuksensa Jumalaan.¹⁷⁰ Toi-
saalta *halakhaan* on lähtökohtaisesti sisäänrakennettu se oletamus, että se on uskonnollisesti sito-
vaa.¹⁷¹ Tämä aspekti osittain sisältyy tosin myös jo *kavanaan*, rukoilijan on lausuttava rukouksensa
siten, että hän osoittaa hyväksyvänsä Jumalan herruuden,¹⁷² ja täten koko rukoilutapahtumaa voi-
daan myös pitää osoituksena rukoilijan halusta kuulua liittoon.¹⁷³ Rabbi Avrohom Yosef Davis on
katsonut Sidur-käännöksessään, että *Šeman* resitoimisella rukoilija julistaa useita juutalaisuuteen
liittyviä uskonnollisia doktriineja, kuten uskoa Jumalan olemassaoloon ja ykseyteen, juutalaisten
täydellistä omistautumista Jumalalle ja Hänen käskyilleen, uskoa jumalalliseen oikeudenmukai-
suuteen, Exoduksen muistoa ja juutalaisten valintaa Jumalan valituiksi kansaksi.¹⁷⁴

Ješa'jahu Leibowitz¹⁷⁵ katsoi, että rukoilun ainoa merkitys uskonnollisena instituutiona reaalistuu
sellaisen henkilön suorittamassa jumalanpalveluksessa, joka hyväksyy Taivaan valtakunnan ikeen.
Hyväksyntä tapahtuu Leibowitzin mukaan Tooran sekä käskyihin liittyvien velvoitteiden kautta.
Leibowitz myös katsoi, että vain sellainen rukoileminen, missä rukoilu tapahtuu säädösten nou-
dattamisen vuoksi, on uskonnollisesti merkityksellistä.¹⁷⁶ Aiemmin rabbi Moše Luzzatto oli kuvai-
lut tätä Leibowitzin mainitsemaa jumalanpalvelusta lähes elämän mittaisena Jumalaan kiinnitty-
misen projektina:

¹⁷⁰ Appel 1991, s. 8. Esimerkiksi *roš hašanan Musaf*-rukoushetken (מִוֶּסֶף) 'Alenu-rukouksessa tulee esille *malkujot*-kon-
septti (מַלְכוּת), missä Jumalan katsotaan hallitsevan maailmaa ja juutalaisten hyväksyvän Jumalan säädökset sekä hyväk-
syvän Jumalan Luojana ja Herrana (Davis 1983b, Musaf, First Day of Rosh Hashana, Amidah: 32).

¹⁷¹ Cohon 1948, s. 107.

¹⁷² Neusner et al. 2000, s. 28.

¹⁷³ Neusner et al. 2000, s. 29. Vrt. Cohen 1991, s. 152: "It [prayer] is a religious vehicle to manifest nearness to God; it is
a mechanism to portray a willingness to accept the Divine bounty as a gift."

¹⁷⁴ Davis 1996, Weekday Shacharit, The Shema: 17.

¹⁷⁵ Riigassa syntynyt ja lähinnä Israelissa vaikuttanut Ješa'jahu Leibowitz (ישעיהו ליבוביץ, 1903–1994) oli varsin näkyvä
juutalainen filosofi, tieteenharjoittaja ja yhteiskuntakriitikko viime vuosisadalla.

¹⁷⁶ Leibowitz 1960: "אין משמעותה של התפלה כמוסד דתי אלא – עבודת-ה' ע"י האדם המקבל עליו עול מלכות שמים."

שרש העבודה: והנה שרש כל ענין העבודה הוא היות האדם פונה תמיד לבוראו והוא שידע ויבין שהוא לא נברא אלא להיות מתדבק בבוראו ולא הושם בזה העולם אלא להיות כובש את יצרו ומשעבד עצמו לבוראו בכה השכל הפך תאות החומר ונטיתו ויהי' מנהיג את כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנו:

(Luzzatto 1896, I, 4:6): Palvelemisen juuri/perusta: Katso, perusta kaikelle sille, mikä koskee [Jumalan] palvelemista on se, että ihmisenä oleminen on aina kääntymistä Luojaansa kohti. Ja se on [sitä], että hän [ihminen] tietää ja ymmärtää, ettei hän tullut luoduksi muusta syystä kuin siitä, että hän tulisi olemaan kiinnittynyt (דבק) Luojaansa, ja ettei häntä asetettu tähän maailmaan muusta syystä kuin siitä, että hän tukahduttaisi [pahan] taipumuksensa (יִצָר) ja alistaisi itsensä Luojalleen viisauden voimalla. Vastakohtana [tälle] on halu materiaan (הִמָּר) ja taipumus siihen/sen tavoittelu. Hänen [ihmisen] tulisi johtaa kaikkea työskentelyään siten, että hän saavuttaisi tämän tavoitteen, eikä lipeäisi (נטה) siitä.¹⁷⁷

3.6 Rukoilussa heräävistä mielikuvista ja niiden merkityksestä (Q25.5–Q25.8 ja Q26)

Rukoillessa ilmenevät mielikuvat liittyvät Tzvee Zahavyn mukaan keskeisesti sekä *kavanaan* että itse rukoilemiseen.¹⁷⁸ Kun rukoilija valmistautuu rukoilemaan, hän Zahavyn mukaan siirtyy erilaiseen mielentilaan, joka poikkeaa tavallisesta tietoisuudesta, ja tässä mielentilassa hän on enemmän avoin vaikutelmille ja mielikuvien synnylle.¹⁷⁹ Hän myös katsoo, että liturgia pohjaa rabbiinisen juutalaisuuden tuttuun kertomusten, symbolien, myyttien, uskomusten, ideoiden ja maailmankatsomusten kenttään nostattaen voimakkaita mielikuvia, pikemminkin kuin että liturgiassa esitettäisiin systemaattisesti teologiaa.¹⁸⁰ Kokonaisina esitettyjen tuttuun tarinoiden tai kertomuksien sijaan liturgiassa nivotaan yhteen tärkeitä toisiinsa liittyviä ilmaisuja tai fraaseja, jotka yhdessä väläyttelevät rukoilijoille tuttuja tunnus- tai iskusanoja, ja näin ikään kuin runouden kaltaisesti liturgian viittaukset nostattavat Zahavyn mukaan myyttistä kuvaa ja laukaisevat tuttuun ideoiden sarjan.¹⁸¹

¹⁷⁷ Termi taipumus pahuuteen (יִצָר הָרַע, *jetser hara'*) on toinen ihmisen luontaisia taipumuksia kuvaileva käsite, ja esitetään usein samassa yhteydessä vastaparinsa יִצָר טוֹב (*jetser tov*) kanssa, mikä merkitsee ihmisen luontaista taipumusta hyvyyteen. Oikeamielisiä (צַדִּיקִים) hallitsee (שָׁפֵט) hyvä taipumus, syntisiä (רָשָׁעִים) hallitsee taipumus pahuuteen, ja näiden välissä olevia (בֵּינוּנִים) hallitsevat molemmat taipumukset (Talmud Bavli, Berakot 61b).

¹⁷⁸ Zahavy 1990, s. 111–119: "The Psychology of Rabbinic Prayer" -kappaleessa hän tutkii Mišnan (מִשְׁנָה) traktaattia Berakot psykologisesta lähtökohdasta.

¹⁷⁹ Zahavy 1990, s. 112, 114.

¹⁸⁰ Zahavy 1990, s. 115; Yleensä puhutaan "liturgian teologiasta" (esim. De Lange 2000, s. 172–175), mutta Zahavy katsoo asiaa hieman tarkemmin.

¹⁸¹ Zahavy 1990, s. 115: "With the presence of a modified consciousness, during the recitation and meditation of the Shema', in a matter of minutes, one evokes many major components of the symbolic system of rabbinic Judaism, and its images, and reactivates its myths with key words and phrases, allusions and references."

3.7 Rukoilemisen opettavaisesta luonteesta (Q27.2 sekä aiemmin mainitut Q23.4, Q24.9 ja Q25.7)

Samuel Cohon katsoo rukoilemisessa tapahtuvan oppimisen olevan sitä, että kun rukoillessaan ja muussa uskonnollisessa toiminnassaan Jumalaan uskova henkilö täyttää ajatuksensa ja mielensä Jumalasta ja Jumalan tahdosta, henkilön näkemykset Jumalasta ja maailmasta laajenevat.¹⁸² Lisäksi rukoileminen voi Cohonin mukaan muistuttaa keskeisistä asioista elämässä ja antaa suuntaa ihmisen elämälle. Cohon katsoo, että rukoilija voi linkittää koko elämänsä Jumalaan ja Jumalan ilmoittamiin säädöksiin rukoilun kautta tapahtuvan itsearviointiin ja ideaalien kirkastumisen myötä.¹⁸³ Uskonnolliseen elämään liittyvän oppimisen osalta Maimonides on aikaisemmin todennut [1190] rukoilemisen olevan osa laajempaa sikermää, missä uskonnollisävytteiset toimet liittyvät Jumalan palvelemiseen, jonka puitteissa voi tapahtua oppimista:

המצות אשר כלל אותם הכלל התשיעי הם המצוות אשר ספרנום בספר אהבה וסבת כולם מבוארת רצוני לומר שכוונת העבודות ההם זכרון השם תמיד ויראתו ואהבתו ושמירת המצות כלם ושיאמין בשם ית' מה שהוא הכרחי לכל בעל דת שיאמינהו והם התפלה וקרית שמע וברכת המזון ומה שנדבק בהם וברכת כהני' ותפילין ומזוזה וציצית וקנות ספר תורה וקרות בו לעתים כל הם מעשים שילמדו דעו' מועילות

(Maimon 1553, 3:44): Käskyt, jotka kuuluvat yhdeksänteen luokkaan, ovat käskyjä, joita on lueteltu Rakkauden kirjassa. Syy kaikille niille on selitetty ("itsestään selvä") – haluan sanoa, että näiden töiden merkityksenä on Jumalan jokahetkinen muistaminen, Hänen rakastaminen, Hänen kunnioittaminen (ירא), kaikkien Hänen käskyjensä noudattaminen sekä sellainen Häntä koskeva uskominen, mikä on kaikille Häneen uskoville uskonnollisille henkilöille keskeistä/tarpeellista (הַקְרָהִי). Ne [yhdeksänteen luokkaan kuuluvat käskyt] ovat rukous, *Šeman* resitoiminen, rukous ruokailun jälkeen (בְּרִכַּת הַמֶּזֶן) sekä se, mitä niihin liittyy, ja Aaronin siunaus, *tefillin*, *mezuzah*¹⁸⁴ ja *tsitsit* sekä Tooran hankkiminen ja sen [Tooran] resitoiminen tiettyinä aikoina. Kaikki ne ovat tekoja, jotka opettavat hyödyllistä viisautta.

¹⁸² Cohon 1948, s. 340. Rabbi Abraham Isaac Kook (קוק) אברהם יצחק הכהן קוק, vuosina 1865–1935 elänyt ensimmäinen aškenasipäärabbi Brittimandaattihallinnon alaisuudessa) totesi hieman samaan tapaan Sidur-kommentaarissaan, että rukoilun kautta rukoilija voi kasvattaa tietoisuuttaan Jumalan tahdosta maailmassa (Kook 1949, *Essays on Prayer, A Guide to Prayer and its Elements*).

¹⁸³ Cohon 1948, s. 340: "It [prayer] makes our shadowy ideals shine forth like radiant stars upon our horizon, and shows us the role that we are to play in life. We learn to judge ourselves in the light of these ideals. Here the confessional comes into play, summoning before the mind's eye the behavior that has grown repulsive to our better selves, and awakens the desire to be restored to divine sonship (...) we are helped to reintegrate our warring inclinations into a united bond of purpose. We link our whole lives – not merely the fragments of our will – to God and to His law."

¹⁸⁴ Ovenpieleen kiinnitettävän kotelon (מְזוּזָה) *mezuzah* sisällä on kohdat Deut 6:4–9 ja Deut 11:13–21 hepreankielisestä Raamatusta. *Mezuzah* käyttöä on selvitelty esimerkiksi Jansson (1994, s. 51–66). Josefus mainitsee kirjassaan *Ioudaïkē archaiologia* (*Antiquitates Iudaicae*, noin vuodelta 93), että juutalaiset kirjoittavat ovilleen keskeisimmät siunaukset, jotka he ovat saaneet Jumalalta (Josephus 2009, IV 8:13). Ganzfried (1884, 11:24) on esittänyt *mezuzan* käyttämiseen liittyviä ohjeita sekä *mezuzan* käyttämiseen liitetyn sanonnan "Herra on minun vartijani, Herra on minun pelastajani oikean käteni puolella. Herra suojelee ulos menemiseni ja sisääntulonni tästä hetkestä ikuisuuteen asti" (ה' שומרי ה' צלי) (על יד ימיני ה' ישמר צאתי ובואי מעתה ועד העולם).

3.8 Rukoileminen ”sydämen työnä”

Rukoilemisen voidaan katsoa olevan juutalaisuudessa Jumalan palvelemista, mitä tehdään koko sydämellä ja kaikella sielulla. Maimonides on todennut [1178 ja 1190] juutalaisten olevan velvoitettuja ”sydämen työkseen” kutsuttuun rukoilemiseen sukupuolesta tai sosiaalisesta asemasta riippumatta.¹⁸⁵

וְהָיָה אִם־שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי

(Deut. 11:13–14): Ja on niin, että jos todella noudatatte näitä käskyjä, joita minä teille tänään annan, rakastaen Herraa, teidän Jumalaanne, ja palvellessanne Häntä koko sydämellänne ja kaikella sielullanne, annan...

איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה

(Talmud Bavli, Ta’anit 2a:11): Mitä on työ, joka on sydämessä? On sanottava, että se on rukoilemista.¹⁸⁶

מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את יי אלהיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה.

(Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:1): Rukoileminen päivittäin on myönteinen käsky/velvoite, kuten on sanottu [Ex. 23:25] ”Palvelkaa Herraa, teidän Jumalaanne”. Tuo palveleminen, kuten traditiossa on opetettu, on rukoilemista, kuten on sanottu [Deut. 11:13] ”ja palvella Häntä kaikella sydämellänne”, [mihin] sanoivat viisaat: ”Mitä tämä on, mikä on työtä/palvelua, joka on sydämessä?” Se on rukoilemista.¹⁸⁷

והוא שכל מעשה שהוא לאלהים איננו נמלט מאחד משלשה חלקים – והחלק השני חובות הגופות והלבבות יחדו כמו התפלה ולמוד התורה והשבח והתהלה לאלהים ולמוד החכמה וצוות בטוב והזהיר מן הרע והדומה לזה.

(Paquda 1901, VIII, 3:48, 50): Jokaisen teon, joka on Jumalalle, täytyy kuulua (kirj. ”ei voi livetä”) yhteen kolmesta kategoriasta (kirj. ”osasta”) – Ja toinen kategoria on kehojen ja sydämien yhteiset velvollisuudet, kuten rukoileminen, Tooran opiskeleminen, ylistäminen,

¹⁸⁵ Maimon 1973, Minjan hamitsvoṭ, mitsvoṭ 'aše 5; Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:1–2; Maimon 1870, Mitsvot 'aše, 5. Mišnan mukaan (Berakoṭ 3:3) velvoite *Šeman* resitoimiseen ja *tefillinien* käyttämiseen ei koske naisia, mutta miesten ohella myös naiset ovat velvoitettuja rukoilemiseen, *mezuzan* kiinnittämiseen ja aterioiden jälkeisiin siunauksiin (ברכת המזון, birkat hamazon).

¹⁸⁶ Samaan tapaan todetaan myös Talmud Jeruśalmissa (Berakoṭ 29b): עבודה בלב ואיזו זו תפילה: ”Palveleminen sydämessä: se, mitä se on, on rukoilemista.”

¹⁸⁷ Aikaisemman tradition osalta esimerkiksi rabbi Ravan (רבא, noin 280–355), joka johti Maḥozan akatemiaa (מְהוּזָא) vuosina 338–352, sanotaan sanoneen ותפלה שמע זו קרית שמע ואת ה' אלהיכם זו קרית שמע ותפלה, ”Ja palvelkaa Herraa teidän Jumalaanne”, se [tarkoittaa] *Šeman* resitoimista ja rukoilemista” (Talmud Bavli, Bava qama 92b:3; Beer 2007, s. 362). Viisauden osalta rabbi Ravan sanotaan kiteytetyksi todenneen טובים ומעשים טובים — תשובה וקְדוּמָה — תְּקִלִית הַקְּמָה ”Viisauden lopullinen päätepiste/täytyminen – katumus (’Jumalan luo palaaminen’) ja hyvät teot” (Talmud Bavli, Berakoṭ 17a:11).

psalmit Jumalalle, viisauden opiskeleminen, ohjeistaminen hyvään sekä pahuudesta tai sen tapaisesta varoittaminen.

Itse Jumalan palvelemisen (עֲבוּדָה, 'avoda), joka kattaa myös tempelissä suoritettut toimitukset, katsotaan olevan yksi keskeisistä juutalaisuuden teemoista:

על שלשה דברים העולם עומד. על התורה. ועל העבודה. ועל גמילות חסדים:

(Mišna, Pirke avot 1:2): Kolmella asialla maailma seisoo: Tooralla, [Jumalan] palvelemisella ja armollisilla hyväntekeväisyyden teoilla.¹⁸⁸

Rukoilemiseen liittyvän velvollisuuden täyttämiseksi päivittäin kykyjensä mukaan kunkin juutalaisen tulisi osoittaa rukouksia Jumalalle. Näiden rukousten sisällöksi Maimonides mainitsee [1178] ylistykset, nöyrästi pyytämisen ja anomisen niiden asioiden suhteen, mitä kukin tarvitsevana, sekä toisaalta ylistyksen ja kiitoksen osoittamisen Jumalalle niistä hyvistä asioista, joita Jumala on antanut.¹⁸⁹

3.9 Rukoilemisen merkityksestä (Q23.6, Q27.1–Q27.3, Q30–Q32 sekä aiemmin mainitut Q23.4, Q24.8, Q25.3–Q25.4, Q25.6, Q27.4 ja Q33–Q34)

זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו:

(Sananl. 15:8): Syntisten (רשע) tekemät uhrat ovat Herralle vastenmielisiä, mutta oikeamielisten (ישר, "suorien") rukoukset miellyttävät Häntä.

ארבעה צרכין חזיק, ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפלה, ודרך ארץ.

(Talmud Bavli, Beraḳot 32b:11): Neljä [asiaa] tarvitsevat vahvistusta, ja ne ovat: Toora, hyvät teot, rukoileminen ja maallisen elämän kulku.

והסדר הזה מהנפ' כסדר המזון מהגו' מתפלל לנפשו ונוון לגופו ומתמד' עליו ברכת התפל' עד עת תפלה אחר' כהתמד' כח סעוד' היום עד שיסעו' בליל

(Halevi 1593, 3:5): Tämä [muun muassa kolmea päivittäistä rukoushetkeä koskeva] järjestys on sielulle samanlainen kuin on ruoan suhde ruumiiseen, rukoileminen on hänen sielulle ja ruokkiminen on hänen ruumiilleen. Rukouksen siunaus jatkuu seuraavaan rukoukseen asti, kuten jatkuu päivän ateriasta saatu voima, joka jatkuu iltaan asti.

¹⁸⁸ Talmud Bavlissa rabbi Ele'azar katsoi rukoilemisen olevan enemmän tai suurempaa kuin hyvät teot tai uhraaminen (Talmud Bavli, Beraḳot 32b:1,3): hyviä tekoja koskevaa näkemystä (גדולה תפלה יותר ממעשים טובים) perustellaan kohdalla Deut. 3:23–27 ja uhraamisen osalta (גדולה תפלה יותר מן הקרבנות) viitataan kohtiin Jes. 1:11 ja Jes. 1:15.

¹⁸⁹ Maimon 1973, Ahava, hilḳot tefila 1:2–3.

ומפני שאי אפשר לאדם בלתי חטא ופשע התחייב להתפלל על סליחת החטא במחשב' ובמעש' בברכת חנוך
המרבה לסלוח

(Halevi 1593, 3:19): Koska ihmisen ei ole mahdollista olla niin, että hän olisi synnitön ja lankeamaton, niin hänet on velvoitettu rukoilemaan ajatuksia koskevien syntien ja tekoja koskevien syntien anteeksiantoa [’Amida-rukouksen] siunauksessa[, joka loppuu sanoihin] “armollinen, joka tekee suureksi anteeksiannon”.

Rabbi Eliezer Melamedin mukaan rukoilemisen tarkoituksena on tuoda ihmiset lähemmäksi Jumalaa ja vahvistaa ihmisiä.¹⁹⁰ Kun ihminen lähestyy Jumalaa ja pyytää siunausta (בְּרָכָה), Jumala voi antaa ihmiselle runsaasti hyvää (טוֹב) ihmisen tarpeiden ja maailman vaatimusten mukaisesti.¹⁹¹ Rukoilijan ei ole syytä olettaa, että hänen rukouksensa tulisivat täytetyiksi,¹⁹² mutta häden hetkellä juutalaisen olisi syytä kuitenkin kääntyä Jumalan puoleen.¹⁹³ Näin toimiessaan ihminen rabbiinisen juutalaisuuden käsityksen mukaan mahdollistaa sen että, Jumala voi vaikuttaa henkilön elämäntilanteeseen ja vallitseviin olosuhteisiin.¹⁹⁴ Rukoileminen voi toimia myös välineenä saavuttaa rukoilutapahtuman jälkeen sellainen mielentila, missä henkilö on enemmän sitoutunut noudattamaan uskonnollisia velvoitteita verrattuna rukoilutapahtumaa edeltäneeseen aikaan.¹⁹⁵

Rukoilemisen vaikuttavuuden osalta kohdan Deut. 11:13 kommentaarissaan Bahja ben Ašer ibn Ḥalawa mainitsee [1492], että rukouksen voima on sellainen, että rukoilemisella voi saada aikaan muutoksia luonnonlakeihin, pelastaa ihmisiä kuoleman vaaralta ja saada aikaan muutoksia Jumalan ihmistä koskeviin suunnitelmiin.¹⁹⁶ Rabbi Joseph Soloveitchikin mukaan rukoilemisen vaikuttavuus ei kuitenkaan ole keskeisessä asemassa *’avoda šebalev* -konseptissa (עֲבוּדָה שְׁבִלֵב, ”työ, joka on sydämessä”), eivätkä rukoilun käytännön seuraukset ole rukoilemisen perusfunktio, vaan juutalaisessa rukoilemisessa keskeisintä on Jumalan ja ihmisen välisen toveruuden metafyyminen

¹⁹⁰ Melamed 2010, 5:1.

¹⁹¹ Melamed 2010, 1:3; Husik 1929, 4:18:9. Josef Albon mukaan [1485] ihmisen itsensä tekemiä ennakkovalmisteluita voidaan tarvita, jotta ihminen olisi valmis vastaanottamaan sitä, mitä Jumala hänelle haluaa lähettää. Albon esittämän esimerkin mukaan [1485] runsaatkaan sateet eivät tuota suurta satoa, jos ei ensin ole kynnetty peltoa tai kylvetty siemeniä (Husik 1929, 4:18:4; Husik 1929, 4:19:4).

¹⁹² Talmud Bavli, Berakot 32b:9.

¹⁹³ Maimon 1553, 3:36. Perustuen kohtaan Num. 10:9 myös Melamed (2010, 1:4) katsoo, että häden hetkellä rukoileminen on raamatullinen velvoite. Kohdassa Valit. 2:19 todetaan, että ”vuodata sydämesi tuska Herran kasvojen eteen”.

¹⁹⁴ Husik 1929 4:18:4–5, 9. Josef Albo myös katsoo [1485], että mikäli henkilö valmistele itsensä vastaanottamaan armon toivon kautta, toive suoritetaan ja saavutetaan rukoilemisen avulla (Husik 1929, 4:48:6). Albon mukaan [1485] profetta tai oikeamielinen henkilö voi myös toimia jumalallisen vaikutuksen välittäjänä: וכשלא יהיה המקבל מוכן לקבל: השפע האלהי, יוכן על ידי הנביא או על ידי הצדיק או החסיד ויהיה המברך אמצעי בהורדת השפע ההוא וכתאנא ויהיה המקבל מוכן לקבל (השפע האלהי), hän voi tulla vastaanottavaksi profettan, oikeamielisen (צדיק) tai oikeamielisen (חסיד) toimesta siten, että siunauksen lausujasta (”hänestä joka siunaa”) tulee välittäjä tuon vaikutuksen laskeutumiselle.” (Husik 1929, 4:19:5).

¹⁹⁵ Rosenberg 2004, s. 9.

¹⁹⁶ Ḥalawa 1852, Ekev 23 [Deut. 11:13].

muodostuminen.¹⁹⁷ Soloveitchik erottaa juutalaisessa rukoilussa kaksi eri puolta, rukoilemisen ulkoisen aspektin, mikä ilmenee rukoilun formaalina tekemisenä sekä rukoilemiseen liittyvän sisäisen kokemuksen, joka pääosin heijastelee rukoiluun liittyvän *mitsvan* varsinaista olemusta. Tekstimuotoisten rukousten resitoiminen toimii Soloveitchikin mukaan vain välineenä, jonka kautta itse rukoilukokemus manifestoituu. Todellinen rukoileminen Soloveitchikin mukaan reaalistuu kuitenkin täysin toisessa ulottuvuudessa, eli suuressa ja ihmeellisessä Jumala-kokemuksessa.¹⁹⁸ Hartley Lachterin mukaan juutalaisen elämän päivittäiset rukousrituaalit muodostavat mekanismin, jolla *Zoharissa* kuvatun Jumalan ja kosmoksen välistä yhteyttä voidaan säilyttää ja elvyttää.¹⁹⁹

Syvällisen rukoilemisen yhteydessä voidaan puhua myös *devequtin* (דְּבִקוּת) käsitteestä, Jumalaan tai jumalalliseen läsnäoloon ”tartumisesta” tai kiinnittymisestä, Jumalan tahdon mukaan elämisestä.²⁰⁰ Mikäli rukoilija saavuttaa rukoillessaan *devequtin* mukaisen mielentilan, rukoilu voi ilmentyä esimerkiksi meditatiivisena rukoiluna, jonka kautta ymmärrys Jumalasta voi lisääntyä, tai ekstaattisena rukoiluna, johon liittyy kehon liikkeitä, huudahduksia tai jopa tanssia. Syvällisellä rukoilemisella voi olla arkikäyttäytymiseen vaikuttavia piirteitä, mikäli esimerkiksi rukoilemisen kautta saavutettu *devequtin* mukainen mielentila jatkuu rukoilutapahtuman jälkeen.²⁰¹ Rabbi Nahman Breslovilainen²⁰² on katsonut rukoilun keskeisimmän olemuksen (עֵקֶר הַתְּפִלָּה) olevan kiinnittymistä Jumalaan (דְּבִקוּת לַיהוָה) ja sen kautta siunatuksi tulemistä.²⁰³

3.10 Pyytämisestä (Q23.5, Q27.5–Q27.9 ja Q28–Q29)

שָׁמַע קוֹלֵנוּ. ה' אֱלֹהֵינוּ חוֹס וְרוֹחַם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרַצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים אַתָּה.

(Davis 1981, Weekday, Shacharit, Amidah, Response to Prayer: 1): Kuule äänemme, Herra, Jumalamme, ole myötätuntoinen ja armollinen meitä kohtaan. Ja vastaanota armossa ja myötämielisyydessä rukouksemme, sillä Sinä olet Jumala, joka kuulee rukoukset ja nöyrät pyynnöt.

¹⁹⁷ Soloveitchik 2003, s. 35.

¹⁹⁸ Soloveitchik 2003, s. 20, 89.

¹⁹⁹ Lachter 2014, s. 141.

²⁰⁰ *Devequtin* (דְּבִקוּת) määritelmistä, ks. alaviite 162.

²⁰¹ Rosenberg 2004, s. 5–7, 38–39, 78–79: Eräänä esimerkkinä arkielämän käyttäytymismuutoksista Arnold Rosenberg mainitsee ruuhkaliikenteessä ajamisen, missä tuntiessaan jumalallisen läsnäolon ja ollessaan *devequtin* (דְּבִקוּת) mukaisessa mielentilassa ajoneuvon kuljettaja pystyy olemaan rauhallisella mielellä tööttäilyistä ja muista ulkoisista häiriöistä huolimatta ja olemaan provosoitumatta edes muiden kuljettajien liikennerikkomuksista. Rosenbergin mukaan juutalaisuudessa rukoukset ovat tehokkaimmillaan silloin, kun yhteisöllisessä rukoilemisessa rukoilijat keskittymisen (כְּנִיָּה, kavana) kautta saavuttavat rukoilemisessaan *devequtin* (דְּבִקוּת) mukaisen mielentilan.

²⁰² Nahman Breslovilainen (נחמן מברסלב, 1772–1810), Breslovin hasidiliikkeen perustaja, Bešt'in lapsenlapsenlapsi. Hänen kirjansa *Likutei moharan* (ליקוטי מוהר"ן [1808]) on yksi merkittävimmistä hasiditeoksista kautta aikojen.

²⁰³ Breslovilainen 2012, II, 120:3.

Talmudin mukaan jotkut rukoukset voivat olla turhia.²⁰⁴ Pyyntörukousten, joissa Jumalaa pyydetään muuttamaan aiemmin tapahtuneita tapahtumia, katsotaan juutalaisuudessa olevan turhia rukouksia (תְּפִלַּת שְׁוֵיָא, ”tyhjyyden, turhuuden rukous”), jotka rukoilija voi kokea tarpeellisiksi, mutta jotka siitä huolimatta ovat mahdottomia täyttää ilman historiaa muuttavan ihmeen (yks. נֶס, nes, mon. נִסִּים, nisim) tapahtumista. Esimerkkinä turhista pyynnöistä on mainittu tapaukset, missä aviomies pyytää rukouksissaan vaimonsa raskauden aikana, että syntymätön lapsi olisi poika, tai tapaus, missä henkilö ollessaan palaamassa kaupunkiinsa kuulee hätähuutoja ja pyytää, että älkööt nuo huudot kantautuko hänen omasta kodistaan.²⁰⁵

Pyyntörukousta pitäisi rabbi J. Simcha Cohenin²⁰⁶ mukaan ajatella pikemminkin toiveena (request) kuin vaatimuksena (demand), sillä Talmudin mukaan henkilö, joka odottaa rukoustensa täyttyvän, aiheuttaa sen, että hänen syntinsä muistetaan Taivaallisessa tuomioistuimessa.²⁰⁷ Cohenin mukaan Raši on viitannut tällä henkilöön, joka kuvittelee, että hänen suuri hartautensa ja keskittymisensä (*kavana*) ovat niin suurta hengellisyyttä, että hän ansaitsee jumalallisen positiivisen vastauksen. Cohen katsoo, ettei kannattaisi toivoa tulevansa tuomituksi tekojensa perusteella, sillä Cohenin mukaan kukaan ei ole niin puhdas, pyhä tai vapaa synnistä, että pääsisi sellaisesta tarkastelusta läpi ilman huomautuksia.²⁰⁸ Niinpä Jumalalta ei voi vaatia tai ansaita mitään – kaikki mikä tapahtuu, tapahtuu Jumalan armosta. Rukouksen toteutuminen on siis erillinen osoitus Jumalan rakkaudesta ja armosta, ei pakollinen seuraamus.²⁰⁹ Tämän ajatuksen on aiemmin tavallaan esittänyt esimerkiksi ibn Paquda, joka on katsonut [1080], että ihminen saadessaan Jumalalta hyviä asioita ei ansaitse niitä, ja ihmisen tulisi suhtautua nöyrästi Jumalaan:

ואל יביאך מה שנשאך הבורא בו במה שזכרתי לך מחסדיו וטובותיו להתגאות בעניןך ולהתגדל בנפשך ולהתרומם בחסד הבורא עליך ותחשוב כי מן הדין הוא לך ושאתה ראוי לו ויאות לך כמוהו. אבל הדבק בכניעה

²⁰⁴ Cohen 1991, s. 153.

²⁰⁵ Mišna, Beraḳoṭ 9:3; Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ beraḳoṭ 10:22; Talmud Bavli, Beraḳoṭ 54a. Talmudin traktaatissa aihetta käsitellään tarkemmin hieman myöhemmin, ja ensimmäisestä esimerkistä todetaan opetetun, että kolmannen ja 40. raskauspäivän aikana sikiön sukupuoleen liittyvät rukoukset voivat olla hyväksyttäviä (מְשֻׁלְשָׁה נְעֵד אֶרְבָּעִים יְבִקֵּשׁ) (Talmud Bavli, Beraḳoṭ 60a). Rukousten tulisi näin ollen olla lähinnä tulevaisuuteen suunnattuja, sillä jos jotain on jo tapahtunut, tapahtumaa ei oikein voi muuksi muuttaa.

²⁰⁶ Yhdysvalloissa ja Australiassa asunut rabbi J. Simcha Cohen (1936–2014) oli muun muassa tunnettu TV-kasvo.

²⁰⁷ Cohen 1991, s. 153. Talmud Bavlissa (Beraḳoṭ 55a:1) katsotaan, että tuo synti on עֵיוֹן תְּפִלָּה, ”odotus siitä, että rukous tulee hyväksytyksi”.

²⁰⁸ Cohen 1991, s. 153–154.

²⁰⁹ Cohen 1991, s. 154. Ronald Eisenbergin mukaan Talmudin kokoamisen aikaan rabbit ilmeisesti uskoivat, että vaikka vilpittömään rukoukseen vastataan, rukoilijan ei ole koskaan soveliasta luottaa siihen, että saa myönteisen vastauksen tai valittaa siitä, jos vastausta ei tule (Eisenberg 2010, s. 237).

(Paquda 1901, VIII, 3:151–152): Älä anna sen, millä Luoja nostaa sinut, mistä muistutin sinua, [eli] Hänen hyväntahtoisuudestaan (הַסֵּד) ja hyvistä asioistaan, johtaa ylimielisyyteen/pöyhkeyteen toimissasi tai itsekehuun (“ylistää itseäsi sielussasi”), tai siihen, että ylistäisit/arvostaisit itseäsi Luojan sinua kohtaan osoittamasta hyväntahtoisuudesta (הַסֵּד) [johtuen], laskien että se on sinulle oikeudenmukaista/oikeutettua (מִן הַדִּין), ja että ansaitset sen (“olet sen arvoinen”), ja että se on sopivaa sinulle. Vaan pidädy alistumisessa (כְּנִיעָה), nöyryydessä/vaatimattomuudessa (עֲנָוָה) ja nöyryydessä (שְׁפָלוּת), jotka ovat sinulle soveliaita.

Rukoilemisessa olevaan ansaitsemattomuuden aihepiiriin liittyen rabbi Moše Luzzatto on maininnut, että kolmentoista jumalallisen armon attribuutin (Ex. 34:5–7)²¹⁰ mainitseminen auttaa rukoilijaa siinä tilanteessa, jossa rukoilija ei ansaitse Jumalan anteeksiantoa:

הזכרת היג"מ זה כחם שיתפוס האדון ב"ה במדת רחמנות ובשליטת רוממותו יעבור על פשע ויחון אף בהעדר הזכות.

(Luzzatto 1896, IV, 6:15): Kolmentoista jumalallisen armon attribuutin mainitsemisen voima on se, että Mestari, siunattu olkoon Hän, tarttuu mitattuun määrään armoaan, ja Hänen ylhäisyytensä hallinnan avulla Hän ohittaa rikkomukset (פְּשָׁע) ja on armollinen (חַנּוּן), vaikka ansiot (זְכוּת) puuttuisivat.

Ansaitsemattomuuden teemaan liittyen rabbi Elijah Mizrahi²¹¹ on todennut kohdan Deut. 3:23 kommentaarissaan, että sana חַנּוּן (hinun, verbijuuresta חָנַן) johdannaisineen viittaa ansaitsemattomaan, *ex gratia* lahjaan (yks. מַתְּנָה, mon. מַתְּנוֹת).²¹² Tätä käsitystä heijastelevat esimerkiksi seitsemänosainen rukous ”Hän, armollinen” (וְהוּא רַחוּם, ”vehu raḥum”)²¹³ sekä seuraavat Sidurin kohdat ja Rašin esittämä tulkinta sanasta אֶתְחַנֵּן (ethanan, *hitpa’el*-muoto verbijuuresta חָנַן):

רבוך כל העולמים לא על צדקותינו אֶתְחַנֵּנוּ מפילים תַּחְנוּנוּנוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים.

(Davis 1981, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Sovereignty of Heaven: 1): Kaikkien maailmojen valtiat, emme perustuen oikeamielisyyteemme esitä nöyriä pyyntöjämme edessäsi, vaan suuren armollisuutesi takia.

²¹⁰ Kolmeatoista jumalallisen armon attributteja (שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַרַחֲמִים) tai lyhennettynä ”13 midot”) on monilta osin käsitelty Talmudissa kohdassa Roš hašana 17a–17b.

²¹¹ Konstantinopolissa syntyneen rabbi Elijah Mizrahin (וְהוּא אֱלִיהוּ מִזְרַחִי tai Re'em (רא"ם), noin 1455–1525/1526) kommentaaria Rašin Toora-kommentaaria pidetään itsessään eräänä tärkeimmistä Toora-kommentaareista.

²¹² Mizrahi 1862, Deut. 3:23:1.

²¹³ Davis 1981, Weekday, Post Amidah, V'hu Rachum; Davis 1996, Weekday Shacharit, For Monday & Thursday. Alkaen kohdasta Ps. 78:38 וְשָׁחִיתָ עוֹן וְלֹא יִשְׁחִיתָ כִּפְרָתָם וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עוֹן וְלֹא יִשְׁחִיתָ כִּפְרָתָם, ja sisältäen viittauksia esimerkiksi kohtiin Ps. 20:10, Ps. 25:6, Ps. 25:26, Ps. 33:22, Ps. 79:8–9, Ps. 103:14, Ps. 106:47, Ps. 115:2, Ps. 123:3, Ps. 130:3–4, Ex. 32:12–13, 1. Aikak. 20:12, Jer.14:7, Hab. 3:2 ja Joel 2:17 sekä ideatasolla myös kohtiin Ps. 20:2, Ps. 40:12, Ps. 103:10, Jes. 64:7, Dan. 9:7 ja Dan. 15–19.

אָבינו מלְפָנֵינוּ. הָנֵנוּ וְנַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עֲמָנוּ צְדָקָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

(Davis 1981, Weekday, Shacharit, Post Amidah, Avinu Malkenu: 3): Isämme, Kuninkaamme. Ole meille armollinen ja vastaa meille, vaikka meillä ei ole tekoja/saavutuksia, käsittele meitä hyväntekeväisyydellä ja armeliaisuudella ja pelasta meidät.

ואתחנן. אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם – אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם,

(Rosenbaum & Silbermann 1934, Raši 'al Devarim 3:23): "Ja minä rukoilin suopeutta/armeliaisuutta." Kaikissa muodoissaan sana חנון merkitsee ansaitsematonta lahjaa [*ex gratia*] – Vaikka (אף על פי) on mahdollista oikeamielisille, että he vetoavat ("riippuvat") hyviin tekoihinsa, he eivät pyydä Jumalalta muuta kuin ansaitsematta saatavaa lahjaa [*ex gratia*] (מתנת חנם).

Josef Albon mukaan [1485] ihminen voi pyytää rukouksessa itselleen haitallisia asioita. Niinpä Albon mukaan [1485] rukouksissa on parempi toivoa Jumalan tahdon toteutumisesta kuin omansa sekä esittää toiveensa yleisellä tasolla, jolloin Jumalan mahdollinen vastaus ei tule rajoittuneeksi rukoilijan kapean katsantokannan vuoksi.²¹⁴ Bahja ibn Paquda mainitsi [1080] eräästä oikeamielisestä (מן הצדיקים א'), joka liitti rukouksensa loppuun myös pyynnön, etteivät hänen esittämänsä pyynnöt tulisi täytetyiksi, mikäli hän oli typeryyksissään pyytänyt jotain sellaista, mikä ei olisi hänelle itselleen hyväksi.²¹⁵ Rabbi Jiśra'el ben Moše Halevi Zamośćlaisen²¹⁶ mukaan Jumala tuntee ihmisen tarpeet paremmin kuin ihminen itse.²¹⁷

3.11 Rukoushetkien rukoukset ja vapaamuotoinen rukoileminen (Q21)

תפון תפילתי קטרת לפניה משאת כפי מנחת-ערב:

(Ps. 141:2): Olkoon rukoukseni kuin suitsuketta/suitsutusuhri edessäsi, ylösnostetut kämmeneni kuin iltauhri.

קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא, ותפלה דרבנן.

(Talmud Bavli, Berakot 21a:2): Šeman resitoiminen ja rukous ruokailun jälkeen ovat hepreankielisessä Raamatussa esiintyviä säädöksiä, kun taas rukous on rabbiinisesti säädettyä.

²¹⁴ Husik 1929, 4:24:3–4. Albo luettelee [1485] samalla myös useita eri skenaarioroita, joiden puitteissa rukoilun kautta esitetty toive ei toteudu (Husik 1929, 4:24:2).

²¹⁵ Paquda 1901, VIII, 3:153–154.

²¹⁶ Jiśra'el ben Moše Halevi Zamośćlainen (ישראל בן משה הלוי מזאמושץ), 1700–1772.

²¹⁷ Zamośćlainen 1875, VIII, 3:86.

אָנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה תִּקְנוּ לְהֵם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִכּוֹת וּתְפִלּוֹת, קְדוּשׁוֹת וְהַבְּדָלוֹת

(Talmud Bavli, Berakot 33a:25): Suuren neuvoston henkilöt säätivät Jiśra’elille siunaukset ja rukoukset, pyhitykset ja erottautumiseen/siirtymiseen liittyvät sakraalit toimenpiteet (הַבְּדָלָה, havdala).²¹⁸

Mišnassa kuvaillaan, kuinka temppelin aikana temppelissä luettiin *Šema’ Jiśrael* sekä Aaronin siunaus²¹⁹ kymmenen käskyn ja siunausten lausumisen ohella:

אמר להם הממונה. ברכו ברכה אחת והן ברכו. קראו עשרת הדברים. שמע. והיה אם שמוע. ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות אמת ויציב. ועבודה. וברכות כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא:

(Mišna, Tamid 5): Sanoi heille tehtävään nimitetty: ”Siunatkaa yksi siunaus. Ja he siunasiivat. He lukivat kymmenen käskyä, *Šeman* sekä *Šeman* toisen ja kolmannen osuuden (*Vehaja im šamo’a ja Vajomer*). He siunasiivat kansaa kolmella siunauksella: *Emet vejavat-siv* -siunauksella, *Avodalla* ja Aaronin siunauksella. Sapattina he lisäsivät yhden siunauksen, joka oli osoitettu loppuvalle päivän hetkelle.

Talmudissa rukoilun katsottiin voivan ottaa uhraamiselle (קָרְבָן, qorban) kuuluvan sijan.²²⁰ Maimonides esittää [1178], että Esra²²¹ neuvostoineen järjestivät ensimmäisen temppelin tuhoutumisen

²¹⁸ Suuren neuvoston henkilöt (אָנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה) koostui 120 jäsenestä, joihin viitataan esimerkiksi vanhuksina (זְקֵנִים). Yleisesti on katsottu, että juutalaisen liturgian muodot vakiintuivat Suuren neuvoston henkilöiden toiminnan aikana (Sperber 2007, s. 383–384). Ylimmäiseen uskonnolliseen neuvostoon, Sanhedriniin (סְנֵדֶדְרִין, ”suuri neuvosto”, Συνέδριον) kuului puolestaan 70–71 jäsentä ja pieniin Sanhedrineihin 23 henkilöä (Unterman 1991, s. 172). Ensimmäisten kodifioitujen rukousten osalta Maimonides mainitsee [1178] Kahdeksantoistarukouksen (eli ’Amida-rukouksen), jonka Maimonides sanoo formuloidun ensimmäisen pakkosiirron aikana eksilissä (Babylonin vankeudessa 597–539 eaa.), kun juutalaiset eivät enää pystyneet ilmaisemaan itseään selkeästi millään yhdellä yksittäisellä kielellä, kuten kohdassa Neh. 13:24 on kuvailtu. Tarkoituksena kirjalliseen tuotoon puettussa rukouksessa oli Maimonideen mukaan saattaa kaikki rukoilijat samalle viivalle siten, että sekä kielellisesti lahjakkaat että puhetaidon saloihin perehtymättömät voisivat rukouksissaan olla yhtä täydellisiä (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:4). Talmud Bavli (Megila 17b:8) mainitsee myös Šim’on Hapaqolin (שמעון הפקולי) ja Raban Gamli’elin (רבן גמליאל), jotka järjestelivät ’Amida-rukouksen osia.

²¹⁹ Aaronin siunaus (בְּרַכַּת הַכֹּהֲנִים, Birkat hakohanim), joka sisältää kohdan Num. 6:24–26, oli osa temppelikulttia ja resitoidaan nykyisin sekä aškenasi- että sefarditradition aamurukoushetkissä (Davis 1981, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Torah Study: 2; Davis 1996, Weekday Shacharit, Blessings on Torah: 5). Num. 6:22–23 mukaan Jumala kertoi Mooseksen kautta Aaronille siunauksen, jota Aaronin tulisi käyttää siunatessaan Israelin kansaa. Kohdassa Num. 6:27 kerrotaan siunaamistapahtumasta seuraavasti: וַיֵּשְׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם: ”Ja näin he [Aaron jälkeläisineen] liittävät nimeni israelilaisiin ja Minä siunaan heitä”. Vuonna 1979 Jerusalemista Ketef Hinnomista (כֶּתֶף הַיְנוֹם) löytyi kaksi pientä hopeakääröä, KH1 ja KH2, jotka sisältävät osia Aaronin siunauksesta. Kääröt on ajoitettu ensimmäisen temppelin ajalle ennen Jerusalemin temppelin tuhoamista 586/7 eaa., ja ovat varhaisin tunnettu Raamatun heprean tekstikohta ollen noin 500 vuotta vanhempia kuin Kuolleen meren tekstilöydöt (Ahituv 2012, s. 230; Slapak 2006).

²²⁰ Talmud Bavli, Berakot 26a: היא תפלה במקום קרבן היא ”mutta tässä tapauksessa, [missä] rukoileminen on uhritoimituksen paikalla”. Šulhan ’arukissa Josef Qaro (1893, Oraḥ hajim 98:4) toistaa tämän näkemyksen todeten, että rukoilu on uhritoimituksen paikalla (התפלה היא במקום הקרבן), ja esittää, että rukoilemisen ulkoisissa muodoissa tulisi mukailla uhritoimituksiin liittyviä säädöksiä, esimerkiksi vaikkapa pukeutumalla erityisiin rukoilua varten oleviin kauniisiin vaatteisiin (מַלְבוּשֵׁים נְאִים), jotka vastaisivat papiston (קְהוּלָה, kehuna) käyttämää vaatetusta. Qaro (1893, Oraḥ hajim 1:1–9) myös esittää, että osana päivittäistä henkilökohtaista Jumalan palvelemista (לְעִבְרַת בּוֹרְאוֹ) henkilön olisi hyvä resitoida useita uhraamiseen liittyviä hepreankielisen Raamatun kohtia, kuten esimerkiksi Lev. 1:1–17, Lev. 2:1–13, Lev. 3:1–17 ja Lev. 4:27–35, kymmeneen käskyyn (Ex. 20:2–13), mannaan (מָן, Ex.16.4–36) ja Jitšhaqin sitomiseen (עֲקֵדָה, Gen.22.1–19) liittyvien tekstikohtien ohella.

²²¹ Ylipappi ja kirjuri Esra toimi noin vuosina 480–440 eaa.

jälkeen rukoukset noudattelemaan temppelin uhrausaikatauluja sekä asettivat lisärukoushetken (מוסף, musaf)²²² niille päiville, joina lisäuhri (קרבן מוסף, qorban musaf) uhrattaisiin temppelissä.²²³ Aamurukoushetki (שחרית, šaharit, ”aamunkoiton rukous”) on kolmesta päivittäisestä rukoushetkistä laajin ja moninainen, jonka juurien tietyn juutalaisen tradition mukaan katsotaan ulottuvan aina patriarkka Abrahamin ajoille asti (pohjautuen kohtaan Gen. 19:27).²²⁴ Iltapäivän temppeliuhrien aikaan pidettävä iltapäivärukoushetken (מנחה, minḥa, ”lahja, uhri, iltapäivärukoushetki”) katsotaan erään juutalaisuuden tradition mukaan ulottuvan patriarkka lisäksi ja pohjautuvan kohtaan Gen. 24:63.²²⁵ Maimonides myös toteaa [1178] Esran neuvostoineen säätäneen, että kolmas päivittäinen rukoushetki on iltaisin,²²⁶ ja että *jom kippurina* (יום כיפור) oli oma erityinen rukoushetki *ne’ila* (נְעִילָה) iltapäivän rukoushetken jälkeen, joka sisältää pyyntöjä ja erillisiä liturgian lisäosia.²²⁷ Hepreankielisessä Raamatussa tapa rukoilla kolmesti päivässä mainitaan esimerkiksi Danielin

²²² Rothkoff 2007d, s. 620. Maimonides käyttää [1178] lisärukoushetkestä sanaparia תְּפִילַת הַמוֹסָפִין, tefilaṭ hamusafin, ”lisärukous” (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:5).

²²³ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:5. Maimonideen näkemys vastaa Talmudissa mainitun rabbi Jehošu’a ben Levin näkemystä siitä, että rukoukset institutionalisoitiin päivittäisten temppeliuhrien pohjalta (Talmud Bavli, Beraḳoṭ 26b:4).

²²⁴ Šaharit 2007, s. 364: Aamurukoushetkeen sisältyvät aamusiuunaukset (בְּרַכּוֹת הַשָּׁחַר, Birkot hašahar), jumalanpalveluskutsu (בְּרַכּוֹ, Bareku), *Pesukei dezimra* (aram. פְּסוּקֵי דְזִמְרָא, ”laulun/ylistyksen kohdat”), *Šema’ Jišrael* siunauksineen, *‘Amida*, *Tahanun*-rukous (תְּחִנּוּן, ”Nöyrä pyyntö”) niinä päivinä kun se resitoidaan, Tooran lukua niinä aamuina, jolloin se on liturgian osana, *Ašrei* (אֲשֶׁרִי, ”onnellisia ovat he”), eli psalmit Ps. 84:5, Ps. 144:15, Ps. 145 ja Ps. 115:18), psalmi 20 ja otteita hepreankielisestä Raamatusta ja *‘Aleinu lešabeaḥ*, joka alkaa sanoilla הַכֹּל לְאֲדוֹן הַכֹּל, ”velvollisuutemme on ylistää kaiken valtiasta/Herraa/hallitsijaa (κύριος)”. Sapattina ja juhlapäivinä *Pesukei dezimra* sisältää lisäosioita sekä joidenkin riittien tai liturgiatekstien (נִסְחָה, nusah) mukaan uskonnollisia runoja tai hymnejä (פְּיּוּטִים, pijuṭim). Juhlapäivinä sekä uuden kuun aikaan liturgian osana on myös *Hallel* (הַלֵּל, eli psalmit 113–118). Useimmissa Israelin kaupungeissa Aaronin siunaus resitoidaan aamuisin *‘Amidan* osana (Morning benedictions 2007, s. 492; Kieval 2007a, s. 149; Kieval 2007c, s. 14; Ydit 2007b, s. 434–435; Posner 2007b, s. 580; Avenary 2007, s. 608–610; Fleischer & David 2007, s. 192–196). Maimonides käyttää [1178] aamurukoushetkestä sanaparia תְּפִילַת הַשָּׁחַר, tefilaṭ hašahar, ”aamurukous” (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:5).

²²⁵ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:5; Rothkoff 2007b, s. 280–281: Iltapäivän rukoushetkessä resitoidaan *Ašrei* (אֲשֶׁרִי, ”onnellisia ovat he”), *‘Amida*, *Tahanun*-rukous (תְּחִנּוּן) ja *‘Aleinu* (עֲלֵינוּ). Sapattina ja paastopäivinä luetaan katkelma Toorasta ennen *‘Amidaa*, ja joidenkin riittien tai liturgiatekstien mukaan päivittäistä uhraamista koskevia osuuksia luetaan ennen psalmien resitoimista.

²²⁶ Iltarukous tai iltarukoushetki (עֲרִבִית, ’Arvit, ”ilta” tai מַעֲרִיב, Ma’ariv), jonka katsotaan joissakin juutalaisuuden traditioissa tulleen asetetuksi patriarkka Jaakobin toimien myötä (perustuen kohtaan Gen. 28:11). Iltarukoushetken aikana resitoidaan psalmit 78:38 ja 20:10, jumalanpalveluskutsu (בְּרַכּוֹ, Bareku), *Šema’ Jišrael* siunauksineen, *‘Amida*, ylistyksiä sisältävä *Kaddiš*-osio (aram. קַדִּישׁ, ”pyhä”) ja *‘Aleinu lešabeaḥ* (עֲלֵינוּ לְשִׁבְחָה). Sapattina iltarukoushetkeen sisältyvät myös *Qabalaṭ šabaṭ*-osuus (קַבְּלַת שַׁבָּת, ”sapatin vastaanottaminen”) ja *‘Amidaan* lisättävä *Havdala*-osuus (הַבְּדֵלָה, ”erottaminen”) sekä sapattina ja muina juhlapäivinä riitistä tai liturgiatekstistä riippuen *Qiduš* (קְדוּשָׁה, ”pyhittäminen,”) ja *Jigdal*-hymni (גִּדְּלוּ, ”olkoon Hänet tehty suureksi”) tai *Adon ‘Olam* (אֲדוֹן עוֹלָם, ”Maailman Herra”). (Carlebach 2007, s. 537–538; Kieval 2007a, s. 149; Avenary & Millen 2007, s. 695–698; Ydit 2007a, s. 692; Rothkoff & Bayer 2007, s. 373–374; Herzog 2007, s. 414–415). Iltarukouksen ajankohdasta ja pakollisuudesta, ks. esim. Talmud Bavli, Beraḳoṭ 2a–2b ja Beraḳoṭ 27b.

²²⁷ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:5–8; Kieval 2007b, s. 65–66: Alun perin paastopäivisin pidetty rukoushetki *ne’ila* (נְעִילָה) sisältää muun muassa osuudet *Ašrei* (אֲשֶׁרִי, ”onnellisia ovat he”), psalmi 145, *Uva lezijon go’el* (וְבֵא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל), ”Pelastaja tulee Siioniin”), *‘Amida*, *selihoṭ* (סְלִיחוֹת, ”Ata noten jad lefoš’im (אֲתָה נוֹתֵן יָד לְפוֹשְׁעִים), ”Ojennat kätesi väärintekijöille”) ja *Ata hivdalta enoš meroš* (אֲתָה הַבְּדֵלָתָ אֶנּוֹשׁ מֵרָאשׁ), ”Olet asettanut ihmisen erilleen alusta lähtien”), *Avinu Malkenu* (אָבִינוּ מַלְכֵנוּ, ”Isämme, Kuninkaamme”) ja *Qadiš*-osio (aram. קַדִּישׁ, ”pyhä”) sekä *Šema’ Jišrael* siunauksineen.

kirjassa, ja myös Psalmeissa esiintyy kuvaus, kuinka Jumala kolmesti päivässä kuulee valittavaa henkilöä.²²⁸

וְדָנִיֵּאל כְּדִי יָדַע דֵּי־רָשִׁים כְּתָבָא עַל לְבִיתָהּ וְכוּיָן פְּתִיחָן לָהּ בְּעֵלִיתָהּ נֶגְדַּד יְרוּשָׁלַם וְזַמְנִין תְּלַתָּהּ בְּיוֹמָא הוּא בְּרַךְ
עַל־בְּרַכּוּהִי וּמְצַלָּא וּמוֹדָא קְדָם אֱלֹהֵהּ כְּלִי־קַבְלָל דֵּי־הֵנָּה עֲבַד מִן־קְדַמַת דְּנָה:

(Dan. 6:11): Kun Daniel sai tietää määräyksen kirjaamisesta, hän meni kotiinsa, jonka yläkerran ikkunat aukeavat Jerusalemiin päin. Kolme kertaa päivässä hän rukoili (צלא) polviltaan ja ylisti/kiitti (ידא) Jumalaansa, kuten aiemminkin hänellä oli ollut tapana tehdä.

Rukouskirjoja juutalaisuudessa on useita, joiden käyttöä olen eritellyt alla olevassa taulukossa 2. Rukouskirjojen sisällöt ovat kertyneet vuosisatojen saatossa, ja kukin tehty muutos heijastelee oman aikakautensa teologiaa ja näkemyksiä.

Taulukko 2: Muutamia aškenasi- ja sefarditraditioissa käytettyjä rukouskirjoja²²⁹

Aškenasijuutalaisten käyttämiä rukouskirjoja	Sefardijuutalaisten käyttämiä rukouskirjoja
<i>Hamahzor hagadol</i> (המחזור הגדול), osana teosta <i>Kol bo</i> (כול בו), mihin sisältyy kaikki vuoden aikana tarvittavat rukoukset niin arkipäiville, sapatille, juhliin kuin myös erityisille juhlapäiville, kuten suuria juhlia edeltäville sapateille.	<i>Tefilat hašodesh</i> (תפילת החדש), sisältäen rukoukset arkipäiviä, sapatia, uutta kuukautta sekä <i>hanukkaa</i> ja <i>purimia</i> varten.
<i>Mahzor</i> (מחזור), mihin sisältyy suurimpina juhlina käytettyä erityistä jumalanpalvelusliturgiaa ja rukouksia, joka on usein julkaistu itsenäisenä teoksena kullekin juhalle.	<i>Mo'adim</i> (מועדים), missä on rukouksia ja kolmen pyhiinvaellusjuhlan (<i>pesah</i> , <i>šavuot</i> ja <i>sukkot</i>) jumalanpalvelusliturgiaa.
(Pieni) <i>Sidur</i> (סידור), jossa on tavallisimmat rukoukset, joita luetaan arkipäivisin ja sapatina.	<i>Roš hašana</i> (ראש השנה), eponymimaisesti <i>roš hašana</i> , juutalaisena uutena vuotena, käytetty rukouskirja.
Täysi <i>Sidur</i> (Hasidur hašalem, הסידור השלם), mihin sisältyy tavallisen Sidurin lisäksi myös erityisinä (suuria juhlia edeltävinä) sapatteina, ja paaston aikana sekä suurien juhlien aikana käytettyä jumalanpalvelusliturgiaa.	<i>Kippur</i> (כיפור), eponymimaisesti <i>jom kippurina</i> (יום כיפור) käytetty rukouskirja.
	<i>Ta'anijot</i> (תעניות), sisältäen paastopäivien rukouksia ja yhdeksäntenä päivänä <i>av</i> -kuuta käytetyn jumalanpalvelusliturgian kokonaisuudessaan.

Synagogissa luetaan Tooraa maanantaisin, torstaisin ja sapatina, mutta rukoushetket toistuvat päivittäin. Yhteisöllinen rukoileminen ja rukouspyyntöjen esittäminen monikon ensimmäisessä

²²⁸ Ps. 55:18: "וַיִּשְׁמַע קוֹלִי: "Illalla, aamulla ja iltapäivällä mietiskelen (שיה) ja valitan (המה), ja Hän kuulee ääneni."

²²⁹ Goldschmidt & Friedland 2007 s. 461–467; Hoffman 2005 s. 8386–8392. Kaikkinensa tunnettuja juutalaisten käytössä olevia rukouskirjoja on tyypeiltään lukuisia, ja taulukossa on lueteltuna vain muutamia. Viime aikoina julkaistuista rukouskirjoista ks. esim. Friedland 2011, s. 18–45. Eräs eroavaisuus aškenasi- ja sefarditraditioissa käytettyjen rukouskirjojen välillä on *roš hašana* ja *jom kippurina* "Unetane toqe" -rukouksen (וינתנה תקרי) puuttuminen useimmista sefardijuutalaisten rukouskirjoista (U-netanneh tokef 2007, s. 247). Toisaalta reformijuutalaisten käyttämissä rukouskirjoissa on esimerkiksi poistettu *Šema*-rukouksen keskimmäinen ja viimeisen osan alkupuoli, missä mainitaan *tsitsitit*, viittaukset Jumalasta kuolleiden ihmisten herättäjänä 'Amida-rukouksessa sekä maininnat enkeleistä (Rosenberg 2004, s. 25–26).

yksikön ensimmäisen sijaan on ollut juutalaiselle rukoilemiselle leimallinen piirre kautta aikojen.²³⁰ Yhteisöllisessä rukoilemisessa synagogien rukoushetkien aikana rukouksilla on esilukija, rukousten johtaja (שְׁלִיחַ צִיבור, ”yhteisön lähettiläs”), joka resitoi yksin jotkut osuudet rukouksista, ja muut vastaavat hänelle.²³¹

Jehuda Halevi katsoi [1140], että yhteisöllisessä rukoilemisessa on monia etuja, jotka puuttuvat yksilöllisestä rukoilemisesta: yhteisö (קהל) ei koskaan rukoile sellaista, mikä on yksilöä loukkaavaa, kun taas yksilö voi joskus rukoilla jotakin, joka on muille tai hänelle itselleen haitallista. Toisekseen, yksilö voi tehdä rukouksissaan lipsahduksia, virheitä tai unohduksia, joita yhteisön rukouksissa *minjanin*²³² jäsenet voivat korjata.²³³ Rabbi Eliezer Melamedin mukaan yhtenäisen ja vakiintunut sanamuoto varmistaa sen, että jokaisen rukoilijan kohdalla rukoukset ovat varmasti riittäviä – jos tiettyä valmista muotoa rukouksille ei olisi, vaarana olisi, että joidenkin henkilöiden rukoukset olisivat lyhyempiä ja kattaisivat vähemmän asioita kuin toisten rukoilemat rukoukset, eikä esimerkiksi yhteiskunnallisia asioita välttämättä mainittaisi ollenkaan. Niinpä valmiissa rukouksissa on selkeä praksista harjoitettavia tasa-arvoistava piirre. Toisaalta rabbi Eliezer Melamed on myös todennut, että yhtenäisen ja vakiintuneen sanamuodon toistaminen rukouksissa kolmesti päivässä voi tehdä rukoilusta rutiininomaista, jolloin henkilö saattaa menettää sen tyyppisen keskityneisyyden (כְּנִיחָה, kavana), mikä rukoilijassa herää silloin, kun hän rukoilee omin sanoin.²³⁴

²³⁰ Eisenberg 2010, s. 238.

²³¹ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 53:1–26. Esimerkiksi kohdassa *qeduša* (קְדוּשָׁה) seurakunta vastaa *hazanille amen* (אָמֵן) *qadiš*-osuuden (קְדִישׁ, aram. ”pyhä”) jälkeen. Juutalaisessa liturgiassa suurimmaksi osaksi arameaksi kirjoitetut *qadiš*-osuudet (קְדִישׁ) osoittavat jonkin tietyn laajemman osuuden loppua ja juontavat juurensa ensimmäisen vuosisadan eaa. rukouksiin, joita lausuttiin opiskeluhetkien lopuksi (Rosenberg 2004, s. 47).

²³² Unterman 1991, s. 34–35, 136; Tuori & Harviainen 2018, s. 496; Minyan 2007, s. 302; Avenary & Millen 2007, s. 697. *Minjan* (מִיָּנִין, ”numero”) on kymmenen uskonnollisessa mielessä täysikasvuisen henkilön muodostama ryhmä, jonka katsotaan voivan suorittaa julkista uskonnonharjoittamista, kuten Tooran lukemista tai tiettyjen rukousten rukoilemista, kuten Aaronin siunaus, 18-rukouksen toistaminen tai *Qadiš*-rukous (aram. קְדִישׁ, ”pyhä”). *Minjanin* ollessa koolla myös esimerkiksi rukous ruokailun jälkeen (בְּרַכַּת הַמִּזוֹן, Birkat hamazon) saa hieman erilaisen muodon erinäisine lisäyksineen (Grace After Meals 2007, s. 23). Ortodoksiseurakunnissa *minjaniin* katsotaan voivan kuulua ainoastaan *bar mitsvan* (בָּר מִצְוָה, ”uskonnollisen velvollisuuden/käskyn poika”, joka on 13-vuotiaiden ja yhden päivän ikäisten poikien uskonnollinen täysi-ikäisyys tai siihen liittyvä siirtymäriitti) käyneitä poikia tai miehiä, mutta useimmissa muissa seurakunnissa myös *bat mitsvan* (בַּת מִצְוָה, ”uskonnollisen velvollisuuden/käskyn tytär”, 12-vuotiaiden ja yhden päivän ikäisten tyttöjen uskonnollinen täysi-ikäisyys tai siihen liittyvä siirtymäriitti) käyneet tytöt tai naiset lasketaan myös *minjanin* osaksi. Talmudissa *minjania* on käsitelty esimerkiksi kohdissa Talmud Jeruśalmi, Megila 30b ja Talmud Bavli, Megila 23b:4–16 ja Sanhedrin 39a:11 sekä Maimonides [1178] kohdassa Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 8:4. Viitaten kohtaan Ps. 82:1 Talmud Bavlissa (Beraḳoṭ 6a:9) annetaan ymmärtää, että jumalallinen läsnäolo (שְׁכִינָה, šekina) on kymmenen rukoilevan henkilön keskuudessa. Melamed (2010, 2:4) tuo esiin näkemyksen, jonka mukaan *minjaniin* tulisi ottaa osaa, mikäli se on 960 m etäisyydellä tai saavutettavissa 18 minuutin kävelyllä henkilön kodista.

²³³ Halevi 1593, 3:19.

²³⁴ Melamed 2010, 1:6:1–6: Aikaa myöten tapahtuvaa ilman kiinteää muotoa olevan rukoilemisen yksipuolistumista Melamed kuvailee siten, että lääkärit rukoilivat potilaidensa terveyttä, maanviljelijät rukoilivat sadetta, ja ajan myötä kukin juutalainen todennäköisesti rukoilisi vain itseään läheisesti koskevia asioita, samalla etääntyen yhteiskunnallisista asioista.

Maimonides on katsonut [1178], että yhteisön esittämät rukoukset saattavat tulla yksilöiden yksittäisiä rukouksia helpommin kuulluiksi.²³⁵ Maimonides on rabbi Joseph Soloveitchikin mukaan myös verrannut rukoushetkien ulkopuolisia rukouksia vapaaehtoisten uhrien tuomiseen.²³⁶ Josef Qaro on todennut, että henkilön tulisi yrittää rukoilla synagogassa seurakunnan kanssa, tai jos he eivät pysty saapumaan paikalle, heidän tulisi yrittää rukoilla samaan aikaan kuin seurakuntakin rukoilee.²³⁷ Erotuksena yksityisestä rukoilemisesta rabbi Joseph Soloveitchik pitää rukoilemisen ytimenä julkista rukoilemista, missä koko juutalainen yhteisö aktivoituu ja yhdistyy rukoilutapahtuman aikana.²³⁸

Soloveitchikin mukaan rukoilemista synagogassa ei pidetä edes uskonnollisten juutalaisten keskuudessa kovinkaan tähdellisenä asiana. Monet rukoilevat kotonaan, mutta eivät osallistu seurakuntansa rukoushetkiin. Osittain syitä passiivisuudelle voi Soloveitchikin mukaan löytyä kotikasvatuksesta, eli jos lapsi ei ole nähnyt vanhempiansa käyvän seurakunnan rukoushetkissä, voi sellaisen tavan omaksuminen olla vaikeaa, mikäli tapa ei ole jotain muuta kautta tullut tutuksi.²³⁹

3.12 Siunaukset ja siunaaminen (Q18.6.)

חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות. ודוד המלך תקן זאת

(Ganzfried 1884, 6:7): Ihmisen tulisi siunata joka päivä vähintään sata siunausta. Kuningas Daavid asetti tuon [velvoitteen].²⁴⁰

נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים. ברכות הנייה. וברכות מצות. וברכות הודאה שהן דרך שבה והודיה ובקשה כדי לזכר את הבורא תמיד וליראה ממנו

(Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ berakoṭ 1:4): Kaikki siunaukset löytyvät [yhdestä näistä] kolmesta kategoriasta: [materiaalisista nautinnoista saatuun] mielihyvään liittyvät siunaukset, uskonnollisiin velvollisuuksiin liittyvät siunaukset ja Jumalan kiittämiseen liittyvät siunaukset, joissa on piirteitä ylistyksestä, kiitollisuuden osoittamisesta ja toiveiden/pyyntöjen esittämisestä (בְּקִשָּׁה). [Siunaukset ovat sitä tarkoitusta varten], jotta [siunauksen lausuja] tulisi muistutetuksi Luojusta jatkuvasti ja kunnioitaisi (ירא) Häntä.

²³⁵ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 8:1: מפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, "Yhteisön rukoukset tulevat aina kuulluiksi. Ja vaikka heidän joukossaan on syntisiä, ei Pyhä, siunattu olkoon Hän, ole torjuva monien [tekemiä] rukouksia"

²³⁶ Soloveitchik 2019, s. 152. Josef Qaro mainitsee vapaaehtoisista rukouksista (תְּפִלַּת נְדָבָה), että yhteisö ei rukoile niitä (Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 107:3).

²³⁷ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 90:9.

²³⁸ Soloveitchik 2019, s. 155–161. Soloveitchik käsittelee myös Toora-käärön läsnäolon merkitystä rukoilutapahtuman yhteydessä viitaten kohtiin Talmud Bavli, Berakoṭ 47b, tosafoṭ Berakoṭ 48a ja Pirqei Derabbi Eli'ezer, luku 8.

²³⁹ Soloveitchik 2019, s. 164–165.

²⁴⁰ Ajatus sadan siunauksen lausumisesta päivittäin ilmenee myös kohdissa Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 7:14 ja Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 46:3.

Siunauksien sana ”siunattu” (בָּרַךְ, baruk) on käsitteellisesti samanlainen kuin sana ”armollinen” (רַחֻם, raḥum) tai ”armelias” (חַנוּן, ḥanun), kun sillä viitataan Jumalaan. Samalla tavalla kuten armollinen tarkoittaa, että Jumala on armollinen ja armon lähde, niin myös ”siunattu” (בָּרַךְ, baruk) tarkoittaa, että Jumala on siunauksen lähde.²⁴¹

Siunauksia lausuttaessa huomiota tulisi kiinnittää paitsi sanojen huolelliseen lausumiseen, niin myös sanojen sisältöön.²⁴² Siunauksissa puhutellaan Jumalaa sanoilla maailman kuningas (מְלִיךְ הָעוֹלָם), joka käsitteenä voidaan ilmaista myös esimerkiksi sanoilla maailmankaikkeuden valtias (רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם) tai kaikkien maailmojen valtias (רַבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים).²⁴³ Käsitteen on katsottu viittaavan Jumalan absoluuttiseen herruuteen (”His absolute mastery”).²⁴⁴ Josef Qaron mukaan mainittaessa Jumalan nimi, *tetragrammaton*, siunauksen lausuja voi ajatella mielessään merkityksen liittyvän ”herruuteen/valtaan, missä Jumala on kaiken Herra” (אֲדֹנָי שֶׁהוּא אֱדוֹן הַכֹּל), ja kirjainten jod ja he osalta, ”että Hän oli, on ja tulee olemaan” (שֶׁהָיָה וְהָיָה וְיִהְיֶה). Sanan Elohim kohdalla siunauksen lausuja voi Qaron mukaan ajatella, ”että Hän on vahva, kyvykkyyden Herra/Isäntä ja kaikkien voimien Isäntä/Herra” (שֶׁהוּא תְּקִיף בְּעַל הַיְכוּלָתוֹ וּבְעַל הַכַּחַת כּוֹלֵם).²⁴⁵ Yhdeksi siunauksiin liittyväksi piirteeksi on myös mainittu Jumalan kuninkuuden emotionaalinen hyväksyminen.²⁴⁶

Samoin kuten pyyntörukousten kohdalla myös siunaukset voivat olla turhia rukouksia (תְּפִלַּת שְׁוָא). Esimerkiksi sadon osalta, mikäli se on kokonaan punnittu, mitattu tai laskettu, on sille lausuttu siunaus בְּרוּךְ הוּא הַשׁוֹלֵחַ בְּרַכָּה בְּכָרִי הַזֶּה ”Siunattu olkoon Hän, joka lähettää (שֶׁלַח) siunauksen tälle kasalle” turha.²⁴⁷ Perusteeksi Talmudissa sanotaan, että tässä tapauksessa siunauksen tulisi olla piilossa silmiltä, mikä on johdettu kohdassa Bava metsi’a 42a:5 jakeen Deut. 28:8 alkuosasta.

Siunauksia lausutaan sekä hyville että huonoille uutisille. Huonoille uutisille lausuttavien siunauksen ideana on ottaa huonot uutiset vastaan samanlaisella ilolla kuin mitä hyvätkin uutiset.²⁴⁸

²⁴¹ Davis 1996, Weekday Shacharit, Morning Blessings: 1.

²⁴² Ganzfried 1884, 6:1.

²⁴³ Davis 1981, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Akedah: 2; Davis 1981, Weekday, Shacharit, Preparatory Prayers, Sovereignty of Heaven: 1.

²⁴⁴ Scherman & Zlotowitz 1988, s. 27.

²⁴⁵ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 5:1.

²⁴⁶ Rosenberg 2004, s. 53. Vrt. Eisenberg (2004, s. 386), joka katsoo sanan בְּרַכּוֹת kantaverbin indikoivan alistumista Jumalan tahtoon.

²⁴⁷ Talmud Bavli, Bava metsi’a 42a:5; Talmud Bavli, Ta’anit 8b:14; Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ berakoṭ 10:22; Ganzfried 1884, 61:6.

²⁴⁸ Mišna, Berakoṭ 9:2; Talmud Bavli, Berakoṭ 60b:7.

Juutalaisuudessa siunaukset ovat pohjimmiltaan kiitollisuuden toteamuksia niistä asioista, mitä Jumala on henkilölle antanut, mitä henkilö saa kokea tai sellaisia kiitollisuuden toteamuksia, joita henkilö lausuu, koska on etuoikeutettu suorittamaan *mitsvan* (מצוה).²⁴⁹

3.13 Rukoilemiseen liittyviä ulkoisia muotoja

Halakhaan sisältyvien 613 käskyn mukaan juutalaiselta edellytetään, että hän uskoo, että Jumala on olemassa (Ex. 20:2), ja että hän tunnustaa Jumalan yhtenäisyyden (Deut. 6:4),²⁵⁰ sekä että hän rakastaa, kunnioittaa (ירא)²⁵¹ ja palvelee Jumalaa (Deut. 6:5, Deut. 6:13, Ex. 23:25). Juutalaisia on käsketty myös turvautumaan Jumalaan (Deut. 10:20) ja vannomaan vain Jumalan nimeen (Deut. 10:20). Juutalaisen tulisi kulkea Jumalan viitoittamalla tiellä (Deut. 28:9) ja pyhittää Jumalan nimi (Lev. 22:32). Juutalaisen tulisi resitoida *Šema' Jisrael* joka aamu ja ilta sekä muistaa Tooran käskyt ja opettaa niitä lapsilleen (Deut. 6:6–7).²⁵² *Tefillin* (תפילין) eli raamatunlausekotelo juutalaisen tulisi sitoa otsalle ja käteensä (Deut. 6:8) sekä kiinnittää *tsitsitej* (ציצית, "kulmat") vaatteidensa kulmiin (Num. 15:38) ja kiinnittää *mezuz*a (מזוזה) ovenpieleen (Deut. 6:9). Juutalaisille tulisi opettaa Tooraa (Deut. 31:19), ja kuninkaalla olisi oltava Toorasta oma erillinen versionsa (Deut. 17:18). Ruokailun jälkeen Jumalaa tulisi ylistää (Deut. 8:10).²⁵³

²⁴⁹ Eisenberg 2004, s. 388.

²⁵⁰ Josefus mainitsee kirjassaan *Ioudaïkēn ἀρχαιολογία* (Antiquitates Iudaicae, noin vuodelta 93) juutalaisten jumalakäsit-
tyksen sisältävän Jumalan, joka on yksi tai ainoa (Josephus 2009, IV 8:5).

²⁵¹ Verbin ירא voi kääntää suomen kielelle jo pelkästään *qal*-muodossa usealla eri verbillä. Käännösverbejä voisivat olla verbit pelätä, olla peloissaan, seisoa ihailua osoittaen, kunnioittaa, kunnioittaa syvästi, tuntee kunnioitusta jotakin kohta-
aan, osoittaa kunnioitusta, arvostaa ja osoittaa arvostusta. Englanniksi käännettäessä sopivia käännösverbejä *qal*-muo-
dossa voisivat olla to fear, be afraid, to stand in awe of, be awed, to fear, reverence, honour ja respect. Kohdassa Deut.
10:20 verbille ירא annetaan seuraavanlainen asiasyhteys: ועבדו את ה' אלהיכם תיראו אתו מעבד ובו תדבק ובשמו תשבע: "Sinun on
kunnioitettava (ירא) Herraa, sinun Jumalaasi, Häntä on sinun palveltava, Häneen on sinun kiinnityttävä (דבק) ja Hänen
nimeensä on sinun vannottava." Toisaalta Maimonides mainitsee [1178] rukoilijasta, että ועומד כעבד לפני רבו באימה
והוא [rukoilijan] tulisi seistä kuten palvelija seisoo isäntänsä edessä tuntien kunnioitettavaa pelkoa (אימה), kunnioi-
tusta (יראה) ja pelkoa (פחד) (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:4). Rabbi Francis Nataf hiljattain ilmestyneessä Moše
Luzzatton Derek Hašem -käännöksessään käänsi englanniksi käsitteen יראת ל' lähes yksinomaan sanalla "awe", jota ei var-
sinaisesti vastaa yksi yksittäinen suomenkielinen sana, vaan tuntemusta "awe" kuvataan suomeksi usein kahdella erilli-
sellä käsitteellä, (syvällä) kunnioituksella ja pelolla. Kohdassa בברוא האדם ומדביקים וההמה וההירה שהם המקרבים ומדביקים
"...koskien rakastamista ja syvää kunnioitusta, että ne tuovat ihmisen lähelle ja saavat hänet takertumaan kiinni (דבק)
Luojaansa" יראת-תuntemusta ei asiasyhteydestä johtuen voi kääntää yksinomaan sanalla pelko, sillä pelon vallassa oleva
henkilö yleensä pakenee ja pyrkii kaikin keinoin välttämään pelon aiheuttajaa, eikä menemään lähelle saatikka kiinnitty-
mään/takertumaan (דבק) tuohon pelon kohteeseen (Nataf 2019, IV, On Love and Fear of God, 1).

²⁵² Josefus on maininnut [93], että juutalaisia säädöksiä opetettiin juutalaisille lapsille. Josefus myös kuvaili [93] seitse-
män vuoden välein Jerusalemin temppelissä tapahtunutta julkista Tooran lukemista koko kansalle, missä kuulijakuntaa
ei rajattu esimerkiksi sukupuolen, iän tai sosioekonomisen aseman perusteella (Josephus 2009, IV 8:12).

²⁵³ Rabinowitz 2007a, s. 74. Ruokailun jälkeen lausuttava siunaus ברכת המזון (Birkat hamazon) koostuu neljästä osasta,
joissa osoitetaan kiitollisuutta Jumalalle kohtien sisältäessä myös Jumalalle esitettyjä pyyntöjä (Grace After Meals 2007,
s. 22–23). Talmud Bavlissa (Berakoṭ 48b:2) mainitaan rabbi Naḥmanin (רב נחמן) sanoneen, että ruokailun jälkeen lausut-
tavaan siunaukseen sisältyvistä neljästä osasta ensimmäisen asetti profeetta Mooses, kun mannaa satoi taivaasta, ja
juutalaisilla oli tarve kiittää Jumalaa, ja toisen osan asetti Joosua juutalaisten saapuessa Israeliin.

Josefus mainitsee kirjassaan *Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία* (Antiquitates Iudaicae, noin vuodelta 93), että juutalaiset kahdesti päivässä, aamulla ja illalla käydessään nukkumaan, muistelevat Jumalan edessä niitä hyviä tekoja, mitä Jumala on heille tehnyt, osoittaen samalla kiitollisuutta.²⁵⁴ Maimonides puolestaan mainitsee [1178] eräänä rukoilemiseen liittyvänä muotoseikkana, että profeetta Mooseksen ajoista ensimmäisen temppelin ylipappi ja kirjuri Esran aikoihin (noin 5. vuosisadalle eaa.) asti noudatettiin rukoilusuunnan osalta praksista, missä rukoilija oli kääntyneenä kohti Jerusalemin temppeliä.²⁵⁵ Maimonides myös mainitsi [1178] kahdeksan kohtaa, jotka rukoilijan tulee ottaa huomioon rukouksia resitoidessaan. Rukoilijan tulisi seistä, hänen kasvonsa tulisi olla suunnatut kohti temppeliä, kehon tulisi olla oikeassa asennossa, vaatteet tulisi olla laitettu, rukoilupaikan tulisi olla sovelias, äänenkäytön tulisi olla kontrolloitua ja polvikumarrus (הַקְרִיפָה, eräänlainen niiauskumarrusten sarja) sekä maahan heittäytyminen (הַשְׁתַּחֲוִיָּה) tehtävä oikein.²⁵⁶

Talmudissa mainitaan, että *Šema'* voidaan resitoida millä tahansa kielellä.²⁵⁷ Maimonides ohjeistaa [1178] *Šeman* resitoimisesta, että hepreasta poikkeavalla kielellä *Šemaa* resitoitaessa henkilön olisi syytä olla yhtä huolellinen kielenkäytössään kuin pyhää kieltäkin (hepreaa) käyttäessään.²⁵⁸ Šulhan 'arukissa todetaan, että yhteisöllisessä (לְצַבּוּר) rukoilemisesta voidaan käyttää mitä tahansa kieltä, mutta yksilön (בְּיָחִיד) rukoillessa hänen tulisi lähtökohtaisesti käyttää rukoillessaan ainoastaan pyhää kieltä (hepreaa), mikäli hän pyytää jotain henkilökohtaisiin tarpeisiinsa liittyvää.²⁵⁹ Esimerkkeinä henkilökohtaisista pyynnöistä Josef Qaro mainitsee rukoukset sairastuneiden puolesta, ja vahvistaa Talmudin näkemyksen, että vakiintuneiden yhteisöllisten rukousten (הַתְּפִלָּה הַקְּבוצֵה) rukoilemisessa voi käyttää mitä tahansa kieltä. Lisäksi Qaro huomauttaa Talmudia mukailleen, että on olemassa myös näkemyksiä, joiden mukaan myös henkilökohtaisiin pyyntöihin liit-

²⁵⁴ Josephus 2009, IV 8:13. Tätä kuvailua voitaneen tulkinnasta riippuen pitää kuvauksena *Šema' Jišraelin* lausumisesta ja siihen liittyvästä traditiosta.

²⁵⁵ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 1:3. Maimonideen [1178] mukaan (Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:3) rukoilun episentterinä on temppelin kaikkein pyhin (קֹדֶשׁ הַקְּדוֹשִׁים), ja jos rukoilusuuntaa ei voi selvittää esimerkiksi rukoilijan ollessa merellä, rukoilija suuntaa sydämensä Jumalan läsnäoloa kohden ja rukoilee (יִכְרִין אֶת לְבוֹ כִּנְגַד הַשְׁכִּינָה וִיתְפַּלֵּל).

²⁵⁶ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:1–15. Kappaleessa on käyty aihepiiriä läpi varsin tarkasti. Esimerkiksi käsiä pidettiin rukoillessa sydämen päällä, oikea käsi vasemman päällä ja rukousviittaa (טְלִית, tallit) käytettiin pään peittämiseen.

²⁵⁷ Talmud Bavli, Beraḳoṭ 13a:25–28. Cohenin (1921, s. 83) mukaan Pohjois-Israelin rannikolla sijaitsevassa Caesareassa (Καيسάρεια) *Šema'* saatettiin lukea kreikaksi. Melamed mainitsee, että kysymyksiä on herännyt eri käännösten tarkkuudesta, ja tuo esille muutamien *halakka*-auktoriteettien (אֲהָרֹנִים, aḥaronim, vuodesta 1563 lähtien), näkemyksiä siitä, että *Šeman* osalta *mitsvaa* ei voi täyttää, mikäli rukoilemisessa käytetään käännöstekstiä (Melamed 2010, 1:10).

²⁵⁸ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ qeriaṭ Šema' 2:10. Josef Qaro toistaa tämän ajatuksen Šulhan 'arukissa (Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 62:2).

²⁵⁹ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 101:4. Talmud Bavli (Soṭa 32a:5–7) esitetään samaan tapaan, että yhteisöllisessä (לְצַבּוּר) rukoilemisessa voidaan käyttää mitä tahansa kieltä, mutta yksilön (בְּיָחִיד) pyyntöihin liittyviä rukouksia ei tulisi rukoilla arameaksi. Käsitys heprean kielen pyhyydestä perustuu ainakin osittain ajatukselle tai uskomukselle siitä, että Jumala loi maailman käyttäen hepreankielisiä sanoja, ja että heprean kielen aakkoset yhä kuljettavat mukanaan luovaa voimaa niille, jotka niitä osaavat yhdistellä (Unterman 1991, s. 92).

tyvät rukoukset voidaan rukoilla millä tahansa muulla kielellä kuin aramealla.²⁶⁰ *Halakaa* koske-
vissa keskeisissä teoksissa todetaan, että rukoillessa sanat tulisi muotoilla huulien avulla, ja pelk-
känä ajatteluna tapahtuva rukoileminen ei ole suotavaa. Liian äänekkäästi ei kuitenkaan ole sove-
liasta rukoilla, ja sopiva äänenvoimakkuus olisi sellainen, jonka vain rukoilija itse kuulee.²⁶¹

Rabbi Jehi'el Epstein on kuvannut, että juutalainen voi huojua rukouksensa aikana sen mukaan,
mikäli huojuminen edesauttaa henkilön keskittymistä rukoilemiseen:

ובתפלת שמ"ע יש מתנועעים ויש שאינם מתנועעים ותלוי לפי טבעו דאם בהתנוועה הכונה יותר טוב אצלו נכון
להתנוועה ויש אדם שכונתו יותר ברורה כשעומד בשוה לגמרי לא יתנוועה והכל לשם שמים

(Epstein 1903, Oraḥ Ḥaim 48:3): Ja kahdeksantoistarukouksessa (*'Amida*; עֲשֶׂרָה) on
heitä, jotka huojuvat/heiluvat itseään/keinuttavat itseään (נוֹעַ) sekä heitä, jotka eivät
huoju/heiluta itseään/keinuta itseään riippuen henkilön ominaisuuksista (לְפִי טָבָעוֹ). Jos
liikkumisella *kavana* (keskittyminen) on parempaa – on oikein/selvää, että hän liikkuu.
[Puolestaan] ihminen, jolla *kavana* (keskittyminen) on selvempää, kun hän seisoo täysin
paikoillaan, hän älköön huojuko/liikkuko. Ja tämä kaikki [tehdään] Taivaan nimen tähden.

Varhaisina aikoina oli tapana asettaa molemmat kädet kasvoille *Šeman* ensimmäisen osuuden re-
sitoimisen aikana, mikä auttaa keskittymisessä sulkemalla pois ulkoisia häiriötekijöitä.²⁶² Sekä
Šulḥan 'arukissa että siitä rabbi Shlomo Ganzfriedin tekemässä lyhennelmässä mainitaan, että
Šeman resitoimisen aikana oli tapana ottaa käteensä rukousviitan tupsut.²⁶³

Talmudissa rabbit ovat käyneet keskusteluja myös rukoilemisen yhteydessä tapahtuvaan kumarta-
miseen liittyvistä muotoseikoista. Rabbien tulkintoina sopivasta kumartamistavasta on esitetty
jokaisen selkänikaman tulemista näkyville, pienen kolikon (אִיֶסָר, issar) havaitsemista maasta edes-
sään, pään taivuttamista sekä sitä, että näyttää sellaiselta, joka kumartaa.²⁶⁴ Maimonides mainit-
see [1178] 'Amida-rukouksen osalta, että siinä rukoilija taivuttaa polviaan viisi kertaa ensim-

²⁶⁰ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 101:4. Jo Talmudin kokoamisen aikana rukouksissa käytettävä kieli herätti keskustelua, ja vielä esimerkiksi rabbi Jitṣḥaq Alfasi (יצחק אלפסי, 1013–1103) oli sitä mieltä, että koska jumalallinen läsnäolo (שְׂכִינָה, šekina) on läsnä *minjanin* ollessa koolla, yhteisön rukouksissa mitä tahansa kieltä voidaan käyttää, mutta yksilön rukoil-
lessa tulisi hänen käyttää hepreaa, jotta hänen rukouksensa tulisivat hyväksytyiksi. Melamed katsoo olevan kiellettyä
perustaa *minjan*, joka rukoilee säännöllisesti muulla kielellä kuin heprealla (Melamed 2010, 1:10).

²⁶¹ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:9; Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 101:2; Ganzfried 1884, 18:6.

²⁶² Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 61:5.

²⁶³ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 17:3; Ganzfried 1884, 17:7: *Tsitsitit* kerätään kokoon kohdassa *Vahavi'enu* (וְהִיאָנוּ), ja niitä
pidetään vasemman käden nimettömän ja pikkusormen välissä käden ollessa lähellä sydäntä. Kohdassa *Vajomer* (וַיֵּאָמֶר)
tsitsitit voi ottaa myös oikeaan käteen. Kohdassa *Ur'item* (וְרֵאִיתֶם) tsitsitejä voi katsoa ja suudella niitä. *Tsitsitej*ä pide-
tään kädessä kohtaan *Veneḥmadim la'ad* (וְנִחַמְדִּים לְעַד) asti.

²⁶⁴ Talmud Bavli, Berakoṭ 28b:16–17.

mäisen siunauksen alussa ja lopussa (אַבוֹת, avot), kiitollisuutta osoittavan osuuden (הוֹדָאָה, hoda'a) alussa ja lopussa sekä rukouksen päätteeksi. Tämän jälkeen rukoilija ottaa kolme askelta taaksepäin ja polvet koukistuneena kumartaa vasemmalle ja oikealle, jonka jälkeen hän nostaa päänsä.²⁶⁵ Rukoilun jälkeen otettavat kolme askelta palauttavat rukoilijan hänen normaaliin olotilaansa.²⁶⁶ Ylipappi puolestaan kumarsi (שׁוּחָה) jokaisen siunauksen lopussa, ja kuningas sekä jokaisen siunauksen aluksi että lopuksi,²⁶⁷ mikä saattaa heijastella käsitystä siitä, että mitä korkeamassa asemassa henkilö on, sitä enemmän hänen tulisi osoittaa kunnioitusta Jumalaa kohtaan.

3.14 Kasvoilleen maahan heittäytyminen ja Taħanun-rukous

Kun Mooses oli rikkonut ensimmäiset liiton taulut, hän heittäytyi kasvoilleen Jumalan eteen.

וְאַתָּפֶשׂ בְּשֵׁנֵי הַלְחָת וְאַשְׁלַכְמֵם מֵעַל שְׂתֵי יָדַי וְאַשְׁבְּרֵם לְעֵינַיְכֶם: וְאַתְּנַפֵּל לְפָנָי ה' כְּרֹאשְׁנִי אֲרַבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לְחֵם לֹא אֶכְלֵתִי וּמַיִם לֹא שְׁתִּיתִי עַל כָּל־חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר חָטַאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי ה' לְהַכְעִיסוֹ:

(Deut. 9:17–18): Sen tähden tartuin tauluihin ja heitin ne pois molemmilla käsilläni, murskaten ne silmienne edessä. Heittäydyin kasvoilleni Herran edessä, ja kuten edelliselläkin kerralla 40 päivän ja 40 yön aikana en syönyt leipää enkä juonut vettä kaiken sen synnin tähden, jota olitte tehneet. Tehdessänne sitä, mikä on väärin Herran silmissä, olette provosoineet Häntä vihastumaan.

Israelin kansa heittäytyi kasvoilleen maahan, kun Jumalan kunnia (כְּבוֹד)²⁶⁸ oli täyttänyt temppelin sen jälkeen, kun liiton arkki oli asetettu paikoilleen temppelin avajaisten yhteydessä, ja Salomo oli rukoillut polvistuneena ja kädet kohotettuna suuren aukion keskellä olevan pronssikorokkeen päällä (2. Aikak. 5:1–7:3):

וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאִים בְּרִדָּת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עַל־הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אֲרָצָה עַל־הָרֶצֶף וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ וַהֲוֹדוּת לֵיה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד:

²⁶⁵ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:10. Ganzfried (1884, 18:11) mainitsee neljästä ensimmäisestä kohdasta, että niissä rukoilija taivuttaa polviaan sanan *baruk* (בְּרוּךְ) kohdalla ja kumartaa sekä selkärangallaan että päällään sanan *ata* (אַתָּה) kohdalla ja nousee ylös maltillisesti, ennen kuin (קוֹדֵם) hän on sanonut Jumalan nimen (הַשֵּׁם). Qaro (1893, Orah hajim 113:1–8, 123:1–3) esittää muilta osin samoin, mutta kumarruksesta ylös nouseminen tapahtuu Jumalan nimen sanomisen aikana (בְּשֵׁם), mikä vastaa Talmud Bavlissa (Berakoṭ 12a:24 ja Berakoṭ 12a:28) esitettyä näkemystä.

²⁶⁶ Luzzatto 1896, IV, 5:3.

²⁶⁷ Talmud Bavli, Berakoṭ 34b:1–2.

²⁶⁸ Eräs kuvaus termistä כְּבוֹד, kavod, ”kunnia” on kohdassa Hes. 1:4–28. Sanapari כְּבוֹד־ה' on käännetty suomenkielissä Raamatussa usein Jumalan kirkaudeksi. Termi viitanee jumalallisen läsnäolon erääseen muotoon ja on mainittu esimerkiksi kohdissa Ex. 24:17–18, Ex. 29:43, Ex. 40:34–35, Lev. 9:23 ja 1. Kun. 8:11.

(2. Aikak. 7:3): Kaikki israelilaiset näkivät tulen laskeutumisen ja Herran kunnian (כבוד) talon päällä. He polvistuvat kasvoilleen maahan ja heittäytyivät maahan ja ylistivät Herraa: "Sillä Hän on hyvä, sillä iankaikkista on Hänen armonsa."

Ylipapin lausussa *jom kippurina* Jumalan nimen, temppelipihalla seisovilla ihmisillä oli tapana polvistua ja heittäytyä kasvoilleen.²⁶⁹

וְהַפְּהָגִים וְהַעֲמֵם הָעוֹמְדִים בְּעֹזְרָהּ. כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפְּרֵשׁ יוֹצֵא מִפִּי כְהֵן גָּדוֹל בְּקִדְשָׁהּ וּבְטָהֳרָהּ. הָיוּ כּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחִוִּים וּמוֹדִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם. וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

(Davis 1983a, Musaf for Yom Kippur, The Avodah Service): Ja papit ja ihmiset, jotka seisovivat temppelipihalla, kuullessaan ylistetyn ja kunnioitettavan (ירא) [Jumalan] nimen erillisesti lähtevän ylipapin suusta pyhydessä ja (rituaalisessa) puhtaudessa, he polvistuivat (כרע) ja kumartuivat (שחה) ja antoivat kiitoksiaan ja lankesivat kasvoilleen ja sanoivat: "Siunattu [olkoon Hänen] kunnioitetun valtakuntansa nimi ikuisuudesta ja ikuisuuteen."

Kohdan Deut. 9:18 kommentaarissaan [1492] Bahja ben Ašer ibn Ḥalawa mainitsi juutalaisten oppineiden erotelleen tekstikohdan pohjalta kolme erillistä rukoiluasentoa. Rukoilemista harjoitettiin joko seisten, istuen tai maahan heittäytyneenä niin, että kasvot koskettivat maata.²⁷⁰ Aiemmin Talmudissa rabbit olivat erotelleet kolme erilaista tapaa kumartaa: polvistuminen, kasvoilleen maahan heittäytyminen sekä maahan heittäytyminen kädet ja jalat samalla levittäen.

תָּנּוּ רַבָּנָן: קִידָה — עַל אַפִּים, שְׁנֵאָמַר: "וַתִּקַּד בַּת שִׁבְעָה אַפִּים אֶרֶץ". כְּרִיעָה — עַל בְּרַכְיִים, שְׁנֵאָמַר "מִכְרַע עַל בְּרַכְיֵי". הַשְּׁתַּחֲוָּאָה — זֶה פְּשׁוּט יָדַים וְרַגְלִים, שְׁנֵאָמַר: "הִבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאַמְרָה וְאַתְּיָד לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה"

(Talmud Bavli, Berakot 34b:2–3): Opettivat rabbimme: *qida* (קידה) – kasvoilleen [heittäytyminen/kumartaminen], kuten on todettu: "Batseba kumarsi (קדד) kasvoillaan maahan" [1. Kun. 1:31]. *Keri'a* (כריעה) – polvilleen polvistuminen, kuten hänestä [Salomosta] on sanottu: "Polvilleen polvistumisestaan (כרע)" [hän nousi Herran alttarin edessä, ja hänen käntensä oli levitetty taivasta kohden, 1. Kun. 8:54]. *Hištaḥava'a* (השתחואה), tämä on käsien ja jalkojen levittämistä, kuten on sanottu: "Tulemmeko me todella minä [Jaakob] ja äitisi ja

²⁶⁹ Talmud Bavli, Joma 66a:11. Temppelijumalanpalveluksen osalta esimerkiksi Talmud Bavlin kohdassa Tamid 33b:9–10 mainitaan, että päivittäisen temppelijumalanpalveluksen aikana leeviläisten resitointien psalmien aikana heidän päästyään kappaleen loppuun trumpetilla soitettiin yhtäjaksoinen teqi'a-ääni (תקיעה), ja kansa heittäytyi kasvoilleen maahan (על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחוויה), eli temppelin aikana kasvoilleen heittäytyminen oli selkeästi osa rituaalista.

²⁷⁰ Ḥalawa 1852, Eqev 20 [Deut. 9:18]. Talmud sisältää myös kuvauksia makuuasenossa kyljellään tapahtuvasta rukoilemisesta. Esimerkiksi Šammain koulukunta (בית שמאי) esitti, että iltaisin *šema'* tulisi resitoida kyljellään maaten. Šammain koulukunnan näkemyksestä poiketen Hillelin koulukunnan (בית הלל) näkemyksenä puolestaan oli, ettei tiettyä *šeman* resitointiasentoa ole määritetty (Talmud Bavli, Berakot 10b:37–39).

veljesi, ja kumarramme sinulle maahan asti kädet ja jalat levittäen? (הִשְׁתַּחֲוֶה) [Gen. 37:10].²⁷¹

Rašin mukaan kumartamisista *qida* (קִידָה) merkitsee pään kallistamista (כַּפְרָה) ja *hištahava'a* (הִשְׁתַּחֲוֶה) maahan asti kumartumista.²⁷² Maimonides puolestaan mainitsi [1178] polvistumisesta (כְּרִיעָה), että siinä polvet eivät ota maahan kiinni, vaan että polvia vain koukistetaan toimenpiteen aikana.²⁷³ Kasvoilleen heittäytymiseen rukoilemisen aikana (נְפִילַת אַפִּים, nefilat apajim) rabbi Bahja ben Ašer mainitsi liittyvän kolme erilaista intentiota:

ויפלו על פניהם. להתפלל ומכאן לנפיל' אפים בתפלה ודע כי ענין נפילת אפים בתפלה יש בו שלשה כוונות האחד' למורא השכיני'. והשנית להראות צער והכנעה. והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו.

(Halawa 1852, Korah 38 [Num. 16:22]): "Ja he [Mooses ja Aaron] heittäytyivät kasvoilleen maahan." Rukoilla. Ja tästä heittäytyä kasvoilleen rukoilemisen aikana. On syytä tietää, että rukoilemisen aikana kasvoilleen heittäytymisen aiheessa on kolme intentiota: 1) pelko/kunnioitus (מוֹרָא) jumalallista läsnäoloa kohtaan (שְׁכִינָה), 2) osoitus tuskasta ja alistumisesta (הִכְנָעָה) ja 3) osoitus sitoumusten/lupausten (אֲסֻרָה) kumoamisesta aistinvaraisesti tuntien.

Näistä ensimmäinen, pelko ja kunnioitus Jumalaa kohtaan, ilmenee rabbi Yehuda Shurpinin²⁷⁴ mukaan siten, että kun rukoilija kohtaa jumalallisen läsnäolon, hän piilottaa kasvonsa nöyryyden ja häpeän tunteen merkiksi samaan tapaan kuin Mooses piilotti kasvonsa kohdatessaan jumalallisen läsnäolon palavan pensaan vieressä.²⁷⁵ Toista maahan kasvoilleen heittäytymiseen liittyvää intentiota, tuskaa ja alistumista, rabbi Yehuda Shurpinin on kuvaillut siten, että rukoilijan suorittama kumartuminen on merkki rukoilijan tuntemasta ahdistuksesta ja siitä, että rukoilija alistuu Jumalan tahdon alaiseksi.²⁷⁶ Kasvoilleen heittäytyminen symboloi täydellistä alistumista Jumalalle ja rukoilijan kohtalon asettamista Jumalan käsiin.²⁷⁷ *Zoharissa* on mainittu, että *'Amida*-rukouksen

²⁷¹ Tekstikohta ilmenee melko samanlaisena kohdassa Talmud Bavli, Megila 22b:16 ja Talmud Bavli, Ševu'ot 16b:9. Kohdan Beraḳot 34b:3 *toseftassa* todetaan, että erään juutalaisen tradition mukaisen tulkintatavan mukaan קִידָה merkitsee sitä, että kumartajan kasvot koskettavat maata. Kohdassa Talmud Bavli, Suka 53a:7 mainitaan Rabban Šim'on ben Gamli'elin (בן גמליאל) tavasta tehdä *qida* (קִידָה), missä kumartaessaan syvään (שָׁחָה) hän asetti ensin peukalonsa maahan ja suuteli sitten lattiaa ja nousi ylös, mikä oli eräänlainen kahden sormen varassa tehty kasvoilleen heittäytyminen.

²⁷² Rosenbaum & Silberman 1934, Raši 'al Berešit, 43:28.

²⁷³ Maimon 1973, Ahava, hilkoṭ tefila 5:13.

²⁷⁴ Yehuda Shurpin on Minnesotassa asuva tutkija ja rabbi, joka kuuluu Chabad.orgin "Ask the Rabbi" -tiimiin.

²⁷⁵ Shurpin 2019.

²⁷⁶ Shurpin 2019. Saman alistumisen merkityksen sanan hištahava'a yhteydessä (הִשְׁתַּחֲוֶה, "syvään kumartuminen, heittäytyminen kasvoilleen") on esittänyt myös rabbi Yitzchak Levy esimerkiksi Psalmin 72:11 kohdalla. Lähde: <https://www.etzion.org.il/en/lecture-259-history-divine-service-altars-lxix-%E2%80%93-prohibition-bamot-xlvi> [viitattu: 12.6.2020].

²⁷⁷ Davis 1996, Weekday Shacharit, Tachanun: 2.

jälkeen rukoilijan tulisi ajatella ikään kuin että hän olisi lähtenyt maailmasta (כָּאֵלּוּ אֶתְפֹּטֵר מִן עֲלָמָא). Syntien (הַטָּטָא) tunnustamisen yhteydessä rukoilija rukoilee syntien neutraloimista ja anteeksiantoa, pudottautuu kasvoilleen (מִנְפֹּל עַל אֲנָפִיךָ) ja asettaa toivonsa Jumalaan Psalmin 25:1 sanoin (נִפְשִׁי אֲשָׂא) (Sinuun, Herra, asetan toivoni ”nostan sieluni”).²⁷⁸ Rabbi Abraham Isaac Kook näki Sidur-kommentaarissaan kasvoilleen heittäytymisen askeleena katumukseen sekä sellaisena tapahtumana, missä rukoilija tuntee kunnioitusta Jumalaa kohtaan ja on samalla häpeissään.²⁷⁹

Rabbi Yerachmiel Friedin²⁸⁰ mukaan kasvoilleen pudottautuminen pohjautuu Toorassa mainittuihin tapahtumiin, joissa Mooses, Aaron ja Joosua lankesivat kasvoilleen koettelemusten aikoina anoakseen Jumalalta armoa. Fried pitää kasvoilleen lankeamista osoituksena Jumalan tahtoon alistumisesta, samalla siinä Friedin mukaan välittyvä uskomus, että Jumalan armoon voi vedota myös kaikkein hirvittävimpien tapahtumien yhteydessä. Alistuessaan Jumalan tahtoon ja ilmaisessaan sen kasvoilleen pudottautumisena rukoilija Friedin mukaan ikään kuin paljastaa niskansa Jumalalle samaan tapaan kuten lisak teki alttarilla ollessaan.²⁸¹

Alun perin maahan heittäytymiseen kumartamisen muotoihin liittyi monia sääntöjä ja rajoituksia.²⁸² Maahan heittäytymistä ei saanut tehdä kivilattialla, mikä sijaitsi temppelin ulkopuolella, eikä tunnetun henkilön ollut soveliasta heittäytyä kasvoilleen rukoilun aikana, ellei hän ollut vakuuttunut siitä, että hänen rukoukseensa vastataan.²⁸³ Kasvoilleen heittäytyminen on Josef Qaron mukaan soveliasta tehdä vain paikassa, missä on arkki, jonka sisällä on Toora-käärö, ja mikäli sellainen arkki puuttuu, lausutaan vain armorukous (תְּהִינָה) ilman, että heittäydytään kasvoilleen.²⁸⁴

²⁷⁸ Sefer hazohar 'al hatora 1560, Bamidbar 231:42–46 ja 232:27–34. Hepreankielisessä Raamatussa kasvoilleen heittäytyminen on mainittu syntien tunnustamisen teeman yhteydessä esimerkiksi kohdassa Neh. 9:3: [נִקְוָמוּ עַל-עֲמֻדָם יִקְרְאוּ] :”Ja he seisoivat seisomapaikoillaan ja resitoivat Herran, heidän Jumalansa Toora-kääröä neljänneksen päivästä, ja [toisen] neljänneksen [päivästä] he tunnustivat syntensä ja heittäytyivät kasvoilleen (שָׁחָה) Herran, heidän Jumalansa edessä.”

²⁷⁹ Kook 1949, Tachanun: 1. Myös rabbi Bahja ben Ašer (Ḥalawa 1852, Korah 38 [Num. 16:22]) mainitsi [1492] kasvoilleen heittäytymiseen liittyvän nöyryyden osoituksen osana katumusprosessia (תְּשֻׁבָה, tešuva). Rabbi Moše Hajim Luzzatto (1896, IV, 6:15) liitti kasvoilleen heittäytymisen osaksi armon välittymisen prosessia ja katsoi kasvoilleen heittäytymisen olevan suurta alistumista (גְּדֻלָּה).

²⁸⁰ Rabbi Yerachmiel Fried on vastannut Texas Jewish Postin ”Ask the Rabbi” -osiossa vuodesta 1992 lähtien.

²⁸¹ Lähde: <https://www.aish.com/atr/Tachanun-Prayer.html> [viitattu: 1.6.2020].

²⁸² Kumartamiseen liittyvistä säädöksistä ’Amida-rukouksen yhteydessä ks. esim. Talmud Bavli, Beraḳoṭ 34a:14 tai Qaro 1893, Oraḥ ḥajim, 113:1.

²⁸³ Talmud Bavli, Megila 22b:10–15; Talmud Bavli, Ta’aniṭ 14b:11–15a:1; Maimon 1973, Mada', hilkoṭ 'avodaṭ koqavim 6:7. Esimerkiksi rabbi Ravalla (רבא) ja hänen aikalaisellaan Abajella (אבאי) oli tapana ainoastaan kallistaa päätään maahan heittäytymisen sijaan (Talmud Bavli, Beraḳoṭ 34b:4).

²⁸⁴ Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 131:2.

Rabbi Shneur Zalman on puolestaan katsonut kasvoilleen heittäytymisen tavan olevan, vaikkakin sitä on harjoitettu jo pitkän aikaa juutalaisten keskuudessa, paikallisiin tapoihin liittyvää, mistä syystä perinteissä voi olla huomattavissa myös melko merkittäviä poikkeamia:

לאחר שפסגם השליח צבור תזרת התפלה – נופלים על פניהם ומתחננים כל מקום לפי מנהגו. וגם עקר נפילת אפיים הוא מנהג שנהגו כל ישראל מימות עולם. ואף על פי כן אינה חובה אלא רשות, לכן כל הלכותיה תלויות במנהגה כמו שיתבאר.

(Zalman 1816, 131): Heti sen jälkeen, kun esilukija/julkisten rukousten johtaja (שליח צבור, šeliaḥ tsibur, "yhteisön viestintuoja", eli ḥazan (חזן) on lopettanut 18-rukouksen toistamisen – he kaatuvat/putoavat/heittäytyvät kasvoilleen ja resitoivat nöyriä pyyntörukouksia kukin oman paikkakuntansa tapojen mukaisesti. Todellakin, tämä koko maahan heittäytymisen idea (עקר, "juuri") on ollut kaikkien juutalaisten tapana ammoisista ajoista lähtien. Siitä huolimatta tavan noudattamisen ei katsota olevan velvoittavaa (חובה) vaan sen [kasvoilleen heittäytymisen] suorittaminen on vapaaehtoista (רשות). Siksi kaikki siihen liittyvät lait liittyvät paikallisiin tapoihin, kuten tullaan selittämään.

Sekä aškenasitradition että sefarditradition Sidureissa esiintyvä *Taḥanun*-rukous (תחנון, "nöyrä pyyntö"), joka sisältää sekä syntien tunnustuksen että armon ja anteeksiannon pyytämisen teematiikkaa ja joka sisältyy ortodoksi- ja konservatiiviseurakuntien jumalanpalvelusliturgiaan maanantaisin ja torstaisin sijoittuen aamupäivän että iltapäivän rukoushetkinä resitoitavan *'Amida*-rukouksen jälkeen, heijastelee kasvoilleen heittäytymiseen liittyviä käsityksiä.²⁸⁵ *Taḥanun*-rukous alkaa kohdalla 2. Sam. 24:14 (וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גַּד "Ja sanoi Daavid Gadille"), ja itse pyyntöosuus kohdasta Armelias ja armollinen (רחום וְחַנוּן, Raḥum veḥanun), mikä voi joissakin sefarditraditioissa olla korvattu myös psalmilla 25. *Taḥanun*-rukousta edeltää Sidureissa päivästä riippuen syntien tunnustamisosuus (וְדוּי, vidui "syntien tunnustaminen"), jossa on *Ašamnu*-osuus (joka alkaa sanalla אַשְׁמְנוּ, "olemme tehneet syntiä" tai "olemme syyllisiä") sekä kohta Ex. 34:5–7, missä mainitaan kolmetoista jumalallisen armon attribuuttia.²⁸⁶ Kymmenenä katumuksen päivänä (עֲשֶׂר־יָמֵי תְּשׁוּבָה) *roš hašanan* ja *jom kippurin* välillä *Taḥanun*-rukouksen yhteydessä resitoidaan myös *Avinu Malkenu* -rukous (אַבִּינוּ מַלְכֵנוּ).²⁸⁷

²⁸⁵ Davis 1981, Weekday, Shacharit, Post Amidah, Vidui and 13 Midot; Rosenberg 2004, s. 24, 109–111. *Taḥanun*-rukous voi jäädä pois jumalanpalvelusliturgiasta monissa eri tapauksissa ja useista eri syistä johtuen (Ydit 2007b, s. 434).

²⁸⁶ Ydit 2007b, s. 434; Davis 1981, Weekday, Shacharit, Post Amidah, Vidui and 13 Midot.

²⁸⁷ Davis 1981, Weekday, Shacharit, Post Amidah, Avinu Malkenu. Riitistä tai liturgiatekstistä riippuen noin 44 pyyntöä sisältävä *Avinu Malkenu* -rukouksen ("Isämme, Kuningamme") kohta אֲתָה אֵלֵנוּ אֵלֵנוּ אֵלֵנוּ "Isämme, Kuningamme. Meillä ei ole muuta Kuningasta kuin Sinä." sanotaan olevan suora lainaus rabbi 'Aqivalta (Talmud Bavli, Ta'aniṭ 25b:5).

Nykyisin yleinen tapa on, että *‘Amida*-rukouksen kahdeksannentoista osan alussa ja lopussa rukoilija kumartaa, ja että *Taḥanun*-rukous resitoidaan istuma-asennossa, jonka aikana lepuutetaan samalla otsaa käsivarren päällä, mikä käytännössä tapahtuu päätä kallistamalla sekä kenties asettamalla kasvot kyynärtaipeeseen.²⁸⁸ Niissä rukoushetkissä, joihin sisältyy *‘Amida*, aškenasijuutalaisissa seurakunnissa rukoillaan kolmella eri tavalla: istuen *‘Amida*-rukoukseen asti, seisten *‘Amida*-rukouksen aikana ja kumartuneena *nefilat apajimin* (נְפִילַת אַפְיִמִּין) aikana.

Testasin järjestämässäni kyselyssä, kuinka yleisiä eräät tässä luvussa 3 esille ottamani juutalaiseen rukoilemiseen liittyvät ideat, aihepiirit ja rukoiluihanteet ovat vastaajien keskuudessa. Tuon kyselyn järjestämiseen liittyviä asioita sekä kyselyn tuloksia esittelen tarkemmin tutkielmani seuraavissa luvuissa 4–8.

²⁸⁸ Davis 1996, Weekday Shacharit, Tachanun: 12; Davis 1996, Weekday Mincha, Tachanun: 9; Ydit 2007b, s. 434; Qaro 1893, Oraḥ ḥajim 131:1. Aamurukouksen aikana, jos *tefillin* on vasemmalla kädellä, rukoilija nojaa otsallansa oikean puolen käsivarteensa, mutta iltapäivän rukoushetkenä, jolloin *tefillineitā* ei käytetä, rukoilija nojaa otsallansa vasempaan käsivarteensa. Rabbi Yehuda Spitz kuvailee, että sefarditraditioissa symbolisesti lasketaan pää käden hihalle samalla, kun sopiva rukous lausutaan sen sijaan, että tehtäisiin kokonainen kasvoilleen heittäytyminen (Spitz 2019).

4 Verkkokyselyillä kerätystä aineistosta

4.1 Kyselyn ennakkovalmistelut

Kyselylomaketta oli testattu aiemmin tehdyllä pilottitutkimuksella, minkä pohjalta kysymyslomakkeeseen oli tehty useita merkittäviä muutoksia. Ennen kyselyn avaamista kartoitin tutkimukseen liittyviä riskejä tietosuojaa koskevalla ennakoarvioinnilla ja laadin postikyselyä koskevan vaikutustentarvioinnin, johon sisältyi myös riskiarvio. Euroopan unionin yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 679/2016) säädösten ja kansallisen tietosuojalain (1050/2018) pykälien täyttämiseksi laadin vastaajien saataville tietosuojailmoituksen suomeksi (liite 3) ja englanniksi (liite 4), joissa kuvasin henkilötietojen käsittelytoimia ja kerroin vastaajille heidän oikeuksistaan. Vastaajilta pyydettiin itse kyselylomakkeissa (liitteet 1 ja 2) kahta suostumusta, joista jälkimmäistä lähinnä sen vuoksi, että henkilötietojen käsittelijä SmartSurvey toimii Iso-Britanniasta käsin, jonka vuoksi valitsin useamman kuin yhden käsittelyperusteen arkaluonteisille henkilötiedoille. Lähinnä SmartSurveyn omien käyttöehtojen vuoksi laadin lisäksi Iso-Britanniassa arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyyn vaadittavan Appropriate Policy Documentin, mikä toisaalta osaltaan auttoi hahmottamaan tutkielman tekemiseen liittyvää tietosuojalainsäädännön kenttää, ja joka sisälsi myös aineistonhallintasuunnitelman. Tietosuojavaltuutetun toimistolta saamani vastauksen mukaan erityistä huomiota tutkielmassani tulee kiinnittää siihen, että vastaajien henkilötietoja ei paljasteta tutkimustulosten julkaisemisen yhteydessä, minkä seikan olin maininnut Tietosuojavaltuutetun toimistolle lähettämässäni vaikutustentarvioinnin riskianalyysissä. Osan tästä läpikäymästäni melko raskaasta juridisesta prosessista voinee jatkossa ohittaa käyttämällä kyselyissä kolmannen tahon henkilötietojen käsittelijän sijaan vuonna 2020 avattavaa Helsingin yliopiston REDCap-verkkokyselyalustaa, joka soveltuu arkaluonteisten henkilötietojen tallentamiseen.

4.2 Aineiston keräämistavasta ja kyselylomakkeista

Kyselyn käytännön järjestelyt valmisteltiin koronavirusrajoitusten ollessa voimassa, joiden vuoksi olosuhteet tutkimuksen tekemiselle olivat rajalliset, esimerkiksi seurakunnissa ei ollut lainkaan yhteisöllistä toimintaa. Otanta-asetelmaksi olin kaavaillut kattavaa otosta Suomen juutalaisista, mutta Helsingin juutalaisen seurakunnan kieltäytyttyä koronarajoitusten aikana yhteistyöstä otanta-asetelmien käyttäminen tutkimuksessa käytännössä estyi, ja näin ollen olosuhteiden pakosta jouduin luopumaan kaavailemani monivaiheisen ositetun otannan käyttämisestä. Kattavien nimilistojen puuttuessa optimaaliset vaihtoehdot vastaajien valikoitumiselle olivat siten teknisesti poissuljettuja, ja jouduin siirtämään alun perin postikyselynä toteutettavaksi kaavaillun kyselyn

sähköiseen asiointiin perustuvalla verkkokyselyalustalla ja ottamaan henkilökohtaisesti yhteyttä Helsingin juutalaisen seurakunnan jäseniin sekä muihin soveltuviksi katsomiini tahoihin.

Vastaajia haalittiin kyselytutkimusmainosten avulla, missä kyselyä kuvailtiin ja mainittiin kaksikielisen kyselyn verkko-osoitteet ja salasana. Kyselylinkin saadessaan vastaanottajat tiesivät, että kysely on suunnattu juutalaisille. Mainoksia pyrin kohdentamaan asianmukaisille tahoille, kuten Turun juutalaiselle seurakunnalle, Chabad Lubavitch -liikkeelle Helsinkiin ja WIZO:n Suomen osastolle, mutta varsinaisia yhteistyövastauksia sain ystävien ja tuttavien lisäksi vain Helsingin Juutalaisesta Yhteiskoulusta sekä yliopistomaailman piiristä, joiden suosiollisella myötävaikutuksella tietoa tästä kyselytutkimuksesta levitettiin eteenpäin Suomen juutalaisille.

Koska vastaajia ei valikoitu satunnaisesti, esimerkiksi arpomalla tai valitsemalla yhteystietoluette-loista nimiä tietyin tasavälein, niin tässä tutkielmassa perusjoukosta vastaajiksi on otoksen sijaan saatu näyte. Varsinaista yhteyttä vastuullisen tutkijan ja vastaajien välille ei kyselyn teknisen toteutuksen vuoksi syntynyt muilta osin kuin mitä kyselyyn vastaamisen kautta tapahtui.

Aineisto kerättiin kahdella erillisellä salasanan suojaamalla verkkokyselyllä, joista toinen oli suomenkielinen (liite 1) ja toinen englanninkielinen (liite 2). Strukturoidut vastauslomakkeet koostuivat 120 muuttujasta, 9 avoimesta kysymyksestä ja kolmesta kommentointikentästä, ja vastaajien saatavilla oli myös kyselyä koskeva tietosuojailmoitus (liitteet 3 ja 4). Kuukauden ajan vuonna 2020 auki olleissa kyselyissä saadut vastaukset yhdistettiin ja käännettiin tarvittavin osin suomeksi. Vastauksia kertyi yhteensä 102 kappaletta, joista ensisijaiseksi aineistoksi muodostui 94 vastausta, kun vastauksista oli poistettu GDPR-vaatimusten myötä ne, joissa vastaaja ei ollut antanut lupaa käsitellä arkaluonteisia henkilötietojaan tai vastaaja oli otantakehikkoon kuulumattomana valinnut jonkin muun vaihtoehdon kuin ”Kyllä” kysymykseen ”Asutteko Suomessa?” (Q4).

Kahden melko raskaan suostumuksia kysyvän sivun (Q1 ja Q2) sekä tietosuojailmoitusten jälkeen, jotka eivät lisänneet kyselyn houkuttelevuutta, GDPR:n osalta kyselyä voitiin jatkaa muiden kuin alaikäisten kanssa. Yksikään vastaajista ei vastannut olevansa alle 18-vuotias, ja mikäli heitä olisi ollut, olisi kysely loppunut heidän osaltaan tuohon iän selvittämiseen (Q3). Muille perusjoukkoon kuulumattomille, eli Suomen ulkopuolella asuville ja muiden uskontojen kuin juutalaisuuden edustajille, kyselylomakkeissa oli muutamia taustaa selvittäviä lisäkysymyksiä (Q5–Q6 ja Q8–Q9).

5 Aineiston kuvailu

5.1 Taustamuuttujat

Kyselyn alkupuolella (Q3–Q12) pyrin selvittämään vastaajien taustaan liittyviä seikkoja, eli ikää, sukupuolta, asuinpaikkaa ja vastaajien uskonnollista suuntautuneisuutta sekä sitä, mihin juutalaisuuden suuntauksista vastaajat lähinnä katsoivat kuuluvansa. Lisäksi kyselyn lopuksi kysyin vastaajien taustasta muutamalla lisäkysymyksellä (Q36–Q39), jotka koskivat juutalaiseksi syntymistä, juutalaista kasvatusta ja juutalaista kouluopetusta sekä juutalaiseen seurakuntaan kuulumista.

Taulukko 3: Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien määrä (JCF) vuonna 2019 sukupuolen mukaan jaoteltuna ja Suomessa asuvien kyselyyn vastanneiden sukupuolijakauma (Q12)

Sukupuoli	JCF 2019 n=1101 ²⁸⁹	RMJ 2020 n=94	RMJ 2020 / JCF 2019 ²⁹⁰	JCF 2019 %-osuus	RMJ 2020 %-osuus
Nainen	546	27	(4,9 %)	49,6 %	28,7 %
Mies	555	45	(8,1 %)	50,4 %	47,9 %
Ei halunnut vastata tai ohitti kysymyksen	0	22	-	0,0 %	23,4 %
Yhteensä	1101	94	(8,5 %)	100,0 %	100,0 %

Taulukon 3 mukaan reilu viidennes vastaajista ei halunnut ilmoittaa sukupuoltaan vastausten antamisen yhteydessä. Eräs syy tälle suurehkolle osuudelle saattaa piillä siinä, että kysymyssarja käsittelee varsin henkilökohtaisia asioita, ja yksityiselämäänsä suojellakseen ja pysyäkseen tunnistamattomina vastaajat saattoivat katsoa hyväksi olla ilmoittamatta sukupuoltaan. Niiden vastaajien osalta, jotka ilmoittivat sukupuolensa vastaustensa yhteydessä, miesten osuus vastaa suunnilleen Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien miesten suhteellista osuutta, mutta naisten osuus on selvästi aliedustava verrattuna Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien naisten suhteelliseen osuuteen. Kyselyyn vastanneiden naisten lukumäärä on lähes 30, mikä mahdollistaa aineiston sisäisten sukupuolivertailujen tekemisen.

Kyselyn vastaajamäärä jäi lukumäärältään kyselytutkimukseksi melko pieneksi, mutta on silti perusjoukkoa ajatellen suhteelliselta osuudeltaan melko suuri. Varovaisesti arvioituna kyselyyn

²⁸⁹ Tilastokeskus 2020b.

²⁹⁰ Sarakkeen "RMJ 2020 / JCF 2019" prosenttiosuudet ovat sikäli harhaanjohtavia, että RMJ 2020:n lukuihin sisältyy myös vastaajia, jotka eivät ole minkään Suomen juutalaisen seurakunnan jäseniä, ja vastaavasti JCF 2019:n lukuihin eivät sisälly ne noin 300 Suomen juutalaista, jotka eivät ole minkään Suomen juutalaisen seurakunnan jäseniä, ja näin ollen jakolaskua ei varsinaisesti ole mielekäästä tehdä. Lähes ¼ vastaajista joko ohitti kysymyksen, kuuluvatko he johonkin juutalaiseen seurakuntaan (Q39) tai ei halunnut vastata kysymykseen. Heistä, jotka vastasivat vastausvaihtoehdoilla "Kyllä" tai "Ei" kysyttäessä juutalaisen seurakunnan jäsenyydestä, valtaosa oli juutalaisen seurakunnan jäseniä.

vastasi selvästi yli 5 % Suomessa asuvista juutalaisista, mikä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenistön kohdalla tarkoittaisi yli 190000 vastaajaa ja Suomen ortodoksisten kirkkojen jäsenistön kohdalla yli 3000 vastaajaa.²⁹¹ Käytännössä kyselyn lukumääräisesti vähäinen vastaajamäärä tarkoittaa sitä, että taustamuuttujia on vaikea käyttää lainkaan, koska saadut alakategoriat saattaisivat jäädä vastaajien lukumäärän osalta pieniksi, ja myös vastausten mahdollisessa painottamisessa painot tulisivat olemaan paikoin hurjia. Koska vastaajien lukumäärä on myös melko pieni, en katso, että riippuvuussuhteiden etsintää annettujen vastausten ja taustatekijöiden välillä on mielekästä kaikessa laajuudessaan tehdä vastaajien identifioitumisriskin vuoksi.

Taulukko 4: Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien määrä (JCF) vuonna 2019 ikäryhmittäin ja Suomessa asuvien kyselyyn vastanneiden ikäjakauma (Q3)

Ikä (vuotta)	JCF 2019 n=1101 ²⁹²	RMJ 2020 n=94	RMJ 2020 / JCF 2019 ²⁹⁰	JCF 2019 %-osuus	RMJ 2020 %-osuus
0–17	173	0	(0,0 %)	15,7 %	0,0 %
18–24	100	11	(11,0 %)	9,1 %	11,7 %
25–44	260	47	(18,1 %)	23,6 %	50,0 %
45–64	280	36	(12,9 %)	25,4 %	38,3 %
65–	288	0	(0,0 %)	26,2 %	0,0 %
Yhteensä	1 101	94	(8,5 %)	100,0 %	100,0 %

Taulukosta 4 ilmenee, ettei verkkokyselyillä tavoitettu lainkaan yli 65-vuotiaita vastaajia, joiden osuus Suomen juutalaisten seurakuntien jäsenistä on noin neljännes. Samoin taulukosta 4 ilmenee, että vastaajissa on selvästi korostunut 25–45-vuotiaiden ikäluokka sekä jonkin verran myös 45–64-vuotiaiden ikäluokka, mikäli kaikkien Suomessa asuvien juutalaisten ikäjakauma noudattelee Suomen juutalaisiin seurakuntiin kuuluvien ikäjakaumaa. Näin ollen tavoiteltu ikäkattavuus supistui merkittävästi, ja saatujen vastausten myötä tutkielmassa tarkastellaan vain 18–64-vuotiaiden Suomen juutalaisten käsityksiä rukoilemisesta. Yli 64-vuotiaiden ryhmää tutkittaessa postikyselyt tai henkilökohtaiset haastattelut voisivat kenties toimia tutkimusmenetelmänä paremmin kuin sähköiseen asiointiin perustuvat tuntemattoman henkilön tekemät kyselyt.

²⁹¹ Tilastokeskus 2020b. Vastaajamäärien koko Suomea koskevien sarjamuotoisten kyselytutkimusten kohdalla ei yleensä ylitä 5000 henkilöä, mutta on yleensä yli 1000 henkilöä lähinnä vaihteittain tehdyn otannan kautta.

²⁹² Tilastokeskus 2020b: Tilastokeskuksen käyttämät kaksi ensimmäistä ikäluokkaa ovat 0–14 vuotta (162 juutalaisten seurakuntien jäsentä vuonna 2019) ja 15–24 vuotta (111 jäsentä vuonna 2019). Näiden kahden ikäluokan välistä raja-arvoa siirsin täysi-ikäisyyden kohdalle oletuksella, että 15–24-vuotiaiden ikäluokan sisäinen ikäjakauma olisi täysin tasainen. Näin ollen Tilastokeskuksen tietojen (JCF 2019) kohdalla ilmoitetut 0–18-vuotiaiden ja 18–24-vuotiaiden laskennalliset lukumäärät ja niistä lasketut suhteelliset osuudet ovat vain suuntaa antavia arvioita, jotka saattavat poiketa todellisista määristä ja osuuksista jonkin verran.

Kuviosta 29 (liite 5) on nähtävissä, että kysely tavoitti kohderyhmänsä melko hyvin. Kysymyksen Q7 ”Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?” vastausvaihtoehtoa ”Kyllä, mutta johonkin muuhun uskontokuntaan kuin juutalaisuuteen” ei valinnut yksikään vastaajista, joten kaikki myöntävät vastaukset (96,8 %, n=94) annettiin kysymyksen vastausvaihtoehdolle ”Kyllä, juutalaisuuteen”. Vastaajaryhmän selkeästä juutalaisuuteen identifioitumisesta kertovat myös kysymykseen Q17.7 annetut vastaukset, joiden mukaan 98,9 % vastaajista on täysin sitä mieltä, että juutalaisuus on vastaajalle tärkeä osa hänen elämänsä (n=91).

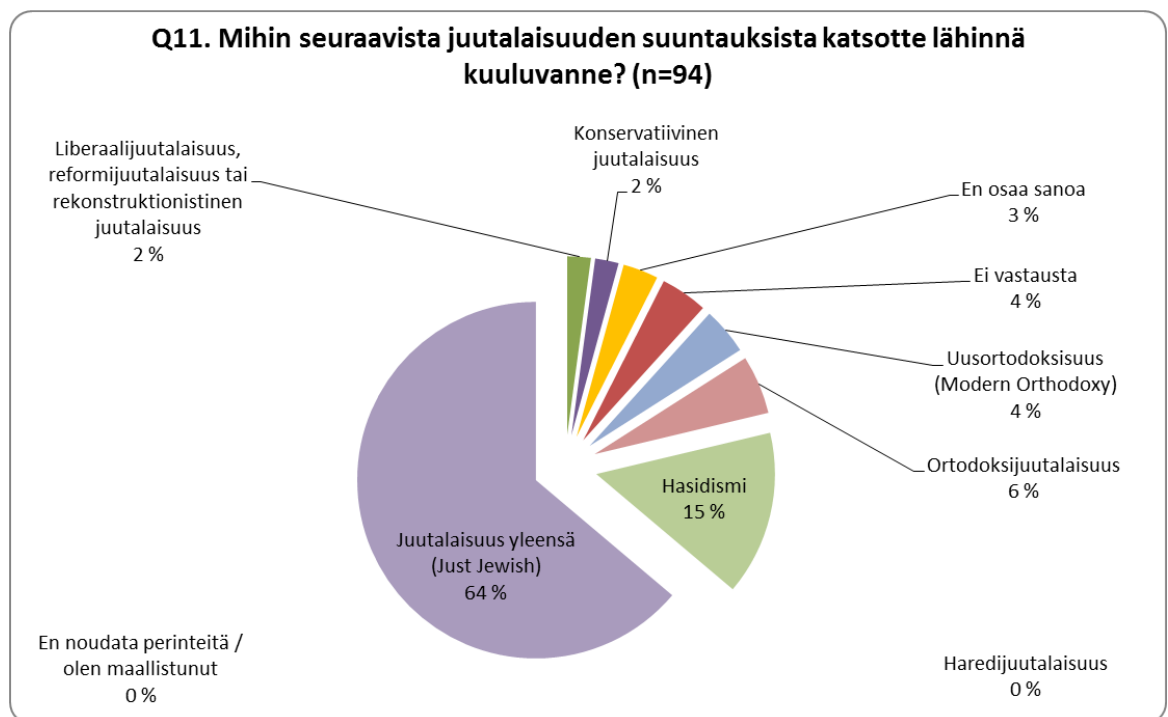
Pääsääntöisesti kyselyyn vastanneet identifioituvat selvästi enemmän oman uskonnollisen viitekehjensä kautta kuin tyypillisen suomalaisen otosryhmän edustajat keskimäärin, esimerkiksi jos kysymykseen Q7 ”Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?” saatuja vastauksia verrataan kuvion 29 (liite 5) mukaisesti European Social Surveyn (ESS) Suomea koskevien aineistojen tuloksiin. Vuonna 2019 mihinkään uskontokuntaan kuulumattomien osuus Suomen väestöstä oli 28,5 %, mikä osuus on ollut tasaisesti nouseva 2000-luvun alusta lähtien.²⁹³

Vastaajien juutalaisuuden suuntaus (Q11) jakautui tässä kyselyssä siten, että selvästi yli puolet vastaajista katsoi kuvion 3 mukaan edustavansa lähinnä juutalaisuutta yleensä (englanninkielisenä vaihtoehtona ”Just Jewish”). Erikseen mainituista juutalaisuuden suuntauksista suurimpana vastaajaryhmänä erottautuivat hasidit, joita oli 15 % tarkasteluryhmän vastaajista, mikä on varsin huomattava osuus, sillä se oli suurempi kuin ortodoksien ja uusortodoksien yhteenlaskettu vastaajien osuus. Suurin osa hasidivastaajista oli miehiä. Vastausvaihtoehdossa ”Liberaalijuutalaisuus, reformijuutalaisuus tai rekonstruktionistinen juutalaisuus” esiintyneen sanan liberaalijuutalaisuus olisi voinut jättää kokonaan pois, ja kysymykseen Q11 olisi kenties voinut lisätä vielä omaksi vastausvaihtoehdokseen humanistisen juutalaisuuden.

Hyvin yllättävää oli, ettei yksikään vastaajista valinnut vastausvaihtoehtoa ”En noudata perinteitä / olen maallistunut”, mikä kategorialtaan Israelissa vastanneisi suuntausta הילוני (הילוני, maallistunut). Tälle voi olla osittain syynä kyselylomakkeen vastauspolku, missä kysymyksen Q7 ”Katsot-

²⁹³ Tilastokeskus 2020b. ESS:n osalta vuotta 2004 lukuun ottamatta kuviossa 29 (liite 5) ilmenevät eroavaisuudet uskontokuntiin kuulumattomien osuuden ja niiden vastaajien osuuden välillä, jotka eivät katsoneet kuuluvansa mihinkään tiettyyn uskontokuntaan tai uskonnolliseen yhteisöön saattaa selittyä esimerkiksi ESS:n otannan selkeällä alipeitteisyydellä tai sillä, että huolimatta siitä, että henkilö nimellisesti kuuluu johonkin tiettyyn uskonnolliseen yhteisöön, ei hän kuitenkaan koe omaa uskontoaan itselleen niin läheiseksi, että se olisi erottamaton osa vastaajan omaa identiteettiä.

teko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?” vastausvaihtoehdon ”En osaa sanoa” tai ”En katso kuuluvani oikeastaan mihinkään uskontokuntaan” valinneille ei esitetty uskontoon eikä identiteettiin liittyviä lisäkysymyksiä, vaikka aihepiiriä olisi tuossa kohden voinut hivenen vielä selvittää. Kyselyyn vastaajista tuo puute koski muutamaa henkilöä. Vastaajien kohdalla toteutuneen juutalaisuuden suuntauksen jakauman perusteella (Q11, kuvio 3) näyttää siltä, ettei kyselyllä juuri tavoitettu kummankaan uskonnollisen ääripään edustajia, sekularisoituneita juutalaisia tai uskonnon sisäisiin säädöksiin tiukimmin suhtautuvia uskonnon harjoittajia, jotka vakaumuksellisista syistä johtuen esimerkiksi saattavat olla käyttämättä tietokonetta.

Kuvio 3: Vastaajien jakauma juutalaisuuden suuntauksen mukaan (Q11)

5.2 Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet

Kyselylomakkeen osassa B (Q13–Q18) pyrin kartoittamaan vastaajien uskonnollista elämää, sitä, kuinka tärkeinä he pitivät juutalaisuuden eri aspekteja omassa elämässään, heidän näkemyksiään uskonnollisista asioista ja omasta uskonnollisuudestaan sekä tiettyjen uskonnollisten toimien tajuutta kunkin vastaajan omalla kohdalla.

5.2.1 Vastaajien näkemyksiä omasta uskonnollisuudestaan (Q14)

Yli kymmenen prosenttia kyselyyn vastaajista valitsi vaihtoehdon 9 tai 10 asteikolla 0–10 kysyttäessä, että kuinka uskonnollisena he itseään pitävät (Q14: kuvio 30, liite 5). Osuus on aavistuksen

suurempi kuin mitä ESS:n tutkimuksissa suomalaisten perusjoukosta on aiemmin havaittu. Noin 1/3 kyselyyn vastanneista eivät osanneet ollenkaan vastata kysymykseen ”Kuinka uskonnollinen mielestänne olette?” (Q14), mikä on huomattavasti suurempi osuus kuin ESS:n vastaajilla keskimäärin. Lisäksi vain 4,2 % kyselyyn vastaajista valitsi vastausvaihtoehdon lukemien 0–4 väliltä, mikä saattaa kieliä siitä, että kysely ei juuri tavoittanut vain vähäisessä määrin itseään uskonnollisena pitäviä henkilöitä. Tämä vastausten painottuminen asteikon yläpäähän näkyy kyselyyn vastanneiden korkeampana yhteiskeskisarvona verrattuna ESS:ssä aiempina vuosina saatuihin tuloksiin. Tarkasteltaessa vastausten jakaumaa uskonnollisiin asioihin liittyvän ajankäytön pohjalta, niin esimerkiksi useammin kuin kerran päivässä siunauksia (בְּרָכּוֹת) lausuvilla keskiarvo kysymykseen Q14 oli 8,0, päivittäin siunauksia lausuvilla 6,2, useammin kuin kerran viikossa siunauksia lausuvilla 5,8, kerran viikossa siunauksia lausuvilla 4,0. Niillä, jotka eivät ole lausuneet viime vuosina siunauksia lainkaan, kysymyksen Q14 vastausten keskiarvo oli 1,0. Tämä antaa aiheen olettaa, että vastaajat eivät pidä erästä melko tiheään toistuvaa, päivittäistä uskonnollista toimintaa yksinään ilmauksena suuresta uskonnollisuudesta.

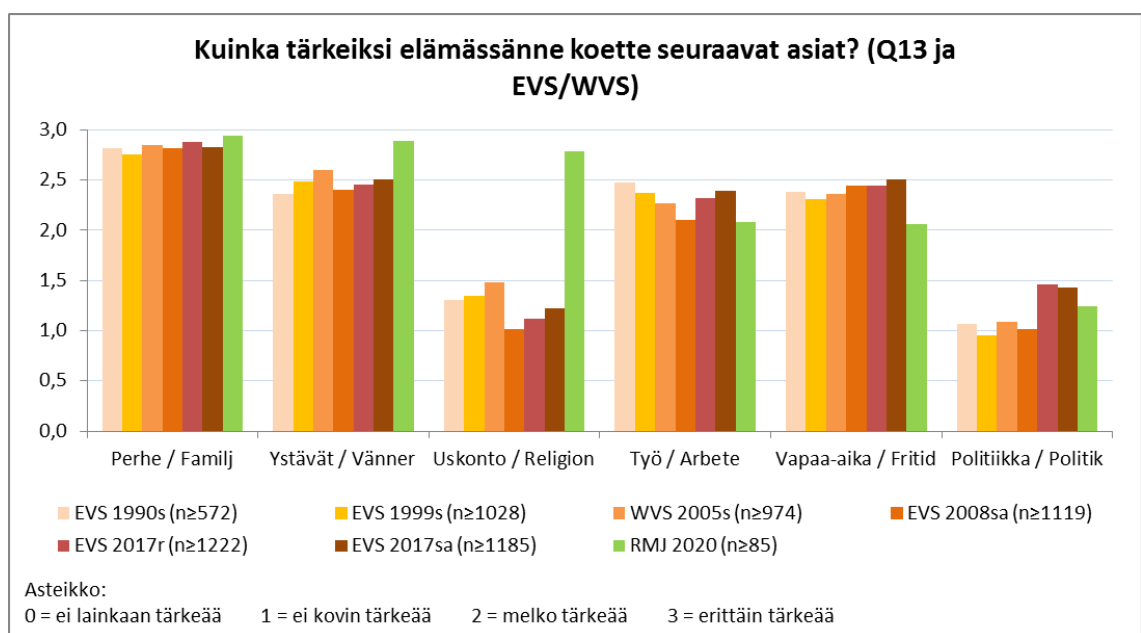
ESS:n Suomea koskevissa viimeaikaisissa tutkimuksissa on havaittu, että noin 10 % vastaajista ei katso olevansa lainkaan uskonnollisia,²⁹⁴ mikä osuus on moninkertaisesti enemmän verrattuna kyselyyn vastanneisiin (Q14), ja toisaalta selvästi vähemmän verrattuna Tilastokeskuksen ilmoittamaan mihinkään uskontokuntaan kuulumattomien väestönosuuteen, joka vuonna 2019 oli 28,5 % (kuvio 29, liite 5). ESS:n ja Tilastokeskuksen havainnoimien eri kysymyksiä koskevien osuuksien erojen pohjalta voidaan vahvasti arvella, että suomalaisten keskuudessa olisi uskonnollisuutta, joka ei kanavoidu minkään tietyn uskontokunnan tai uskonnollisen ryhmittymän kautta.

5.2.2 Vastaajien näkemyksiä elämän eri osa-alueiden tärkeydestä (Q13)

Kuviossa 31 (liite 5) on lueteltu muutamia elämänalueita, joiden osalta vastaajilta kysyttiin, kuinka tärkeiksi vastaajat kokevat ne elämässään. Vastaajat kokevat perheen, ystävien ja tuttavien sekä ympäristön tai luonnon olevan annetuista vaihtoehdoista tärkeimmässä asemassa elämässään, ja viiden tärkeimmäksi koetun elämän osa-alueen joukkoon sisältyivät kysytyistä vaihtoehdoista myös uskonto ja kulttuuri. Terveysten, koulutuksen, tasa-arvon ja harrastusten vastaajat kokevat olevan melko lailla yhtä tärkeitä itselleen. Annetuista vaihtoehdoista vastaajat katsovat politiikan olevan vähiten tärkeä asia elämässään ja kokevat työn, vapaa-ajan sekä työtovereiden tai opiskelukavereiden olevan politiikkaa selvästi tärkeämpiä asioita elämässään.

²⁹⁴ Tilastokeskus 2020b.

Kuvion 4 perusteella vastaajat kokevat elämässään uskonnon merkittävästi tärkeämmiksi (2,78) kuin European Values Studyn (EVS) ja World Values Surveyn (WVS) suomalaiset vastaajat keskimäärin vuosina 1990–2017 (1,23, n=6172). Näiden kyselytutkimussarjojen Suomea koskevissa osuuksissa uskonto on ollut vuoden 2005 jälkeen kuudesta kuviossa 4 mainitusta elämän osa-alueesta vähiten tärkeimmäksi koettu asia. Kyselyyn vastaajat kokivat elämässään ystävät ja tuttavat jonkin verran tärkeämmiksi kuin EVS:n ja WVS:n vastaajat keskimäärin, ja toisaalta vapaa-ajan jonkin verran vähemmän tärkeämmiksi kuin EVS:n ja WVS:n vastaajat keskimäärin. Viimeaikaisiin EVS:n ja WVS:n suomalaisten vastaajien näkemyksiin verrattuna kyselyyn vastaajat näyttivät kokevan myös työn ja politiikan jonkin verran vähemmän tärkeiksi asioiksi elämässään.

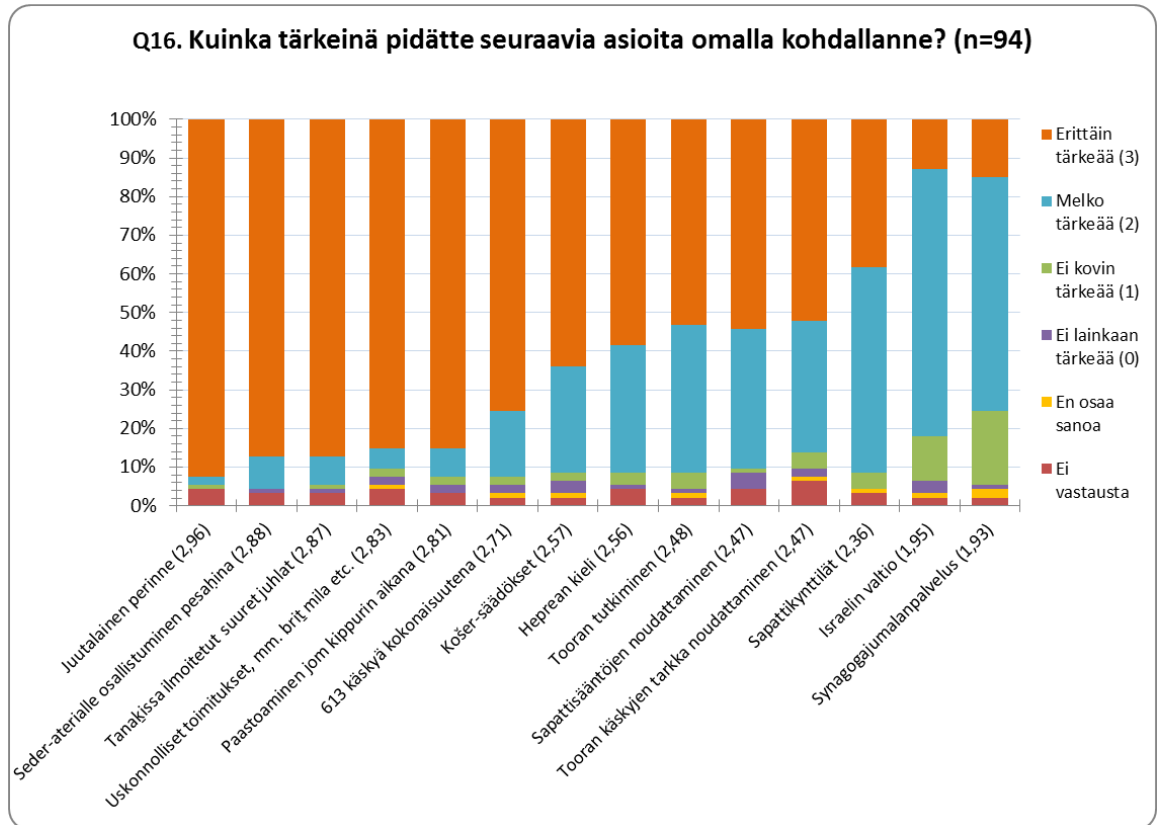

Kuvio 4: Eräitä elämän osa-alueita koskevien näkemyksien vertailua vastaajien (Q13) ja EVS:n sekä WVS:n tulosten välillä vuosina 1990–2017

5.2.3 Vastaajien näkemyksiä uskonnollisten ja maallisten asioiden tärkeydestä (Q16)

Kuvion 5 mukaan yli 90 % vastaajista piti juutalaista perinnettä erittäin tärkeänä omalla kohdallaan. Lisäksi yli 80 % vastaajista piti *Seder*-aterialle (סדר) osallistumista *pesahina* (פסח), *Tanakissa* (תנ"ך) ilmoitettuja suuria juhlia, paastoamista *jom kippurin* (יום כיפור) aikana sekä uskonnollisia toimituksia, kuten *brit milaa* (ברית מילה), *bar mitsvaa* (בר מצווה) ja *bat mitsvaa* (בת מצווה), erittäin tärkeinä omalla kohdallaan. Kysytyistä uskonnollisen elämän aihepiireistä vähiten tärkeimmäksi vastaajat katsoivat synagogajumalanpalveluksen. Aikaisemmin Suomen juutalaisten keskuudessa on havaittu, että juutalaisella perinteellä on vahvoja identiteettiin liittyviä piirteitä. Esimerkiksi vuonna 2001 havaittiin, että 58 % vastaajista katsoi uskollisuuden juutalaista perintöä

kohtaan olevan hyvin tärkeä henkilökohtaiselle ”juutalaisuuden” tunteelleen 38 %:n vastaajista katsoessa, että sillä on tietty tärkeys (n=465).²⁹⁵ Samoin vuonna 2001 havaittiin, että perinteisesti juutalaista uskontoa harjoittavista 80 % paastooa *jom kippurin* aikana, ja 70 % kaikista vastaajista osallistuu *Seder*-aterialle vuosittain noin 14 %:n osallistuessa useimpina vuosina.²⁹⁶

Kuvio 5: Vastaajien näkemyksiä eräiden uskonnollisten ja maallisten asioiden tärkeydestä (Q16)

5.2.4 Vastaajien näkemyksistä liittyen eräisiin uskontoa koskeviin väitteisiin (Q17)

Kysymyksen Q17 (kuvio 6²⁹⁷) ”Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?” saadut vastaukset kieli-vät vastaajien keskimääräistä suomalaista otosjoukkoa suuremmasta uskonnollisesta suuntautu-neisuudesta. European Values Surveyn Suomea koskevissa osuuksissa on havaittu, että noin 55,9 % vastaajista uskoo Jumalaan,²⁹⁸ ja Gallup Ecclesiasticassa vuonna 2015 saatiin selville, että

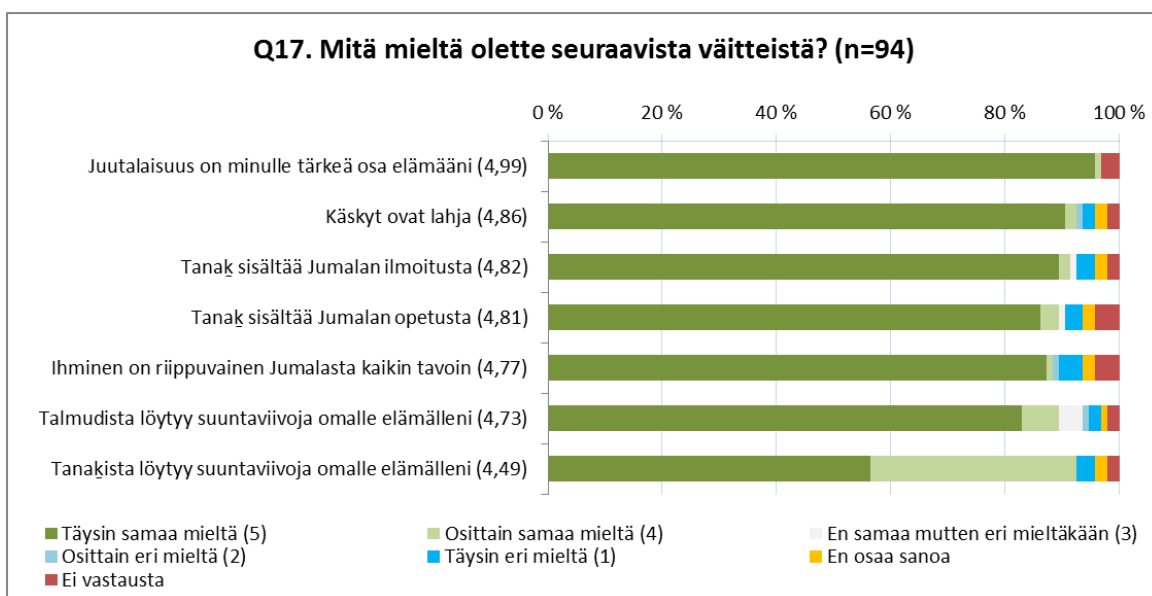
²⁹⁵ Lundgren 2002, s. 42–43.

²⁹⁶ Lundgren 2002, s. 51, 59–62. Perinteisesti juutalaista uskontoa harjoittavia oli vajaa ½ vastaajista (n=465).

²⁹⁷ Kuviossa 6 kysymystä Q17 koskien väitelauseiden perässä mainitut keskiarvot on laskettu muuntamalla Likertin asteikko numeraaliseksi siten, että keskikohta (”En samaa mutten eri mieltäkään”) on luvun kolme kohdalla, ja asteikon skaala on lukuarvojen 1–5 välillä, eli keskiarvonumeroissa ei ole lainkaan näkyvillä ”En osaa sanoa” -vastauksia tai vastaamatta jättämisistä.

²⁹⁸ EVS 2011; EVS 2012; EVS 2016; EVS 2019; Pehkonen & Kääriäinen 2019; von Schoultz et al. 2019; European Values Study Group 2020: Keskiarvo vuosina 1990, 1999, 2008 ja 2017 tehdyissä kyselyissä esitettyyn kysymykseen ”Mihin seuraavista, jos mihinkään, uskot? Jumalaan”, ”Tror du på något av följande? Gud” (n=4751).

18,8 % vastaajista katsoo olevansa ateisteja ja 31,8 % vastaajista agnostikkoja.²⁹⁹ Yli 95 % kyselyn vastaajista (n=94) oli täysin samaa mieltä väitteen ”Juutalaisuus on minulle tärkeä osa elämääni” (Q17.7) kanssa, eikä yksikään vastaajista ollut väitteen kanssa osittain tai täysin eri mieltä. Yli 90 % vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteen ”Käskyt ovat lahja” (Q17.5) kanssa ja yli 85 % vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteiden ”Tanakh sisältää Jumalan ilmoitusta” (Q17.1), ”Tanakh sisältää Jumalan opetusta” (Q17.2) ja ”Ihminen on riippuvainen Jumalasta kaikin tavoin” (Q17.6) kanssa. Verrattuna muihin tutkimuksiin, niin esimerkiksi Luterilaisuuskyselyssä 2017 saatiin selville, että 57,5 % vastaajista katsoi, että väite ”Raamattu on kirkon opin, elämän ja julistuksen lähde” kuvaa luterilaisuudelle tunnusomaisia piirteitä joko erittäin tai jokseenkin hyvin,³⁰⁰ mikä vastaajien osuutena on kertaluokkaa pienempi kuin mitä tekemäni kyselytutkimuksen vastaajien keskuudessa on havaittavissa heidän suhtautumistavassaan hepreankieliseen Raamattuun.

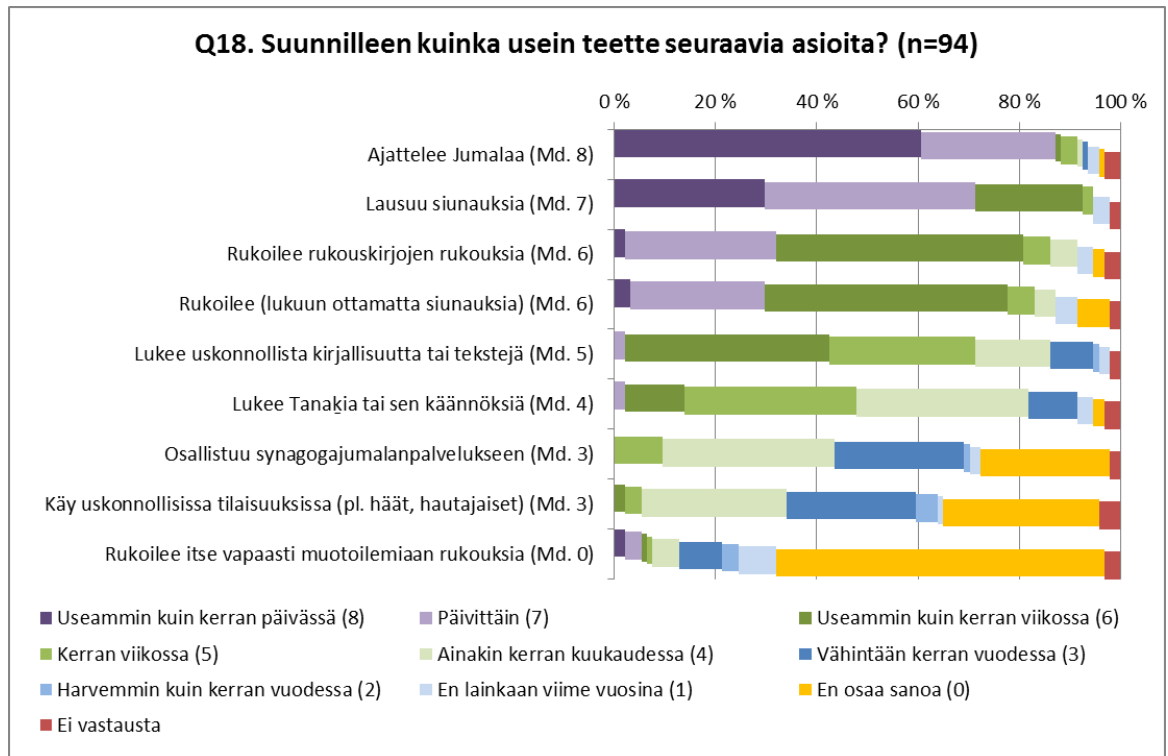
Kuvio 6: Vastaajien käsityksiä liittyen eräisiin uskontoa koskeviin väitteisiin (Q17)

²⁹⁹ Kirkon tutkimuskeskus 2019. Vuoden 2015 Gallup Ecclesiasticassa saatiin myös selville, että vastaajista 49,2 % joko uskoi vakaasti Jumalaan, joka on hyvä, tai piti sitä todennäköisenä, että uskoo Jumalaan, joka on hyvä. Muut vastausvaihtoehdot kysymykseen olivat ”Pidän epätodennäköisenä”, ”En usko ollenkaan” ja ”En osaa sanoa”. Ateistien osalta esimerkiksi vuoden 2017 European Values Surveyn Suomen aineistosta käy ilmi, että 7,8 % vastaajista ja 9,4 % ruotsinkielisistä vastaajista ilmoittivat olevansa vakaumuksellisia ateisteja (EVS 2019; European Values Study Group 2020; von Schoultz et al. 2019).

³⁰⁰ Salomäki & Ketola 2018.

5.2.5 Uskonnollisten toimien tiheyksistä vastaajien keskuudessa (Q18)

Kuvion 7 mukaan 87,2 % vastaajista ajattelee Jumalaa päivittäin tai sitä useammin (Q18.5). Samantyyppisiä kysymyksiä on esitetty tieteellisissä tutkimuksissa suomalaiselle vastaajajoukolle esimerkiksi vuoden 2008 Uskonnollinen monimuotoisuus -tutkimuksen Suomen aineistossa, missä havaittiin, että 34,3 % vastaajista ajattelee uskonnollisia asioita usein tai hyvin usein.³⁰¹ Vastavasti 69,1 % kyselyyn vastaajista osallistuu synagogajumalanpalvelukseen kerran vuodessa tai sitä useammin (Q18.1, kuvio 7), mikä osuus on suurempi kuin mitä suomalaisissa otosjoukoissa samantyyppisten kysymysten kohdalla on viime aikoina keskimäärin havaittu.³⁰²

Kuvio 7: Uskonnollisten toimien frekvenssejä vastaajien keskuudessa (Q18)

³⁰¹ Ketola et al. 2018: Muut vastausvaihtoehdot olivat "Toisinaan", "Harvoin", "En koskaan" ja "En ole ajatellut asiaa". Eri kysymyksistä ja erilaisista vastausvaihtoehdoista johtuen luvut eivät juuri ole vertailukelpoisia, varsinkin Uskonnollinen monimuotoisuus -tutkimuksessa käytetyn vastausvaihtoehdoasteikon tulkinnanvaraisuuden vuoksi. Esimerkiksi, jos ajattelee uskonnollisia asioita vähintään kerran vuodessa, niin onko se "toisinaan" vai "harvoin"? Tutkimuksessa käytettiin monissa eri kohdissa tätä samaa vastaajan tulkinnasta riippuvaa vastauskaalaa. Näiltä osin herää kysymys siitä, missä määrin vastaajat ovat ymmärtäneet vastausvaihtoehdot samalla tavoin tai mitä yksittäiset vastausvaihtoehdot kunkin vastaajan kohdalla käytännössä tarkoittavat. Nähdäkseni sitomalla frekvenssejä kartoittavien kysymysten vastausvaihtoehdot yksiselitteisiin aikamääreisiin, on todennäköisempää, että annettujen vastausten sisällöt ovat vastausvaihtoehdoluokittain samansisältöisiä kuin jos vastausvaihtoehdot perustuvat tulkinnanvaraisille käsitteille.

³⁰² Esimerkiksi vuoden 2015 Gallup Ecclesiastican vastaajista 35,1 % ja 27,3 % vuoden 2017 Luterilaisuuskyselyn vastaajista osallistui jumalanpalvelukseen kerran vuodessa tai sitä useammin (Kirkon tutkimuskeskus 2019; Salomäki & Ketola 2018). ISSP:n Suomea koskevissa osuudessa vuonna 2018 puolestaan kävi ilmi, että 35,2 % vastaajista osallistuu jumalanpalveluksiin, kirkollisiin toimituksiin tai hengellisiin tilaisuuksiin häiden ja hautajaisten lisäksi kerran vuodessa tai sitä useammin (International Social Survey Programme (ISSP) & Melin 2019; Muckenhuber 2020 et al.).

Aikaisemmin vuonna 2001 Suomen juutalaisen väestön keskuudessa tehty havainto, että noin 60 % vastaajista (n=465) oli käynyt viimeisen vuoden aikana synagogassa muutaman kerran tai sitä useammin,³⁰³ on samansuuntainen saamieni vastausten kanssa. Rukoilemistiheyksien osalta 71,3 % vastaajista lausuu siunauksia (בְּרַכּוֹת) päivittäin tai sitä useammin ja 94,7 % vastaajista lausuu siunauksia kerran viikossa tai sitä useammin (Q18.6, kuvio 7). Lisäksi 31,9 % vastaajista rukoilee rukouskirjojen rukouksia päivittäin tai sitä useammin ja 80,9 % vastaajista rukoilee rukouskirjojen rukouksia useammin kuin vain kerran viikossa (Q18.8, kuvio 7).

Noin 65 % vastaajista ei osannut sanoa, kuinka usein he rukoilevat itse vapaasti muotoilemiaan rukouksia (Q18.9, kuvio 7). Eräs syy tälle huomattavan suurelle osuudelle oli luettavissa kysymykseen Q20 ja Q21 annetuista vastauksista, joissa osa vastaajista katsoi vapaamuotoisen rukoilemisen olevan pikemminkin tarvepohjainen kuin aikaan sidottu tapahtuma. Vapaamuotoinen rukoileminen on vastaajien keskuudessa kysymykseen Q18 saatujen vastausten perusteella kuitenkin joka tapauksessa varsin paljon harvinaisempaa kuin rukouskirjojen mukaan rukoileminen, mikä on päinvastainen suhde kuin mitä Rukoilututkimuksessa vuonna 1998 Suomen väestöstä havaittiin.³⁰⁴

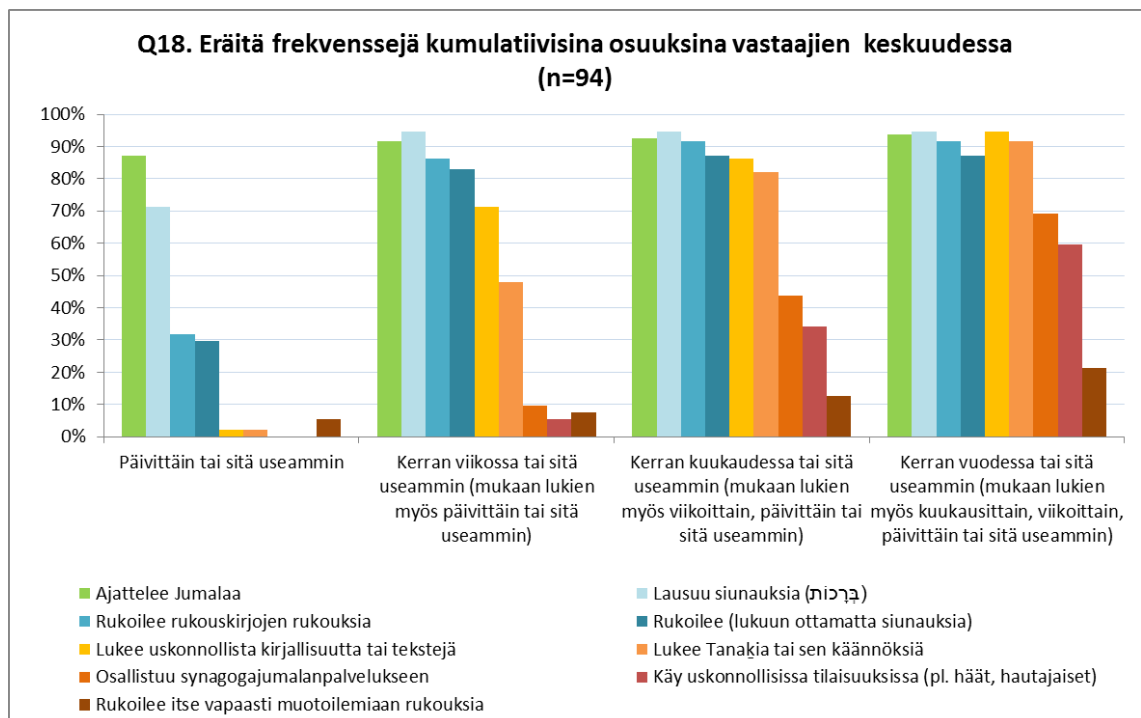
Kuvion 8 mukaan 59,6 % vastaajista käy vähintään kerran vuodessa uskonnollisissa tilaisuuksissa häiden ja hautajaisten lisäksi (Q18.2), mikä osuus on suurempi kuin mitä Suomen väestöstä on aiemmin havaittu.³⁰⁵ 91,5 % vastaajista lukee *Tanakhia* tai sen käännöksiä kerran vuodessa tai sitä useammin (Q18.3, kuvio 8), mikä on todella huomattavasti suurempi osuus vastaajista kuin mitä

³⁰³ Lundgren 2002, s. 53.

³⁰⁴ Kirkon tutkimuskeskus 2002b: Esimerkiksi vuoden 1998 Rukoilututkimuksen vastaajista 36,6 % käytti kerran kuukaudessa tai sitä useammin rukouksenaan omaa vapaasti muotoilemaansa rukousta 2,4 %:n vastaajista käyttäessä rukouskirjojen rukouksia, kun tekemäni kyselyn vastaajista puolestaan 12,8 % rukoili vapaamuotoisesti kerran kuukaudessa tai sitä useammin, ja 91,5 % vastaajista rukoili rukouskirjojen rukouksia kerran kuukaudessa tai sitä useammin. Yksittäisistä rukouksista vuoden 1998 Rukoilututkimuksessa kävi ilmi, että 23,4 % vastaajista rukoilee Iltarukouksen päivittäin. Lisäksi 10,9 % vuoden 1998 Rukoilututkimuksen vastaajista ilmoitti rukoilevansa Isä meidän -rukouksen ainakin kerran viikossa ja 8,2 % vastaajista ilmoitti käyttävänsä ainakin kerran viikossa rukouksenaan Aaronin siunausta.

³⁰⁵ Vuonna 2018 34,0 % ISSP:n suomalaisista vastaajista osallistui muihin kirkon toimintoihin tai aktiviteetteihin kuin jumalanpalveluksiin ja kirkollisiin toimituksiin kerran vuodessa tai sitä useammin (International Social Survey Programme (ISSP) & Melin 2019; Muckenhuber 2020 et al.). Vuosina 2002–2018 ESS:n suomalaisista vastaajista keskimäärin 34,4 % (n=17960) kävi uskonnollisissa tilaisuuksissa erityistilanteita, kuten häitä ja hautajaisia lukuun ottamatta, vain erityisinä pyhäpäivinä tai sitä useammin (European Social Survey 2020; Fitzgerald et al. 2018a, 2018b ja 2018c; Jowell et al. 2011, 2018a, 2018b, 2018c ja 2018d). Näissä tutkimuksissa ilmenneitä frekvenssejä suurempia frekvenssejä on löydetty esimerkiksi vuoden 1998 Rukoilututkimuksessa, missä 41,5 % vastaajista ilmoitti käyvänsä kirkossa häitä ja hautajaisia lukuun ottamatta kerran vuodessa tai sitä useammin (Kirkon tutkimuskeskus 2002b). EVS:n ja WVS:n Suomea koskevissa osioissa vuosina 1990–2017 49,3 % (n=6413) vastaajista kävi hautajaisia ja ristiäisiä lukuun ottamatta kirkossa tai uskonnollisissa tilaisuuksissa kerran vuodessa tai sitä useammin (EVS 2011; EVS 2012; EVS 2016; EVS 2019; Pehkonen & Kääriäinen 2019; von Schoultz et al. 2019; European Values Study Group 2020; World Values Study Group et al. 2018a; WVS 2018b). Yhdeksi vastausvaihtoehdoksi tällaisiin kysymyksiin on ESS:ssä valittu ”Vain erityisinä pyhäpäivinä” (”Only on special holy days”), joita eri uskontojen sakraaleissa vuosikalentereissa voi olla toisistaan poikkeavia määriä.

Gallup Ecclesiastican vastaajien keskuudessa vuosina 1995–2015 on havaittu, missä keskimäärin noin 29 % vastaajista lukee Raamattua kerran vuodessa tai sitä useammin (n= 13130).³⁰⁶ Gallup Ecclesiasticassa saatuja tuloksia vastaavia osuuksia Suomen väestöstä on nähtävillä myös esimerkiksi vuoden 2018 International Social Survey Programmen Suomen aineistossa, missä ~1/3 vastaajista oli lukenut tai kuunnellut mitä tahansa pyhää kirjoitusta viimeisten 12 kuukauden aikana.³⁰⁷ Mikäli tarkastelu ulotetaan koskemaan myös kaanonin ulkopuolisia uskonnollishenkisiä tekstejä, niin 71,3 % vastaajista lukee uskonnollista kirjallisuutta tai tekstejä, kuten Talmudia tai uskonnollisia verkkosivustoja, kerran viikossa tai sitä useammin (Q18.4, kuvio 8).

Kuvio 8: Uskonnollisävytteisten toimien kumulatiivisia osuuksia vähintään päivittäin, viikoittain, kuukausittain ja vuosittain luokiteltuina (Q18)

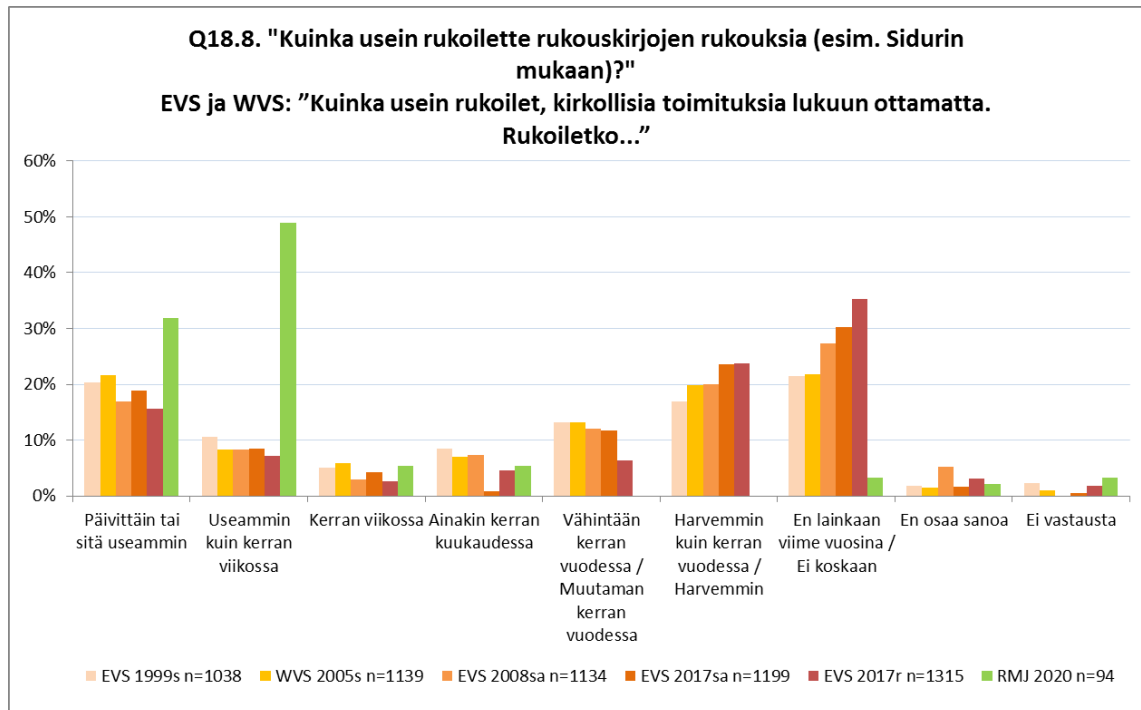
Kuviossa 9, jossa kyselyssä saatuja rukoilutiheyksiä (Q18.8) on esitelty rinnakkain EVS:n ja WVS:n hieman erisisältöisessä kysymyksessä saatujen osuuksien kanssa, ilmenee, että vajaa kolmannes vastaajista rukoilee päivittäin ja 48,9 % useammin kuin kerran viikossa.³⁰⁸ 86,2 % vastaajista

³⁰⁶ Kirkon tutkimuskeskus 2002a, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d ja 2019: Vuosina 1999–2003 Gallup Ecclesiasticassa kysyttiin, että kuinka usein ”Lue Raamattua tai Uutta testamenttia”. Vastausvaihtoehdoissa esiintyvän epämääräistä lukumäärää kuvaavan suomenkielisen sanan ”muutama” on juridisissa piirissä katsottu tarkoittavan 3–99 kappaletta.

³⁰⁷ International Social Survey Programme (ISSP) & Melin 2019; Muckenhuber 2020 et al.

³⁰⁸ Kuvion kategoria ”Päivittäin tai sitä useammin” sisältää kyselyiden ”Päivittäin” ja ”Useammin kuin kerran päivässä” vastaukset. Jälkimmäistä vastausvaihtoehtoa ei ollut EVS:ssä eikä WVS:ssä, ja vain pieni osa verkkokyselyihin vastaajista vastasi rukoilevansa useammin kuin kerran päivässä.

rukoilee kerran viikossa tai sitä useammin, mikä on selvästi suurempi osuus kuin European Values Surveyn ja World Values Surveyn Suomea koskevissa aineistoissa vuosina 1999–2017 keskimäärin, joiden vastaajista 31,1 % rukoilee kirkollisia toimituksia lukuun ottamatta kerran viikossa tai sitä useammin (n=5765),³⁰⁹ tai European Social Surveyn Suomea koskevissa aineistoissa, missä vuosina 2002–2018 keskimäärin 32,1 % vastaajista rukoilee kerran viikossa tai sitä useammin uskonnollisissa tilaisuuksissa tapahtuvan rukoilemisen lisäksi (n=17972).³¹⁰

Kuvio 9: Rukoilemistiheyksien vertailua kyselyyn vastanneiden (Q18.8) ja EVS:n sekä WVS:n tulosten välillä vuosina 1999–2017

Kuviossa 32 (liite 5), minkä mukaan 35,1 % vuoden 1998 Rukoilututkimuksen vastaajista ja 32,8 % vuoden 2015 Gallup Ecclesiastican vastaajista sekä 21,3 % vuoden 2018 ISSP:n Suomen osuuden vastaajista rukoili kerran viikossa tai sitä useammin, on havaittavissa hienoinen rukoiluaktiivisuuden yleinen väheneminen 2000-luvun alusta lähtien sekä tavoittamieni vastaajien selvästi

³⁰⁹ EVS 2012; EVS 2016; EVS 2019; Pehkonen & Kääriäinen 2019; von Schoultz et al. 2019; European Values Study Group 2020; World Values Study Group et al. 2018a; WVS 2018b: Harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei koskaan kirkollisten toimitusten ulkopuolella rukoilevien osuus on sarjan tuloksissa kasvanut tasaisesti 2000-luvulla osuuden ollessa vuonna 1999 38,3 % vastaajista ja vuonna 2017 59,0 % vastaajista. Vuoden 1990 European Values Surveyssä pyydettiin vastauksia kysymykseen "how often do you pray to god outside religious services" (Q369) asteikolla "Often, Sometimes, Hardly ever, Only in times of crisis, Never ja don't know", joten EVS:n vuoden 1990 tulokset eivät ole vertailukelpoisia muina vuosina samasta kysymyksestä saatujen tulosten kanssa johtuen erilaisesta vastauskaalasta (EVS 2011).

³¹⁰ European Social Survey 2020; Fitzgerald et al. 2018a, 2018b ja 2018c; Jowell et al. 2011, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d.

suuremmat kumulatiiviset osuudet viikoittain ja kuukausittain tai niitä useammin rukoilevien kumulatiivisissa osuuksissa verrattuna muihin tehtyihin tutkimuksiin.

5.3 Henkilökohtainen rukoilu: missä tilanteessa ja miksi vastaajat rukoilevat?

Kyselylomakkeen osassa C (Q19–Q22) kartoitin vastaajien henkilökohtaista rukoilukäyttäytymistä avoimilla kysymyksillä ja vastaajien käsityksiä normatiivisen ja vapaamuotoisen rukoilemisen eroista sekä avoimella (Q20) että suljetulla kysymyksellä (Q21). Kysyin vastaajilta myös, mitkä rukoukset vastaajat katsoivat omalla kohdallaan tärkeiksi (Q22).

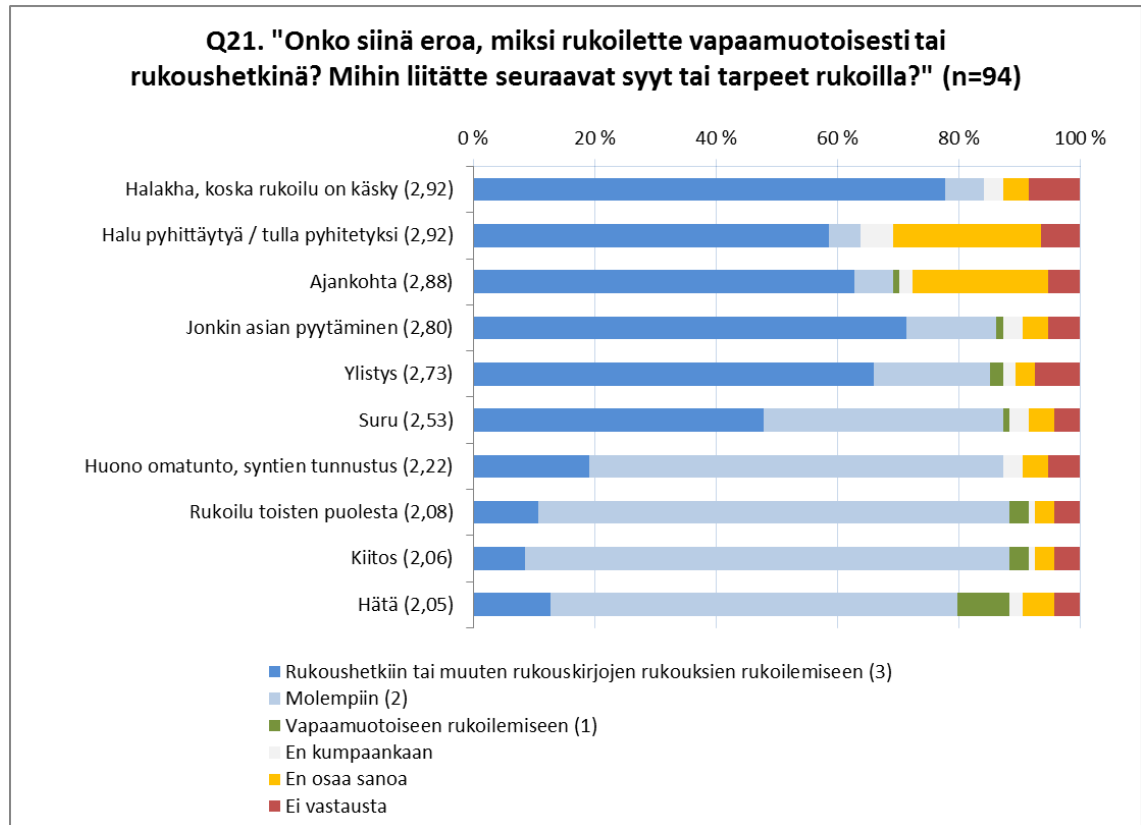
Avoimista kysymyksistä on otettu suoria siteerauksia valikoiden yhteensä 32:ltä eri vastaajalta, ja englanninkieliset vastaukset on käännetty suomeksi. Siteerattujen vastausten antajista puolet oli 25–44-vuotiaita (n=16) ja puolet 45–64-vuotiaita (n=16). Naisia oli 11 (34 %) ja miehiä 19 (59 %), ja kaksi ei ilmoittanut sukupuoltaan, mikä vastaajien jakaumaan verrattuna kielii viimeksi mainitun ryhmän selvästi ”aliedustuksesta” valikoiduissa siteerauksissa. Jakaumasta on huomattavissa, että siteeratut vastaukset ovat painottuneet miesten antamiin vastauksiin, mutta valikointia tehdessäni vastausten antajien tausta ei ollut valintakriteerinäni, vaan katsoin taustamuuttujia vasta jälkikäteen. Juutalaisuuden suuntauksen osalta ”juutalaisuus yleensä” -vaihtoehdon valinnoita siteeratuissa vastauksissa oli 53 %, ortodoksi- tai uusortodoksisjuutalaisia 19 % ja hasideja 25 %, mikä karkeistetusti kertoo kahden jälkimmäisen ryhmän hienoisesta ”yliedustuksesta” valikoiduissa siteerauksissa koko kyselyn vastaajajoukkoon verrattuna. Neljää vastaajista on siteerattu kahdesti, ja muilta näistä 32:stä on otettu kultakin yksi siteeraus.

5.3.1 Rukoilupaikoista ja -tilanteista vastaajien keskuudessa (Q19)

Rukoilupaikkojen osalta kuviossa 33 (liite 5) ilmenee, että niiden vastaajien osalta (n=77), jotka vastasivat kysymykseen Q19 ”Yleisesti ottaen, missä ja milloin rukoilette?” rukoilu tapahtuu yleensä pikemminkin kotona kuin synagogassa. Toisaalta noin ⅔ kysymykseen Q19 vastanneista ei katso itse rukoilupaikalla olevan juurikaan merkitystä, jos rukoilemiseen liittyy jokin tietty tapahtuma, tilanne tai tarve, tai jos rukoilu liittyy *halakan* mukaiseen toimintaan. Rukoilua vastaajien mukaan voidaan harjoittaa juutalaisessa kodissa, ystävien tai sukulaisten luona sekä hautausmailla tai yleensä rauhallisissa paikoissa, kuten luonnossa meren äärellä tai merellä. Rukoilemisen ajankohdan osalta vastaajien keskuudessa esille nousivat rukoileminen uskonnollisten juhlien ja tilaisuuksien aikaan tai jonkin tietyn tapahtuman, tilanteen tai ajankohdan yhteydessä.

5.3.2 Vapaamuotoisen rukoilemisen ja rukoushetkinä rukoilemisen eroista (Q20–Q21)

Rukoilu toisten puolesta, kiitos, hätä ja syntien tunnustaminen ei vastaajien enemmistön mukaan (Q21, kuvio 10) ole sidoksissa rukoilutapaan, kun taas pyytämiseen, ylistämiseen, ajankohtaan tai *halakkaan* liittyvät aihepiirit vastaajat keskimäärin katsoivat liittyvän normatiiviseen, rukouskirjojen rukouksien rukoilemiseen tai rukoushetkinä rukoilemiseen.³¹¹

Kuvio 10: Vapaamuotoisen rukoilemisen ja rukoushetkinä rukoilemisen eroista (Q21)

Kysymyksessä Q20 "Mitä eroa mielestänne on rukoushetkien rukouksissa ja itse vapaasti muotoiluissa rukouksissa, jos niissä on?" jokainen vastaajista (n=58) viittasi jonkinlaiseen dikotomiaan tai eroavaisuuteen itse vapaasti muotoiltujen ja rukouskirjojen rukousten välillä:

"On niissä eroa, vapaamuotoiset rukoukset ovat kuin tuuli kaislikossa, hetken puhaltaa ja kohta se on mennyt, mutta perinteen mukaiset rukoukset ovat kuin kivitalo, jokainen rukous on yksi pieni kivensiru samaan projektiin."

³¹¹ Kuviossa 10 aihepiirien jälkeen suluissa olevat numerot ovat vastausten keskiarvoja asteikon ollessa 1–3, missä 1 kuvaa vapaamuotoista rukoilemista ja 3 normatiivista rukoilemista.

”Yleensä yhdistän vapaamuotoiset rukoukseni Sidurin rukouksiin, esim. ‘Amidan lopussa on kohta johon voi lisätä omia rukouksia. Omat rukoukset liittyvät yleensä johonkin sen hetkiseen ongelmaan elämässä, tai johonkin toisen ihmisen elämässä, tai kiittämiseen jostain hyvästä asiasta elämässä. Sidurin rukouksissa myös pyydetään samantyyppisiä asioita, mutta yleisemmin eikä niin tarkasti. Sidurin rukoukset ovat myös hienompaa kieltä ja pidempiä, itse muotoilemani rukoukset ovat yleensä äidinkielelläni.”

”kuin yö ja päivä. vapaamuotoiset rukoukset ovat kuin keskustelua Herran kanssa, joskus ihmisen omaa mielen sisältöä kaikkine omituisuuksineen eli itsekeskeisyyttä. Herramme tietää mitä me tarvitsemme, ei sitä tarvitse erikseen pyytää, vaan pikemminkin kiittää siitä, mitä jo on. Viralliset rukoukset ovat osa juutalaista uskontoa ja kulttuuria, jotka siirtävät traditiota ja oppisisältöä seuraaville sukupolville ja osa on jopa Herran itsensä asettamia, siis mitzva.”

”Vapaamuotoinen on vapaamuotoinen ja sellaisen rukouksen tarve on tilanteen mukaan ilmennyt. On ehkä helpompi rukoilla vakiintuneita rukouksia mikäli mitään tunteen kuo-
hua ei ole”

”Rukoilen omia rukouksia vain omaan mieleen tulleen tarpeen tai "tilanteen" takia”

”Toki on eroa, Rukoushetkien rukoukset ovat osa pitkää perinnettä, niissä on otettu huomioon kaikki inhimillisen elämän aspektit. Vapaamuotoiset rukoukset syntyvät henkilökohtaisesta tarpeesta ja voivat pahimmillaan olla itsekkäitä, mutta parhaimmillaan ihan ok.”

Kuvion 34 (liite 5) mukaan noin ⅔ vastaajista liitti vapaamuotoisen rukoilemisen, eli omin sanoin muodostettujen rukousten rukoilemisen, johonkin tiettyyn tarpeeseen, tilanteeseen tai henkilökohtaiseen syyhyn, ja osa vastaajista toi esille piirteen, että vapaamuotoisesti rukoillessa he voivat olla jonkin tietyn tunteen tai olotilan valloissa. Rukouskirjojen rukoukset vastaajat liittivät useimmiten jatkumoon ja perinteeseen, ja rukouskirjojen rukouksista useat vastaajista mainitsivat niiden toimivan sellaisenaan ja olevan helposti rukoiltavissa.

5.3.3 Vastaajien näkemyksiä tärkeistä rukouskirjojen rukouksista (Q22)

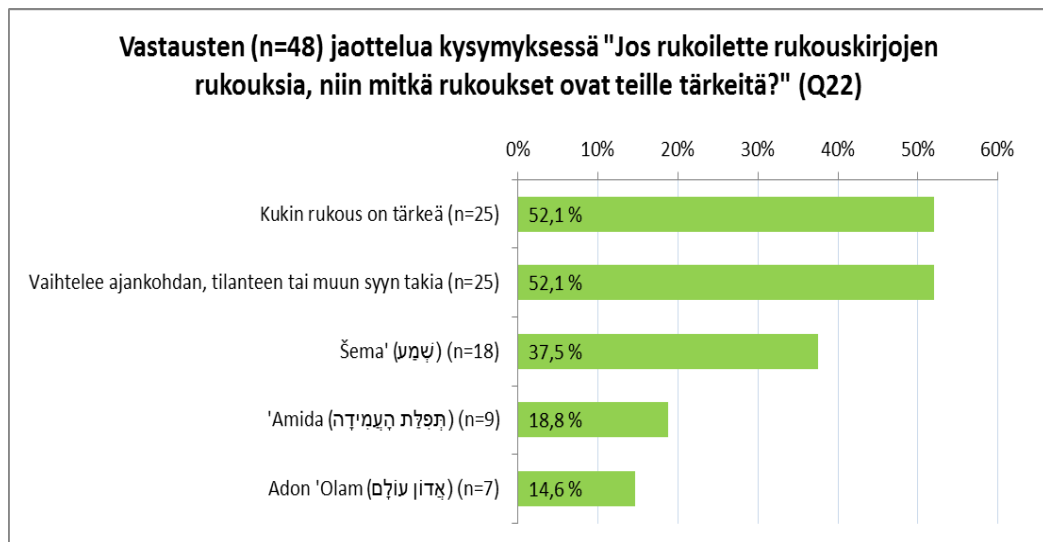
Kuviossa 11 on eritelty vastaajien mainitsemia tärkeitä rukouskirjojen rukouksia, joista useimmin mainittiin Šema' (שמע), 'Amida (תפלת העמידה) ja Adon 'Olam (אדון עולם). Noin puolessa vastauksissa kysymykseen Q22 ”Jos rukoillette rukouskirjojen rukouksia, niin mitkä rukoukset ovat teille tärkeitä?” (n=48) tuotiin esille ajatus, että kukin rukous on itsessään tärkeä, ja että rukousten ”tärkeys” riippuu ajankohdasta tai tilanteesta.

”Se riippuu tilanneesta. Juhlien aikana on omat tärkeät rukoukset, surun aikana oma...”

”Mikään ei ole toista tärkeämpi, tärkeä on aina se, joka tulisi sanoa kunakin hetkenä. Yleisimmät rukoukset ovat Shema, ‘Amida ja Kadish, mutten ikinä sanoisi niiden olevan muita rukouksia tärkeämpiä - ehkä keskeisempiä.”

”Jokainen on. Shema ja Avinu ovat ‘läheisiä’.”

Uskonnolliselle juutalaiselle lienee helppoa ajatella, että kukin rukous, joka on omassa rukouskirjassa, on siellä jostain tietystä syystä, joten kysymyksen Q22 olisi voinut muotoilla selkeämmin henkilökohtaiseksi ja kysyä vaikkapa keskeisistä tai läheisistä rukouksista. Rukousten kokemisen ja koskettavuuden osalta osa vastaajista nosti esille rukoiluhetkenä vallitsevan oman mielentilan sekä rukoilutapahtuman aikaan vallitsevat omat tuntemukset tai henkilökohtaisen tilanteen, jolloin esimerkiksi jotkut tietyt rukoukset saattavat tuntua ajankohtaisemmilta kuin toiset.

Kuvio 11: Vastaajien näkemyksiä tärkeistä rukouskirjojen rukouksista (Q22)

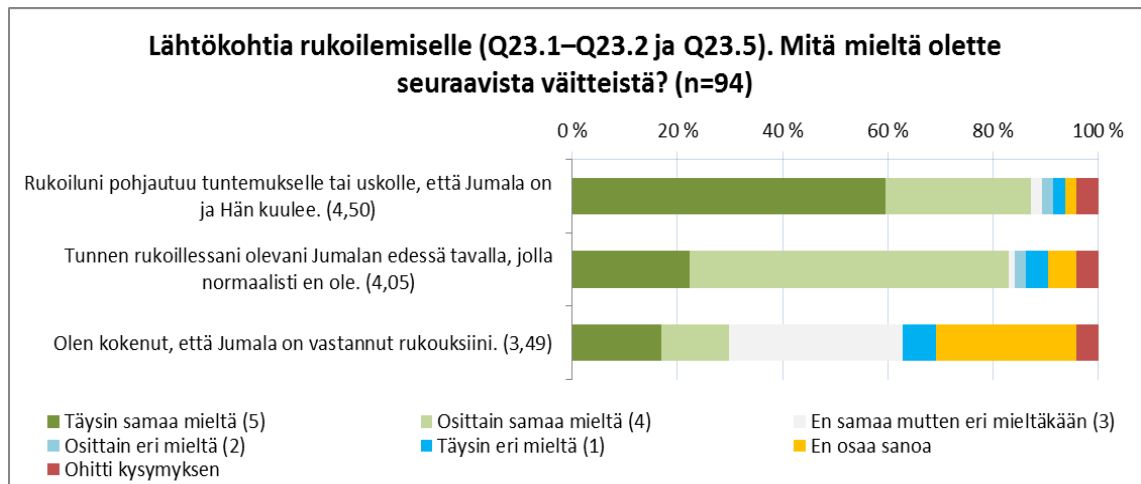
5.4 Rukoiluun liittyviä kysymyksiä — miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta?

Osassa D (Q23–Q34) selvittelin vastaajien käsityksiä rukoilemisesta eri aihepiirejä tarkastellen.

5.4.1 Rukoilemisen lähtökohdista, šekina, kavana ja rukoilun tunnustuksellinen aspekti

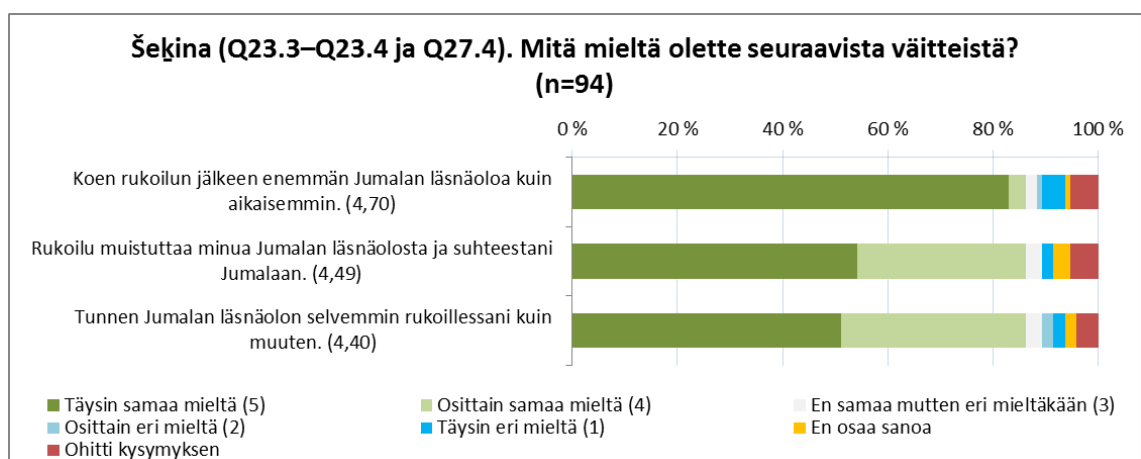
Kyselylomakkeen osan D alussa kysymyksissä Q23.1–2 ja Q23.5 pyrin selvittämään rukoilemiseen liittyviä lähtökohtia. Kuvion 12 mukaan 83,0 % vastaajista oli osittain tai täysin samaa mieltä väitteen Q23.1 ”Tunnen rukoillessani olevani Jumalan edessä tavalla, jolla normaalisti en ole” kanssa ja 87,2 % vastaajista väitteen Q23.2 ”Rukoiluni pohjautuu tuntemukselle tai uskolle, että Jumala on ja Hän kuulee” kanssa, joista jälkimmäinen on selvästi suurempi osuus kuin mitä suomalaisesta perusjoukosta keskimäärin on aiemmin havaittu (kuvio 35, liite 5). 17 % vastaajista on kokenut,

että Jumala on vastannut heidän rukouksiinsa (Q23.5, kuvio 12), mikä on samansuuntainen tulos kuin mitä vuoden 1998 Rukoilututkimuksessa suomalaisesta perusjoukosta havaittiin, missä 19 % vastaajista ilmoitti kokeneensa, että Jumala on vastannut henkilökohtaisiin rukouksiin.³¹²

Kuvio 12: Vastaajien näkemyksiä rukoilemisen lähtökohdista (Q23.1–2 ja Q23.5)

Kuvion 13 mukaan 51,1 % vastaajista tuntee Jumalan läsnäolon selvemmin rukoillessaan kuin muuten (Q23.3) ja 83,0 % vastaajista kokee rukoilun jälkeen enemmän Jumalan läsnäoloa kuin aikaisemmin (Q27.4). Aihepiiristä on suomalaiselle vastaajajoukolle esitetty kysymyksiä vuoden 1998 Rukoilututkimuksessa, missä 43,3 % vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen ”Rukoillessani tunnen olevani lähellä Jumalaa” kanssa.³¹³

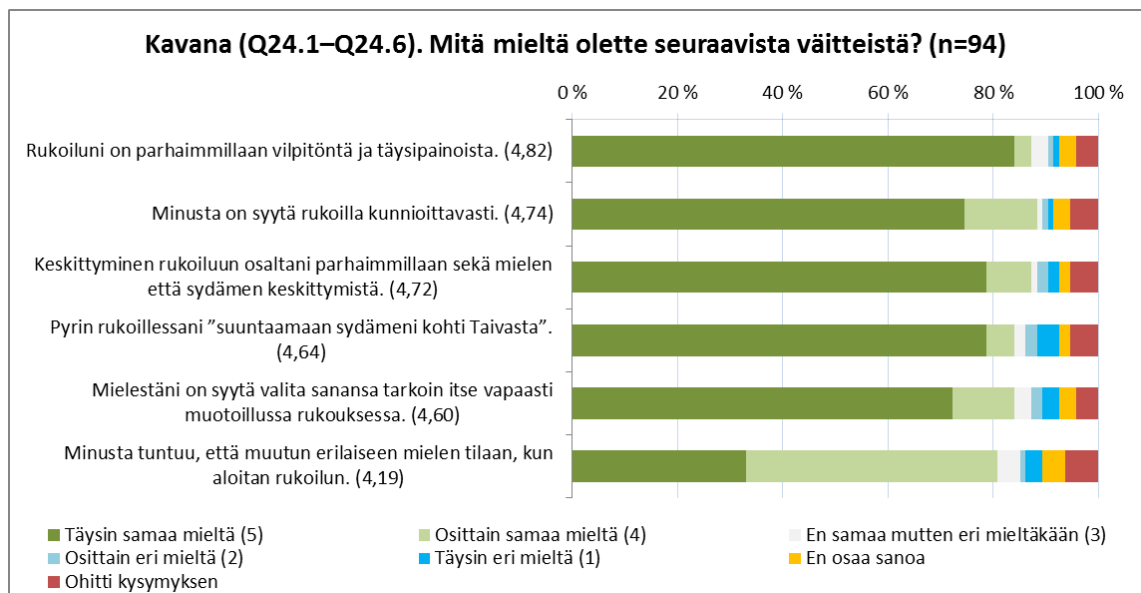

Kuvio 13: Vastaajien näkemyksiä šekinaan liittyen rukoilemisen yhteydessä (Q23.3–Q23.4 ja Q27.4)

³¹² Kirkon tutkimuskeskus 2002b.

³¹³ Kirkon tutkimuskeskus 2002b.

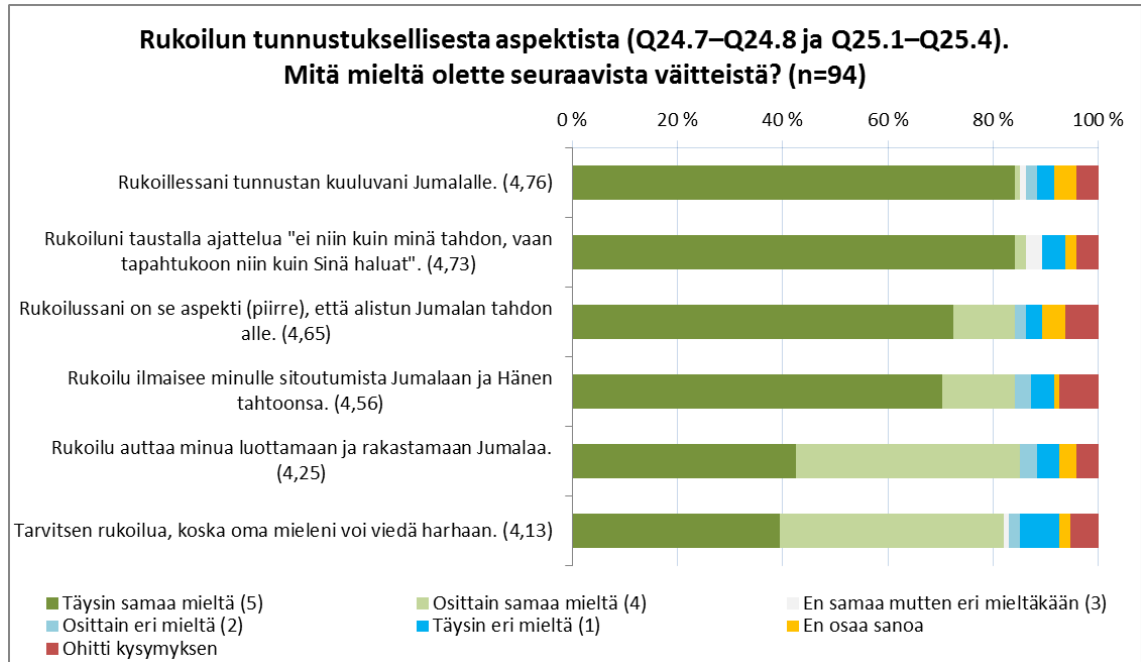
Kuvion 14 mukaan 84,0 %:lle vastaajista rukoilu on parhaimmillaan vilpitöntä ja täysipainoista (Q24.2) ja noin ¼:n vastaajista mielestä on syytä rukoilla kunnioittavasti (Q24.1). 78,7 %:lla vastaajista keskittyminen rukoiluun on parhaimmillaan sekä mielen että sydämen keskittymistä (Q24.3), ja samoin 78,7 % vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteen ”Pyrin rukoillessani ’suuntaamaan sydämeni kohti Taivasta” kanssa, joka sisälsi esimerkiksi Talmud Bavlissa (Beraḳoṭ 31a:17) esiintyvän näkemyksen. Lisäksi yli 70 % vastaajista katsoi, että on syytä valita sanansa tarkoin myös itse vapaasti muotoilluissa rukouksissa (Q24.5). Väitteen ”Minusta tuntuu, että muutun erilaiseen mielen tilaan, kun aloitan rukoilun” (Q24.4) kanssa oli osittain tai täysin samaa mieltä 80,9 % vastaajista. Osiossa saatujen vastausten perusteella keskittyminen rukoilemiseen ja rukoilemisen intentio näyttäisivät olevan suurimmalle osalle vastaajista selvästi merkittävässä asemassa rukoilutapahtumassa ja itse rukoilemisessa.

Kuvio 14: Vastaajien näkemyksiä kavanaan liittyen (Q24.1–Q24.6)

Kuviosta 15 ilmenee, että 84,0 % vastaajista tunnustaa rukoillessaan kuuluvansa Jumalalle (Q25.1) ja katsovansa, että heidän rukoilemisensa taustalla on ajattelua ”ei niin kuin minä tahdon, vaan tapahtukoon niin kuin Sinä haluat” (Q25.2). 72,3 % vastaajista katsoo, että heidän rukoilussaan on se aspekti, että rukoilun kautta rukoilija alistuu Jumalan tahdon alle (Q25.3), ja 70,2 %:lle vastaajista rukoilu ilmaisee sitoutumista Jumalaan ja Hänen tahtoonsa (Q24.7), missä voi nähdä ajatustasolla viitteitä luvussa 3.5 mainitusta Jumalan valtakunnan ikeen ottamisesta (kantaakseen). Lisäksi yli 80 % vastaajista oli osittain tai täysin samaa mieltä väitteiden ”Rukoilu auttaa minua luottamaan ja rakastamaan Jumalaa” (Q24.8) ja ”Tarvitsen rukoilua, koska oma mieleni voi viedä

harhaan” (Q25.4) kanssa. Vastaajien enemmistön kohdalla kuvion 15 vastaukset indikoivat tästä kirjallisuuden valossa varsin leimallisesta juutalaisen rukoilemisen osa-alueesta, rukoilemisen tunnustuksellisesta aspektista, varsin selkeää tendenssiä sekä alistua että sitoutua Jumalan tahtoon.

Kuvio 15: Vastaajien näkemyksiä rukoilemisen tunnustukselliseen aspektiin liittyen (Q24.7–Q24.8 ja Q25.1–Q25.4)

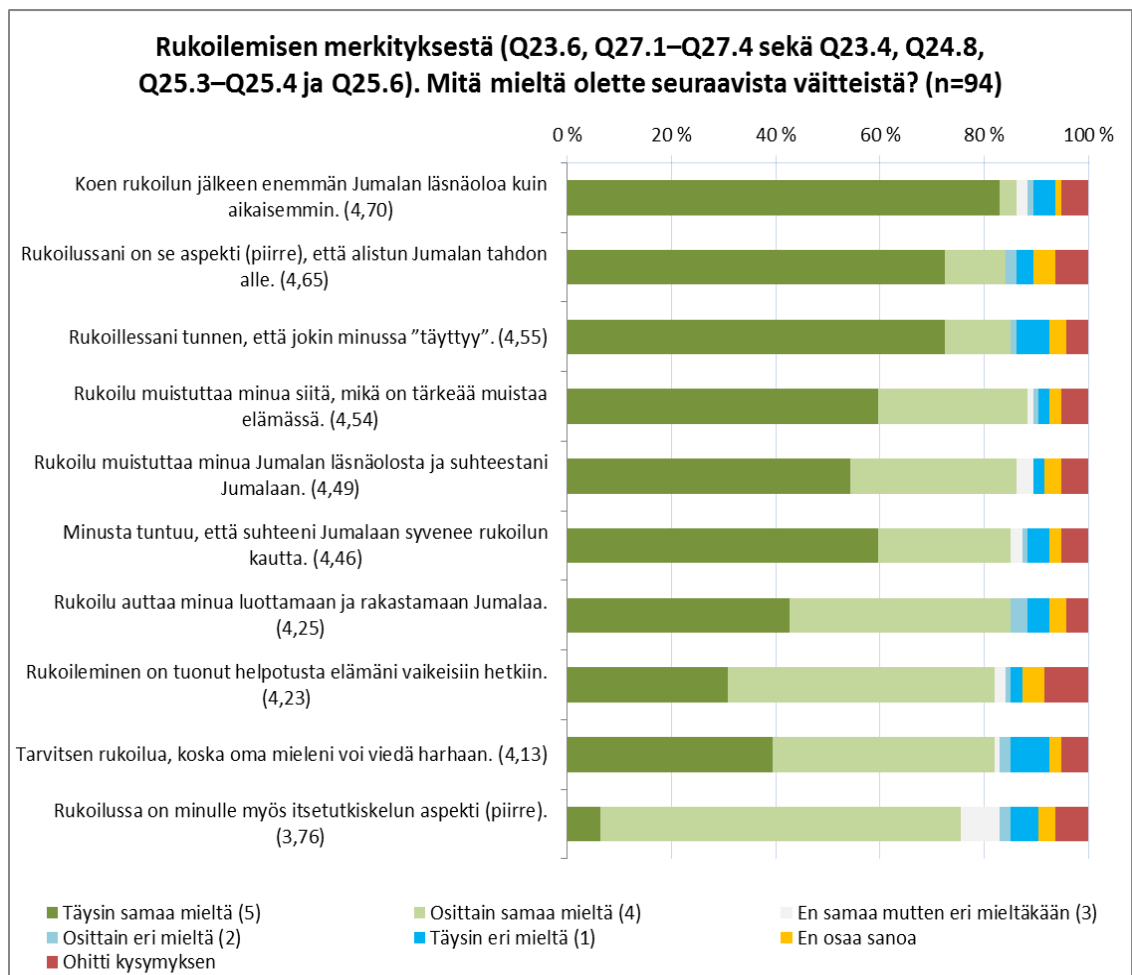
5.4.2 Rukoilussa heräävistä mielikuvista ja rukoilemisen opettavaisesta luonteesta

Kuvion 36 (liite 5) vastauksista on nähtävissä se, että vaikka rukoilemisessa vastaajien enemmistölle voi olla jonkin verran myös itsetutkiskelun piirteitä (Q25.6), ja rukoillessaan henkilö saattaa olla tavallista enemmän avoin sille, mitä Jumala sanoo (Q25.5), niin siitä huolimatta vain harva vastaajista katsoo, että rukoillessa olisi herännyt oivalluksia tai mielikuvia, joita ei ole tullut aiemmin ajatelleeksi (Q25.8). Vastaajien selvä enemmistö on silti väitteen ”Rukoukset muistuttavat minua keskeisistä juutalaisuuden teemoista” kanssa osittain tai täysin samaa mieltä. Osioon liittyvään avoimeen kysymykseen ”Mitä nämä mielikuvat ovat tai mitä niistä saat?” (Q26) vastasi vain muutama, ja vastauksissa mainittiin rukoilussa heräävien mielikuvien olevan vaikeita kuvailla.

Kuvion 37 (liite 5) mukaan 75,5 % vastaajista on osittain tai täysin samaa mieltä väitteen ”Rukoilu on minulle opettavaista” kanssa (Q24.9). Vastaajien enemmistön mukaan on myös mahdollista, että rukoukset muistuttavat rukoilijaa keskeisistä juutalaisuuden teemoista (Q25.7) sekä siitä, mikä on tärkeää muistaa elämässä (Q27.2). Lisäksi vastaajien enemmistö katsoo, että rukoilu muistuttaa rukoilijaa Jumalan läsnäolosta ja rukoilijan suhteesta Jumalaan (Q23.4).

5.4.3 Rukoilemisen merkityksestä

Kuvion 16 mukaan yli 85 % vastaajista on osittain tai täysin samaa mieltä väitteiden ”Rukoilu muistuttaa minua siitä, mikä on tärkeää muistaa elämässä” (Q27.2), ”Minusta tuntuu, että suhteeni Jumalaan syvenee rukoilun kautta” (Q27.3) sekä väitteen ”Rukoillessani tunnen, että jokin minussa ’täytyy’” (Q27.1) kanssa. Lisäksi suurimman osan vastaajista mielestä rukoileminen voi muistuttaa rukoilijaa Jumalan läsnäolosta ja rukoilijan suhteesta Jumalaan (Q23.4) sekä siitä, mikä on tärkeää muistaa elämässä (Q27.2). Noin ⅓ vastaajista katsoi, että rukoilu auttaa luottamaan ja rakastamaan Jumalaa (Q24.8) sekä katsoi tarvitsevänsä rukoilua, koska oma mieli voi viedä harhaan (Q25.4). Vastaajien selvä enemmistö kokee rukoilun jälkeen enemmän Jumalan läsnäoloa kuin aikaisemmin (Q27.4), ja vastaajien enemmistön näkemyksenä tuli esille myös rukoiluun liittyvä piirre, missä rukoilija rukouksissaan alistuu Jumalan tahdon alle (Q25.3).

Kuvio 16: Rukoilemisen merkityksestä (suljetut kysymykset, kyselylomakkeen osa D)

Kuvion 38 (liite 5) mukaan yli 80 % vastaajista on osittain tai täysin samaa mieltä väitteen ”Rukoileminen on tuonut helpotusta elämäni vaikeisiin hetkiin” (Q23.6) kanssa, mikä on samansuuntainen tulos kuin mitä vuonna 2001 Suomen juutalaisista havaittiin.³¹⁴ Koko Suomen väestöön verrattuna esimerkiksi vuoden 1998 Rukoilututkimuksessa noin puolet vastaajista katsoi saaneensa helpotusta elämänsä vaikeisiin tilanteisiin rukoilun kautta, ja koko uskonnon osalta noin puolet European Values Studyn vuoden 1999 vastaajista katsoi saaneensa uskonnosta apua ja voimaa (kuvio 38, liite 5). Viimeaikaisten tutkimusten osalta vuoden 2018 International Social Survey Programmen Suomen aineistossa kävi ilmi, että 75,2 % vastaajista oli osittain tai täysin sitä mieltä, että ”Uskonnon harjoittaminen auttaa ihmisiä saamaan lohtua vaikeina aikoina”.³¹⁵

Avoimeen kysymykseen ”Mitä muuta rukoilu teille on? Mitä muuta rukoilu teille merkitsee?”

(Q33) vastasi 28 henkilöä:

”Se on tapa ottaa kantaa maailman vääryyksiin ja epäkohtiin, vaikka muutosta ei tapahtuisikaan, on ajatus ja toive oikean suuntainen ja voi joskus muuttaa omaa ajattelutapaani ja toimintaani.”

”Shalomiin pyrkimistä ja jopa sen saavuttamista, mikäli se tässä ahdistuksen maailmassa on mahdollista.”

”Rukoilulla voi pitää yhteyttä Herraamme. Rukoilemalla voi liittää itseään Herramme tahtoon, jos on vilpittömän sisältä. Rukoilun kautta Sekhinas tai läsnäolo ja siunaukset kasvavat.”

”Usein rukoillessa tai sen jälkeen tunnen siunauksia tulevan, ja samoin sekhinan”

Kuviossa 39 (liite 5) on esitelty vastaajien näkemyksiä rukoilemisen merkityksestä (Q33). Vastauksissa tuotiin esille rukoilun ja *šalom*in välistä kytköstä sekä rukoilemisen liittymistä traditioon tai juutalaiseen perinteeseen. Osa vastaajista tuntee *šekinan* rukoilemisen yhteydessä sekä mainitsi siunaukset joko niiden kasvamisen, lisääntymisen tai siunausten tuntemisen muodossa. Joidenkin vastaajien mielestä rukoilun myötä jokin asia voi myös muuttua. Tällaisia muutoksia voivat esimerkiksi olla rukoilijan oman ajattelutavan ja toiminnan muutokset, ja ”sielun elpymisen” kohdalla henkisyys ja *šalom* voivat kasvaa ja materialismi vähentyä. Rukoilu voi annettujen vastausten perusteella myös toimia sekä välineenä Jumalalle kuulumisen tunnustamisessa että olla ”tapa auttaa Herraa maailmaan”, joka on tyypillinen hasidismen piirissä esiintyvä näkemys ja ilmaus.

³¹⁴ Lundgren 2002, s. 50: Lähes 70 % vastaajista oli vähintään suurin piirtein tai täysin samaa mieltä väitteen ”Rukous voi olla avuksi henkilökohtaisten ongelmien ratkaisemisessa”.

³¹⁵ International Social Survey Programme (ISSP) & Melin 2019; Muckenhuber 2020 et al.

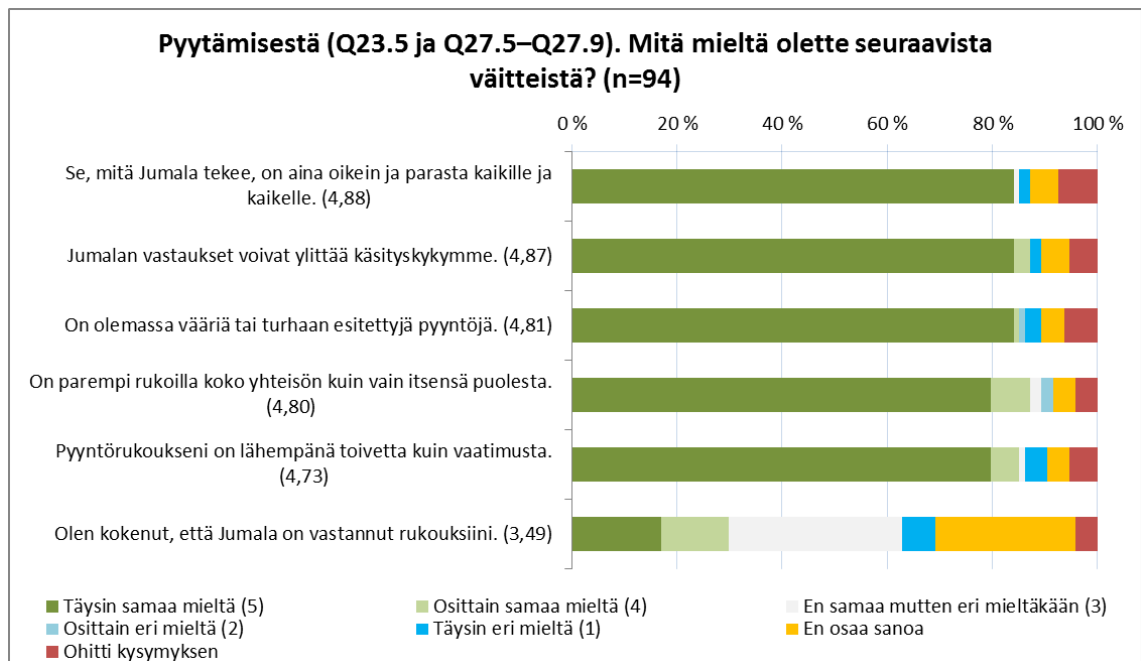
Avoimeen kysymykseen ”Ehkäiseekö tai estääkö rukoilu jotain? Mitä?” (Q32) vastasi 30 henkilöä:

”Ehkäisee rukoilijan omaa itsekkyyttä ja itsekeskeisyyttä, mutta ennen kaikkea estää ulkoista pahaa toimimasta sillä tehokkuudella, jolla se muutoin toimisi.”

”Ei ainakaan unohda Liittoa ja sitä kenelle kuuluu.”

Kuviossa 40 (liite 5) on kategorisoitu vastauksia kysymykseen Q32. Vastauksissa esiintyneet näkemykset siitä, että rukoileminen voi ehkäistä loitontumista Jumalasta, sisälsivät Jumalasta loittomisen lisäksi myös ajatuksia siitä, että rukoileminen voi ehkäistä tai estää ajautumasta pois Jumalan yhteydestä, ehkäistä liitosta tai Jumalasta pois eksymistä, estää ihmisten harhapolkuja, ehkäistä tärkeiden asioiden, kuten historian, perinteiden tai Jumalan unohtamisen tai auttaa liiton muistamisessa tai sen muistamisessa kenelle kuuluu. Näkemyksissä siitä, että rukoilu voi ehkäistä rukoilijan itsensä itsekkyyttä, itsekeskeisyyttä tai pahuutta esiintyi myös ajatus, että rukoilutapah-tuma voi hillitä rukoilijan mielen ja oman tahdon kasvamista. Vastauksissa ilmeni myös näkemyksiä siitä, että rukoilun avulla voi ehkäistä, estää, torjua tai pitää loitolla pahuutta tai pahaa, ja että rukoileminen voi myös suojella rukoilijaa rukoilijan ulkopuoliselta pahuudelta.

5.4.4 Pyyntörukouksista

Kuvio 17: Vastaajien näkemyksiä pyyntörukouksiin liittyen (suljetut kysymykset, kyselylomakkeen osa D)

Kuvion 17 mukaan noin 4/5 vastaajista katsoo, että on parempi rukoilla koko yhteisön kuin vain itsensä puolesta (Q27.6), ja että on olemassa väärää tai turhaan esitettyjä pyyntöjä (Q27.7). Noin 4/5 vastaajista myös katsoo, että Jumalan vastaukset voivat ylittää ihmisen käsityskyvyn (Q27.8), ja että se, mitä Jumala tekee, on aina oikein ja parasta kaikille ja kaikelle (Q27.9). Lisäksi noin 4/5 vastaajista kuvailee oman pyyntörukouksensa olevan lähempänä toivetta kuin vaatimusta (Q27.5).

Avoimeen kysymykseen ”Onko eroa sillä, mitä ihminen haluaa tai pyytää, ja sillä, mitä hän todella tarvitsee?” (Q28) vastasi 81 vastaajaa:

”Kyllä ja juuri tämä on Liittomme ydintä. Herramme tietää mitä tarvitsemme, Hänen tahdonsa on parasta, Hänen käskynsä ovat meille Liiton lahja”

”Kyllä, useimmiten. Ero syntyy siitä, onko ihminen valmis taipumaan Herran tahtoon ja jättämään asiat Hänen hoidettavikseen.”

”Toki. Minä tiedän mitä tahdon. Tarvitsen Liittoa ja Kaikkivaltiasta jotta saisin parempaa”

Kuvion 41 (liite 5) mukaan noin 90 % kysymyksen Q28 vastauksista sisälsi ajatuksen siitä, että sillä, mitä ihminen haluaa tai pyytää on eroa siihen, mitä ihminen todella tarvitsee. Muutamissa vastauksissa tuotiin esille ajatus siitä, että ihmisen rukoukset voivat helposti olla itsekkäitä tai jopa haitallisia rukoilijalle itselleen, ja että pyytäminen on lähtökohtaisesti itsekeskeistä toimintaa. Vastauksissa tuotiin esille myös näkemys, että Jumala tietää, mitä ihminen tarvitsee, mihin liittyen esimerkiksi esitettiin, ettei Jumalaa tarvitse muistuttaa siitä, mitä kukin henkilö tarvitsee, ja että ihminen ei itse tiedä mitä hän todella tarvitsee. Tämän takia ihmiset tarvitsevat ”Korkeimman käskyjä ja johdatusta”, minkä näkemyksen osa vastaajista katsoi olevan eräs juutalaisten ja Jumalan välistä liittoa kuvaava piirre. Erään vastaajan mukaan muihin samaistumalla henkilö voi yrittää hahmottaa sitä, mitä kaikki ihmiset tarvitsevat, ja sellaisia asioita voi sisällyttää pyyntörukouksiin.

Avoimeen kysymykseen Q29 ”Jos toive tai rukous ei toteudu, niin missä silloin voisi olla vikaa?” vastasi 74 vastaajaa:

”Pyyntö voi olla väärä, tai mahdoton. Ainahan ei kyseessä ole mikään vika. Voin toki toivoa ja rukoilla pahuuden loppumista ja piankin - ja sen pyytäminen on oikein ja tekee hyvää mm. oikeudentajulle. Mutta pahuuden loppuminen tarkoittaa myös pahan tahdon loppumista, ja tämän valintojen maailmankin. Ei ole minun asiani toivoa ihan kaikkea kerralla, tai saada sitä aikaan.”

”Voi pyytää väärä asioita, siis mitä ei pidä pyytää. Mutta ei myös pidä odottaa, että kun me suvaitsemme rukoilla tai pyytää jotain, niin Kaikkivaltiaan pitäisi se antaa, tms”

”Voivat pyynnöt olla väärä. Mutta monta asiaa on kesken tässä maailmassa, ja Herramme päättää mitä sallitaan ja mikä saa odottaa”

”Vikaa voi olla omassa odotuksissa - toiveissa tai rukouksissa. Ihmisen ajatuksissa on usein jotain vikaa. Ja Isällämme voi olla syynsä tehdä Pyhän tahtonsa mukaan ja toisin kuin odotamme.”

”Pyyntö tai rukous voi olla väärä. Ja Kaikkivaltias ei ole mikään itsekkään mielen lahja-automaatti. Hänen syynsä ovat Hänen”

”Ei välttämättä mikään, mutta on väärä pyyntöjä. Mutta on muitakin syitä rukoilla kuin että pyytää. Ja sitten joskus on uusi maailma jossa on kuin pitää eikä sitäkään kaikkea minä ainakaan osaisi pyytää”

”Voi pyytää väärä asioita, tai väärin. Ilman sisäistä vilpittömyyttä ja sitä, että rukoilee tarkoittaen rukoilun mukaisia asioita, se on tyhjä rituaali. Tietenkin kuitenkin Kaikkivaltias tekee tahtonsa mukaan”

Kuvion 42 (liite 5) mukaan, missä on eritelty vastaajien antamia syitä rukousten toteutumattomuuteen (Q29), vastaajien selvä enemmistö katsoi, että on olemassa väärä pyyntöjä, toiveita tai rukouksia. Useissa vastauksissa tuotiin esille ajatus siitä, että Jumala tekee tahtonsa mukaan, ja osa vastaajista myös katsoi, ettei vikaa ole välttämättä lainkaan, sillä pyydetty asia ei vain ollut tarkoitettu tapahtumaan. Vastauksissa esiintyi mahdollisina syinä rukousten toteutumattomuuteen myös väärä ajankohta, pyytämistapa sekä pyytävä itse tai hänen odotuksensa. Monissa vastauksissa esiintyi myös ajatus pyyntörukouksesta ei-automatisoituna prosessina.

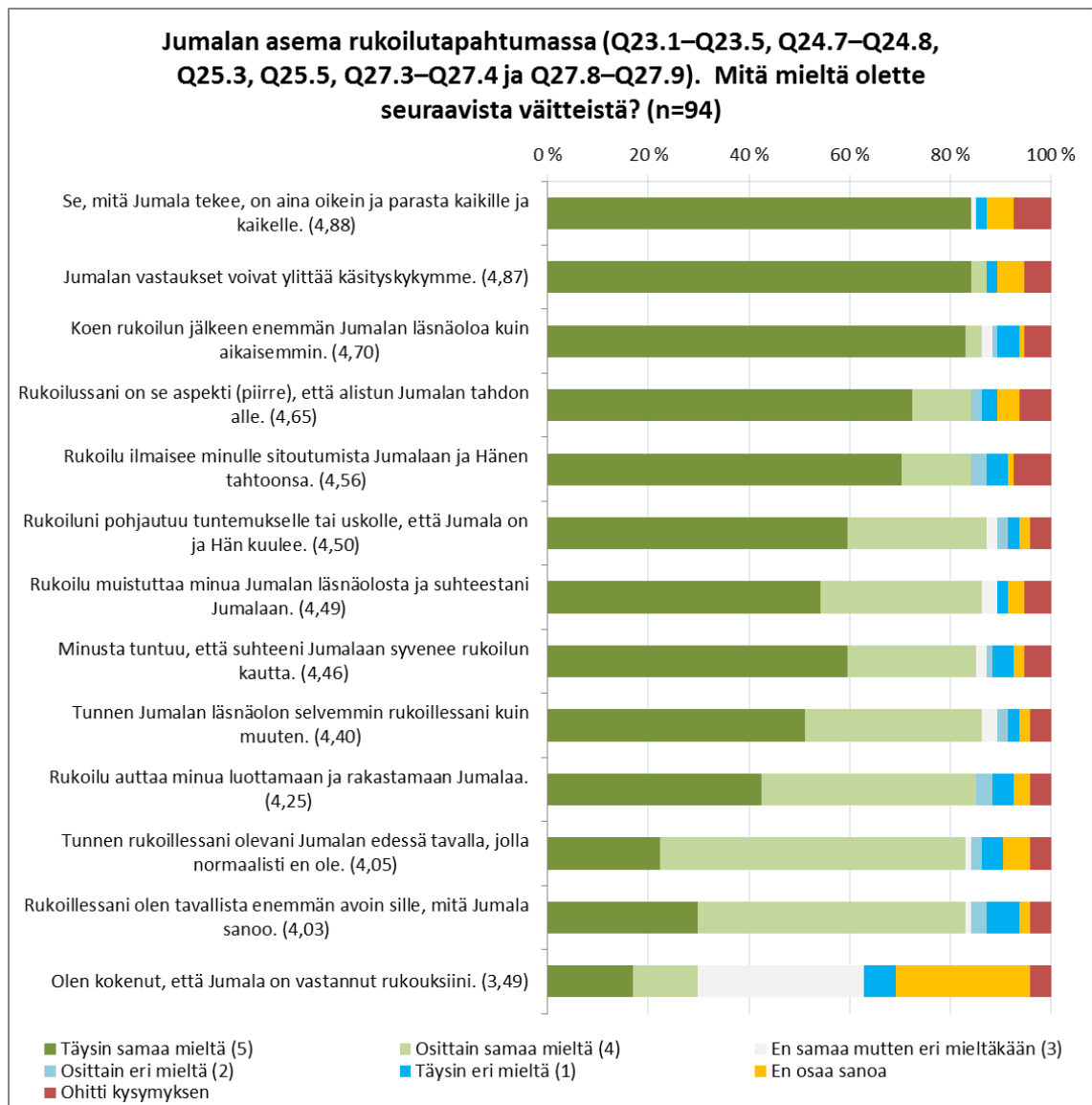
Yksikään vastaajista ei kuvion 43 (liite 5) mukaan ollut ehdottomasti sitä mieltä, että rukoilun avulla voi muuttaa Jumalan suunnitelmia, vaan vastaukset kysymyksessä ”Voiko rukoilun avulla muuttaa Jumalan suunnitelmia?” (Q31) painottuivat vastauksille ”Ehkä” ja ”En osaa sanoa”. Koko Suomen väestön kohdalla vuonna 1998 yli 10 % vastaajista katsoi, että rukouksella voi vaikuttaa asioiden kulkuun. Kysymykseen Q31 liittyneeseen kommenttiosioon vastasi 15 vastaajaa:

”Minjan voi ehkä vaikuttaa, jos Kaikkivaltias sallii.”

”Se vaatii vähintään Minjanin ja perustellun toiveen ja Herran sallimisen”

Kuviossa 44 (liite 5), missä on eritelty kysymyksen Q31 yhteydessä annettuja kommentteja, ilmenee, että osan vastaajista mielestä Jumalan suunnitelmien mahdolliseen muuttamiseen tarvitaan *minjania*. Lisäksi kommentteissa tuotiin esille, että Jumalan suunnitelmien mahdollinen muuttaminen ei tapahdu ilman Jumalan sallimusta, ja että mahdollinen muutos tapahtuu vain perustellun pyynnön tai toiveen myötä. Lisäksi muutama vastaajista mainitsi, että *Tanak* sisältää kuvauksia siitä, kuinka rukouksen avulla voidaan vaikuttaa Jumalan suunnitelmiin.

5.4.5 Jumalan asemasta rukoilutapahtumassa

Kuvio 18: Vastaajien näkemyksiä Jumalan asemasta rukoilutapahtumassa (suljetut kysymykset, osa D)

Kuviossa 18 on esitelty Jumalaan liittyviin suljettuihin kysymyksiin osassa D annettuja vastauksia. Kysymyssarjassa ei esitetty suoraa jumalan olemassaoloon uskomista tiedustelevaa kysymystä,

mikä avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten perusteella olisi saattanut olla aiheellista eksplisiit-
tisesti esittää. Saatujen vastausten perusteella selvästi suurin osa vastaajista vaikutti uskovan per-
soonallisen, hyväntahtoisen Jumalan olemassaoloon, ja tulokset kertovat vastaajien olevan taipu-
vaisia uskomaan jumalan olemassaoloon keskimääräistä suomalaista otosjoukkoa enemmän. Esi-
merkiksi vuoden 2017 European Values Studyn muita suomalaisia kuin ahvenanmaalaisia koske-
vassa kyselytutkimuksessa 37,4 % vastaajista ilmoitti, ettei usko jumalaan (n=1180).³¹⁶

5.5 Dikotomiset uskonnollisiin näkemyksiin liittyvät muuttujat (Q15 ja Q30)

Kysymykseen Q15 ”Kumpi on tärkeämpää uskonnollisessa elämässä: onnistuminen vai yrittämi-
nen?” liittyvään kommentointiosioon vastasi 41 vastaajaa:

”Jos onnistuminen olisi mahdollista, niin se olisi sitä yrittämisen kautta. Paremmaksi tule-
miseen yrittämistä ainakin tarvitaan. Tie on jalkojen alla ja käveltävää riittää.”

”Vaikka onnistuminen ei onnistuisi, parempaankin vaaditaan yritystä. Hyvä elämä on mie-
lestäni yrittämistä.”

”Jos ajattelisin ’uskonnollisessa’ mielessä, niin ilman yrittämistä ei voisi olla parempi; täy-
sin onnistumista voi toki tavoitella mutta siinä tuskin onnistuu”

”Yrittämistä tarvitaan jotta ei epäonnistuisi useamminkin”

”Jos ei yritä ei voi onnistua. Tai olla parempi jos onnistuminen on kaukainen tavoite”

Kuvion 45 (liite 5) mukaan vastaajien selvä enemmistö katsoi, että yrittäminen on tärkeämpää us-
konnollisessa elämässä kuin onnistuminen. Kysymykseen Q15 liittyvissä kommentoissa mainittiin
onnistumiseen liittyviä rajoitteita, joissa onnistumisen sanottiin olevan vaikeaa saavuttaa tai vii-
tattiin onnistumiseen kaukaisena, saavuttamattomissa olevana tavoitteena (kuviot 46, liite 5).
Kommenteissa tuotiin esille myös mittaamiseen ja arviointiin liittyviä vaikeuksia, viitattiin onnistu-
misesta tietämisen mahdottomuuteen sekä nostettiin esille onnistumisen määrittelyyn liittyviä
 muita ongelmia – ihmisen ollessa subjektiivinen, ihminen ei voi tietää, Jumala tietää. Vastaajien
enemmistön näkemyksen tapaisesti esimerkiksi Ješa’jahu Leibowitz on luonnehtinut uskonnolli-
sen praksiksen osalta *halakaan* merkitystä todeten, että uskonnollinen täydellisyys Tooran sään-
töjen noudattamisessa ei koskaan voi toteutua, vaan *halakaan* noudattamisessa ideaalit

³¹⁶ European Values Study Group 2020; EVS 2019, vrt. myös alaviite 299.

toimintatavat jäävät joka tapauksessa vain etäisiksi oikeansuuntaisia toimintamuotoja indikoiviksi suuntaviitoiksi, joita kohden voi pyrkiä ja joita ottaa huomioon.³¹⁷

Kysymykseen Q30 ”Kuka tarvitsee rukouksia? Jumala vai ihmiset?” liittyvään kommentointiosioon vastasi 41 vastaajaa:

”Korkein on käsenyt rukoilla. Korkeimman käskyt ovat luoduille parasta. Joten, sekä että”

”Emmehän me voi tietää Herramme tarpeita, vaan päinvastoin, Hän tietää meidän tarpeemme.”

Kuvion 47 (liite 5) mukaan kysymyksen Q30 monivalintavaihtoehtoina ”Ihmiset” tulivat useammin valituiksi kuin ”Jumala” kysyttäessä sitä, kuka tarvitsee rukouksia. Noin $\frac{4}{5}$ kysymyksen Q30 kommenttiosioon vastanneista (kuvio 48, liite 5) mainitsi, että rukoileminen on käsketty tai käsky, mikä tarkoittaa, että kyselyyn vastaajista noin reilu $\frac{1}{3}$ kommentoi samantapaisesti kysymystä Q30 ottaen esille saman kysymyksessä mainitsemattoman seikan.

³¹⁷ Leibowitz, 1953.

6 Aineiston analysointi

Selvitin alakysymyksiä sisältävissä kysymyksissäni vastausten sisäistä yhteneväisyyttä laskemalla kysymyksille Cronbachin alfa-kertoimet (α). Saadut Cronbachin alfa-kertoimen (α) arvot (0,74 – 0,95) kysymyksissä Q16, Q17, Q18 ja Q21 viittaavat siihen, että kunkin kysymyksen alakysymykset mittaavat ainakin jonkin verran samaa asiaa. Kysymyksen Q13 alakysymyksissä Cronbachin alfa-kertoimen (α) arvo 0,59 kertoo ainakin siitä, että valideiksi katsotut vastaajat ($n=88$) ovat vastanneet hieman erityyppisesti kysymyksen Q13 alakysymyksiin.

Selvitin vastausten sisäistä yhteneväisyyttä myös luvussa 3 käsittelemieni aiheiden mukaan, ja kysymysryppäistä *šekina* (Q23.3–Q23.4 ja Q27.4), *kavana* (Q24.1–Q24.6), rukoilun tunnustuksellinen aspekti (Q24.7–Q24.8 ja Q25.1–Q25.4), rukoilemisen opettavainen luonne (Q27.2, Q23.4, Q24.9 ja Q25.7), rukoilemisen merkitys (Q23.6, Q27.1–Q27.3, sekä Q23.4, Q24.8, Q25.3–Q25.4, Q25.6 ja Q27.4), pyytäminen (Q23.5 ja Q27.5–Q27.9) sekä kysymysryhmän Q23–Q25 ja Q27 alakysymykset sekä kysymykset, jotka koskivat Jumalan asemaa rukoilutapahtumassa (Q21, Q23.1–Q23.5, Q24.7–Q24.8, Q25.3, Q25.5, Q27.3–Q27.4 ja Q27.8–Q27.9), saivat Cronbachin alfa-kertoimen (α) arvoiksi 0,77–0,98. Mielikuvissa (Q25.5–Q25.8) ja rukoilemisen lähtökohtia koskevissa kysymyksissä (Q23.1–Q23.2 ja Q23.5) saadut Cronbachin alfa-kertoimien (α) matalammat arvot (0,42–0,45) voivat ainakin osittain selittyä osioiden mittaustarkkuuden luontaisella vaihtelulla.³¹⁸

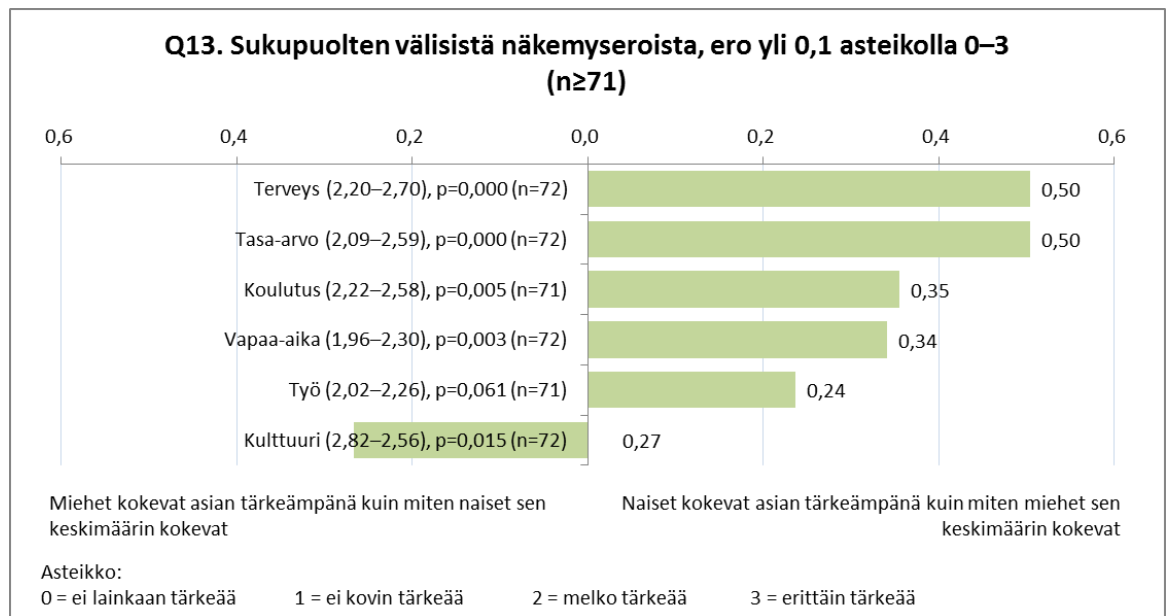
6.1 Sukupuolten välisistä näkemyseroista

Sukupuolten välisiä näkemyseroja selvitin Mann–Whitneyn U-testillä. Tilastollisesti merkitseviä eroja ($p<0,050$) sukupuolten välillä havaitsin 19 kysymyksessä, jotka kattavat noin 1/5 niistä numeroarvoilla vastattavissa olevista kysymyksistä, jotka eivät koske vastaajan sukupuolta (Q12). Saatuihin lukuihin ja tuloksiin on kuitenkin syytä suhtautua varauksella vähäisen lähtöjoukon sekä otantakehikon sporadisuuuden takia, koska täten yksittäiselle vastaukselle tai vastaamatta jättämiselle tulee melko suuri painoarvo, ja joidenkin perusjoukkoon kuuluvien henkilöryhmien näkemykset eivät ole tulleet lainkaan havaituiksi. Saadut tulokset kertovat näin ollen ainoastaan kyselyyn vastaajien mielipiteistä ja näkemyksistä – lisäksi on syytä huomioida, että noin neljännes vastaajista ei ilmoittanut kyselyssä sukupuoltaan.

³¹⁸ Vehkalahti (2019, s. 120) on todennut summamuuttujista ja alakysymysten mahdollisesta yhdistämisestä, että mieltäisten alfa-rajojen perusteella tapahtuvaa summamuuttujien osioiden karsintaa, millä tavoiteltaisiin reliabiliteetin maksimointia, on vaikea perustella sisällöllisesti kestäväällä tavalla, sillä se heikentäisi validiteettia.

Kysymyksen Q13 ”Kuinka tärkeiksi elämässänne koette seuraavat asiat?” keskiarvoissa ei uskonnon kohdalla ollut juuri eroa vastauksissa eri sukupuolten välillä (2,80 ja 2,78 asteikolla 0–3), mutta naiset kokivat terveyden ja tasa-arvon olevan melko selvästi tärkeämpiä elämässään kuin miten miehet niihin suhtautuivat (kuvio 19, $p=0,000$, $n=72$). Naiset pitivät myös koulutusta ja vapaa-aikaa tärkeämpinä kuin miten miehet niitä arvottivat, ja miehet puolestaan kokivat kulttuurin olevan tärkeämpi asia elämässään kuin miten naiset sen keskimäärin kokivat (kuvio 19, $p=0,003–0,015$, $n\geq 71$). Aineistossa havaittu sukupuolten välinen näkemysero työn tärkeydestä ei ole tilastollisesti merkitsevä ero, koska saatu p-arvo on yli 0,05 ($n=71$).

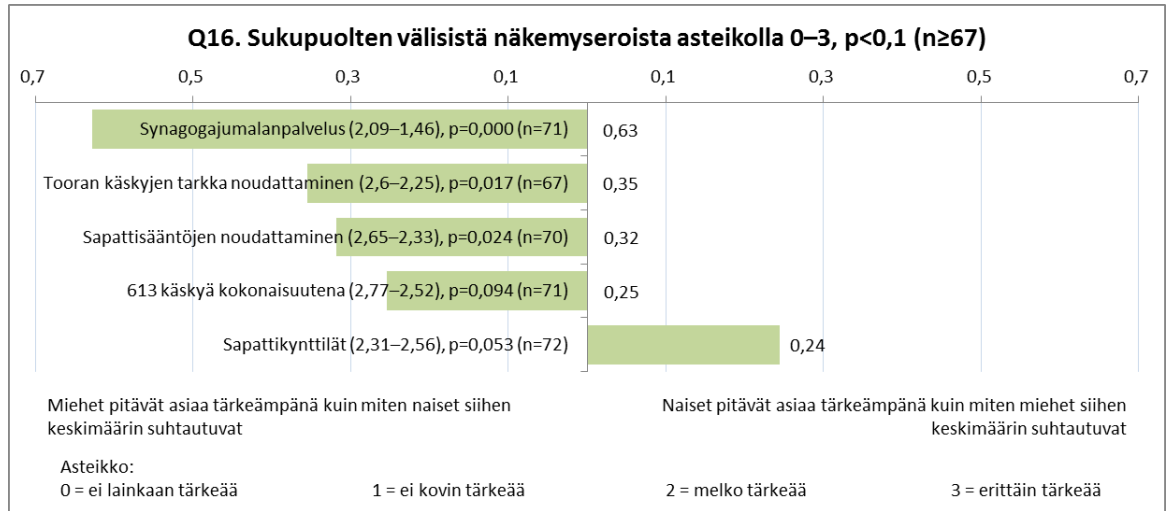
Uskonnon ohella kysymyksessä Q13 ei näyttänyt olevan sukupuoleen perustuvia suuria eroavuuksia siinä, kuinka tärkeinä vastaajat kokevat perheen, ystävät ja tuttavat, ympäristön tai luonnon, harrastukset, työtoverit tai opiskelukaverit tai politiikan omassa elämässään sukupuolten välisten erojen jäädessä alle 0,1:n asteikolla 0–3 ($p=0,503–0,984$, $n\geq 71$).

Kuvio 19: Eräiden elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä sukupuolten välisiä näkemyseroja vastaajien keskuudessa (Q13)

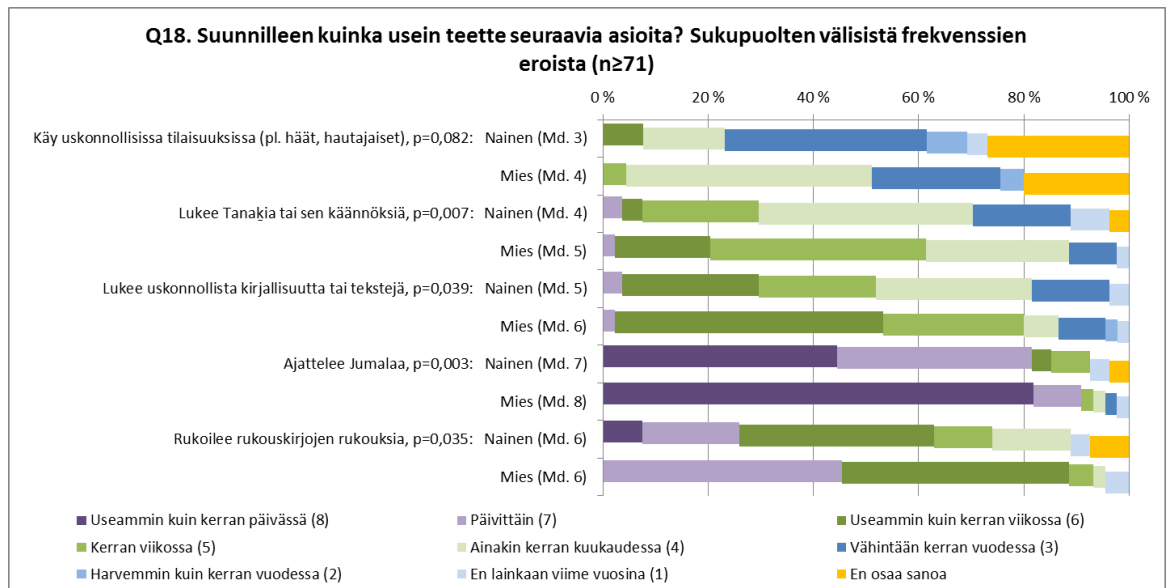
Eräs sukupuolten välinen ero kysymyksessä Q16 ”Kuinka tärkeinä pidätte seuraavia asioita omalla kohdallanne?” liittyi synagogajumalanpalvelukseen, jota miehet pitivät melko selvästi tärkeämpänä asiana kuin miten naiset siihen keskimäärin suhtautuivat (kuvio 20, $p=0,000$, $n=71$). Miehet myös katsoivat Tooran käskyjen tarkan noudattamisen sekä sapattisääntöjen noudattamisen olevan hieman tärkeämpää kuin miten naiset niihin suhtautuivat ($p=0,017–0,024$, $n\geq 67$). Lisäksi

pyyntörukouksien kohdalla miehet liittivät naisia useammin pyyntörukoukset nimenomaan rukoushetkiin tai rukouskirjojen rukouksiin (liite 5, kuvio 49, $p=0,013$, $n=69$).

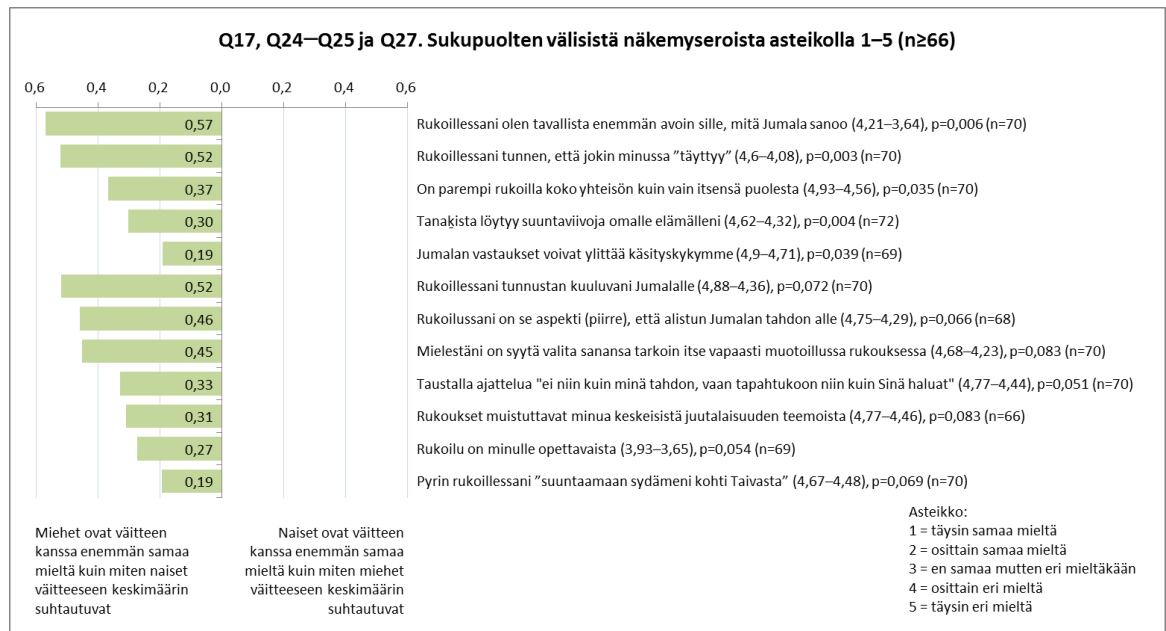
Kuvio 20: Sukupuolten välisistä näkemyseroista koskien uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyttä (Q16)

Vastaajista miehet lukevat *Tanaqia* tai sen käännöksiä (Q18.3) sekä uskonnollista kirjallisuutta tai tekstejä (Q18.4) useammin kuin naiset, ja lisäksi miehet ajattelevat Jumalaa (Q18.5) useammin kuin naiset (kuvio 21, $p=0,003$ – $0,039$, $n\geq 71$). Rukouskirjojen rukousten rukoilemisessa (Q18.8) naisten vastaukset olivat miesten vastauksia tasaisemmin jakautuneet eri vastausvaihtoehdoille, ja esimerkiksi useammin kuin kerran päivässä formaalisti rukoilevat olivat kaikki naisia (kuvio 21).

Kuvio 21: Uskontoon liittyvien toimien frekvenssejä sukupuolittain jaoteltuina (Q18)

Sukupuolten välisiä eroja oli väitteiden ”Rukoillessani olen tavallista enemmän avoin sille, mitä Jumala sanoo” (Q25.5) ja ”Rukoillessani tunnen, että jokin minussa ’täyttyy’” (Q27.1) kohdalla, joiden kohdalla miehet olivat melko selvästi enemmän samaa mieltä väitteiden kanssa kuin miten naiset niihin keskimäärin suhtautuivat (kuvio 22, $p=0,003-0,006$, $n=70$). Lisäksi miehet olivat jonkin verran naisia enemmän samaa mieltä väitteiden ”On parempi rukoilla koko yhteisön kuin vain itsensä puolesta” (Q27.6), ”Tanakhista löytyy suuntaviivoja omalle elämälleni” (Q17.3) ja ”Jumalan vastaukset voivat ylittää käsityskykymme” (Q27.8) kanssa ($p=0,004-0,039$, $n\geq 69$).

Kuvio 22: Sukupuolten välisistä näkemyseroista rukoiluun liittyvissä kysymyksissä (Q17, Q24–Q25 ja Q27)

6.2 Näkemyseroista juutalaisuuden eri suuntausten välillä

Avoimessa kysymyksessä Q34 ”Haluaisitteko vielä lisätä jotain aiheeseen ’mihin rukoilua tarvitaan’ tai ’mitä rukoilulla saavutetaan?’” annettujen vastausten ($n=7$) kirjo oli sängen laaja:

”Rukoilu on valon tuomista maailmaan, henkilökohtaisella ja yhteisöllisellä tasolla. Meillä ei ole enää temppeliä, eikä uhreja, meillä on kodit, Shul, ja rukoukset. Ne ovat jatkumoa temppelin ajoille. Koti on myös tärkeä, samoin ruokapöytä ’alttarina’.”

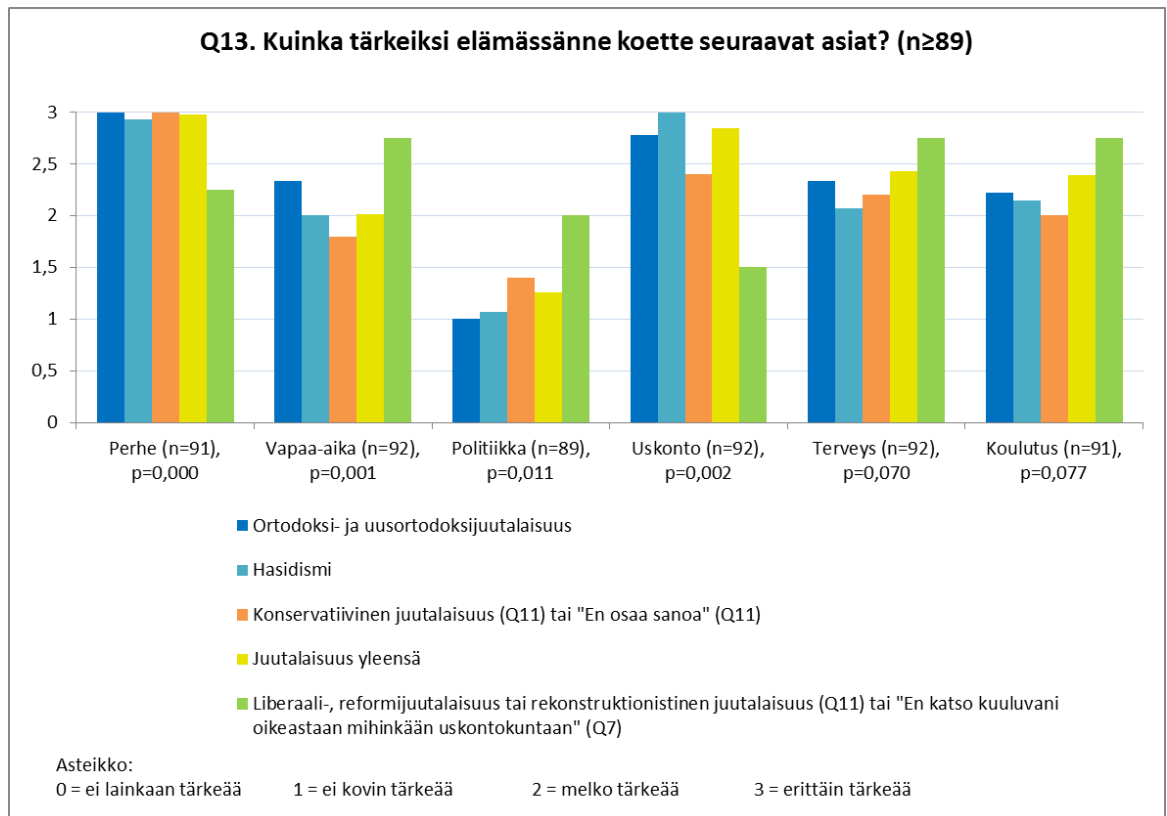
”Jotkut kaiketi katsovat tarvitsevansa apua joltain korkeammalta taholta tai voimalta ja uskovat voivansa kommunikoida tuon tahon kanssa rukoilunsa kautta - siksi kaikki, mitä rukoilemisella ’saavutetaan’ riippuu henkilöstä, joka rukoilee. Hän/he näkevät ja tulkitsevat kaiken, mitä tapahtuu tai ei tapahdu rukouksen jälkeen, oman mielensä mukaan.”

Kaksi edellistä vastausta ovat varsin erilaisia näkemyksiä, joista edellisen voisi sanoa heijastelevan vastaajien enemmistön ja jälkimmäisen hyvin pienen vastaajajoukon näkemyksiä. Avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten mukaan hyvin pieni osa vastaajista ei usko jumalan olemassaoloon, ja jälkimmäinen yllä oleva lainaus kuvastaa heidän näkemyksiään melko selkeästi pelkistetyssä muodossaan. Muilta osin kysymyksen Q34 vastauksissa tuotiin esille esimerkiksi näkemys siitä, että rukoileminen on ihmiselle hyväksi, jos se tehdään vilpittömin mielin, ja että rukoiltaessa Jumalaa tulee maailmaan. Lisäksi joidenkin vastaajien mukaan rukoileminen voi auttaa *šalomin* saavuttamisessa sekä ilmentää yhteenkuuluvuutta juutalaisen yhteisön sisällä (Q34).

Aineistosta näytti erottuvan yksi vastaajaryhmä (Ryhmä A) muista vastaajista: he, jotka vastasivat olevansa liberaalijuutalaisia, reformijuutalaisia tai rekonstruktioistisia juutalaisia (Q11) tai eivät katso kuuluvansa oikeastaan mihinkään uskontokuntaan (Q7). Aivan täysin homogeenisiä Ryhmän A antamat vastaukset eivät olleet, mutta Ryhmän A sisäiset eroavaisuudet saattavat johtua esimerkiksi reformijuutalaisuuden sisäisestä laajasta uskonnollisesta variaatiosta. Selvittääkseni, kuinka merkittävästi Ryhmän A antamat vastaukset poikkeavat muista kyselyssä annetuista vastauksista (Ryhmä B) otin vertailuryhmiksi muut kysymyksen Q11 ”Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?” vastausvaihtoehdot, joista yhdistin ”konservatiivinen juutalaisuus” ja ”en osaa sanoa” -vastaukset yhdeksi uudeksi alaryhmäksi sekä ”ortodoksijuutalaisuus” ja ”uusortodoksijuutalaisuus” toiseksi uudeksi alaryhmäksi osittain vähäisen vastausmäärän takia. Ryhmä B koostuu siis neljästä alaryhmästä, jotka on muodostettu kysymykseen Q11 ”Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?” annettujen vastausten perusteella seuraavasti: (1) ortodoksi- ja uusortodoksijuutalaisuus, (2) hasidismi, (3) konservatiivinen juutalaisuus ja ”En osaa sanoa” -vastaukset sekä (4) juutalaisuus yleensä.

Muodostamieni viiden ryhmän välisiä eroavaisuuksia tarkastelin Kruskal–Wallisin H-testillä. Tilastollisesti merkitseviä eroja muodostamani ryhmäjaon mukaisten ryhmien välillä oli 68 kysymyksessä, jotka kattavat noin $\frac{3}{4}$ niistä numeroarvoilla vastattavissa olevista kysymyksistä, jotka eivät koske ryhmiä tai suuntauksia (Q7, Q10 ja Q11), $p=0,000-0,028$, $n \geq 86$. Vertaillessani ryhmäjaon perusteella saatuja tuloksia muihin, kuten ikään (Q3), uskonnollisuuteen (Q14), uskuntoon (Q13.8) tai Israelin valtioon (Q16.9) perustuneisiin aineistosta tekemiini Kruskal–Wallisin H-testeihin ryhmäjaon mukaan saadut käytännön tulokset vaikuttivat olevan testaamistani vaihtoehdoista selvästi eniten arkielämää kuvaavia ja olevan mielekkäin uusi kategoria havaintojen luokittelumiseksi.

Kysymyksessä Q13 ”Kuinka tärkeiksi elämässänne koette seuraavat asiat?” Ryhmän A vastaajat näyttivät keskimäärin pitävän vapaa-aikaa ja politiikkaa hieman tärkeämpinä asioina elämässään kuin muut vastaajaryhmät (kuvio 23, $p=0,001-0,011$, $n \geq 89$). Toisaalta Ryhmän A vastaajat näyttivät kokevan uskonnon olevan huomattavasti vähemmän tärkeä asia sekä perheen olevan hieman vähemmän tärkeä asia elämässään kuin miten muut vastaajaryhmät niihin keskimäärin suhtautuivat (kuvio 23, $p=0,000-0,002$, $n \geq 91$). Harrastusten, koulutuksen ja terveyden kohdalla, joita Ryhmän A vastaajat näyttivät pitävän hivenen tärkeämpinä kuin muut vastaajat, havaitut erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä (liite 5, kuvio 50, $p=0,070-0,282$, $n \geq 91$).

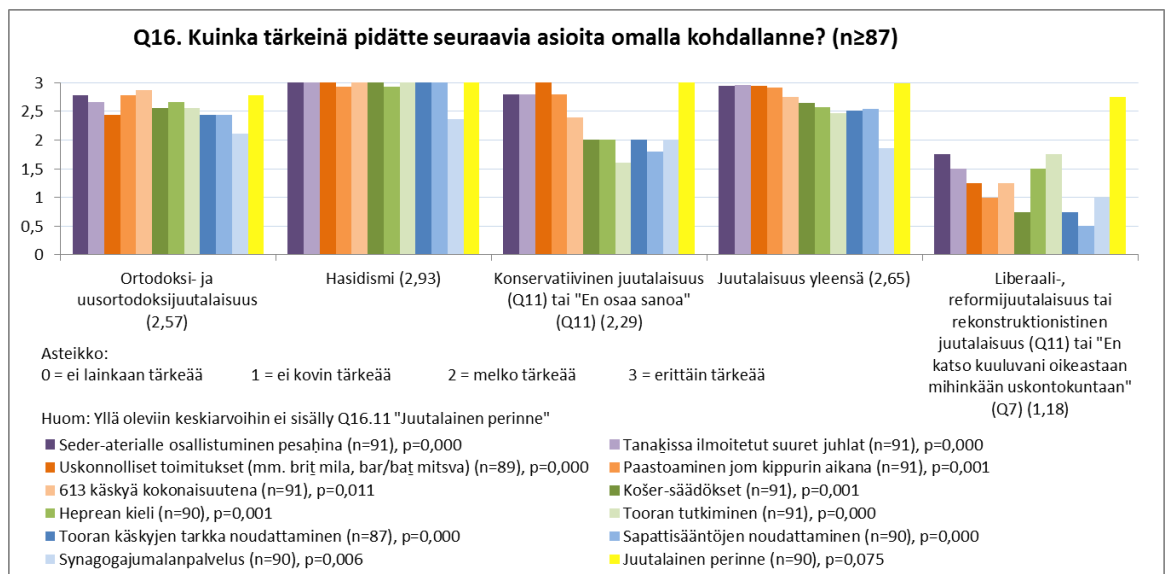

Kuvio 23: Eräiden elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä vastauksia juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q13)

Kysymyksessä Q14 ”Kuinka uskonnollinen mielestänne olette?”, Ryhmän A sekä vaihtoehdon ”Konservatiivinen juutalaisuus” tai ”En osaa sanoa” kysymyksessä Q11 ”Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?” valinneiden vastaajien numeeristen vastausten keskiarvo asteikolla 0–10 oli vähemmän kuin kaikkien vastaajien vastauksista laskettu keskiarvo 6,7, joka oli lähellä ”Juutalaisuus yleensä” -ryhmän keskiarvoa ($p=0,002$, $n=92$). Ortodoksi-vastaajien numeroarvon sisältävistä vastauksista laskettu keskiarvo kysymyksessä Q14 oli 7,9 ja

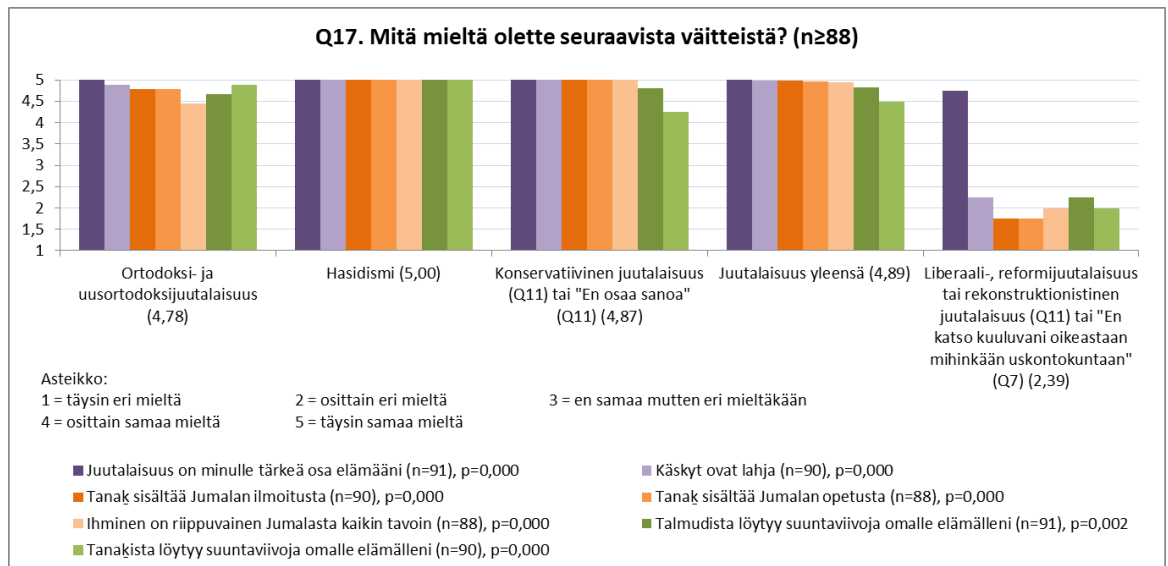
hasidien vastauksissa 7,3, mitkä olivat hieman suurempia lukemia kuin kaikista vastauksista laskettu keskiarvo (6,7). Kysymykseen Q14 liittyvien tulosten kuvaavuutta arvioitaessa on syytä huomioida vaihtoehdon ”En osaa sanoa” valinneiden vastaajien suurehko osuus (33,7 %).

Vastaajat pitivät juutalaista perinnettä (Q16.11) keskimäärin erittäin tärkeänä asiana omalla kohdallaan kaikkien vastaajien kokonaiskeskiarvon ollessa 2,96 asteikolla 0–3, eikä vastauksissa ollut havaittavissa varsinaisia ryhmäkohtaisia eroavaisuuksia (kuvio 24, $p=0,075$, $n=90$). Sen sijaan muiden kuviossa 24 esiteltujen kysymyksessä Q16 ”Kuinka tärkeinä pidätte seuraavia asioita omalla kohdallanne?” esiintyneiden uskonnollisen elämän osa-alueiden kohdalla eri vastaajaryhmien välillä oli havaittavissa osin melko selviä eroja (kuvio 24, $p=0,000-0,011$, $n\geq 87$). Ortodoksi- ja ”Juutalaisuus yleensä” -ryhmien 11 uskonnollista aihepiiriä koskevat keskiarvot asteikolla 0–3 olivat lähellä kaikista vastauksista laskettua keskiarvoa 2,60, ja hasidien vastausten keskiarvo 2,93 oli kaikista vastauksista laskettua keskiarvoa jonkin verran suurempi. Konservatiiviryhmän vastausten keskiarvo 2,29 oli hieman pienempi ja Ryhmän A vastausten keskiarvo 1,18 oli selvästi pienempi kuin 11 aihepiirin kaikista vastauksista laskettu keskiarvo 2,60. Ryhmän A antamia vastauksia kysymyksessä Q16 on vertailtu muiden vastaajien antamiin vastauksiin kuviossa 51 (liite 5) erojen vaihdellessa melko selvästi erittäin merkittävään. Siinä, kuinka tärkeinä eri vastaajaryhmät pitivät Israelin valtiota (Q16.9), ei ryhmien välillä ollut tilastollisesti merkitsevää eroa ($p=0,468$, $n=91$). Kysymyksessä Q16 havaittavissa olevat eroavaisuudet kuvastanevat Ryhmän A jäsenten erilaista suhtautumistapaa *halakkaan* verrattuna Ryhmän B jäsenten suhtautumistapaan.

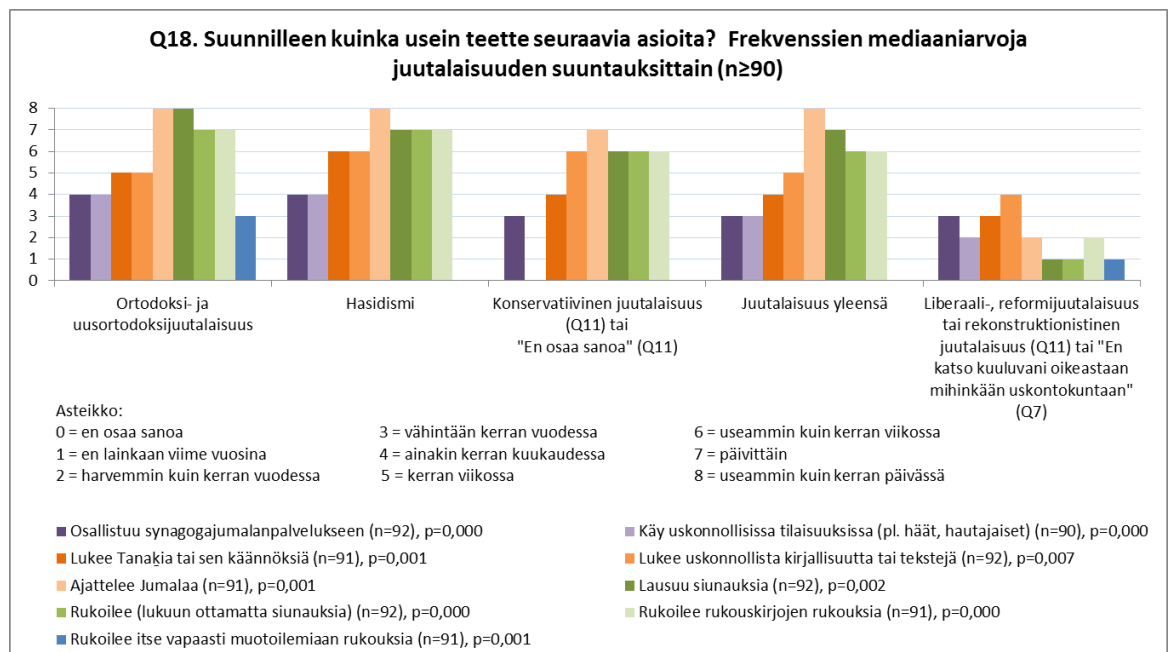
Kuvio 24: Eräiden uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyteen liittyviä vastauksia juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q16)

Kyselyyn vastaajat olivat ryhmärajoista riippumatta joko täysin tai lähes yksimielisesti sitä mieltä, että juutalaisuus on tärkeä osa heidän elämäänsä, numeerinen yhteiskeskisarvo kysymyksessä Q17.7 oli huimat 4,99 asteikolla 1–5 (kuvio 25, $p=0,000$, $n=91$). Toisaalta dogmaattishenkisissä kysymyksissä (Q17.1–Q17.6) näkemuserot Ryhmän A ja Ryhmän B välillä olivat puolestaan selviä (kuvio 25, $p=0,000$ – $0,002$, $n \geq 88$ ja kuvio 52, liite 5). Vastaukset, jotka annettiin opillisia väitteitä sisältäviin kysymyksiin, kertonevat Ryhmien A ja B erilaisesta suhtautumistavasta uskonnollisiin teksteihin sekä erilaisesta jumalakäsityksestä. Ryhmän A pienestä koosta johtuen ja Ryhmän A vastausten sisäisen suuren varianssin takia kaikille Ryhmän A vastaajille ei kuitenkaan tee oikeutta lukea kuvioden 25 ja 52 (liite 5) keskiarvoja sellaisenaan, vaan saatuja tuloksia olisi tulkittava lähes vastaajatasolla, sillä Ryhmän A sisäiset vastaukset eivät olleet täysimääräisesti yhteneväiset kaikkien Ryhmän A jäsenten osalta. Näin ollen, vaikka muodostamani ryhmäluokituksen mukainen tarkastelu on mielenkiintoista sinänsä, jäävät Ryhmän A sisällä havaitut eroavaisuudet esimerkiksi kysymystä Q17 koskien pitkälti selittämättä. Lienee todettavissa, että Ryhmän A vastauksissa havaitut eroavaisuudet muihin vastaajiin verrattuna kysymyksessä Q17 johtuvat jostakin muusta tai joistakin muista tekijöistä kuin Ryhmään A kuulumisesta, eikä Ryhmä A ole varsinaisesti yksiselitteinen mittari sille, miten vastaaja suhtautuu vaikkapa uskonnollisiin asioihin. Aineistosta on silti havaittavissa, että Ryhmään A kuuluvilla vastaajilla näyttäisi olevan yleisempää uskonnollisiin asioihin tai uskomuksiin kielteisesti suhtautuminen kuin mitä Ryhmään B kuuluvilla vastaajilla, joiden piirissä ilmiö on harvinainen tai ei esiinny juuri lainkaan.

Kuvio 25: Vastauksia dogmaattishenkisiin kysymyksiin juutalaisuuden suuntauksittain jaoteltuina (Q17)

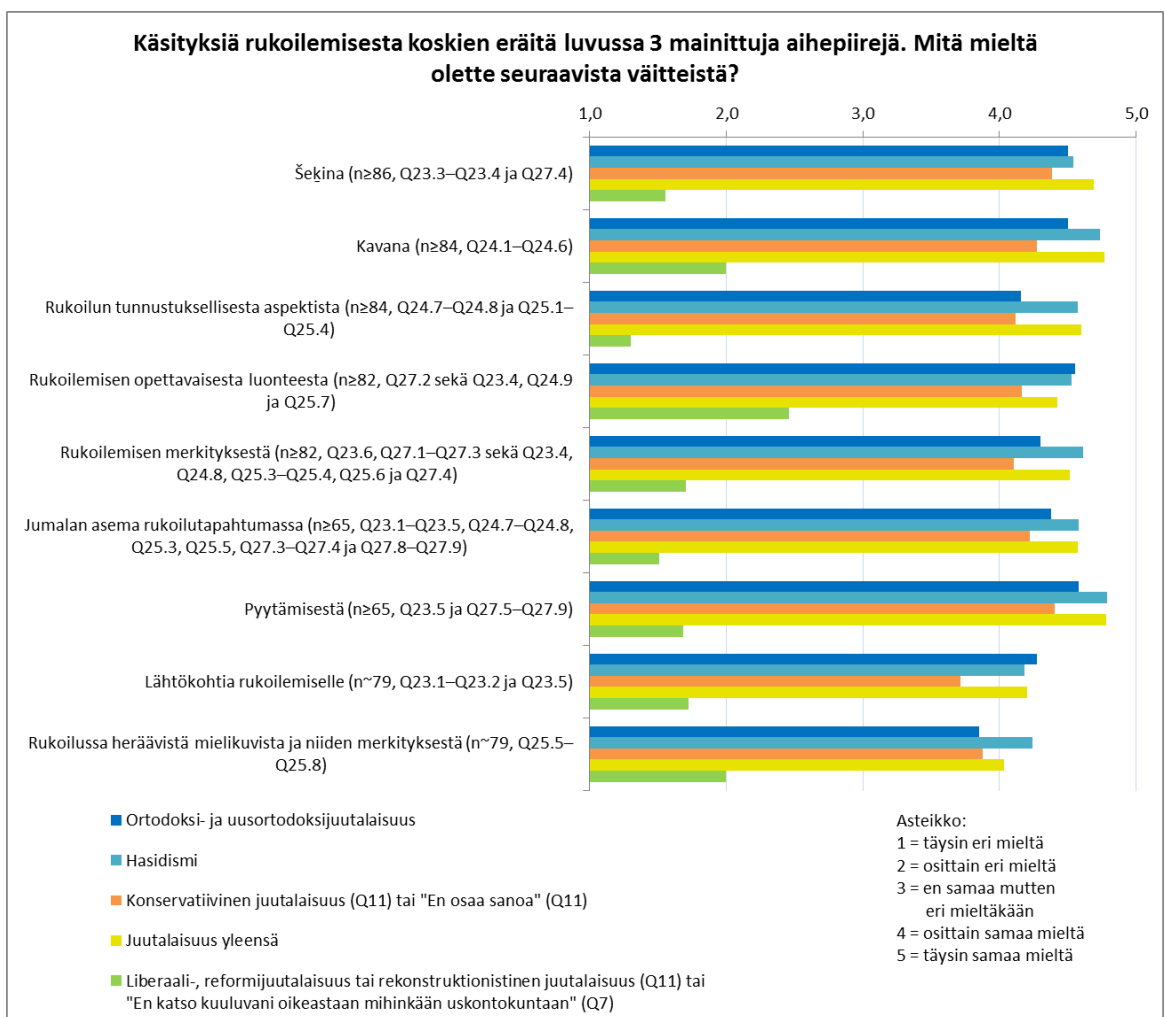
Kuviossa 26 esitellyt kokonaisluvut ovat vastausten mediaaniarvoja. Ryhmän A jäsenet vastasivat kysymykseen Q18 ”Suunnilleen kuinka usein teette seuraavia asioita?” keskimäärin pienemmillä arvoilla kuin muut vastaajat. Kuviossa 26 on myös luettavissa kysymyksen Q18.9 ”Kuinka usein rukoilette itse vapaasti muotoilemianne rukouksia?” osalta vastausvaihtoehdon ”En osaa sanoa” saama huomattavan suuri osuus (64,9 %). Ryhmien A ja B välisten frekvenssien eroja kysymyksessä Q18 on esitelty kuviossa 53 (liite 5), mistä ilmenee, että suurimmat erot Ryhmien A ja B välillä ovat siinä, kuinka tiheästi vastaajat ajattelevat Jumalaa (Q18.5), lausuvat siunauksia (Q18.6) ja rukoilevat yleensä (Q18.7) tai rukoilevat rukouskirjojen rukouksia (Q18.8). Uskonnollisiin tilaisuuksiin (Q18.2) tai synagogajumalanpalveluksiin (Q18.1) osallistumisen sekä *Tanaqin* (Q18.3) ja uskonnollisen kirjallisuuden lukemisen (Q18.4) kohdalla Ryhmien A ja B välisten vastausten mediaanien erot ovat pienempiä kuin muiden kysymyksessä Q18 esitettyjen aiheiden kohdalla.

Kuvio 26: Frekvenssien mediaaniarvoja juutalaisuuden suuntauksittain lueteltuina (Q18)

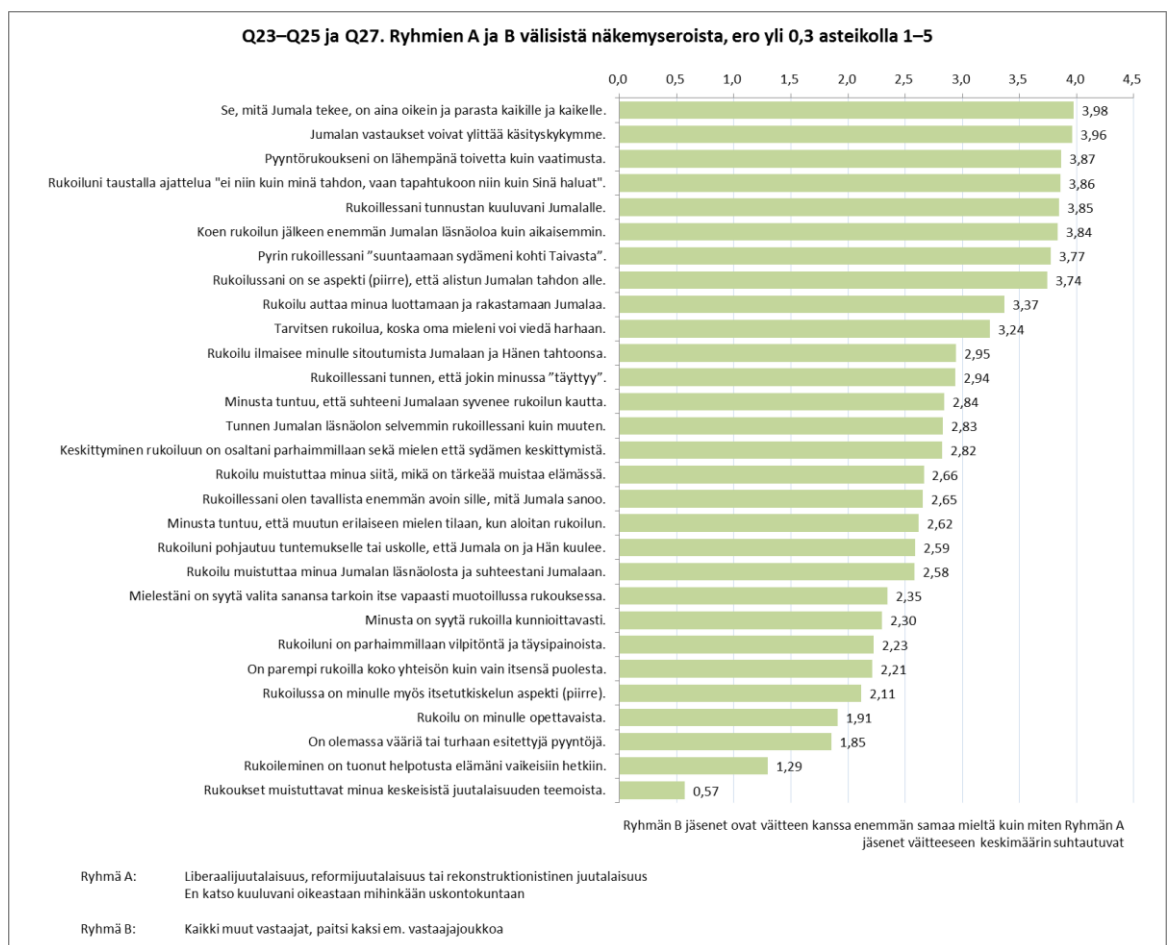
Kuviossa 27 on esitelty luvun 3 perusteella muodostettuja yhdisteltyjä kysymysryhmiä. Kuviossa 27 on havaittavissa, että lukuun ottamatta rukoilemisen opettavaiseen luonteeseen liittyviä kysymyksiä Ryhmän A vastaajat olivat keskimäärin ainakin osittain eri mieltä kuviossa 27 mainittujen aihepiirien väitteiden kanssa, mikä poikkesi muiden vastaajien keskimääräisistä näkemyksistä. Karkeistetusti todeten sisäisistä ryhmärajoista riippumatta Ryhmän B vastaajat olivat keskimäärin vähintään osittain samaa mieltä *šekinaan*, *kavanaan*, rukoilun tunnustukselliseen aspektiin, rukoilemisen merkitykseen, Jumalan asemaan rukoilutapahtumassa, pyytämiseen, rukoilemisen

lähtökohtiin sekä rukoilemisessa herääviin mielikuviin liittyvissä kysymyksissä Ryhmän A vastaajien ollessa keskimäärin vähintään osittain eri mieltä näiden aihepiirien kohdalla esitettyjen väitteiden kanssa. Rukoilemisen opettavaiseen luonteeseen liittyvien väitteiden kohdalla Ryhmien A ja B väliset näkemuserot olivat kuviossa 27 mainituista aihepiireistä pienimmillään. Havaitut eroavaisuudet esimerkiksi väitteen Q23.2 ”Rukoiluni pohjautuu tuntemukselle tai uskolle, että Jumala on ja Hän kuulee” kohdalla, joka sisältyy kuviossa 27 sekä Jumalan aseman että rukoilemisen lähtökohtien summamuuttujiin, heijastelenevat Ryhmien A ja B keskimääräisiä erilaisia käsityksiä Jumalan olemassaoloon liittyen tai sitä, että Ryhmän A sisällä Jumalan olemassaoloon ei uskottu yhtä yleisesti kuin mitä Ryhmän B vastaajien keskuudessa oli havaittavissa.

Kuvio 27: Ryhmien välisistä näkemuseroista koskien eräitä luvussa 3 mainittuja aihepiirejä

Kuviossa 28 on esitelty Ryhmien A ja B väliä näkemuseroja rukoilemiseen liittyvissä väitelauseissa kysymyksissä Q23–Q25 ja Q27. Karkeistetusti ja keskimääräistään todeten suurimmat erot Ryhmien A ja B välillä näyttävät liittyvän rukoilemisen uskonnolliseen ja tunnustukselliseen puoleen sekä jumalasuhteeseen, mitkä annettujen vastausten perusteella näyttäisivät olevan keskimäärin vähäisempiä Ryhmän A vastaajien keskuudessa verrattuna muihin kyselyyn vastaajien näkemys- tai uskomuksiin. Ryhmien A ja B välillä näyttäisi olevan suoranaisia näkemuseroja koskien rukoilun taustalla olevia merkityksiä, syitä sekä vaikuttimia, jotka vaikuttavat viittaavan siihen, että Ryhmät A ja B antavat rukoilutapahtumalle ja itse rukoilemiselle keskimäärin vahvasti erilaisen merkityksen.

Kuvio 28: Ryhmien välisistä näkemuseroista rukoiluun liittyvien kysymysten kohdalla (Q23–Q25 ja Q27)

7 Tulokset ja yhteenveto

Koska tekemässäni kyselytutkimuksessa ei käytetty minkäänlaisia otanta-asetelmia, jäivät useimmat asetetuista tutkimuskysymyksistä (TK1–TK5) vaille vastauksia siinä laajuudessaan, missä ne on esitetty. Poikkeuksellisesta vastaajien valikoitumistavasta johtuen analysoinnin aikana löydetty jakaumat, erot ja riippuvuudet pätevät vain lähinnä tähän tiettyyn vastaajajoukkoon. Mikäli tutkimuskysymykset rajataan koskemaan vain kerättyä aineistoa, vastausten perusteella voidaan huomata kuitenkin lukuisia varsin kiinnostavia seikkoja koskien tätä lukumääräisesti pienehköä vastaajaryhmää. Vastaan alla ”Suomen juutalaisia” koskeviin alkuperäisiin tutkimuskysymyksiin ainoastaan kyselyyn vastaajien osalta, joten tutkielmani tutkimuskysymyksissä sanat ”Suomen juutalaiset” kilpistyivät sanoiksi ”kyselyyn vastaajat”.

7.1 Onko aineistosta mahdollista löytää joitakin uusia kategorioita aineistohavaintojen luokittelemiseksi? (TK6)

Tutkimuskysymys TK6 oli ainoa, johon aineiston pohjalta saattoi antaa kattavan vastauksen. Näin ollen yhdeksi tutkielmani keskeisimmäksi tutkimustulokseksi nousi se, että aineistosta oli mahdollista löytää uusia kategorioita aineistohavaintojen luokittelemiseksi. Löydettyistä kategorioista selvästi käytännönläheisin oli uusi viisijakoinen luokittelu, joka perustui juutalaisuuden suuntauksille luvussa 0 esitetyn mukaisesti. Viisiportaisessa luokittelussa (1) ortodoksi- ja uusortodoksijuutalaisuus (Q11), (2) hasidismi (Q11), (3) konservatiivinen juutalaisuus tai ”En osaa sanoa” (Q11) ja (4) ”Juutalaisuus yleensä” (Q11) muodostivat Ryhmän B, joka sai rinnalleen viidennen alaluokan (Ryhmä A), joka koostui vastauksista ”Liberaali juutalaisuus, reformijuutalaisuus tai rekonstruktio-nistinen juutalaisuus” (Q11) ja ”En katso kuuluvani oikeastaan mihinkään uskontokuntaan” (Q7).

7.2 Vaihtelevatko Suomen juutalaisten näkemykset rukoilemisesta joidenkin taustatekijöiden (esimerkiksi sukupuoli, ikä, käynti juutalaisessa koulussa) mukaisesti? (TK5)

Kyselyyn vastanneiden näkemykset rukoilemisesta vaihtelivat eritoten Ryhmien A ja B välillä (TK5), ja aineiston perusteella Ryhmät A ja B näyttivät antavan rukoilutapahtumalle keskimäärin vahvasti toisistaan poikkeavan merkityksen ja suhtautuvan rukoilemiseen monilta osin toisistaan poikkeavalla tavalla. Taustatekijöiden osalta muodostamani ryhmäjako oli sukupuolta ja ikää vahvempi selitysmittari rukoilemiseen liittyvissä näkemyksissä; ryhmäjaon mukaisesti aineistoa

tarkasteltaessa tilastollisesti merkitsevien näkemyserojen suuruusluokka ja lukumäärä olivat suurempia kuin tarkasteltaessa aineistoa vastaajien sukupuolen tai iän mukaan (TK5). Verkkokyselyissä vastaajilta kysyttiin myös juutalaisessa koulussa käymisestä, juutalaiseen seurakuntaan kuulumisesta, saadusta juutalaisesta kasvatuksesta sekä juutalaisuuteen kääntymisestä tai juutalaiseksi syntyemisestä, mutta kysymyksiin liittyvän vastaajien identifioitumisriskin vuoksi en ole esitellyt niiden osalta saamiani tuloksia tutkielmassani kovinkaan tarkasti. Vastaavasti en ole lainkaan eritellyt saamiani suomen- ja englanninkielisten vastausten osuuksia, jotta vastaajien identiteetit säilyisivät varmemmin tunnistamattomina.

7.3 Heijastelevatko Suomen juutalaisten käsitykset perinteisiä, uskonnollisissa teksteissä esiintyviä rukoilemiseen liittyviä käsityksiä? (TK2)

Ryhmää A lukuun ottamatta vastaajien käsitykset heijastelivat varsin selkeästi perinteisiä, uskonnollisissa teksteissä esiintyviä rukoilemiseen liittyviä käsityksiä (TK2). Ryhmän B vastaajien käyttämän terminologian, metaforien sekä vastausten sisällön perusteella Ryhmän B vastaajien rukoilukäsityksistä välittyi kuva nimenomaan tyyppillisten luvussa 3 esiteltyjen juutalaisten rukoiluideoalien mukaisena toimintana. Karkeistetusti todeten Ryhmän B vastaajat sisäisistä ryhmärajoista riippumatta olivat keskimäärin vähintään osittain samaa mieltä *šekinaan*, *kavanaan*, rukoilun tunnustukselliseen aspektiin, rukoilemisen opettavaiseen luonteeseen, rukoilemisen merkitykseen, Jumalan asemaan rukoilutapahtumassa, pyytämiseen sekä rukoilemisen lähtökohtiin liittyvissä kysymyksissä, mitkä kattavat suurimman osan luvussa 3 mainituista kirjallisuudesta poimituista juutalaisen rukoilemisen aihepiireistä.

7.4 Kuinka aktiivisia Suomen juutalaiset ovat omassa uskonnonharjoittamisessaan? (TK3)

Saatujen vastausten mukaan noin 69 % kyselyyn vastaajista osallistuu synagogajumalanpalvelukseen kerran vuodessa tai sitä useammin (Q18.1), mikä osuus on pääpiirteissään samansuuntainen, kuin mitä vuonna 2001 perusjoukosta havaittiin. Lisäksi noin 60 % vastaajista ilmoitti käyvänsä kerran vuodessa tai sitä useammin uskonnollisissa tilaisuuksissa häitä ja hautajaisia lukuun ottamatta (Q18.2). Toisaalta synagogajumalanpalveluksen jääminen vähiten arvostetuksi asiaksi kysymyksessä Q16 luetelluista 14 uskonnollisävytteisestä aihepiiristä tai asiasta kertonee osaltaan

vastaajien keskuudessa olevasta tavasta, että vain pieni osa juutalaisen uskonnonharjoittamisesta tapahtuu tietyissä sakraaleissa tiloissa tai rakennuksissa.

Yli 70 % vastaajista lausuu siunauksia (בְּרָכֹת) kerran päivässä tai sitä useammin (Q18.6), ja yli 80 % vastaajista rukoilee rukouskirjojen rukouksia useammin kuin vain kerran viikossa (Q18.8). Rukouskirjojen rukouksia koskevan rukoilutiheyden osalta (Q18.8) naisten vastausten jakauma oli miesten vastausten jakaumaa tasaisemmin jakautunut eri vaihtoehtoilta mediaanin ollessa molemmilla sukupuolilla sama ”Useammin kuin kerran viikossa”.

Aineiston valossa kyselyyn vastanneet miehet näyttivät lukevan uskonnollista kirjallisuutta (Q18.4) sekä *Tanaqia* (Q18.3) useammin kuin kyselyyn vastanneet naiset mediaanien vaihdella välillä ”Ainakin kerran kuukaudessa” – ”Useammin kuin kerran viikossa”. Yli 60 % kyselyyn vastanneista ajattelee Jumalaa useammin kuin kerran päivässä (Q18.5).

7.5 Poikkeako Suomen juutalaisten aktiivisuuden aste uskonnonharjoittamisessa valtaväestöstä havaituista trendeistä? (TK3)

Suomen väestöä koskevien kyselytutkimusten mukaan suomalaisten uskonnonharjoittamisessa on havaittavissa uskonnollisen aktiivisuuden vähenemistä 2000-luvun mittaen, esimerkiksi viime vuosina on aiemmin havaittu, että tutkimuksesta riippuen 27–35 % vastaajista osallistuu jumalanpalveluksiin, kirkollisiin toimituksiin tai hengellisiin tilaisuuksiin häiden ja hautajaisten lisäksi kerran vuodessa tai sitä useammin. Tämä osuus on noin 30 prosenttiyksikköä pienempi kuin mitä teemmäni kyselyyn vastanneiden keskuudessa oli havaittavissa (Q18.2). Samoin Suomen väestöstä on aiemmin havaittu, että tutkimuksesta riippuen keskimäärin noin 29–33 % vastaajista oli lukenut tai kuunnellut mitä tahansa pyhää kirjoitusta viimeisen vuoden aikana, kun kyselyyn vastaajista puolestaan noin 92 % ilmoitti lukeneensa *Tanaqia* tai sen käännöksiä kerran vuodessa tai sitä useammin (Q18.3).

Kyselyyn vastaajat rukoilevat selvästi useammin kuin kyselytutkimuksiin vastaajat Suomessa keskimäärin. Rukoilutiheyttä, joka tapahtuu uskonnollisten toimitusten tai tilaisuuksien ulkopuolella, sekä uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisen tiheyttä koskevat tulokset kansainvälisissä Suomea koskevissa kyselytutkimussarjoissa ovat varsinkin viime vuosina painottuneet vastausvaihtoehdoille ”Harvemmin” tai ”Harvemmin kuin kerran vuodessa” ja ”En koskaan” tai ”En koskaan, en

oikeastaan koskaan”. Tekemiini verkkokyselyihin vastanneista puolestaan noin 93 % lausuu siunauksia (Q18.6) ja noin 81 % rukoilee rukouskirjojen rukouksia (Q18.8) useammin kuin kerran viikossa.

Tekemiini verkkokyselyihin vastanneet ovat omassa uskonnonharjoittamisessaan hengellisiin tilaisuuksiin osallistumisaktiivisuuden, uskonnollisten tekstien lukemisen ja rukoilemistiheyden osalta keskimäärin varsin aktiivisia verrattuna Suomen valtaväestöön. Muutamat perusjoukkoa koskevat vertailupisteet eivät antaneet aihetta oletukselle siitä, että kyselyyn vastaajien kohdalla uskonnollisessa aktiivisuudessa olisi tapahtunut valtaväestössä havaittavissa olevaa uskonnollisen aktiivisuuden vähentymistä.

7.6 Miten Suomen juutalaiset suhtautuvat rukoilemiseen? (TK1)

Yhteistä kaikille vastaajille juutalaisuuden suuntauksesta tai tiettyyn uskontokuntaan identifioitumisesta riippumatta olivat näkemykset siitä, että juutalaisuus on tärkeä osa kunkin vastaajan elämää (Q17.7), rukoukset muistuttavat keskeisistä juutalaisuuden teemoista (Q25.7), ja että juutalainen perinne on kunkin vastaajan omalla kohdalla tärkeää (Q16.11). Se, minkälaisen sisällön nämä näkemykset käytännössä saavat ja kuinka nämä arvot arkielämässä reaalistuvat, vastaajajoukosta havaittuna riippui hyvin pitkälti tekemästani ryhmäkohtaisesta jaottelusta.

Ryhmän B vastaajien rukoileminen aineiston perusteella vaikuttaa olevan varsin selkeästi perinteisen rabbiinisen juutalaisen rukoilun mukaista rukoilemista, kun Ryhmän A käsitykset poikkesivat melko selkeästi juutalaisesta kirjallisuudesta poimituista ja luvussa 3 esitellyistä rukoiluun liittyvistä määritelmistä ja rukoiluideaaleista. Lukuisat eri tilastollisesti merkitsevät erot vastausten jakaumissa sekä näkemyserojen suuruus indikoivat Ryhmän A suhtautuvan rukoilemiseen keskimäärin eri tavalla kuin miten muut kyselyyn vastaajat rukoilemiseen suhtautuivat.

Kiinnostavina sukupuoleen liittyvinä havaintoina tekemässäni kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että vastaajista miehet liittävät naisia useammin pyyntörukoukset nimenomaan rukoushetkiin tai rukouskirjojen rukousten rukoilemiseen (Q21.6), ja osin odotetusti miehet pitävät synagogajumalanpalvelusta tärkeämpänä asiana kuin miten naiset siihen suhtautuvat (Q16.1).

8 Pohdinta ja johtopäätökset

Tutkielmassa pyrittiin kartoittamaan täysi-ikäisten Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyviä käsityksiä. Tutkielman tavoitteena oli selvittää rukoilemisen saamia eri muotoja, uskonnollisia näkemyksiä sekä uskonnonharjoittamiseen liittyvien toimien esiintymistiheyksiä aikuisten Suomen juutalaisten keskuudessa.

Tutkielman alussa taustoitettiin tutkimuksen kohteena olevaa ryhmää sekä esiteltiin sitä, mitä ensisijaiset kirjalliset lähteet kertovat juutalaisesta rukoilemisesta, ja minkälaisia ideaaleja juutalaisten rukoilemiseen liitetään ja on liitetty. Järjestetyssä kyselytutkimuksessa pyrin ottamaan selville uskonnollisuuteen ja rukoilemiseen liittyvien käsitysten ohella sitä, kuinka yleisiä eräät juutalaisessa kirjallisuudessa esiintyvät rukoilemiseen liittyvät aihepiirit, käsitteet ja rukoiluihanteet ovat vastaajien keskuudessa. Saatujen vastausten valossa vastaajien suuren enemmistön (Ryhmä B) vastaukset edustavat yleisesti ottaen rabbiinisen juutalaisuuden mukaista kuvaa rukoilemisesta, ja heidän vastauksissaan osa luvussa 3 mainituista juutalaisessa kirjallisuudessa ilmenevistä rukoilemiseen liittyvistä käsitteistä ja konsepteista vaikuttivat olevan melko laajasti tunnettuja ja hyväksytyjä. Tutkielman pohjalta voinee todeta, että vanhoissa juutalaisissa teksteissä on käsitteitä ja määritelmiä, joita nykyjuutalainen vastaaja voi yhä käyttää.

Tutkielman käytännön järjestelyt ja aineistonkeruu suoritettiin vuoden 2020 koronakevään ja -alukokesän aikana, jolloin seurakunnat eivät olleet normaalisti avoinna, vaan niiden toimintaa oli rajoitettu. Juutalaisia seurakuntia ei saatu osallistumaan tutkimukseen hallinnollisella tasolla, mikä pakotti luopumaan kattavan otoksen Suomen juutalaisista saamisesta lähinnä puuttuvien yhteystietolistojen vuoksi ja siirtämään alun perin postikyselynä toteutettavaksi kaavailun kyselyn sähköiseen asiointiin perustuvalla verkkokyselyalustalle. Yhteistyötä tehtiin juutalaisen seurakuntien jäsenten, Helsingin Juutalaisen Yhteiskoulun sekä yliopistomaailman kanssa, joiden kautta kyselytutkimuslinkit salasanoineen levisivät eteenpäin Suomen juutalaisille, jotka kyselytutkimusmainoksen saadessaan tiesivät, että kysely on suunnattu juutalaisille.

Kyselytutkimuksen otantakehikko on joka tapauksessa sporadinen, mikä on todennäköisesti johtanut siihen, että vastaajakunnasta saatu näyte ei juuri ole edustava otos perusjoukosta, vaan otantavirheen suuruus on merkittävä otannan todennäköisesti ollessa useaan eri suuntaan vinoutunut ja osin myös alipeitteinen. Esimerkiksi ikäjakauman kohdalla tavoiteltu ikäkattavuus supistui siten, että kyselyyn ei osallistunut lainkaan yli 64-vuotiaita vastaajia, mikä tarkoittaa, että noin reilun

neljäsosan tavoiteperusjoukkoon kuuluvien henkilöiden näkemykset eivät tulleet tarkastelussa lainkaan esille. Postikyselyt, haastattelut sekä henkilökohtainen lähestymistapa saattaisivat tavoittaa tämän iäkkäimmän kansanosan paremmin kuin erinäiset verkossa sijaitsevat sähköiset kaavakkeet. Muita vastaajien iän ja sukupuolen jakaumissa havaittavissa olevia poikkeamia perusjoukosta olivat naisten suhteellisen osuuden pienuus, sukupuoltaan ilmoittamattomien vastaajien suhteellisen osuuden suuruus sekä 25–44-vuotiaiden selkeä yliedustavuus aineistossa.

Tutkielmaa voinee pitää luotettavana, muttei kattavana kuvauksena Suomen juutalaisten käsityksistä rukoilemisesta. Kysely tavoitti reilun 5 % osuuden perusjoukosta, eli täysi-ikäisistä Suomessa asuvista juutalaisista, ja annetut vastaukset sinällään ovat aitoja mielipiteitä ja kuvaavat kunkin vastaajan näkemyksiä koko tutkielman dokumentoimista arviolta noin joka kahdeksannentoista perusjoukkoon kuuluvan käsityksiä rukoilemiseen liittyen.

Keskeisimmän tutkimustuloksen osalta, että vastaajien näkemykset rukoilemisesta riippuivat enemmän ryhmäkohtaisesta taustasta kuin esimerkiksi sukupuolesta, lienee aiheellista tähdentää, että kukin näistä aineistosta havaituista korrelaatioista tai piirteistä ovat merkitseviä vain tämän tutkielman lomakeaineiston kohdalla. Samoin, koska Ryhmän A vastauksiin liittyi paikoin huomattavaa sisäistä vaihtelua, lienee syytä huomioida, että pelkkä keskiarvojen perusteella tehtävä eri ryhmien vertailu ei jokaisessa kohdassa tee oikeutta kaikille Ryhmän A vastaajille, vaan tuloksista on pikemminkin paikoin luettavissa taustalla vaikuttavien ilmiöiden ja kysytyjen aihepiirien tyypillisiä ryhmäkohtaisia yleisyyksiä. Ryhmän A vastausten sisäinen suuri varianssi oli havaittavissa eritoten kysymyksen Q17 dogmaattishenkisten aihepiirien kohdalla. Tässä tutkielmassa löydetyt tulokset voivat silti joka tapauksessa antaa aihetta jatkotutkimuksille, joissa selvitettäisiin, olisiko näitä havaittuja piirteitä kenties havaittavissa perusjoukon keskuudessa.

Joidenkin kysymysten kohdalla ”En osaa sanoa” -vastausten osuus oli huomattavan suuri, mikä vaikeutti vastausten tulkintaa. Esimerkiksi noin 26 % vastaajista ei osannut sanoa, kuinka usein he osallistuvat synagogajumalanpalvelukseen (Q18.1), noin 31 % vastaajista ei osannut sanoa, kuinka usein he käyvät uskonnollisissa tilaisuuksissa häitä ja hautajaisia lukuun ottamatta (Q18.2) ja noin 65 % vastaajista ei osannut sanoa, kuinka usein he rukoilevat vapaamuotoisia rukouksia (Q18.9). Lisäksi noin kolmannes vastaajista ei osannut arvioida oman uskonnollisuutensa astetta numeerisella asteikolla ilmaistuna (Q14), mikä viitanee siihen, että osa vastaajista saattoi katsoa kysymyksen Q14 olevan vieras omalle ajattelulle tai sen olevan hankala kysymys vastattavaksi.

Vastoin tutkielman tekijän ennako-oletuksia vastaajat näyttivät olleen keskimäärin vahvemmin samaa mieltä väitteen ”Talmudista löytyy suuntaviivoja omalle elämälleni” (Q17.4) kuin väitteen ”Tanakhista löytyy suuntaviivoja omalle elämälleni” (Q17.3) kanssa. Suhtautumisero näkyi väitteiden kanssa ”Täysin samaa mieltä” olevien suhteellisten osuuksien eroina (83 % ja 56 % vastaajista), samaan aikaan silti noin yhdeksän vastaajaa kymmenestä oli esitettyjen väitteiden kanssa osittain tai täysin samaa mieltä. Tulkinnessa huomio kiinnittyy sanan ”suuntaviivoja” määrittelyyn ja semanttiseen merkitykseen. Saaduissa vastauksissa saattaa kenties näkyä taustalla sen tapaista ajattelua, että kaanoniin kuuluviin kirjoituksiin suhtauduttaisiin hieman eri tavoin, eli kenties täysin sellaisenaan *Tanakhia* ei kaikilta osin voisi soveltaa arkielämään, mutta sen sijaan Talmudista saattaisi vastaajien mielestä löytyä omaan elämään sovellettavissa olevia ohjenuoria koskien niitä noin 89 % kyselyyn vastaajia, joiden mielestä Talmud sisältää omaan elämään sopivia ohjeistuksia.

Kyselylomakkeet 120 muuttujan kysymyssarjoihin ja avoimien kysymyksien palvelivat tiedon keräämisessä vastuullista tutkijaa varsin käyväällä tavalla, eikä aivan kaikkia aineistosta tehtyjä havaintoja ole mahdollista esittää tämän tutkielman rajallisen sivumäärän puitteissa. Keskeisimmät kysymyssarjaan tehtävät muutokset, jotka nousivat esille analysoinnin aikana, liittyvät toisaalta kysymyksen Q16 ”Kuinka tärkeinä pidätte seuraavia asioita omalla kohdallanne?” laajentamiseen explisiittisellä kysymyksellä rukoilemisen tärkeydestä, jolloin voitaisiin tehdä vertailuja vastaajien näkemyksistä otsikon mukaisen aiheen, eli rukoilemisen, sekä muiden uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyden välillä, ja toisaalta kysymyssarjan rakenteeseen, jolloin juutalaiset, joilla ei ole minkäänlaista suhdetta jumalaan, tulisivat paremmin huomioituiksi. Esimerkiksi kysymyksessä Q7 ”Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?” kyselyn vastauspolut erkanivat siten, että kielteisen vastauksen ”En katso kuuluvani oikeastaan mihinkään uskontokuntaan” valinneille ei esitetty enää muita uskonnollista taustaa koskevia kysymyksiä. Kyselylomakkeissa heille olisi vielä voinut esittää juutalaiseen traditioon viittaavia lisäkysymyksiä sekä jatkaa heidän osaltaan juutalaisen identiteetin ja maallistuneisuuden tematiikalla sekä esittää heille näissä kysymyssarjoissa täysin vaille vastauksia jäänyt vastausvaihtoehto maallistuneisuudesta (Q11) tai lähestyä vastaajien juutalaista identiteettiä luvussa 2.3 esitetyn American Jewish Year Bookin käyttämän jaottelun kaltaisella tavalla. Hienosäätöä lieneisi tarpeen myös tehdä juutalaisuuden suuntausten kohdalla (Q11), missä vastausvaihtoehtona voisi esittää tyypistetyn ”Reformijuutalaisuus tai rekonstruktionistinen juutalaisuus” ohella humanistisen juutalaisuuden sekä muotoilla kysymyksen Q22 selkeämmin henkilökohtaiseksi, ja kysyä keskeisistä tai läheisistä rukouskirjojen rukouksista tärkeinä pidettyjen rukousten sijaan.

9 Lähdeluettelo

- Abrahams, Israel – Jacobs, Louis – Sapiro, Susan. (2007). Prayer. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 16, 2nd ed.), s. 456–461. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Aḥituv, Shmuel. (2012). A Rejoinder to Nadav Na'aman's 'A New Appraisal of the Silver Amulets from Ketef Hinnom'. *Israel Exploration Journal* 2012 Vol. 62, No. 2: s. 223–232.
- Alasuutari, Pertti. (2011). *Laadullinen Tutkimus 2.0* (4. uud. painos). Tampere: Vastapaino.
- Appel, Gersion. (1991). *The concise code of Jewish law compiled from Kitzur Shulhan Aruch and traditional sources. A new translation with introduction and Halachic annotations. Volume one. A guide to prayer and religious observance in the daily life of the Jew* (2nd ed.). New York: Ktav Publishing House.
- Ashkenaz. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 2, 2nd ed.), s. 569–571. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Asikainen, Kirsi. (1995). *Kosher-säädökset ja niiden noudattaminen Suomen juutalaisten keskuudessa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Avenary, Hanoch. (2007). Aleinu le-shabbe'ah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 1, 2nd ed.), s. 608–610. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Avenary, Hanoch & Millen, Rochelle (2007). Kaddish. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 11, 2nd ed.), s. 695–698. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Barzilai, Gad. (2010). Who Is a Jew? Categories, Boundaries, Communities and Citizenship law in Israel. Teoksessa Glenn, Susan & Sokoloff, Naomi (toim.), *Boundaries of Jewish Identity*, s. 27–42. Seattle: University of Washington Press.
- Beer, Moshe. (2007). Maḥzoza. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 13, 2nd ed.), s. 362. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Blumenthal, H. Elchanan. (2007). Kavvanah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 12, 2nd ed.), s. 39–40. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Bolotowsky, Gideon. (2003). Suomen juutalaiset seurakunnat tänään. Teoksessa Turtiainen, Jouni (toim.), *Ikkuna juutalaisuuteen*, s. 178–182. Helsinki: Yliopistopaino.
- Breslovilainen, Nahman. (1966). Likutei moharan (ליקוטי מוהר"ן [1811]). Teoksessa Schick, Eliezer Shlomo Breslover, *Sefer likutei moharan*. New York (נוא יארק): מוציא לאור לא ידוע.
- Carlebach, Alexander. (2007). Arvit. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 2, 2nd ed.), s. 537–538. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Cohen, Abraham. (1921). *The Babylonian Talmud: Tractate Berakot*. Cambridge: University Press.
- Cohen, J. Simcha (1991). *Timely Jewish questions: Timeless Rabbinic answers*. Northvale, NJ: J. Aronson, USA.
- Cohon, Samuel. (1948). *Judaism. A way of life*. New York: Schocken books.

- Czimbalmos, Mercédesz. (2016). *How do they Jew? Identity and Religiosity in the Helsinki Jewish Community*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Czimbalmos, Mercédesz (2019). Laws, doctrines and practice: A study of intermarriages and the ways they challenged the Jewish Community of Helsinki from 1930 to 1970. **Nordisk Judaistik • Scandinavian Jewish Studies** 2019 Vol. 30, No. 1: s. 35–54.
- Czimbalmos, Mercédesz & Pataricza, Dóra. (2019). Boundaries of Jewish Identities in Contemporary Finland. **Nordisk Judaistik • Scandinavian Jewish Studies** 2019 Vol. 30, No. 1: s. 1–7.
- Davis, Avrohom. (1983a). *The Metsudah Machzor Yom Kippur: a new linear Machzor* (מחזור מצודת אברהם). New York: Metsudah Publications.
- De Lange, Nicholas (2000). *An introduction to Judaism*. Iso-Britannia: Cambridge University Press.
- DellaPergola, Sergio (2013) World Jewish Population, 2012. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2012* (Vol. 112 s. 213–283). Dordrecht: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2014) World Jewish Population, 2013. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2013* (Vol. 113, s. 279–358). Cham: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2015) World Jewish Population, 2014. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2014* (Vol. 114, s. 301–393). Cham: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2016). World Jewish Population, 2015. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2015* (Vol. 115, s. 273–364). Dordrecht: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2017) World Jewish Population, 2016. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2016* (Vol. 116, s. 253–332). Cham: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2018) World Jewish Population, 2017. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2017* (Vol. 117, s. 297–377). Cham: Springer.
- DellaPergola, Sergio. (2019) World Jewish Population, 2018. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2018* (Vol. 118, s. 361–449). Cham: Springer.
- Ehrlich, Uri & Avenary, Hanoch. (2007). Amidah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 2, 2nd ed.), s. 72–76. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Eisenberg, Ronald (2004). *The JPS Guide to Jewish Traditions*. Philadelphia: Jewish Publication Society.
- Eisenberg, Ronald. (2010). *What the Rabbis Said*. Santa Barbara, CA: Praeger.
- Ekholm, Laura. (2013). *Boundaries of an Urban Minority: The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Eli'ezer, Jehuda ben – Vais, Ja'aqov Nunes – Quṭna, Aharon. (1834). *Da'at zeqenim meravotenu ba'ale hatosafot. Sefer minḥat jehuda* (ספר מנחת יהודה). Ofen (אופן): Königliche Ungarische Universitäts-Buchdruckerei.

- Epstein, Jehi'el. (1903). 'Aruk hašulḥan (ערוך השולחן). Piotrków (פיעטרקוב): ראזענגארטען: דפוס א' ראזענגארטען.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fleischer, Ezra & David, Abraham. (2007). Piyyut. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 16, 2nd ed.), s. 192–209. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Foreign Countries. (1940). Teoksessa Schneiderman, Harry (toim.), *The American Jewish Year Book 5701: October 3, 1940 to September 21, 1941* (Vol. 42), s. 316–457. Philadelphia: Jewish Publication Society of America.
- Foucault, Michel. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Franklin-Rahkonen, Sharon. (1991). *Jewish identity in Finland*. Väitöskirja, Indiana University.
- Friedland, Eric. (2011). A Sectarian Rite Gone Mainstream and Cutting-Edge: The Blossoming of "Forms of Prayer for Jewish Worship Volume I". **European Judaism: A Journal for the New Europe** 2011 Vol. 44, No. 2: s. 18–57.
- Friedmann, Meir. (1864). *Sifre deve rav: 'im tosfot Me'ir 'ayin* (ספרי דבי רב: עם תוספות מאיר עין). Wien (ווינא): 'י האלצווארטא: (ווינא).
- Ganzfried, Shlomo. (1884). *Qitsur šulḥan 'aruk* (קיטור שלחן ערוך). Lemberg (לעמבערג): דפוס של הנגידיה מרת פעסיל באלאבאן תחי.
- Goldschmidt, Ernst & Friedland, Eric (2007). Prayer Books. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 16, 2nd ed.), s. 461–467. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Grace After Meals. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 8, 2nd ed.), s. 22–23. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Green, Arthur. (2003). *A Guide to the Zohar*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Ḥalawa, Baḥja ben Ašer ibn. (1852). *Rabbeinu Baḥja: Be'ur 'al hatora* (רבנו בחיי: באור על התורה) [1291, 1492] Warsaw (ווארשא): Drukarni H. N. Schriftgisser & H. E. Bomberg.
- Halevi, Jehuda. (1593). *Sefer hakuzari* (ספר הכוזרי) [1140]. Venice (וויניציאה): יואן דגארה: (וויניציאה).
- Hansen, Anja. (1972). *Juutalaiskysymys Suomessa vuoteen 1889 saakka*. Lisensiaattitutkimus, Helsingin yliopisto.
- Harviainen, Tapani. (2000). The Jews in Finland and World War II. **Nordisk Judaistik • Scandinavian Jewish Studies** 2000 Vol. 21, No. 1–2: s. 157–166.
- Harviainen, Tapani. (2001a). Ashkenasit ja sefardit, falashat ja Intian juutalaiset, karaiitit ja samarialaiset sekä dönme. Teoksessa Ahokas, Pirjo – Harviainen, Tapani – Illman, Karl-Johan – Itkonen-Kaila, Marja – Kaila, Sakari et al. (toim.), *Juutalainen kulttuuri* (2. painos), s. 160–183. Keuruu: Otava.
- Harviainen, Tapani. (2001b). Juutalaiset Suomessa. Teoksessa Ahokas, Pirjo – Harviainen, Tapani – Illman, Karl-Johan – Itkonen-Kaila, Marja – Kaila, Sakari et al. (toim.), *Juutalainen kulttuuri* (2. painos), s. 291–304. Keuruu: Otava.
- Herzog, Avigdor. (2007). Adon olam. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 1, 2nd ed.), s. 414–415. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Hoffman, Lawrence (2005). Siddur and Maḥzor. Teoksessa Jones, Lindsay (toim.), *Encyclopedia of Religion* (Vol. 12, 2nd ed.), s. 8386–8392. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.

- Husik, Isaac. (1929). *Sefer Ha-'Ikkarim: Book of Principles by Josef Albo* (ספר העקרִים [1485]). Philadelphia: The Jewish Publication Society.
- Illman, Karl-Johan & Harviainen, Tapani. (2001). Kuka on juutalainen? Teoksessa Ahokas, Pirjo – Harviainen, Tapani – Illman, Karl-Johan – Itkonen-Kaila, Marja – Kaila, Sakari et al. (toim.), *Juutalainen kulttuuri* (2. painos), s. 45–82. Keuruu: Otava.
- Jacobs, Luis. (2007). Shema, reading of. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 18, 2nd ed.), s. 453–456. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Jansson, Eva-Maria. (1994). The magic of the Mezuzah in rabbinic literature. **Nordisk Judaistik • Scandinavian Jewish Studies** 1994 Vol. 15, No. 1–2: s. 51–66.
- Kahan, Semy. (2008). Jews in Finland: A Study of Jewish Education and Identity. Teoksessa Zohar, Zvi (toim.) *Field Reports of the Rappaport Center*. Ramat Gan: Bar Ilan University.
- Kappeler, Andreas. (2014). *The Russian Empire: A Multi-Ethnic History*. Lontoo ja New York: Hoboken, Taylor and Francis.
- Kavvanah. (1989). Teoksessa Wigoder, Geoffrey (toim.), *The Encyclopedia of Judaism*, s. 408. New York: Macmillan.
- Kekkonen, Jukka. (1999). *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*. Helsinki: Hakapaino.
- Kieval, Herman. (2007a). Barekhu. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 3, 2nd ed.), s. 149. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Kieval, Herman. (2007b). Ne'ilah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 15, 2nd ed.), s. 65–66. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Kieval, Herman. (2007c). Pesukei De-Zimra. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 16, 2nd ed.), s. 14. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Kotel, Jill. (2000). *Being Jewish In Helsinki, Finland Today: Deciphering Identity in Processes of Distinction: Becoming in the Present with the Voices of the Past*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Lachter, Hartley. (2014). *Kabbalistic Revolution: Reimagining Judaism in Medieval Spain*. New Brunswick, New Jersey ja Lontoo: Rutgers University Press.
- Larsson, Julia. (2014). *Juutalaisuus on sitä, että lukee ensimmäisenä lehdestä juutalaisia koskevat uutiset: Suomen juutalaisten nuorten aikuisten käsityksiä juutalaisuudestaan*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Lavonen, Helena. (2003). *Kansallisuus juutalainen – kansalaisuus Suomen: Tutkielma Suomen juutalaisyhteisöstä*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Levinson, David. (1996). Sephardic Jews. Teoksessa Bennett, Linda & Friedrich, Paul et al. (toim.), *Encyclopedia of World Cultures* (Vol. 4), s. 228–229. New York: Macmillan Reference USA.
- Lounela, Jaakko. (1963). *Helsingin juutalainen seurakunta*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Lundgren, Svante. (2002). *Suomen juutalaiset - usko, tavat, asenteet*. Åbo: Åbo Akademi.
- Luzzatto, Moše. (1896). *Derek Hašem* (ה' דרך [noin 1735–1745]). Amsterdam (אמסטרדם): האחים לעווירססאן.

- Maimon, Moše ben. (1553). *More nevuḳim* (מורה נבוכים [noin 1190]). Sabbioneta (סביוניטה): דפוס קורניליין אדיל קינד.
- Maimon, Moše ben. (1870). *Sefer hamitsvot* (ספר המצוות [12.–13. vuosisata jaa.]). Warsaw יצחק גאלדמאן: (ווארשא).
- Maimon, Moše ben. (1973). *Mišne Tora* (משנה תורה [noin 1178]). Tel Aviv (תל-אביב): דפוס אופסט ברודי-כץ.
- Martola, Nils. (2001a). Juutalainen mystiikka ja hasidismi. Teoksessa Ahokas, Pirjo – Harviainen, Tapani – Illman, Karl-Johan – Itkonen-Kaila, Marja – Kaila, Sakari et al. (toim.), *Juutalainen kulttuuri* (2. painos), s. 125–144. Keuruu: Otava.
- Martola, Nils. (2001b). Klassinen kirjallisuus. Teoksessa Ahokas, Pirjo – Harviainen, Tapani – Illman, Karl-Johan – Itkonen-Kaila, Marja – Kaila, Sakari et al. (toim.), *Juutalainen kulttuuri* (2. painos), s. 99–114. Keuruu: Otava.
- Minyan. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 14, 2nd ed.), s. 302. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Mišna. (1913). משנה. Vilna (ווילנא): Romm (ראם).
- Mizrahi, Elijah. (1862). *Arba' perušim 'al pe Raši* (ארבעה פירושים על פי רש"י) [1527]. Warsaw דפוס אברהם באמבערג: (ווארשא).
- Morning benedictions. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 14, 2nd ed.), s. 492. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Muir, Simo. (2004). *Yiddish in Helsinki: Study of a Colonial Yiddish Dialect and Culture*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Muir, Simo. (2018). Uskonnollisesta alkeiskoulusta hepreankieliseksi yhteiskouluksi. Teoksessa Kantor, Dan (toim.) *Kyläkoulu keskellä kaupunkia: Helsingin Juutalainen Yhteiskoulu 100 vuotta*, s. 13–23. MyPrint Agency: Helsingin Juutalainen Yhteiskoulu.
- Neusner, Jacob – Sonn, Tamara – Brockopp, Jonathan. (2000). *Judaism and Islam in practice*. Lontoo: Routledge.
- Paquda, Baḥja ibn. (1901). *Hovot halevavot* (חובות הלבבות [noin 1080]). Vilna (ווילנא): דפוס ר' א"צ ראזענקראנץ ור' מ"מ שריפטזעטצער.
- Pesmen, Dale. 1996. Ashkenazim. Teoksessa Bennett, Linda & Friedrich, Paul et al. (toim.), *Encyclopedia of World Cultures* (Vol. 6), s. 31–37. New York: Macmillan Reference USA.
- Pew Research Center. (2015). Executive Summary. Teoksessa Dashefsky, Arnold & Sheskin, Ira (toim.), *American Jewish Year Book 2014: The Annual Record of the North American Jewish Communities* (Vol. 114), s. 9–22. Cham: Springer.
- Posner, Raphael. (2007b). Ashrei. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol 2, 2nd ed.), s. 580. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Qaro, Josef. (1893). *Šulḥan 'aruk* (שלחן ערוך [1563]). Lemberg (לעמבערג): דפוס פ' באלאבאן.
- Raamattu. (1993). Mikkel: Suomen Piipiseura.
- Rabinowitz, Abraham Hirsch. (2007a). Commandments, The 613. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 5, 2nd ed.), s. 73–85. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.

- Rabinowitz, Louis Isaac (2007b). Tefillin. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 19, 2nd ed.), s. 577–580. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Rosenbaum, Morris & Silberman, Abraham Maurice. (1934). *Pentateuch with Targum Onkelos, Haphtaroth and prayers for Sabbath and Rashi's commentary*. London: Shapiro, Vallentine and Co.
- Rosenberg, Arnold. (2004). *Jewish Liturgy as a Spiritual System: A Prayer-by-Prayer Explanation of the Nature and Meaning of Jewish Worship*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Rothkoff, Aaron. (2007a). Kiddush. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 12, 2nd ed.), s. 138–139. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Rothkoff, Aaron. (2007b). Minhah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 14, 2nd ed.), s. 280–281. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Rothkoff, Aaron. (2007c). Mitzvah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 14, 2nd ed.), s. 372. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Rothkoff, Aaron. (2007d). Musaf. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 14, 2nd ed.), s. 620–621. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Rothkoff, Aaron & Bayer, Bathja. (2007). Yigdal. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 21, 2nd ed.), s. 373–374. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Sefer hazohar 'al hatora. (1560). שפר הזוהר על התורה. Cremona (קרימונה): ויצניצו קונטי.
- Shaharit. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 18, 2nd ed.), s. 364. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Scherman, Nosson & Zlotowitz, Meir. (1988). *The Complete Artscroll Siddur* (2nd ed.). New York: Mesorah Publications.
- Scholem, Gershom – Garb, Jonathan – Idel, Moshe. (2007). Kabbalah. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 11, 2nd ed.), s. 586–692. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Silvennoinen, Oula. 2008. *Salaiset aseveljet: Suomen ja Saksan turvallisuuspoliisiyhteistyö 1933–1944*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Soloveitchik, Joseph. (2003). *Worship of the Heart: Essays on Jewish Prayer*. Jersey City, NJ: KTAV Publishing House, Inc.
- Soloveitchik, Joseph. (2019). *Blessings and Thanksgiving. Reflections on the Siddur and the Synagogue*. New York: OU Press.
- Sperber, Daniel. (2007). Synagogue, The Great. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 19, 2nd ed.), s. 383–385. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Stern, Minna. (2002). *Juutalainen koulu ja sen arvot: juutalaisuus, ihmisyys, kansainvälisyys ja oppimaan oppiminen kasvatuksen päämäärinä*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Suolahti, Ida. (2016). *Yhteinen vihollinen, yhteinen etu: Sotavankien luovutukset ja vaihdot Suomen ja Saksan välillä jatkosodan aikana*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Torvinen, Taimi. (1989). *Kadimah. Suomen juutalaisten historia*. Helsinki: Otava.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuori, Riikka & Harviainen, Tapani. (2018). *Pyhiä juutalaisia kirjoituksia: Valikoituja tekstejä Talmudista*. Tallinna: Gaudeamus.
- U-netanneh tokef. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (2nd ed.), s. 247–248. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Unterman, Alan. (1991). *Dictionary of Jewish lore and legend*. Singapore: Thames and Hudson.
- Urama, Raija. (2019). *Juutalaiseksi kasvamassa: Juutalaisen uskonnon opetus Helsingin juutalaisessa yhteiskoulussa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Vehkalahti, Kimmo. (2019). *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Virtanen, Teuvo. (1981). *Turun juutalaisen seurakunnan vaiheet: uskontohistoriallinen yhteisötutkimus*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Virtanen, Tiina. (1999). *Matkalla juutalaisuuteen: kuuden suomalaisen kokemuksia kääntymisestä juutalaisuuteen*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Volozhinilainen, Hajim. (1837). *Nefeš haḥajim* (נפש החיים). Vilna (ווילנא): מנחם מן ושמחה זימל: (ווילנא).
- Wald, Stephen. (2007a). Baraita, Baraitot. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 3, 2nd ed.), s. 124–128. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Wald, Stephen (2007b). Tosefta. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 20, 2nd ed.), s. 70–72. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Weintraub, Daniel. (2017). Juutalaiset ja juutalaisuus Suomessa. Teoksessa Aflatuni, Aram & Anton, Emil & Illman, Ruth & Ketola, Kimmo & Latvio, Riitta & Sohlberg, Jussi. *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*, s. 116–125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Weintraub, Daniel. (2018). Peruskouluna 2000-luvulle. Teoksessa Kantor, Dan (toim.) *Kyläkoulu keskellä kaupunkia: Helsingin Juutalainen Yhteiskoulu 100 vuotta*, s. 134–169. MyPrint Agency: Helsingin Juutalainen Yhteiskoulu.
- Westerlund, Lars. (2019). *The Finnish SS-Volunteers And Atrocities 1941–1943*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansallisarkisto.
- Ydit, Meir. (2007a). Kabbalat Shabbat. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 11, 2nd ed.), s. 692. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Ydit, Meir (2007b). Taḥanun. Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 19., 2nd ed.), s. 434–435. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.
- Zahavy, Tzvee. (1990). *Studies in Jewish prayer*. Lanham: University Press of America.
- Zaitsev, Kira. (2019). *Conversion to Judaism: Finnish Gerim on Giyur and Jewishness*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Zamośćlaine, Jiśra'el ben Moše Halevi. (1875). *Ṭov halevanon* (טוב הלבנון). Teoksessa Paquda, Baḥja ibn: *Toraṯ ḥovoṯ halevavoṯ* (תורת חובת הלבבות). Warsaw (ווארשא): דפוס י. גאלדמאן: (ווארשא).
- Žižit. (2007). Teoksessa Berenbaum, Michael & Skolnik, Fred (toim.), *Encyclopaedia Judaica* (Vol. 21, 2nd ed.), s. 642–643. Detroit, MI: Macmillan Reference USA.

9.1 Muut lähteet (Internet-lähteet)

- Davis, Avrohom. (1981). *The Metsudah Siddur: a new linear Siddur with English translation and anthology of classic commentaries* (סדור מצודת אברהם). New York: Metsudah Publications. https://www.sefaria.org/Siddur_Ashkenaz?lang=bi [viitattu: 21.5.2020, CC BY 3.0].
- Davis, Avrohom. (1983b). *The Metsudah Machzor Rosh Hashanah: a new linear Machzor* (מחזור מצודת אברהם). New York: Metsudah Publications. https://www.sefaria.org/Machzor_Rosh_Hashanah_Ashkenaz?lang=bi [viitattu: 16.8.2020, CC BY 3.0].
- Davis, Avrohom. (1996). *The Metsudah Weekday Siddur: Nusach Sfard* (סדור מצודת אברהם לחול: נוסח ספרד). New York: Metsudah Publications. https://www.sefaria.org/Siddur_Sfard?lang=bi [viitattu: 21.5.2020, CC BY 3.0].
- Ganz, Yaffa. (2000). *Praying Big, Praying Small*. [web-sivu, joka pohjautuu artikkeliin kirjassa Cinnamon and Myrrh [1994] Jerusalem: Feldheim Publishers]. <https://www.aish.com/sp/48943771.html> [viitattu: 23.4.2020].
- European Social Survey. (2020). *ESS Round 9 Data*. [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.2 (2020-01-30). Norwegian Centre for Research Data (NSD) [jakaja]. <https://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=9> [viitattu: 16.4.2020]
- EVS. (2011). *EVS – European Values Study 1990 – Integrated Dataset* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0.0 (2011-11-20). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.10790> [viitattu: 6.6.2019].
- EVS. (2012). *EVS – European Values Study 1999 – Finland* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0.1 (2012-12-28). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.11532> [viitattu: 6.6.2019].
- EVS. (2016). *EVS – European Values Study 2008: Integrated Dataset* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 4.0.0 (2016-4-15). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.12458> [viitattu: 6.6.2019].
- EVS. (2019). *EVS – European Values Study 2017: Integrated Dataset* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0.0 (2019-7-15). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.13314> [viitattu: 15.4.2020].
- Fitzgerald, Rory – Jowell, Roger – ESS Core Scientific Team – Ervasti, Heikki, (2018a). *European Social Survey 2012: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-19). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2922> [viitattu: 8.6.2019].
- Fitzgerald, Rory – ESS Core Scientific Team – Ervasti, Heikki. (2018b). *European Social Survey 2014: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-02-19). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3068> [viitattu: 8.6.2019].
- Fitzgerald, Rory – ESS Core Scientific Team – Ervasti, Heikki. (2018c). *European Social Survey 2016: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2018-02-09). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3217> [viitattu: 8.6.2019].
- Helsingin juutalainen seurakunta. (2020a). *About Our Community* [web-sivu]. <http://www.jchelsinki.fi/en/community> [viitattu: 4.5.2020].
- Helsingin juutalainen seurakunta. (2020b). *Juutalaiset Suomessa* [web-sivu]. https://jchelsinki.fi/me/suomalaisessa_yhteiskunnassa [viitattu: 23.4.2020].

- International Social Survey Programme (ISSP) – Blom, Raimo – Melin, Harri – Tanskanen, Eero – Ketola, Kimmo – Kääriäinen, Kimmo – Niemelä, Kati. (2010). *ISSP 2008: uskonto III: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0 (2010-04-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2410> [viitattu: 6.6.2019].
- International Social Survey Programme (ISSP) & Melin, Harri. (2019). *ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3331> [viitattu: 6.6.2019].
- ISSP Research Group (2018). *International Social Survey Programme: Religion III – ISSP 2008* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.3.0 (2018-10-26). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.13161> [viitattu: 6.6.2019].
- Josephus, Titus Flavius. (2009). *Project Gutenberg's The Antiquities of the Jews, by Flavius Josephus (Ιουδαϊκή ἀρχαιολογία)*. [kääntäjä: Whiston, William] Versio (2017-8-9). <http://www.gutenberg.org/ebooks/2848> [viitattu: 23.5.2020].
- Jowell, Roger – ESS Central Coordinating Team – Ervasti, Heikki. (2011). *European Social Survey 2010: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2011-11-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2682> [viitattu: 8.6.2019].
- Jowell, Roger – ESS Central Coordinating Team – Ervasti, Heikki. (2018a). *European Social Survey 2002: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1303> [viitattu: 8.6.2019].
- Jowell, Roger – ESS Central Coordinating Team – Ervasti, Heikki. (2018b). *European Social Survey 2004: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0 (2018-07-19). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2116> [viitattu: 8.6.2019].
- Jowell, Roger – ESS Central Coordinating Team – Ervasti, Heikki. (2018c). *European Social Survey 2006: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2342> [viitattu: 8.6.2019].
- Jowell, Roger – ESS Central Coordinating Team – Ervasti, Heikki. (2018d). *European Social Survey 2008: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-18). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2463> [viitattu: 8.6.2019].
- Ketola, Kimmo – Volkhard, Krech – Hero, Markus – Huber, Stefan – Klingenberg, Maria – Vovk, Tina. (2018). *Uskonnollinen monimuotoisuus 2008: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-26). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2835> [viitattu: 8.6.2019].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2002a). *Gallup Ecclesiastica 1999* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2002-01-22). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1107> [viitattu: 15.4.2020].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2002b). *Rukoilututkimus 1998* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2002-01-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1127> [viitattu: 8.6.2019].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2018a). *Gallup Ecclesiastica 1995* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-08-14). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1125> [viitattu: 15.4.2020].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2018b). *Gallup Ecclesiastica 2003* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-25). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2258> [viitattu: 15.4.2020].

- Kirkon tutkimuskeskus. (2018c). *Gallup Ecclesiastica 2007* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-08-21). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2710> [viitattu: 15.4.2020].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2018d). *Gallup Ecclesiastica 2011* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3094> [viitattu: 15.4.2020].
- Kirkon tutkimuskeskus. (2019). *Gallup Ecclesiastica 2015* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-10-29). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3211> [viitattu: 15.4.2020].
- Kook, Avraham. (1949). *'Olat Reija: Commentary on the Siddur* (סידור עם פירוש עולת ראייה). Jerusalem: מוסד הרב קוק. [kääntäjä: Feuer, Mike] https://www.sefaria.org/Olat_Reiyah?lang=bi [viitattu: 3.6.2020].
- Leibowitz, Ješa'jahu. (1953). *Religious Praxis: The Meaning of Halakhah*. <http://www.leibowitz.co.il/leibarticles.asp?id=81> [viitattu: 4.6.2020].
- Leibowitz, Ješa'jahu. (1960). *'Al tefila*. (על התפילה, "Rukoilemisesta") <http://www.leibowitz.co.il/leibarticles.asp?id=1> [viitattu: 4.6.2020].
- Melamed, Eliezer. (2010). *Peninei halakha, tefila* (פניני הלכה, תפילה). Har Brakha: הוצאת מכון הר ברכה. [kääntäjä: Ote, Atira] https://www.sefaria.org/Peninei_Halakhah_Prayer?lang=bi [viitattu: 16.6.2020, CC BY-NC 4.0].
- Muckenhuber, Johanna – Hadler, Markus – Höllinger, Franz – Dimova, Lilia – Steinmetz, Stephanie – Sapin, Marlène – Joye, Dominique et al. (2020). *International Social Survey Programme: Religion IV – ISSP 2018*. [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0.0 (2020-03-24). GESIS Data Archive, Cologne [jakaja]. <https://doi.org/10.4232/1.13441> [viitattu: 17.5.2020].
- Nadbornik, Yaron. (2017). *Uskonnonvapaus juutalaisuuden näkökulmasta* http://www.ekumenia.fi/blogi/uskonnonvapausjuutalaisuuden_nakokulmasta/ [web-sivu]. [viitattu: 20.5.2020].
- Nataf, Francis. (2019). *Derech Hashem. Sefaria Edition 2019* (דרך ה'). [kääntäjä: Nataf, Francis] https://www.sefaria.org/Derech_Hashem?lang=bi [viitattu: 12.6.2020].
- Pehkonen, Juhani & Kääriäinen, Kimmo. (2019). *European Values Study 2009: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0 (2019-10-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2459> [viitattu: 15.4.2020].
- Salomäki, Hanna & Ketola, Kimmo. (2018). *Luterilaisuuskysely 2017* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2018-07-16). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3248> [viitattu: 15.4.2020].
- Shurpin, Yehuda. (2019). *Why Put Your Head Down After Amidah?* <https://www.chabad.org/4485900> [viitattu: 1.6.2020, lupa saada käyttää sivulla olevaa aineistoa saatu 8.6.2020].
- Slapak, Nahum. (2006). *'Priestly Benediction' on amulets, 6th century BCE: KH1 and KH2* [valokuva] <https://www.imj.org.il/en/collections/198069> [viitattu: 22.5.2020].
- Spitz, Yehuda. (2019). *Tachanun in Yerushalayim*. [web-sivu] https://ohr.edu/this_week/insights_into_halacha/4943 [viitattu: 1.6.2020]
- Talmud Bavli. (תלמוד בבלי). Versio Koren Talmud Bavli Noé Edition. Jerusalem: Koren Publishers. <https://www.sefaria.org/texts/Talmud/Bavli?lang=bi> [viitattu: 21.5.2020, CC BY-NC 4.0].

- Talmud Jerušalmi. (תלמוד ירושלמי). Versio Mechon Mamre 2010, Piotrków-edition mukaisesti (פיעטרוקוב). <http://www.mechon-mamre.org/b/r/r0.htm> [viitattu: 26.9.2020].
- Tanak. (תנ"ך) Versio Westminster Leningrad Codex 4.20, J. Alan Groves Center for Advanced Biblical Research. <https://www.sefaria.org/texts/Tanakh?lang=he> [viitattu: 21.5.2020].
- Tilastokeskus. (2020a). "Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain, 1990–2019". Teoksessa *Väestörakenne*. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [sähköinen tietoaaineisto]. Versio (2020-3-24). http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rl.px/ [ladattu Tilastokeskuksen rajapintapalvelusta 20.4.2020 lisenssillä [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)].
- Tilastokeskus. (2020b). "Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen iän ja sukupuolen mukaan, 2000–2019". Teoksessa *Väestörakenne*. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [sähköinen tietoaaineisto]. Versio (2020-3-24). http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rx.px/ [ladattu Tilastokeskuksen rajapintapalvelusta 17.4.2020 lisenssillä [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)].
- von Schoultz. (2020). *European Values Study 2017: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2020-01-02). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3213> [viitattu: 15.4.2020].
- von Schoultz, Åsa – Himmelroos, Staffan – Vento, Isak. (2019). *European Values Study 2018–2019: Suomen ruotsinkielisten aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-12-20). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3382> [viitattu: 15.4.2020].
- World Values Study Group – Kansaneläkelaitos (KELA) – Kirkon tutkimuskeskus – TNS Gallup Oy – Tampereen yliopisto. (2018a). *World Values Survey 2005: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 3.0 (2018-07-19). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2118> [viitattu: 8.6.2019].
- World Values Study Group – Kirkon tutkimuskeskus – Suomen Gallup. (2018b). *World Values Survey 2000: Suomen aineisto* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 5.0 (2018-07-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD0154> [viitattu: 8.6.2019].
- WVS. (2018a). *World Values Survey (WVS Wave 3) 1995–1998: Suomen aineisto 1996* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio Finland 1996_v20180912 (2018-9-12). <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV1.jsp> [viitattu: 6.6.2019].
- WVS. (2018b). *World Values Survey (WVS Wave 5) 2005–2009: Suomen aineisto 2005* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio Finland 2005_v20180912 (2018-9-12). <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV5.jsp> [viitattu: 6.6.2019].
- Zalman, Shneur. (1816). *Šulḥan 'aruk harav* (שולחן ערוך הרב). https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3127874/jewish/Shulchan-Aruch-Harav.htm [viitattu: 3.6.2020].

Liitteet

Liite 1: Verkkokysely suomeksi

Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa: Pro gradu -kyselytutkimus Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyvistä käsityksistä

1. Arvoisa kyselytutkimuslinkin vastaanottaja,

Tämän kyselytutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa rukoilemiseen liittyviä käsityksiä sekä tarkastella rukoilemisen eri muotoja täysi-ikäisten Suomen juutalaisten keskuudessa.

Kyselytutkimus on pohjana pro gradu -tutkielmalleni, jonka teen Helsingin yliopiston [Lähi-idän tutkimuksen](#) koulutusohjelmassa FT, yliopistonlehtori [Riikka Tuorin](#) ohjauksessa. Alkujaan tämä projekti lähti käyntiin Helsingin yliopiston Seemiläisten kielten ja kulttuurien laitoksella prof. Tapani Harviaisen ohjaamana. Pro graduni tutkimus- ja analysointiaineisto koostuu tässä kyselytutkimuksessa annetuista vastauksista, joten toivon, että suhtautuisitte myönteisesti tutkimukseeni ja vastaisitte tähän verkkokyselyyn. Tutkimusta koskeva tietosuojailmoitus on erillisenä liitteenä, missä on käyty läpi henkilötietojen käsittelyyn liittyviä seikkoja. Annan myös mielelläni lisätietoja tästä tutkimuksesta.

Kyselyyn vastataan nimettömästi, ja käsittelen vastauksenne ehdottoman luottamuksellisesti. Aineiston keräämisen jälkeen siitä on tarkoitus [poistaa](#) kaikki yksittäisen henkilön tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Esittelen pro gradussani tuloksia pääsääntöisesti tilastollisina kokonaisuuksina, joista ei voi erottaa yksittäisiä vastaajia. Kyselyn pohjalta valmistuva pro gradu -tutkielmani on julkinen teos ([Helda-tietokanta](#), [E-Thesis-tietokanta](#)), joka valmistuu syyslukukaudella 2020.

SmartSurvey on [ISO 27001](#) -sertifioitu, ja [viiden viimeisimmän](#) vuoden ajan yhtiö on ollut "[Cyber Essentials Plus](#)" -sertifioitu (UK National Cyber Security Centre / IASME). SmartSurveyyn

"[Anonymous Survey](#)" -ominaisuus on käytössä, mikä tarkoittaa, että vastaajien IP-osoitteita ei yhdistetä vastaajien antamiin vastauksiin. SmartSurvey-sivustolla on kuitenkin aktiivisena Google Analytics ja Google Tag Manager, joita käytetään esimerkiksi sivuston suorituskykyraportointiin ja mainosten esittämiseen (aihetta on käsitelty tarkemmin SmartSurvey'n [Privacy Policy & Noticessa](#) sekä tämän tutkimuksen tietosuojailmoituksessa, missä mainitaan ohjeita evästeasetusten tarkastamiseen sekä mahdollisuudesta vastausten antamiseen sellaisella selaimella, mitä ei yleensä käytä nettiselailuun). Lisäksi SmartSurvey siirtänee tietoja Euroopan talousalueen (ETA) ulkopuolelle, missä tietojen käsittelyä ja tallentamista myös tapahtunee – tätä aihepiiriä on kuvailtu tarkemmin tämän tutkimuksen tietosuojailmoituksessa. SmartSurvey-verkkosivusto on optimoitu erikseen tietokoneiden, tablet-laitteiden ja älypuhelimien käyttäjille.

Kysymyksiin vastaaminen vaatii jonkin verran aikaa (n. 15–25 minuuttia, päättyen vastaukseen "En" tai "Haluaisin lopettaa kyselyn tähän" kysymyksessä "Haluaisitteko kenties vastata vielä jäljään lisäkysymykseen" tai sitä seuraavalle sivulle kohtaan "Lopeta kysely"). Koska tässä kyselytutkimuksessa käsitellään [erityisiin henkilötietoryhmiin](#) kuuluvia henkilötietoja (eli arkaluonteisia henkilötietoja), kysyn seuraavalla sivulla (tämän sivun osallistumis- ja tiedonsiirtokysymyksen jälkeen) suostumustanne tieteelliseen tutkimukseen ennen kyselytutkimuksen aloittamista. Kysely on avoinna 30.6.2020 asti.

HuK Juha Karhu

Email: juha.p.karhu@helsinki.fi

Puh: +358 45 331 8461

Tietosuojailmoitus: https://files.smartsurvey.io/3/0/3LYQMHD7/Karhu_Tieteellisen_tutkimuksen_tietosuojailmoitus_1.7.pdf (pdf, 0.5 Mt)

Kyselytutkimus on saatavilla myös paperisena kyselylomakkeena, jonka ohessa toimitetaan osoitteellinen vastauskuori postimerkkeineen sekä muut liitteet (tietosuojailmoitus ja suostumus tieteelliseen tutkimukseen).

This survey [in English](#)

Q1. Haluaisitteko ottaa osaa "Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa" -kyselytutkimukseen, missä kartoitetaan täysi-ikäisten Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyviä käsityksiä? *

- Kyllä, haluan osallistua tähän kyselytutkimukseen. Olen tutustunut tietosuojailmoitukseen ja hyväksyn, että henkilötietojeni käsittely voi tapahtua Euroopan talousalueen ulkopuolisissa maissa, kuten tietosuojailmoituksessa on mainittu.
- En halua osallistua tähän kyselytutkimukseen.

2. Suostumus tieteelliseen tutkimukseen

"Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa" -kyselytutkimuksessa kukin antamanne vastaus on [henkilötieto](#), ja lisäksi valtaosa niistä kuuluu [erityisiin henkilötietoryhmiin](#) (eli ns. arkaluonteisiin henkilötietoihin), koska lähestulkoon kaikki tämän kyselyn kysymykset koskettavat uskonnollista tai filosofista vakaumustanne. Kysyn siis tuossa alla, että saanko käyttää tutkimuksessani näitä antamianne vastauksia. Lisätietoja siitä, että miten aion käsitellä näitä teiltä saamiani vastauksia, on oheisessa tietosuojailmoituksessa, missä mm. mainitsen EU-säädösten velvoittamana, että annetun suostumuksen peruminen ei vaikuta suostumuksen perusteella ennen sen peruuttamista suoritetun käsittelyn lainmukaisuuteen. Tuon tietosuojaselosteen lopussa on myös lueteltu, että mitä oikeuksia teillä tähän kyselytutkimukseen osallistuessanne on. Alla on eritelty, mitä taustatietoja teiltä tullaan kysymään (lueteltuina ovat myös kyselyn pakolliset kysymykset (3 kpl), merkitty * - symbolilla):

Taustatietoina teiltä tullaan kysymään:

vastausvaihtoehdot		
Ikä *	viisi eri ikäluokkaa	* pakollinen kysymys
Asutteko Suomessa? *	kyllä, en, en osaa sanoa	* pakollinen kysymys
Missä maanosassa tai valtiossa asutte?	<ul style="list-style-type: none"> • Israelissa • Skandinaviassa • Euroopassa (lukuun ottamatta Skandinaviasta ja Suomea) • Pohjois-Amerikassa • Muu alue tai valtio • En osaa sanoa 	Kysytään vain heiltä, jotka asuvat Suomen ulkopuolella.
Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan? *	<ul style="list-style-type: none"> • Kyllä, juutalaisuuteen. • Kyllä, mutta johonkin muuhun uskontokuntaan kuin juutalaisuuteen. • En katso kuuluvani oikeastaan mihinkään uskontokuntaan. • En osaa sanoa. 	* pakollinen kysymys
Mihin uskontokuntaan katsotte lähinnä kuuluvanne?	<ul style="list-style-type: none"> • Kristinuskon • Islam • Jokin muu uskontokunta tai uskonnollinen suuntaus tai uskonnollinen ryhmä kuin kristinuskon tai islam • En osaa sanoa. 	Kysytään vain heiltä, jotka kuuluvat johonkin muuhun uskontokuntaan kuin juutalaisuuteen
Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn juutalaisuuden suuntaukseen?	kyllä, en, en osaa sanoa	(tutkimuksen perusjoukko)
Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?	<ul style="list-style-type: none"> • Ortodoksijuutalaisuus • Haredijuutalaisuus • Uusortodoksisuus (Modern Orthodoxy) • Hasidismi • Konservatiivinen juutalaisuus • Liberaalijuutalaisuus, reformijuutalaisuus tai rekonstruktivistinen juutalaisuus • Juutalaisuus yleensä • En noudata perinteitä / olen maallistunut • En osaa sanoa. 	(tutkimuksen perusjoukko)
Vastaajan sukupuoli	nainen, mies, en halua sanoa.	(kaikki)

Tuon alun jälkeen kysymykset koskevat uskonnollisia käsityksiänne, tapojanne ja mielipiteitänne. Kyselyn varsinaisen osuuden jälkeen on kuitenkin vielä muutamia "ylimääräisiä" henkilötietokysymyksiä, joihin annetut vastaukset saattavat olla liian paljastavia yksittäisen vastaajan kannalta. Arvelen, etten kenties pysty käyttämään vastauksia niihin kysymyksiin (ainakaan täysimääräisesti) osana tutkimustani.

Vastaajan taustaa kartoittavat lisäkysymykset (identifioitumisen riski)

Synnyittekö juutalaiseksi?	kyllä – en, mutta olen kääntynyt juutalaisuuteen – en – en halua/osaa sanoa.
Saitteko juutalaista kasvatusta?	kyllä - kyllä, osittain – en – en halua/osaa sanoa.
Oletteko käynyt juutalaista koulua?	kyllä – en – en halua/osaa sanoa.
Oletteko juutalaisen seurakunnan jäsen?	kyllä – en – en halua/osaa sanoa.

Tietosuojailmoitus:

https://files.smartsurvey.io/3/0/3LYQMHD7/Karhu_Tieteellisen_tutkimuksen_tietosuojailmoitus_1.7.pdf (pdf, 0.5 Mt)

Q2. Annatteko suostumuksenne käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietojanne (eli arkaluontoisia henkilötietojanne) tässä tutkimuksessa, missä kysytään uskonnollisesta tai filosofisesta vakaumuksestanne? *

- Kyllä. Annan suostumukseni käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietojani (eli arkaluontoisia henkilötietojani) tämän yhden nimeltä mainitun tutkimuksen ("Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa") puitteissa, niiltä osin kuin ne koskevat uskonnollista tai filosofista vakaumustani.
- En.

3. Otanta 1: Ikä

Q3. Ikä: *

- Alle 18 vuotta
- 18–24 vuotta
- 25–44 vuotta
- 45–64 vuotta
- 65– vuotta

4. Otanta 2: Asuinpaikka

Q4. Asutteko Suomessa? *

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa.

5. Suomen ulkopuolella asuvat henkilöt (1/2)

Tämän kyselytutkimuksen tavoitteena on kartoittaa Suomen juutalaisten käsityksiä rukoilemisesta. Haluaisitteko kenties siitä huolimatta osallistua tähän tutkimukseen? Vastauksianne käytetään lähinnä vertailumateriaalina Suomesta kerätylle aineistolle.

Q5. Haluaisitteko osallistua tähän tutkimukseen siitäkin huolimatta, vaikka ette asu Suomessa? *

- Kyllä
- En

6. Suomen ulkopuolella asuvat henkilöt (2/2)

Q6. Missä maanosassa tai valtiossa asutte?

- Israelissa
- Skandinaviassa
- Euroopassa (lukuun ottamatta Skandinaviaa ja Suomea)
- Pohjois-Amerikassa
- Muu alue tai valtio
- En osaa sanoa.

7. Otanta 3: Uskonnollinen suuntaus

Q7. Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan? *

- Kyllä, juutalaisuuteen.
- Kyllä, mutta johonkin muuhun uskontokuntaan kuin juutalaisuuteen.
- En katso kuuluvani oikeastaan mihinkään uskontokuntaan.
- En osaa sanoa.

8. Muiden uskontokuntien edustajat kuin juutalaiset (1/2)

Tämän kyselytutkimuksen tavoitteena on kartoittaa Suomen juutalaisten käsityksiä rukoilemisesta. Haluaisitteko kenties siitä huolimatta osallistua tähän tutkimukseen? Vastauksianne käytetään lähinnä vertailumateriaalina Suomen juutalaisilta kerätylle aineistolle.

Q8. Haluaisitteko osallistua tähän tutkimukseen siitäkin huolimatta, vaikka uskontokuntanne on jokin muu kuin juutalaisuus? *

- Kyllä
- En

9. Muiden uskontokuntien edustajat kuin juutalaiset (2/2)

Q9. Mihin uskontokuntaan katsotte lähinnä kuuluvanne?

- Kristinusko
- Islam
- Jokin muu uskontokunta tai uskonnollinen suuntaus tai uskonnollinen ryhmä kuin kristinusko tai islam
- En osaa sanoa.

10. Osa A: Henkilö- ja taustatietoja (1/2)

Q10. Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn juutalaisuuden suuntaukseen?

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa.

Q11. Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?

- Ortodoksijuutalaisuus
- Haredijuutalaisuus
- Uusortodoksisuus (Modern Orthodoxy)
- Hasidismi
- Konservatiivinen juutalaisuus
- Liberaalijuutalaisuus, reformijuutalaisuus tai rekonstruktionistinen juutalaisuus

- Juutalaisuus yleensä
- En noudata perinteitä / olen maallistunut
- En osaa sanoa.

11. Osa A: Henkilö- ja taustatietoja (2/2)

Q12. Vastaajan sukupuoli:

- Nainen
- Mies
- En halua sanoa.

12. Osa B: Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet (1/5)

Q13. Kuinka tärkeiksi elämässänne koette seuraavat asiat?

	erittäin tärkeää	melko tärkeää	ei kovin tärkeää	ei lainkaan tärkeää	en osaa sanoa
Työ	☐	☐	☐	☐	☐
Perhe	☐	☐	☐	☐	☐
Ystävät ja tuttavat	☐	☐	☐	☐	☐
Työtoverit / opiskelukaverit	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaa-aika	☐	☐	☐	☐	☐
Harrastukset	☐	☐	☐	☐	☐
Politiikka	☐	☐	☐	☐	☐
Uskonto	☐	☐	☐	☐	☐
Kulttuuri	☐	☐	☐	☐	☐
Terveys	☐	☐	☐	☐	☐
Koulutus	☐	☐	☐	☐	☐
Tasa-arvo	☐	☐	☐	☐	☐
Ympäristö / luonto	☐	☐	☐	☐	☐

13. Osa B: Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet (2/5)

Q14. Kuinka uskonnollinen mielestänne olette?

- 10 erittäin uskonnollinen
- 9
- 8
- 7
- 6
- 5
- 4
- 3
- 2
- 1
- 0 en lainkaan uskonnollinen
- En osaa sanoa.

Q15. Kumpi on tärkeämpää uskonnollisessa elämässä: onnistuminen vai yrittäminen?

- Onnistuminen
- Yrittäminen
- Molemmat
- En osaa sanoa.

Kommenttikenttä:

14. Osa B: Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet (3/5)

Q16. Kuinka tärkeinä pidätte seuraavia asioita omalla kohdallanne?

	erittäin tärkeää	melko tärkeää	ei kovin tärkeää	ei lainkaan tärkeää	en osaa sanoa
Synagogajumalanpalvelus	☐	☐	☐	☐	☐
Uskonnolliset toimitukset (mm. brit mila, bar/bat mitsva)	☐	☐	☐	☐	☐
Sapattikynttilät	☐	☐	☐	☐	☐
Sapattisääntöjen noudattaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Tanakhissa ilmoitetut suuret juhlat	☐	☐	☐	☐	☐
Seder-aterialle osallistuminen Pesahina	☐	☐	☐	☐	☐
Paastoaminen Jom Kippurin aikana	☐	☐	☐	☐	☐
Košer-säädökset	☐	☐	☐	☐	☐
Israelin valtio	☐	☐	☐	☐	☐
Heprean kieli	☐	☐	☐	☐	☐
Juutalainen perinne	☐	☐	☐	☐	☐
Tooran tutkiminen	☐	☐	☐	☐	☐
613 käskyä kokonaisuutena	☐	☐	☐	☐	☐
Tooran käskyjen tarkka noudattaminen	☐	☐	☐	☐	☐

15. Osa B: Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet (4/5)

Q17. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa mutten eri mieltäkään	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	en osaa sanoa
Tanakh sisältää Jumalan ilmoitusta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tanakh sisältää Jumalan opetusta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tanakhista löytyy suuntaviivoja omalle elämälleni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Talmudista löytyy suuntaviivoja omalle elämälleni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Käskyt ovat lahja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ihminen on riippuvainen Jumalasta kaikin tavoin.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Juutalaisuus on minulle tärkeä osa elämääni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16. Osa B: Uskonnollinen elämä ja ajattelutapa: uskonnolliset arvot ja asenteet (5/5)

Q18. Suunnilleen kuinka usein teette seuraavia asioita? (Vaihtoehtoja voi ajatella esim. viimeksi täyttyneen vuoden karkeina keskiarvoina, ennen koronarajoituksia)

	useam- min kuin kerran päi- vässä	päivit- täin	useam- min kuin kerran viikossa	kerran vii- kossa	ainakin kerran kuukau- dessa	vähin- tään kerran vuo- dessa	harvem- min kuin kerran vuo- dessa	en lain- kaan viime vuo- sina	en osaa sanoa
Kuinka usein osallistutte synagogajumalanpalvelukseen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein käytte uskonnollisissa tilaisuuksissa (lukuun ottamatta häitä ja hautajaisia)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein luette Tanakhia (hepreankielistä Raamattua) tai sen käännöksiä?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein luette uskonnollista kirjallisuutta tai tekstejä (kuten Talmudia tai uskonnollisia verkkosivustoja jne.)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein ajattelette Jumalaa?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein lausutte siunauksia (ברכות), esimerkiksi että siunaatte ruokanne?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein rukoilette (lukuun ottamatta siunauksia)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein rukoilette rukouskirjojen rukouksia (esim. Siddurin mukaan)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein rukoilette itse vapaasti muotoilemianne rukouksia?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Osa C: Henkilökohtainen rukoilu — missä tilanteessa ja minkä takia rukoilette?

Q19. Yleisesti ottaen, missä ja milloin rukoilette? (olkaa hyvä, ei paikannimiä, kiitos)

Q20. Mitä eroa mielestänne on rukoushetkien rukouksissa ja itse vapaasti muotoilluissa rukouksissa, jos niissä on?

Q21. Onko siinä eroa, miksi rukoilette vapaamuotoisesti tai rukoushetkinä? Mihin liitätte seuraavat syyt tai tarpeet rukoilla?

	rukoushetkiin tai muuten rukouskirjojen rukouksien rukoilemiseen	vapaamuotoiseen rukoilemiseen	molempiin	en kumpaankaan	en osaa sanoa
Ajankohta	☐	☐	☐	☐	☐
Hätä	☐	☐	☐	☐	☐
Suru	☐	☐	☐	☐	☐
Ylistys	☐	☐	☐	☐	☐
Kiitos	☐	☐	☐	☐	☐
Jonkin asian pyytäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu toisten puolesta	☐	☐	☐	☐	☐
Huono omatunto, syntien tunnustus	☐	☐	☐	☐	☐
Halu pyhittäytyä / tulla pyhiteytyksi	☐	☐	☐	☐	☐
Halakha, koska rukoilu on käsky	☐	☐	☐	☐	☐

Q22. Jos rukoilette rukouskirjojen rukouksia, niin mitkä rukoukset ovat teille tärkeitä?

18. Osa D: Rukoilemiseen liittyviä kysymyksiä. Miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta (1/4)?

Q23. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	en osaa sanoa
Tunnen rukoillessani olevani Jumalan edessä tavalla, jolla normaalisti en ole.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoiluni pohjautuu tuntemukselle tai uskolle, että Jumala on ja Hän kuulee.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen Jumalan läsnäolon selvemmin rukoillessani kuin muuten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu muistuttaa minua Jumalan läsnäolosta ja suhteestani Jumalaan.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kokenut, että Jumala on vastannut rukouksiini.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoileminen on tuonut helpotusta elämäni vaikeisiin hetkiin.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. Osa D: Rukoilemiseen liittyviä kysymyksiä. Miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta (2/4)?

Q24. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa mutten eri mieltäkään	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	en osaa sanoa
Minusta on syytä rukoilla kunnioittavasti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoiluni on parhaimmillaan vilpitöntä ja täysipainoista.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Keskittyminen rukoiluun on osaltani parhaimmillaan sekä mielen että sydämen keskittymistä.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minusta tuntuu, että muutun erilaiseen mielen tilaan, kun aloitan rukoilun.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mielestäni on syytä valita sanansa tarkoin itse vapaasti muotoillussa rukouksessa.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pyrin rukoillessani "suuntaamaan sydämeni kohti Taivasta".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu ilmaisee minulle sitoutumista Jumalaan ja Hänen tahtoonsa.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu auttaa minua luottamaan ja rakastamaan Jumalaa.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu on minulle opettavaista.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. Osa D: Rukoilemiseen liittyviä kysymyksiä. Miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta (3/4)?

Q25. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa mutten eri mieltäkään	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	en osaa sanoa
Rukoillessani tunnustan kuuluvani Jumalalle.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoiluni taustalla on ajattelua "ei niin kuin minä tahdon, vaan tapahtukoon niin kuin Sinä haluat".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilussani on se aspekti (piirre), että alistun Jumalan tahdon alle.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tarvitsen rukoilua, koska oma mieleni voi viedä harhaan.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoillessani olen tavallista enemmän avoin sille, mitä Jumala sanoo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilussa on minulle myös itsetutkiskelun aspekti (piirre).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoukset muistuttavat minua keskeisistä juutalaisuuden teemoista.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoillessani minulle on herännyt oivalluksia tai mielikuvia, joita en aiemmin ole tullut ajatelleeksi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q26. Mitä nämä mielikuvat ovat tai mitä niistä saat?

21. Osa D: Rukoilemiseen liittyviä kysymyksiä. Miten rukoilu eroaa muusta toiminnasta (4/4)?

Q27. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	en samaa mieltäkään	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	en osaa sanoa
Rukoillessani tunnen, että jokin minussa "täytyy".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rukoilu muistuttaa minua siitä, mikä on tärkeää muistaa elämässä.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minusta tuntuu, että suhteeni Jumalaan syvenee rukoilun kautta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koen rukoilun jälkeen enemmän Jumalan läsnäoloa kuin aikaisemmin.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pyyntörukoukseni on lähempänä toivetta kuin vaatimusta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
On parempi rukoilla koko yhteisön kuin vain itsensä puolesta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
On olemassa vääriä tai turhaan esitettyjä pyyntöjä.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jumalan vastaukset voivat ylittää käsityskykymme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Se, mitä Jumala tekee, on aina oikein ja parasta kaikille ja kaikelle.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q28. Onko eroa sillä, mitä ihminen haluaa tai pyytää, ja sillä, mitä hän todella tarvitsee?

Q29. Jos toive tai rukous ei toteudu, niin missä silloin voisi olla vikaa?

Q30. Kuka tarvitsee rukouksia? Jumala vai ihmiset?

- Jumala
- Ihmiset
- En osaa sanoa.

Kommenttikenttä:

Q31. Voiko rukoilun avulla muuttaa Jumalan suunnitelmia?

- Kyllä
- Ehkä
- Ei
- En osaa sanoa.

Kommenttikenttä:

Q32. Ehkäiseekö tai estääkö rukoilu jotain? Mitä?

Q33. Mitä muuta rukoilu teille on? Mitä muuta rukoilu teille merkitsee?

Q34. Haluaisitteko vielä lisätä jotain aiheeseen "mihin rukoilua tarvitaan" tai "mitä rukoilulla saavutetaan"?

22. Kiitos osallistumisestanne!

Kiitos tärkeästä ja arvokkaasta tutkimusavustanne!

Q35. Haluaisitteko kenties vastata vielä neljään lisäkysymykseen?

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa, mutta voin kyllä katsoa kysymyksiä.
- Haluaisin lopettaa kyselyn tähän.

23. Lisäkysymykset (identifioitumisen riski)

Tähän osioon annetut vastaukset saattavat olla liian paljastavia yksittäisen vastaajan kannalta. Näitä kysymyksiä ei kenties voida käyttää täysimääräisesti (tai lainkaan) tutkimuksen osana.

Q36. Synnyittekö juutalaiseksi?

- Kyllä
- En, mutta olen kääntynyt juutalaisuuteen.
- En
- En halua/osaa sanoa.

Q37. Saitteko juutalaista kasvatusta?

- Kyllä
- Kyllä, osittain
- En
- En halua/osaa sanoa.

Q38. Oletteko käynyt juutalaista koulua?

- Kyllä
- En
- En halua/osaa sanoa.

Q39. Oletteko juutalaisen seurakunnan jäsen?

- Kyllä
- En
- En halua/osaa sanoa.

Liite 2: Verkkokysely englanniksi

Prayer in Judaism: Master's thesis survey on the perceptions concerning prayer among the Jewish population in Finland

1. Dear Recipient of a Survey Link,

The purpose of this survey is to map perceptions related to prayer and to look at the various forms of prayer among adult Finnish Jews.

The survey is the basis for my Master's thesis, which I do in the University of Helsinki's [Middle Eastern Studies](#) study program, under the guidance of PhD, University Lecturer [Riikka Tuori](#). Originally, this project started at the Department of Semitic Languages and Cultures at University of Helsinki, directed by Prof. Tapani Harviainen. The research and analysis material in my Master's thesis consists of the responses given in this survey, so I hope you will welcome my research and answer this online questionnaire. Matters related to the processing of personal data and legal issues are explained in more detail in the Privacy Notice. I'm also happy to provide more information about this study.

The survey will be answered anonymously, and I will treat your responses with absolute confidentiality. After the material is collected, it's my intention to [remove](#) all information that allows the identification of an individual respondent. In my Master's thesis, I'll present the results mainly as statistical entities from which individual respondents cannot be distinguished. My Master's thesis, which will be completed on the basis of this survey, is a public work ([Helda database](#), [E-Thesis database](#)) and will be completed during the autumn semester of 2020.

SmartSurvey is [ISO 27001](#) certified, and for the past [five years](#) the company has been "[Cyber Essentials Plus](#)" certified (UK National Cyber Security Centre / IASME). The SmartSurvey "[Anonymous Survey](#)" option is enabled, so the IP addresses of respondents are not stored in the response information. There are, however Google Analytics and Google Tag Manager active on the SmartSurvey site, which are used to gather site performance reports and to display ads (this topic

is discussed in more detail in SmartSurvey's [Privacy Policy & Notice](#) and in the Privacy Notice of this survey, which provides instructions for checking browser cookie settings and mentions about using a browser not typically used when responding this survey). In addition, when processing the responses, SmartSurvey most likely transfers data outside the European Economic Area (EEA), where the processing and storage of data may also take place – a topic that is further addressed in the Privacy Notice of this study. The SmartSurvey website is optimised for computer, tablet and smartphone users.

It will take some time to answer the questions (about 15–25 minutes, ending with "No" or "I'd like to finish this survey here" in the question "Would you perhaps like to answer four more supplementary questions" or with "Finish Survey" on the subsequent page). As the survey deals with data belonging to [special categories](#) of personal data (i.e. sensitive data), I will ask your consent to scientific research on the next page (after the participation and data transfer question on this page) before starting the survey. The survey is open until Jun 30th, 2020.

(B.A.) Juha Karhu

Email: juha.p.karhu@helsinki.fi

Tel: +358 45 331 8461

Privacy Notice:

https://files.smartsurvey.io/3/0/X0724BQ5/Karhu_Privacy_Notice_for_Scientific_Research_1.7.pdf (pdf, 0.5 Mb)

This survey is also available as a paper questionnaire, accompanied by a reply envelope with a stamp and other attachments (Privacy Notice and "Consent to Scientific Research" -form).

This survey [in Finnish](#)

Q1. Would you like to take part in the "Prayer in Judaism" survey, which maps the perceptions of adult Finnish Jews about prayer? *

- Yes, I would like to participate in this survey. I have read the Privacy Notice and accept that the processing of my personal data may take place in countries outside the European Economic Area, as stated in the Privacy Notice.
- I do not want to participate in this survey.

2. Consent to Scientific Research

In the "Prayer in Judaism" survey each of your answers are [personal data](#), and in addition, the majority of them belong to [special categories](#) of personal data (i.e. sensitive personal data), because almost all questions in this survey concern your religious or philosophical beliefs. So I ask, below, if I may use those answers in my study. Further information on how I intend to process your responses is included in the attached Privacy Notice, where I note, among other things, under the obligation of EU regulations, that the withdrawal of consent shall not affect the lawfulness of processing based on consent before its withdrawal. At the end of that Privacy Notice, it is also listed what rights you have, when you participate in this survey. Below is a breakdown of what background information you will be asked (the mandatory questions of the survey are also mentioned (3 pcs), marked with the * symbol):

As background information, you will be asked:

response options		
Age	five different age groups	* mandatory
Do you live in Finland?	yes, no, I don't know	* mandatory
In which continent or state do you live?	<ul style="list-style-type: none"> • Israel • Scandinavia • Europe (except Scandinavia and Finland) • North America • Other region or state • I don't know 	Only those who live outside Finland are asked this question.
Do you consider that you belong to a certain religion?	<ul style="list-style-type: none"> • Yes, Judaism. • Yes, but to a religion other than Judaism. • I don't think I really belong to any religion. • I don't know. 	* mandatory
Which religion do you consider that you belong to?	<ul style="list-style-type: none"> • Christianity • Islam • Some religion or religious movement or religious group other than Christianity or Islam • I don't know 	Only those who belong to a religion other than Judaism are asked this question.
Do you consider yourself as belonging to a certain Jewish religious movement or denomination?	yes, no, I don't know	(population)
Which of the following religious movements or denominations in Judaism do you think you mostly belong to?	<ul style="list-style-type: none"> • Orthodox Judaism • Haredi Orthodoxy • Modern Orthodoxy • Hasidism • Conservative Judaism • Liberal Judaism, Reform Judaism or Reconstructionist Judaism • Just Jewish • I don't follow traditions / I'm secularized • I don't know. 	(population)
Gender	woman, man, I don't want to say.	(all)

After that initial stage the questions relate to your religious beliefs, customs, and opinions. However, after the main part of the survey, there are still a couple of "additional" personal background questions, for which the answers may be too revealing for an individual respondent. I guess I may not be able to use those answers (at least not to the full extent) as a part of my study.

Additional questions, which concern the background of the respondent (risk of identification)

Were you born as a Jew?	yes – no, but I've converted to Judaism – no – I don't want to say / I don't know.
Did you receive a Jewish upbringing?	yes – yes, partially – no – I don't want to say / I don't know.
Have you studied in a Jewish school?	yes – no – I don't want to say / I don't know.
Are you a member of a Jewish congregation?	yes – no – I don't want to say / I don't know.

Privacy Notice:

https://files.smartsurvey.io/3/0/X0724BQ5/Karhu_Privacy_Notice_for_Scientific_Research_1.7.pdf (pdf, 0.5 Mb)

Q2. Do you give your consent to the processing of your data belonging to specific groups of personal data (i.e. your sensitive personal data) in this study, where your religious or philosophical beliefs are asked? *

- Yes. I consent to the processing of my data belonging to specific groups of personal data (i.e. my sensitive personal data) in the context of this one named study ("Prayer in Judaism"), in so far as they relate to my religious or philosophical beliefs.
- No.

3. Sampling 1: Age

Q3. Age: *

- Less than 18 years
- 18–24 years
- 25–44 years
- 45–64 years
- 65– years

4. Sampling 2: Residence

Q4. Do you live in Finland? *

- Yes
- No
- I don't know.

5. Persons living outside Finland (1/2)

The aim of this survey is to map the perceptions of Finnish Jews about praying. Would you perhaps like to participate in this study nonetheless? Your answers would be used mainly as reference material for the data collected from Finland.

Q5. Would you like to participate in this study even though you do not live in Finland? *

- Yes
- No

6. Persons living outside Finland (2/2)

Q6. In which continent or state do you live?

- In Israel
- In Scandinavia
- In Europe (excluding Scandinavia and Finland)
- In North America
- Other region or state
- I don't know.

7. Sampling 3: Religious Affiliation

Q7. Do you consider that you belong to a certain religion? *

- Yes, to Judaism.
- Yes, but to a religion other than Judaism.
- I don't think I really belong to any religion.
- I don't know.

8. Representatives of religious denominations other than Judaism (1/2)

The aim of this survey is to map the perceptions of Finnish Jews about praying. Would you perhaps like to participate in this study nonetheless? Your answers would be used mainly as reference material for the material collected from Finnish Jews.

Q8. Would you like to participate in this study even though your religion is something other than Judaism? *

Yes

No

9. Representatives of religious denominations other than Judaism (2/2)

Q9. Which religion do you consider that you belong to?

Christianity

Islam

A religion or religious denomination or religious group other than Christianity or Islam

I don't know.

10. Part A: Personal and Background Information (1/2)

Q10. Do you consider yourself as belonging to a certain Jewish religious movement or denomination?

Yes

No

I don't know.

Q11. Which of the following religious movements or denominations in Judaism do you think you mostly belong to?

Orthodox Judaism

Haredi Orthodoxy

Modern Orthodoxy

Hasidism

Conservative Judaism

- Liberal Judaism, Reform Judaism or Reconstructionist Judaism
- Just Jewish
- I don't follow traditions / I'm secularized
- I don't know.

11. Part A: Personal and Background Information (2/2)

Q12. Gender:

- Woman
- Man
- I don't want to say.

12. Part B: Religious Life and Mindset: Religious Values and Attitudes (1/5)

Q13. For each of the following, please indicate how important it is in your life. Would you say it is?

	Very important	Rather im- portant	Not very im- portant	Not at all im- portant	I don't know
Work	☐	☐	☐	☐	☐
Family	☐	☐	☐	☐	☐
Friends	☐	☐	☐	☐	☐
Coworkers / Fellow stu- dents	☐	☐	☐	☐	☐
Leisure time	☐	☐	☐	☐	☐
Hobbies	☐	☐	☐	☐	☐
Politics	☐	☐	☐	☐	☐
Religion	☐	☐	☐	☐	☐
Culture	☐	☐	☐	☐	☐
Health	☐	☐	☐	☐	☐
Education	☐	☐	☐	☐	☐
Equality	☐	☐	☐	☐	☐
Environment / Nature	☐	☐	☐	☐	☐

13. Part B: Religious Life and Mindset: Religious Values and Attitudes (2/5)

Q14. How religious would you say you are?

- 10 Very religious
- 9
- 8
- 7
- 6
- 5
- 4
- 3
- 2
- 1
- 0 Not at all religious
- I don't know

Q15. Within the sphere of spiritual life, which is more important, to succeed or to try (to succeed)?

- To succeed
- To try
- Both
- I don't know

Kommenttikenttä:

14. Part B: Religious Life and Mindset: Religious Values and Attitudes (3/5)

Q16. For each of the following, please indicate how important it is in your life. Would you say it is?

	Very important	Rather important	Not very important	Not at all important	I don't know
Worship at synagogue	☐	☐	☐	☐	☐
Religious rituals (e.g. brit milah, bar/bat mitzvah)	☐	☐	☐	☐	☐
Shabbat candles	☐	☐	☐	☐	☐
Observation of Shabbat laws	☐	☐	☐	☐	☐
Biblical feasts	☐	☐	☐	☐	☐
Attending a Seder during Pesach	☐	☐	☐	☐	☐
Fasting during Yom Kippur	☐	☐	☐	☐	☐
Kashrut	☐	☐	☐	☐	☐
State of Israel	☐	☐	☐	☐	☐
Hebrew language	☐	☐	☐	☐	☐
Jewish tradition	☐	☐	☐	☐	☐
Torah study	☐	☐	☐	☐	☐
613 commandments as a whole	☐	☐	☐	☐	☐
Exact observance of halakhic commandments	☐	☐	☐	☐	☐

15. Part B: Religious Life and Mindset: Religious Values and Attitudes (4/5)

Q17. What do you think about the following statements?

	Totally agree	Partially agree	I don't agree, but I don't disagree, either	Partially disagree	Totally disagree	I don't know
Tanakh contains God's revelation.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tanakh contains God's teaching.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tanakh includes guidelines for my own life.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Talmud provides guidelines for my own life.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Commandments are a gift.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A human is dependent on God in every way.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Judaism is an important part of my life.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16. Part B: Religious Life and Mindset: Religious Values and Attitudes (5/5)

Q18. About how often do you do the following things? (Alternatives may be envisaged, for example, as rough averages of the last year, before the Corona virus restrictions)

	More often than once a day	Daily	More often than once a week	Once a week	At least once a mon	At least once a year	Less often than once a year	Not at all in recent years	I don't know
How often do you attend synagogue services?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you attend religious events (excluding weddings and funerals)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you read Tanakh (the Hebrew Bible) or its translations?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you read religious literature or texts (e.g. Talmud, religious websites etc.)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you think about God?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you say blessings (ברכות), for example, that you bless your food?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you pray (excluding blessings)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you pray the prayers mentioned in the Jewish prayer books (e.g. Siddur)?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
How often do you pray freely formulated prayers?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Part C: Personal Prayer — In What Situation and Why Do You Pray?

Q19. In general terms, where and when do you pray? (please don't mention any specific locations)

Q20. What difference do you think there is between the prayers of daily prayer services and between freely formulated prayers, if you consider that there is a difference between them?

Q21. Is there a difference between why you pray freely formulated prayers or during the prayer services? Would you associate the following reasons or needs to pray to...

	Prayer services or otherwise praying the prayers of prayer books	Freely formulated prayer	Both	Neither	I don't know
Point of time	☐	☐	☐	☐	☐
Despair	☐	☐	☐	☐	☐
Grief	☐	☐	☐	☐	☐
Praise	☐	☐	☐	☐	☐
Thanksgiving	☐	☐	☐	☐	☐
Asking for something	☐	☐	☐	☐	☐
Praying for others	☐	☐	☐	☐	☐
Bad conscience, confession of sins	☐	☐	☐	☐	☐
Desire to sanctify oneself / to be sanctified	☐	☐	☐	☐	☐
Halakha, because prayer is a commandment	☐	☐	☐	☐	☐

Q22. If you pray the prayers of the prayer books, which prayers are important to you?

18. Part D: Questions Related to Prayer. How Does Prayer Differ from Other Activities (1/4)?

Q23. What do you think about the following statements?

	Totally agree	Partially agree	I don't agree, but I don't disagree, either	Partially disagree	Totally disagree	I don't know
When I pray, I feel like I'm in front of God in a such way that normally I'm not.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
My prayer is based on a feeling or belief that God is and He hears.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I feel the presence of God more clearly when I pray compared to other times.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer reminds me of the presence of God and my relationship with God.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I have experienced that God has answered my prayers.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer has brought relief to the difficult moments of my life.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. Part D: Questions Related to Prayer. How Does Prayer Differ from Other Activities (2/4)?

Q24. What do you think about the following statements?

	Totally agree	Partially agree	I don't agree, but I don't disagree, either	Partially disagree	Totally disagree	I don't know
I think it is worth praying respectfully.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
At its best, my praying is sincere and full-fledged.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
For my part and at its best, when I'm focusing on prayer, I'm concentrating with my mind and heart.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I feel like I'm changing into a different state of mind when I start praying.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I think it is worth choosing your words carefully in a freely crafted prayer.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
As I pray, I try to "direct my heart toward Heaven".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer expresses to me a commitment to God and His will.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer helps me to trust and love God.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer is instructive to me.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. Part D: Questions Related to Prayer. How Does Prayer Differ from Other Activities (3/4)?

Q25. What do you think about the following statements?

	Totally agree	Partially agree	I don't agree, but I don't disagree, either	Partially disagree	Totally disagree	I don't know
As I pray, I proclaim myself to God.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
In the background of my praying, there exists a thought "not as I want, but shall it happen as You desire".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
There is an aspect (feature) in my praying that I submit to the will of God.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I need prayers because my own mind can be deceived.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
As I pray, I am more open to what God says.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
For me, prayer also has an aspect (feature) of introspection.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayers remind me of the central themes of Judaism.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
As I pray, I have awakened realizations or images that I have not previously thought of.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q26. What are these images or what do you get from them?

21. Part D: Questions Related to Prayer. How Does Prayer Differ from Other Activities (4/4)?

Q27. What do you think about the following statements?

	Totally agree	Partially agree	I don't agree, but I don't disagree, either	Partially disagree	Totally disagree	I don't know
As I pray, I feel something in me "fills up".	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prayer reminds me of what is important to remember in life.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I feel like my relationship with God deepens through prayer.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
After praying, I feel the presence of God more than before.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
My penitential prayer (asking for something) is more like a wish than a demand.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
It is better to pray for the whole community than just for oneself.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
There are false or unnecessary requests.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
God's answers can exceed our comprehension.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
What God does is always right and best for everyone and everything.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q28. Is there a difference between what a person wants or asks for and what he or she really needs?

Q29. If a wish or prayer doesn't come true, where could there be something wrong?

Q30. Who needs prayers? God or humans?

- God
- Humans
- I don't know

Kommenttikenttä:

Q31. Can prayer change God's plans?

- Yes
- Maybe
- No
- I don't know

Kommenttikenttä:

Q32. Does praying prevent something? What?

Q33. What else praying is to you? What else does praying mean to you?

Q34. Would you like to add something more to the topic "what is prayer needed for" or "what is achieved through prayer"?

22. Thank You for Your Participation!

Thank You for Your important and valuable research assistance!

Q35. Would you perhaps like to answer four more supplementary questions?

- Yes
- No
- I don't know, but I can look at the questions.
- I'd like to finish this survey here.

23. Additional Questions (risk of identification)

The answers given in this section may be too revealing for an individual respondent. These questions may not be fully (or at all) used as part of the study.

Q36. Were you born as a Jew?

- Yes
- No, but I've converted to Judaism
- No
- I don't want to say / I don't know.

Q37. Did you receive a Jewish upbringing?

- Yes
- Yes, partially
- No
- I don't want to say / I don't know.

Q38. Have you studied in a Jewish school?

- Yes
- No
- I don't want to say / I don't know.

Q39. Are you a member of a Jewish congregation?

- Yes
- No
- I don't want to say / I don't know.

Liite 3: Tieteellisen tutkimuksen tietosuojailmoitus

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN
TIETOSUOJASELOSTE/-ILMOITUS
EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679)
artiklat 12–14 ja 30
Laatimispäivä: 29.5.2020

Tietoa henkilötietojen käsittelystä ”Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa: Pro gradu -kyselytutkimus Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyvistä käsityksistä” -tutkimuksessa

”Rukoilun merkityksestä juutalaisuudessa: Pro gradu -kyselytutkimus Suomen juutalaisten rukoilemiseen liittyvistä käsityksistä” -tutkimuksessa käytetään aineistona henkilötietoja. Tämän selosteen tarkoitus on antaa tietoa käsiteltävistä henkilötiedoista sekä siitä, mistä henkilötiedot ovat peräisin ja miten niitä käytetään tutkimuksessa. Selosteen lopussa kerrotaan tarkemmin, mitä oikeuksia rekisteröidyillä on.

Tutkimukseen osallistuminen ja henkilötietojen antaminen on vapaaehtoista. Sinuun ei kohdistu mitään negatiivista seuraamusta, jos et osallistu tutkimukseen tai jos keskeytät osallistumisesi tutkimukseen.

1. Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Juha Karhu
Haapaniemenkatu 12 a 30
00530 Helsinki
Puhelin: +358 45 331 8461
Sähköp.: juha.p.karhu@helsinki.fi

2. Henkilötietojen käsittelijät

Henkilötietojen käsittelijä on taho, joka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän lukuun ja toimii rekisterinpitäjän antamien ohjeiden mukaisesti (tietosuoja-asetuksen 28 artikla). Tässä tutkimuksessa on rekisterinpitäjän ulkopuolinen henkilötietojen käsittelijä, SmartSurvey Ltd, joka on Yhdistyneestä kuningaskunnasta (UK) lähtöisin oleva online-kyselytutkimustyökalujen ja digitaalisten tiedonkeruumenetelmien toimittaja, jonka toimintaa ohjaa heidän oma [Privacy Policy & Notice](#) (nykyiset käytänteet sivun yläosasta keskiosaan). Henkilötietojen käsittelijänä SmartSurvey Ltd tarjoaa pilvipalvelupohjaiset työkalut henkilötietojen keräämiseen ja tallentamiseen sekä huolehtii kyselyn verkko-osuuden tietoturva- ja ympäristöstä. SmartSurvey Ltd on

[ISO 27001](#) -sertifioitu ja “[Cyber Essentials Plus](#)” -sertifioitu (UK National Cyber Security Centre / IASME), ja heidän verkkosivustonsa evästekäytännöt ovat kattavia.

SmartSurvey Ltd		
Basepoint Business Centre, Oakfield Close, Tewkesbury, Gloucestershire, GL20 8SD, United Kingdom	Customer Care Legal Team DPO	+44 (0) 1684 342 400 support@smartsurvey.co.uk legal@smartsurvey.co.uk +44 (0) 1684 342 405 hah@smartsurvey.co.uk https://www.smartsurvey.co.uk
VAT number: GB 840 574 625	www	

3. Yhteyshenkilö ja vastuullinen tutkija

Yhteyshenkilö tutkimusta koskevissa asioissa, vastuullinen tutkija:

Nimi:	Juha Karhu
Tiedekunta/osasto/yksikkö:	Humanistinen (Lähi-idän tutkimuksen koulutusohjelma)
Osoite:	Haapaniemenkatu 12 a 30, 00530 Helsinki
Puhelinnumero:	+358 45 331 8461
Sähköpostiosoite:	juha.p.karhu@helsinki.fi

Opinnäytetyön ohjaaja:	
Nimi:	FT Riikka Tuori
Tiedekunta/osasto/yksikkö:	Humanistinen (Lähi-idän ja Islamin tutkimus, Maailman kulttuurien laitos)
Osoite:	PL 59 (Unioninkatu 38), 00014 Helsingin Yliopisto
Puhelinnumero:	+358 50 448 8618, +358 29 412 4108
Sähköpostiosoite:	riikka.tuori@helsinki.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Vastuulliselle tutkijalle on asiantuntevalta taholta todettu, että ”yksittäisen gradun osalta ei tarvitse olla nimettynä tietosuojavastaavaa”. Vastuulliselta tutkijalta (tutkimuksen rekisterinpitäjältä / yhteyshenkilöltä) saa lisätietoja tähän tutkimukseen liittyvistä asioista.

5. Kuvaus tutkimushankkeesta ja henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Tämän kyselytutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa rukoilemiseen liittyviä käsityksiä sekä tarkastella rukoilemisen eri muotoja täysi-ikäisten Suomen juutalaisten keskuudessa.

Kyselytutkimus on pohjana vastuullisen tutkijan pro gradu -tutkielmalle, jonka vastuullinen tutkija tekee Helsingin yliopiston Lähi-idän tutkimuksen koulutusohjelmassa FT, yliopistonlehtori Riikka Tuorin ohjauksessa. Alkujaan tämä projekti lähti käyntiin Helsingin yliopiston Seemiläisten kielten ja kulttuurien laitoksella prof. Tapani Harviaisen ohjaamana (pilotti 2001, seminaari 2008). Vastuullisen tutkijan pro gradun tutkimus- ja analysointiaineisto koostuu kyselyssä annetuista vastauksista.

6. Mitä tietoja tutkimusaineisto sisältää

Tutkimuksessa kerätään ja tallennetaan rukoilemiseen ja uskonnollisuuteen liittyviä käsityksiä, joista vastaajilta kysellään monelta eri kantilta. Tutkimuksessa kartoitetaan myös vastaajien omia arvioita eräiden uskonnollisävytteisten toimintojen yleisyydestä heidän omalla kohdallaan. Lisäksi vastaajan henkilö- ja taustatietoina kysytään:

- Ikä (vastausvaihtoehdot: viitenä ikäluokkana)
- Asutteko Suomessa? (vastausvaihtoehdot: kyllä, en, en osaa sanoa)
 - [Jos Suomen ulkopuolella: Missä maanosassa tai valtiossa asutte?]
- Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?
 - [Jos uskontokunta on jokin muu kuin juutalaisuus: Mihin uskontokuntaan katsotte lähinnä kuuluvanne?]
- Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn juutalaisuuden suuntaukseen?
- Mihin seuraavista juutalaisuuden suuntauksista katsotte lähinnä kuuluvanne?
- Vastaajan sukupuoli (vastausvaihtoehdot: nainen, mies, en halua sanoa)

Kun kysely on päättynyt, vastaajille esitetään mahdollisuus vastata neljään lisäkysymykseen, jotka on merkitty merkinnällä "identifioitumisen riski ":

- Synnyittekö juutalaiseksi?
- Saitteko juutalaista kasvatusta?
- Oletteko käynyt juutalaista koulua?
- Oletteko juutalaisen seurakunnan jäsen?

Vastaajan on syytä huomata, että henkilötiedoilla ei tietosuojasetuksessa tarkoiteta ainoastaan nimiä, henkilötunnuksia, yhteystietoja ja muita suoria tunnisteita, vaan henkilötietoja ovat myös sellaiset tiedot, jotka liittyvät epäsuorasti (esimerkiksi muualta saatavien tietojen avulla) tunnistettavissa olevaan henkilöön. Esimerkiksi jos kyselyyn vastaavan henkilön henkilöllisyys on tiedossa, kaikki hänen vastauksensa ovat henkilötietoja, koska ne ovat tunnistettuun henkilöön liittyviä tietoja. Samoin nimettömät vastaukset voivat olla henkilötietoja, jos niistä on pääteltävissä, kuka vastaaja on. Myös pseudonymisoidut tiedot ovat henkilötietoja. Lisää tietoa henkilötiedoista ja tunnisteteellisyydestä Tietoarkiston sivuilla:

<https://www.fsd.tuni.fi/aineistonhallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html>

7. Mistä lähteistä henkilötietoja kerätään

Vastuullinen tutkija (rekisterinpitäjä)

Vastuullisen tutkijan tietoon ei ole saatettu henkilöiden yhteystietoja, jotka voisivat vastata tähän tutkimukseen, joten lähtökohtaisesti vastuullisen tutkija ei tiedä, keitä vastaajat ovat tai edes sitä, että keitä he voisivat olla. Tästä aiheutuu tiettyjä rajoituksia sille, miten tutkimus voidaan toteuttaa, koska yhteystietojen puutteen vuoksi ei ole mahdollista lähettää joukkokutsuja sähköpostitse tai perinteisenä postina (koska vastaanottajat tai heidän yhteystietonsa eivät ole tiedossa). Verkkokyselyssä³¹⁹ on käytössä "Anonymous Survey" -optio, mikä tarkoittaa, että vastaajien IP-osoitteita ei yhdistetä vastaajien antamiin vastauksiin, ja siten IP-

³¹⁹ Suomeksi: <https://www.smartsurvey.co.uk/s/rukoilu2020>

Englanniksi: <https://www.smartsurvey.co.uk/s/prayer2020>

osoitteet eivät sisälly kyselyaineistoon edes sen "raa'assa" muodossa.³²⁰

Kyselyyn vastataan nimettömästi, ja vastuullinen tutkija käsittelee vastauksenne ehdottoman luottamuksellisesti. Aineiston keräämisen jälkeen siitä on tarkoitus [poistaa](#) kaikki yksittäisen henkilön tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Vastuullisen tutkijan pro gradussa tuloksia esitellään pääsääntöisesti tilastollisina kokonaisuuksina, joista ei voi erottaa yksittäisiä vastaajia.

Vastuullinen tutkija on vakain aikein pyrkimässä tutkimuksessaan siihen, että yksittäisen vastaajan tunnistaminen estyy peruuttamattomasti niin, ettei missään tilanteessa, edes vertailemalla tai yhdistelemällä vastauksia, voitaisi päätellä, kenestä on kysymys.

Online: Henkilötietojen käsittelijä (SmartSurvey)

Kun vastaaja saapuu SmartSurveyyn verkkosivustolle, istuntoihin liittyviä evästeitä tallennetaan käytettyyn verkkoselaimeen siksi aikaa, kun käytetty selain on auki (jotka poistetaan selaimen sulkemisen yhteydessä). Laitteeseen, jota vastaaja käyttää vieraillessaan SmartSurvey-verkkosivustolla, tallennetaan myös pysyviä evästeitä, jotka ovat pieniä tekstitiedostoja, jotka säilyvät laitteessa selaimen sulkemisen jälkeen. Luettelo kolmansien osapuolien evästeiden asettajista on osoitteessa <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>. Nämä selainten evästeet eivät ole osa vastuullisen tutkijan tutkimusprojektia, vaan niitä asetetaan SmartSurveyyn verkkosivustolla kävijöiden laitteisiin. Lisätietoja evästekäytännöistä ja niiden asettamisperusteista saa henkilötietojen käsittelijältä (SmartSurvey) tai heidän [Privacy Policy & Notice](#) -sivultaan.

8. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavalla perusteella (artikla 6.1, GDPR):

- yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen (artikla 6.1(e), GDPR):
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi, joka on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden (tietosuojalaki 4 §:n 1 mom. kohta 3)
 - tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi (tietosuojalaki 4 §:n 1 mom. kohta 4)
- "rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojensa käsittelyyn yhtä tai useampaa erityistä tarkoitusta varten" (artikla 6.1(a), GDPR). Jos henkilötietojen käsittely perustuu tutkittavan suostumukseen, tutkittavalla on koska tahansa oikeus peruuttaa suostumuksensa. Suostumuksen peruminen ei vaikuta ennen peruuttamista suoritetun käsittelyn lainmukaisuuteen.
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen (artikla 6.1(c), GDPR)
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen (artikla 6.1(f), GDPR) mikä oikeutettu etu on kyseessä:

³²⁰ Lisätietoja "Anonymous Survey" -ominaisuudesta löytyy esimerkiksi sivulta: <https://help.smartsurvey.co.uk/article/anonymous-responses>

9. Arkaluonteiset henkilötiedot

Tutkimuksessa käsitellään seuraavia tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisia erityisiä henkilötietoryhmiä (eli arkaluonteisia henkilötietoja):

- Rotu³²¹ tai etninen alkuperä
- Poliittiset mielipiteet
- Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus (artikla 9.2(a), GDPR); (artikla 9.2(j), GDPR); (tietosuojalaki 6 §:n 1 mom. kohta 7)
- Ammattiliiton jäsenyys
- Geneettiset tiedot
- Biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten
- Terveys
- Luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen

Kiellosta käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä koskevia tietoja poiketaan seuraavin perustein:

- ”rekisteröity on antanut nimenomaisen suostumuksensa kyseisten henkilötietojen käsitte-lyyn yhtä tai useampaa tiettyä tarkoitusta varten” (artikla 9.2(a), GDPR)
- tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointia varten tehtävä tietojen käsittely (tietosuojalaki 6 §:n 1 mom. kohta 7: tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta tieteellistä tutkimusta varten tehtävään tietojen käsitte-lyyn)
- ”yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä ja historiallisia tutkimustarkeituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten [tietosuoja-asetuksen] 89 artiklan 1 kohdan mukaisesti unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi” (artikla 9.2(j), GDPR)
- rekisteröity on nimenomaisesti saattanut julkiseksi henkilötietoja (artikla 9.2(e), GDPR)

10. Tietojen vastaanottajat

Vastuullinen tutkija (rekisterinpitäjä)

Kun vastuullinen tutkija on ladannut tutkimusaineiston henkilötietojen käsitte-lijältä (SmartSurvey), kyseisiä henkilötietoja ei siirretä tai luovuteta vastuullisen tutkijan ulkopuolisille ta-
hoille.

Online: Henkilötietojen käsitte-lijä (SmartSurvey) – kyselyvastaukset

Rekisterinpitäjän ulkopuolista henkilötietojen käsitte-lijää (SmartSurvey) käytetään tässä tutki-
muksessa lähinnä henkilötietojen keräämiseen tarkoitettujen työkalujen tarjoamiseen ja hen-
kilötietojen turvalliseen säilyttämiseen sekä tämän tutkimuksen verkko-osaan liittyvän tieto-
turvan varmistamiseen. SmartSurvey:n pilvipohjainen verkkopalvelu sisältää myös yksinkertai-
sia analyysityökaluja aineiston käsitte-lyyn, jotka ovat vastuullisen tutkijan käytettävissä, mutta
varsinainen tilastollinen analyysi tehdään pääasiassa offline-tilassa.

SmartSurvey (henkilötietojen käsitte-lijä) ei käytä kyselyvastauksia muihin tarkoituksiin kuin

³²¹ ”Ilmaisan ’rotu’ käyttäminen asetuksessa ei tarkoita sitä, että unioni hyväksyisi teorioita, joilla yritetään määrittää eri ihmisrotujen olemassaolo”. <https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuojailmoitus/tutkimuksen-tietosuojahojeet-ja-mallipohjat/henkilotietojen-kasittely-tieteellisessa-tutkimuksessa>

online-palvelujen tarjoamiseen vastuulliselle tutkijalle (rekisterinpitäjä). SmartSurvey jakaa henkilötietoja kolmansien osapuolten kanssa vain, jos se on tarpeen vastuulliselle tutkijan (rekisterinpitäjä) pyytämien palvelujen suorittamiseksi tai jos kyseinen menettely on mainittu SmartSurveyn [Privacy Policy & Notice](#) -sivulla. SmartSurveyn ja sen käyttämien kolmansien osapuolten välillä on voimassa tietojenkäsittelysopimus (DPA), joka sisältää vähintään tietosuojasetuksen 28 artiklassa asetetut vähimmäisvaatimukset. SmartSurveyn käyttämät alikäsittelijät ("Sub-Processors") ovat UKFast.net Limited (UK), Iomart Group (UK), Mailjet SAS, Amazon Web Services EMEA Sarl ja Cloudflare, Inc.³²²

SmartSurvey kuitenkin mainitsee [GDPR-sivullaan](#), että vain työntekijät, joilla on riittävät oikeudet, voivat käyttää kyselytietoja rekisterinpitäjän luvalla tarjotakseen rekisterinpitäjälle tukea, korjatakseen teknisiä ongelmia tai muita palveluita, joita rekisterinpitäjä on nimenomaisesti pyytänyt, ja että kaikki SmartSurveyn työntekijät ovat allekirjoittaneet luottamuksellisuussopimukset ("confidentiality provisions"), ja että työntekijät saavat säännöllistä koulutusta tietosuojakysymyksiin ja tietosuojasetukseen liittyvistä asioista.

SmartSurveyn [Terms of Use](#) -sivulla mainitaan, että kyselytietoihin pääsyn omaavat työntekijät ovat allekirjoittaneet tarvittavat salassapitosopimukset ("confidentiality agreements"). Tietojen tallentamisesta SmartSurvey mainitsee GDPR-sivullaan, että heidän palvelimensa sijaitsevat Yhdistyneessä kuningaskunnassa (UK), ja että heidän henkilökuntansa on Yhdistyneestä kuningaskunnasta (UK). Lisäksi SmartSurvey mainitsee GDPR-sivullaan, että SmartSurveyn servereillä oleville rekisterinpitäjän kyselytiedoille on pääsy vain sellaisilla henkilöillä, joilla on valtuudet käyttää kyseistä tiliä. Jos kyseessä on SmartSurveyn henkilökunnan rekisterinpitäjälle antama tuki tai teknisen ongelman korjaustoimi, pääsee SmartSurveyn henkilökunta kyselytietoihin kuten myös siinä tapauksessa, jos rekisterinpitäjä julkaisee tietoja toisaalla.³²³

Online: Verkkoselaimen evästeet

SmartSurvey-verkkosivustolle siirryttäessä käytetylle laitteelle tallennetaan joukko evästeitä, jotka sisältävät pienen määrän tietoa. Evästeitä säilytetään tietyn ajan, riippuen siitä, mitä kukin niistä on asetettu tekemään ja mitä tarkoitusta palvelemaan. SmartSurveyn verkkosivustolla asetettavista kolmansien osapuolien evästeistä pysyvimpiä ovat Google, VWO, Facebook, Hubspot, Microsoft ja Application Insights. Lisätietoja evästekäytännöistä ja niiden asettamisperusteista saa henkilötietojen käsittelijältä (SmartSurvey) tai heidän [Privacy Policy & Notice](#) -sivultaan sekä sivulta <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>.

Vastuullisen tutkijan (rekisterinpitäjän) hallinnoimassa tutkimuksessa poistettiin käytöstä käytänne, jolla varmistetaan, että tutkimukseen ei voi vastata useita kertoja samalla laitteella, mikä vähentää henkilötietojen käsittelijän (SmartSurvey) asettamien selainevästeiden määrää. Tämä päätös tehtiin täysin tietoisina siitä, että se voi vähentää tutkimuksen tieteellistä arvoa. Näin ollen vastuullinen tutkija laski tulosten luotettavuutta vähentääkseen kunkin vastaajan evästekuormitusta yhdellä evästeellä.

³²² Lisätietoja alikäsittelijöistä ("Sub-Processors") on osoitteessa <https://www.smartsurvey.co.uk/sub-processors>.

³²³ Alkuperäiskieliset tekstimuodot löytyvät sivulta <https://www.smartsurvey.co.uk/gdpr> otsikkojen "What Physical and Infrastructure measures are in place?" ja "Where do you store data?" alta sekä tämän tietosuojailmoituksen englanninkielisestä versiosta.

11. Tietojen siirto Euroopan talousalueen ulkopuolelle

Vastuullinen tutkija (rekisterinpitäjä)

Kun päättökä on ladannut tutkimusaineiston henkilötietojen käsittelijältä (SmartSurvey), kyseisiä henkilötietoja ei siirretä tai luovuteta Euroopan talousalueen ulkopuolisiin maihin. Kyseisten henkilötietojen käsittely tapahtuu Suomessa.

Online: Henkilötietojen käsittelijä (SmartSurvey) – Vastaukset

Henkilötietoja, joita SmartSurvey (henkilötietojen käsittelijä) vastaanottaa, voidaan käsitellä, siirtää ja tallentaa Euroopan talousalueen ulkopuolisiin maihin. Tietojen siirrot ETA:n ulkopuolelle voivat aiheuttaa rekisteröidylle riskejä tietosuojan tason riittävyttä koskevan päätöksen ja asianmukaisten suojoitoiden puuttumisen vuoksi. SmartSurvey kuitenkin ilmoittaa [Privacy Policy & Notice](#) -sivullaan, että kun tietoja siirretään ETA:n ulkopuolelle, siirto tehdään tietosuoja-asetuksen 5 lukua (artiklat 44–50, GDPR) noudattaen, ja jos siirto tehdään maahan, johon ei sovelleta EU:n komission tietosuojan riittävyttä koskevaa päätöstä, siirto suojataan asianmukaisella tavalla. SmartSurvey toisaalta silti mainitsee [GDPR-sivullaan](#) yläotsikon ”Secure, UK-Based Data Storage” alla, että kaikki käyttäjien puolesta kerätyt tiedot säilytetään Yhdistyneessä kuningaskunnassa sijaitsevassa turvallisessa tietokeskuksessa. Asiaa ei kuitenkaan ole mainittu SmartSurveyyn [Privacy Policy & Notice](#) -sivulla eikä SmartSurveyyn [Terms Of Use](#) -sivulla, mikä eräällä tapaa on paremman sanan puuttuessa ”smart”. Lisäksi, kuten edellä todettiin, SmartSurvey mainitsee [GDPR-sivullaan](#), että heidän palvelimensa sijaitsevat Yhdistyneessä kuningaskunnassa (UK) ja [Terms of Use](#) -sivulla että he tarjoavat palvelun Yhdistyneestä kuningaskunnasta (UK) käsin. SmartSurveyyn [tietoturva- ja vaatimustenmukaisuusoppaassa](#) mainitaan, että SmartSurvey toimii Yhdistyneestä kuningaskunnasta (UK) käsin, ja että heidän koko tiiminsä on Yhdistyneessä kuningaskunnassa (UK), ja vain tuolla SmartSurveyyn henkilöstöllä on pääsy käyttäjien tietoihin. He vakuuttavat noudattavansa tietojen tallennus- ja siirtonäkökulmiin liittyviä seikkoja, mutta eivät mainitse niitä nimeltä, vaan sitä vastoin toteavat samaan hengenvetoon, että tämä e-kirja on tarkoitettu vain yleiseksi tiedotuslehtykäiseksi, eikä sitä ole tarkoitettu oikeudelliseksi neuvonannoksi eikä merkitse SmartSurveyyn puolelta asianajaja-asiakassuhdetta eikä SmartSurvey ole vastuussa mistään virheellisistä tiedoista, mikä on jälleen ”smart”.³²⁴ Tietojen siirtoon ETA:n ulkopuolelle saattavat liittyä myös SmartSurveyyn käyttämät alikäsittelijät (”Sub-Processors”), ks. edellä kohta 10. ”Tietojen vastaanottajat”.

Online: Kolmannen osapuolen selainevästeet

Jotkin SmartSurvey-sivustolla käytetyt kolmannen osapuolen evästeet saattavat siirtää henkilötietoja Euroopan talousalueen ulkopuolelle, missä esimerkiksi IP-osoitteita tallennetaan ja anonymisoidaan. SmartSurvey mainitsee [Privacy Policy & Notice](#) -sivullaan, että kun näin tapahtuu, siirto tehdään tietosuoja-asetuksen 5 lukua (artiklat 44–50, GDPR) noudattaen ja samalla varmistaen, että jos EU:n komission antamaa tietosuojan riittävyttä koskevaa päätöstä ei kyseiselle valtiolle ole annettu, siirtoon sovelletaan asianmukaisia suojoitoidia.

Kysymys vastaajien [IP-osoitteista](#) vastuullisen tutkijan mielestä kiteyttää tieteellisen tietojenkäsittelyn ja kaupallisen tiedonkeruun välisen kahtiajaon. Vaikka vastuullinen tutkija ei tiedä tai ei edes halua tietää, keitä vastaajat ovat, eikä saa vastaajien IP-osoitteita tietoonsa, esimerkiksi Google Analytics, selainevästeiden kautta, saa vastaajien IP-osoitetiedot tietoonsa ja

³²⁴ Lähde:

https://files.smartsurvey.io/3/0/HNNU6DXM/SmartSurvey_Choosing_a_Software_Vendor_Data_Security_and_Compliance_2019.pdf

tallentaa ne 9 kuukauden ajaksi, jonka jälkeen IP-osoitteet anonymisoidaan Googlen tiloissa poistamalla osa IP-osoitteesta. Muita tietoja, joita Google kerää selainvästeiden avulla (kuten selaintyyppi, selaimen kieli, verkkosivun päivämäärä ja aika) sekä yhtä tai useampaa muuta evästettä, jotka voivat yksilöidysti tunnistaa yksittäisen selaimen, säilytetään 18 kuukautta jossain Googlen toimitiloissa – ja tätä pidetään tavanomaisena käytäntönä, kuten yksityiskohtaisemmin on kuvattu SmartSurvey'n [Privacy Policy & Notice](#) -sivulla sekä sivulla <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>

12. Automatisoitu päätöksenteko

Tässä tutkimuksessa ei tehdä automaattisia päätöksiä eikä kerättyjä henkilötietoja käytetä automatisoituun päätöksentekoon. Mitä tulee IP-osoitteisiin ja niiden käsittelyyn, tuon rekisterin rekisterinpitäjinä toimivat mm. SmartSurvey ja Google, ja heiltä voi asiasta kysyä esimerkiksi joidenkin luvussa 16 mainittujen alakohtien perusteella.

13. Henkilötietojen suojaus

Henkilötietojen käsittelijä (SmartSurvey) on [ISO 27001](#)-sertifioitu, ja [viiden viimeisimmän](#) vuoden ajan yhtiö on ollut "[Cyber Essentials Plus](#)" -sertifioitu (UK National Cyber Security Centre / IASME). SmartSurvey mainitsee [Privacy Policy & Notice](#) -sivullaan, että käytössä on aktiivisia tietoturvatyökaluja sen varmistamiseksi, että yhtiö on kaiken käsittelemänsä tiedon osalta Yhdistyneessä kuningaskunnassa (UK) sovellettavan tietosuojalainsäädännön mukainen sekä [Terms of Use](#) -sivullaan, että he noudattavat tietosuojalainsäädäntöä kaikkienensa. Tässä kyselyssä on käytössä SmartSurvey'n "Anonymous Survey" -ominaisuus, mikä tarkoittaa, että vastaajien IP-osoitteita ei yhdistetä vastaajien antamiin vastauksiin.³²⁵ SmartSurvey-sivustolla on kuitenkin aktiivisena muun muassa Google Analytics ja Google Tag Manager, joita käytetään esimerkiksi sivuston suorituskykyraportointiin ja mainosten esittämiseen.³²⁶ Nuo palvelut toimivat asettamalla erinäisiä evästeitä käyttäjän selaimen. Mikäli haluat tarkastaa, mitkä ovat selaimesi evästeasetukset tai muuttaa niitä, niin alla on mainittu muutamien yleisimpien selainten ohjesivustoja aiheeseen liittyen.

Selain	Linkki
Google Chrome:	https://support.google.com/chrome/answer/95647?hl=fi-FI&p=cpn_cookies
Microsoft Edge:	https://support.microsoft.com/fi-fi/help/4468242/microsoft-edge-browsing-data-and-privacy
Mozilla Firefox:	https://support.mozilla.org/en-US/kb/block-websites-storing-cookies-site-data-firefox
Muiden selainten evästeasetukset:	https://www.aboutcookies.org/how-to-control-cookies/

Eräs tapa vähentää ylimääräisten datavuotojen määrää kyselytutkimuksen verkko-osassa on käyttää tiukkaa evästekäytäntöä siinä selaimessa, jolla vastaa kyselyn kysymyksiin tai käyttää sellaista selainta, jota ei yleensä käytä. Jos evästeasetuksissa kaikki evästeet poistetaan

³²⁵ ks. edellä kohta "7. Mistä lähteistä henkilötietoja kerätään"

³²⁶ Palvelujen tarkemmasta erittelystä ja niiden käytöstä, ks. SmartSurvey'n Privacy Policy & Notice: <https://www.smartsurvey.co.uk/privacy-policy> sekä <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>

käytöstä, saattaa se kuitenkin haitata siirtymistä kyselyn sivulta toiselle. SmartSurvey-sivusto on optimoitu erikseen tietokoneiden, tablet-laitteiden ja älypuhelimien käyttäjille.

Tämän tutkimuksen offline-osassa (eli sen jälkeen, kun tutkimusaineisto on päätyntä henkilötietojen käsittelijältä vastuullisen tutkijan haltuun) tutkimusaineistoon sisältyviä henkilötietoja käsitellään ja säilytetään suojattuna tuossa vaiheessa tutkimusta niin, että ainoastaan vastuullinen tutkija pääsee tarkastelemaan tietoja.

Tietojärjestelmissä käsiteltäviä tietoja suojataan tutkimuksen offline-osassa seuraavilla tavoilla:

- käyttäjätunnus ja salasana
- käytön rekisteröinti/lokitus
- kulunvalvonta
- salaus/kryptaus
- kaksivaiheinen tunnistautuminen
- muu, mikä:

Manuaalista (esim. paperimuodossa tai muuten aineellisessa muodossa) olevaa aineistoa suojataan seuraavilla tavoilla: Tila, missä aineistoa säilytetään, on lukittu tila.

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Rekisterinpitäjä kerää henkilötiedot ilman suoria tunnistetietoja (tietoja anonymisoidaan sitä mukaan, kun niitä syntyy. Perimmäisenä tavoitteena on, että henkilöitä ei voi tunnistaa tutkimustiedosta. Anonymisointiprosessia jatketaan vastuullisen tutkijan pro gradun julkaisemiseen asti).
- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa ja säilytetään erillään analysoitavasta tutkimusaineistosta (pseudonymisoidut tiedot).
- Aineisto analysoidaan suoraan tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle):

14. Henkilötietojen käsittelyn kesto tässä tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa kerätty materiaali hävitetään asianmukaisesti ensi tilassa vastuullisen tutkijan pro gradun arvostelun jälkeen. SmartSurvey verkkokyselyalustalla varmuuskopioiden tiedot poistuvat 30 päivän kuluessa siitä, kun vastuullinen tutkija on lähettänyt poistamispyynnön. Kyseisen kuukauden aikana tietojen tila on lähinnä "käyttökelvoton". Kyselyn pohjalta valmistuva vastuullisen tutkijan pro gradu -tutkielma on julkinen teos ([Helda-tietokanta](#), [E-Thesis-tietokanta](#)), ja sille viimeinen jättöpäivä on 10.11.2020.

15. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

- Tutkimusaineisto hävitetään
- Tutkimusaineisto säilytetään tämän tutkimuksen tulosten luotettavuuden arvioimista varten:
 - ilman suoria tunnistetietoja tunnistetiedoin
- Tutkimusaineisto säilytetään myöhempää, yhteensopivaa tieteellistä tutkimusta varten tietosuoja-asetuksen vaatimusten mukaisesti:
 - ilman suoria tunnistetietoja tunnistetiedoin

Tutkimusaineiston säilytyksessä noudatetaan tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan b ja e alakohdissa mainittuja seikkoja. Kerättyä tutkimusmateriaalia on tarkoitus käyttää ainoastaan tässä yhdessä ainoassa tutkimuksessa tehtävää tutkimustyötä ja julkaisu- toimintaa varten. Aineiston ”raakaversio” pohjalta on kaavailtu valmistuvan ainoastaan yksi julkaisu. Takaraja vastuulliselle tutkijalle käyttää kerättyä materiaalia julkaisu- toimintaan on vuoden 2020 loppuun, jonka jälkeen kerätty materiaali hävitetään. Mitä kerätystä aineistosta on sen jälkeen enää jäljellä, kun tutkimuksen verkko-osa on poistunut henkilötietojen käsittelijän (Smart-Survey) tekemistä varmuuskopioista, on se, mitä tuossa yhdessä syntyneessä julkaisussa siitä ilmenee.

Toki, jos vastuullinen tutkija pystyy anonymisoimaan kerätyt henkilötiedot kokonaisuudessaan, sellaisen materiaalin ei katsota enää sisältävän henkilötietoja, eikä sellaiseen materiaaliin sovelleta tietosuojasäännöksiä. Se, missä kohden anonymisoiduista tiedoista tarkalleen ottaen tulee anonymymejä, edellyttää tapauskohtaista arviointia. Lisätiedoista ks. esim.

<https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi>

Missä aineistoa säilytetään ja kuinka kauan:

- Offline
 - Säilytetään vastuullisen tutkijan hallussa tai lukitussa tilassa arviolta vuoden 2020 loppuun asti.
- Verkko-osa
 - Säilytetään SmartSurveyn (henkilötietojen käsittelijä) verkkotutkimusalustalla myöhäisimmillään 1. helmikuuta 2021 asti (johon mennessä SmartSurveyn tekemät varmuuskopiot on tuhottu), mutta vastuullinen tutkija arvelee haluavansa poistaa tiedot pilvipalvelusta heti, kun kyselytutkimus on sulkeutunut, ja tiedot siirretty vastuullisen tutkijan haltuun. Vastuullisen tutkijan pro gradun tarkastuksesta vastaavalla taholla voi olla sanansa sanottavana myös tässä asiassa, mutta tietojen täydellinen poistaminen tapahtuu, ja tuo prosessi käynnistetään vuoden 2020 loppuun mennessä. Parhailaan käynnissä oleva Brexitiin liittyvä siirtymäkausi on voimassa vuoden 2020 loppuun asti, jonka aikana henkilötietojen siirrot Isoon-Britanniaan jatkuvat ennen siirtymäkautta voimassa olleilla säännöillä – tuon siirtymäkauden loppuminen voi myös vaikuttaa henkilötietojen poistamisen aloittamisen ajankohtaan, aikais- taen SmartSurveylle osoitettua poistamispyyntöä marraskuun 2020 lopulle (<https://tietosuoja.fi/brexit>).

16. Sinun oikeutesi

Yhteyshenkilö tutkittavan oikeuksiin liittyvissä asioissa on tämän ilmoituksen kohdassa 1 mainittu henkilö.

Rekisteröidyn oikeudet

Tietosuoja-asetuksen mukaan rekisteröidyllä³²⁷ on seuraavat oikeudet:

³²⁷ Tämän tutkimuksen rekisteri syntyy silloin, kun ensimmäinen vastaaja vastaa tähän kyselyyn (verkossa) tai kun vastuullinen tutkija saa haltuunsa täytetyn paperikyselyn. Rekisteri lakkaa olemasta, kun alkuperäinen kerätty aineisto hävitetään (noin vuodenvaihteessa 2020/2021), tai jos aineisto on sitä ennen anonymisoitu kokonaisuudessaan.

- **Oikeus peruuttaa suostumus (jos henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen, artikla 7: 1–3, GDPR)**
 - Jos henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen, ”rekisteröidyllä on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta suostumuksen perusteella ennen sen peruuttamista suoritettun käsittelyn lainmukaisuuteen. (...) Suostumuksen peruuttamisen on oltava yhtä helppoa kuin sen antaminen.”
- Oikeus saada pääsy itseään koskeviin henkilötietoihin (artikla 15, GDPR)
 - Rekisteröidyllä on oikeus saada rekisterinpitäjältä vahvistus siitä, käsitelläänkö häntä koskevia henkilötietoja vai ei sekä päästä käsiksi itseään koskeviin henkilötietoihin ja pyytää esimerkiksi jäljennöstä henkilötiedoistaan. Muita aiheita, joista rekisteröidyt voivat kysyä, ja tiedon kerääjä on velvollinen vastaamaan, ovat käsittelyn tarkoitusperät, kerätyt henkilötietoryhmät, henkilötietojen vastaanottajat, ainakin arvio siitä, kuinka kauan tietoja tullaan säilyttämään, mikä on henkilötietojen lähde, automaattisen päätöksenteon mahdollinen olemassaolo, mikä on rekisteröityyn kohdistuvan automaattisen päätöksenteon logiikka, millaista profilointia tietojen kerääjä käyttää rekisteröityyn, jos käyttää, ja mikä on sellaisen profiloinnin merkitys, tarkoitus ja mahdolliset seuraukset rekisteröidylle.
- Oikeus saada itseään koskevat henkilötiedot oikaistuiksi (artikla 16, GDPR)
 - Rekisteröidyllä on oikeus saada henkilötietonsa oikaistuiksi tai täydennetyiksi.
- Oikeus saada itseään koskevat henkilötiedot poistetuiksi ja tulla unohdetuksi (artikla 17, GDPR)
 - Rekisteröidyllä on oikeus pyytää henkilötietojen poistamista, ja rekisterinpitäjän tulee tietyissä tapauksissa toimia pyynnön mukaisesti ilman aiheetonta viivytystä. Ks. alkuperäinen GDPR-artikla 17, koska siinä mainitaan esimerkiksi, että jos tieteellinen tutkimus estyy tai vaikeutuu selvästi alun perin asetettujen tavoitteiden saavuttamisen kannalta, oikeutta tietojen poistamiseen ei käytännössä ole tai se on vähäistä (artikla 17.3(d), GDPR).
- Oikeus omien henkilötietojen käsittelyn rajoittamiseen (artikla 18, GDPR)
 - Rekisteröidyllä, esimerkiksi vain kiistämällä kerättyjen henkilötietojen oikeellisuuden, on oikeus siihen, että rekisterinpitäjä rajoittaa henkilötietojen käsittelyä – ja rekisterinpitäjän on sen jälkeen lopetettava tietojen käyttö tietojen validointijakson ajaksi ja ilmoitettava rekisteröidylle, kun tietoja taas aletaan käyttää. Tätä oikeutta voidaan käyttää myös monissa muissa olosuhteissa, joita on eritelty tietosuojasetuksen artiklassa 18.
- Oikeus saada omat henkilötiedot siirretyiksi järjestelmästä toiseen (jos henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen, artikla 20, GDPR)
 - Jos rekisterinpitäjä käyttää automatisoituja keinoja käsitellessään henkilötietoja, ja käsittely perustuu rekisteröidyn antamaan suostumukseen, rekisteröidyllä on oikeus saada häntä koskevat henkilötiedot jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa sekä oikeus siirtää kyseiset tiedot toisaalle, jos se on teknisesti mahdollista.
- Oikeus saada olla joutumatta automaattisen päätöksenteon kohteeksi (artikla 22, GDPR)
 - Rekisteröidyllä on oikeus olla joutumatta sellaisen päätöksen kohteeksi, joka perustuu yksinomaan automaattiseen käsittelyyn, kuten profilointiin, jolla on oikeusvaikutuksia häneen tai joka vaikuttaa häneen vastaavasti merkittävästi.

- Oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä (artikla 21: 1, 2–3, 6, GDPR), kun käsittelyn oikeusperuste on yleinen etu tai velvoite³²⁸
 - a) Rekisteröidyllä on oikeus milloin tahansa vastustaa häntä koskevien henkilötietojen käsittelyä, ja rekisterinpitäjän on lopetettava henkilötietojen käsittely, ellei rekisterinpitäjä pysty osoittamaan huomattavan tärkeää ja perusteltua syytä, joka syrjäyttää rekisteröidyn edut, oikeudet ja vapaudet.
 - b) Jos henkilötietoja käsitellään suoramarkkinointia varten, rekisteröidyllä on oikeus milloin tahansa vastustaa häntä koskevien henkilötietojen käsittelyä tällaista markkinointia varten. ”Jos rekisteröity vastustaa henkilötietojen käsittelyä suoramarkkinointia varten, niitä ei saa enää käsitellä tähän tarkoitukseen.”
 - c) Jos henkilötietoja käsitellään tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten 89 artiklan 1 kohdan mukaisesti, rekisteröidyllä on oikeus vastustaa häntä itseään koskevien henkilötietojen käsittelyä, paitsi jos käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi.

Rekisteröity ei kuitenkaan voi käyttää kaikkia oikeuksiaan kaikissa tilanteissa. Tilanteeseen vaikuttaa esimerkiksi se, millä perusteella henkilötietoja käsitellään. Tarkempaa tietoa rekisteröidyn oikeuksista eri tilanteissa löytyy tietosuojavaltuutetun verkkosivuilta:

<https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-oikeudet-eri-tilanteissa>

Jos rekisteröityjä ei voi tunnistaa

Jos henkilötietojen käsittely tutkimuksessa ei edellytä rekisteröidyn tunnistamista eikä rekisterinpitäjä pysty tunnistamaan rekisteröityä, oikeutta tietojen tarkastamiseen, oikaisuun, poistoon, käsittelyn rajoittamiseen, ilmoitusvelvollisuuteen ja siirtämiseen ei sovelleta, ellei rekisteröidy anna tunnistamisen mahdollistavia lisätietoja (tietosuoja-asetuksen 11 artikla).

Vastuullinen tutkija pyytää huomaamaan, että mikäli vastaaja haluaa poistaa omat tietonsa ja tulla unohdetuksi, niin ottaessaan yhteyttä vastuulliseen tutkijaan, vastuullinen tutkija joutuu tuolloin kysymään vastaajan antamista vastauksista tarkemmin, jotta vastuullinen tutkija voisi identifioida annetut vastaukset toisten annettujen vastausten joukosta, ja poistaa kyseiset vastaukset tutkimusaineistosta. Annettuja vastauksia ei voi poistaa esimerkiksi nimen tai osoitteen perusteella, sillä niitä ei ole tullut vastuullisen tutkijan tietoon.

Oikeuksista poikkeaminen

Tietosuoja-asetus ja Suomen tietosuojalaki mahdollistavat tietyistä rekisteröidyn oikeuksista poikkeamisen silloin, kun henkilötietoja käsitellään tieteellisessä tutkimuksessa ja oikeuksien toteuttaminen estäisi tai vaikeuttaisi suuresti käsittelyn tarkoitusten saavuttamista. Tarvetta poiketa rekisteröidyn oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

³²⁸ ks. yllä kappale ”7. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste”, tietosuoja-asetuksen artikla 6.1(e) tai artikla 6.1(f).

Valitusoikeus

Sinulla on oikeus tehdä valitus vakituisen asuinpaikkasi tai työpaikkasi valvontaviranomaiselle, jos katsot, että henkilötietojesi käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä. Suomessa valvontaviranomaisena toimii tietosuojavaltuutetun toimisto.

Mikäli katsot, että rekisterinpitäjä on rikkonut voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä henkilötietojesi käsittelyssä, voit ilmoittaa siitä SmartSurveyn lakitiimille (legal@smart-survey.co.uk), ICO:lle (UK) sekä tietosuojavaltuutetun toimistoon. Mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelijä (SmartSurvey) on rikkonut voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä henkilötietojesi käsittelyssä, voit ilmoittaa siitä rekisterinpitäjälle, ICO:lle (UK) sekä tietosuojavaltuutetun toimistoon. Mikäli katsot, että sekä rekisterinpitäjä että henkilötietojen käsittelijä (SmartSurvey) ovat rikkoneet voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä henkilötietojesi käsittelyssä, voit ilmoittaa siitä ICO:lle (UK) sekä tietosuojavaltuutetun toimistoon.

Yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Information Commissioner's Office
(ICO)

Käyntiosoite Ratapihantie 9 (6. krs)
00520 Helsinki
Finland

Wycliffe House,
Water Lane, Wilmslow,
Cheshire, SK9 5AF,
United Kingdom

Postiosoite PL 800,
00521 Helsinki

Vaihde 029 56 66700

+44 (0) 303 123 1113

Faksi 029 56 66735

+44 (0) 1625 524510

Sähköposti tietosuoja(at)om.fi

Web <http://www.tietosuoja.fi/>

<https://ico.org.uk>

Liite 4: Privacy Notice for Scientific Research

**PRIVACY NOTICE FOR
SCIENTIFIC RESEARCH
General Data Protection Regulation of the EU (2016/679)
Articles 12–14 and 30
Date: 29th May 2020**

*Information on the processing of personal data in the research project entitled **Prayer in Judaism: Master's thesis survey on the perceptions concerning prayer among the Jewish population in Finland***

The research project entitled *Prayer in Judaism: Master's thesis survey on the perceptions concerning prayer among the Jewish population in Finland* involves processing of personal data. The purpose of this data protection notice is to provide information on the personal data to be processed, from where they are obtained and how they are used. Detailed information on the rights of data subjects will be provided at the end of this notice.

Your participation in the research project and provision of personal data are voluntary. If you do not wish to participate in the project or you wish to withdraw from it, you can do so without any negative consequences.

1. Data Controller

Juha Karhu
Haapaniemenkatu 12 a 30
00530 Helsinki
Tel.: +358 45 331 8461
Email: juha.p.karhu@helsinki.fi

2. Data Processors

A data processor is an entity that processes personal data on behalf of the Data Controller and acts in accordance with the instructions given by the Data Controller (Article 28, GDPR). In this study there is an external processor of personal data, SmartSurvey Ltd, which is a UK-based provider of online survey tools and digital data collection methods, guided by their own [Privacy Policy & Notice](#) (current measures from top to middle of the page). As a processor of personal data, SmartSurvey Ltd provides cloud-based tools for collecting and storing personal data and sets the security environment of the online part of the survey. SmartSurvey Ltd is

[ISO 27001](#) certified and “[Cyber Essentials Plus](#)” certified (UK National Cyber Security Centre / IASME), and the browser cookie policies of their website are comprehensive.

SmartSurvey Ltd		
Basepoint Business Centre,	Customer Care	+44 (0) 1684 342 400
Oakfield Close, Tewkesbury,		support@smartsurvey.co.uk
Gloucestershire, GL20 8SD,	Legal Team	legal@smartsurvey.co.uk
United Kingdom	DPO	+44 (0) 1684 342 405
		hah@smartsurvey.co.uk
VAT number: GB 840 574 625	www	https://www.smartsurvey.co.uk

3. Contact person and principal investigator

Contact person in matters concerning the research project, principal investigator:

Name:	Juha Karhu
Faculty/department/unit:	Faculty of Arts (Middle Eastern Studies)
Address:	Haapaniemenkatu 12 a 30, 00530 Helsinki
Phone:	+358 45 331 8461
Email:	juha.p.karhu@helsinki.fi

Supervisor:

Name:	PhD Riikka Tuori
Faculty/department/unit:	Faculty of Arts (Middle Eastern Studies, Department of World Cultures)
Address:	PL 59 (Unioninkatu 38), 00014 University of Helsinki
Phone:	+358 50 448 8618, +358 29 412 4108
Email:	riikka.tuori@helsinki.fi

4. Contact details of the data protection officer

The principal investigator has been told by a legal advisor that for an individual Master’s thesis there is no need to have a designated data protection officer appointed. The principal investigator (the data controller / contact person of the study) can provide more information on matters related to this research.

5. Description of the research project and the purpose of processing personal data

The purpose of this survey is to map perceptions related to prayer and to look at the various forms of prayer among adult Finnish Jews.

The survey is the basis for principal investigator’s Master’s thesis, which the principal investigator does in the University of Helsinki’s Middle Eastern Studies study program, under the guidance of PhD, University Lecturer Riikka Tuori. Originally, this project started at the Department of Semitic Languages and Cultures at University of Helsinki, directed by Prof. Tapani Harviainen (pilot 2001, seminar 2008). The research and analysis material in principal investigator’s Master’s thesis consists of the responses given in this survey.

6. Personal data included in the research data

The study collects and stores perceptions related to prayer and religiosity, which the respondents are asked from many different angles. The study also maps respondents' own assessments of the prevalence of certain religious activities in their own life. In addition, the following personal and background information of the respondents is asked:

- Age (response options: five age groups)
- Do you live in Finland? (response options: yes, no, I don't know)
 - [If outside Finland: In which continent or state do you live?]
- Do you consider that you belong to a certain religion?
 - [If the religion is other than Judaism: Which religion do you consider that you belong to?]
- Do you consider yourself as belonging to a certain Jewish religious movement or denomination?
- Which of the following religious movements or denominations in Judaism do you think you mostly belong to?
- Gender (response options: woman, man, I don't want to say)

After the survey is completed the respondents are presented the option to answer four additional background questions, which are labelled as “risk of identification”:

- Were you born as a Jew?
- Did you receive a Jewish upbringing?
- Have you studied in a Jewish school?
- Are you a member of a Jewish congregation?

The respondent should note that under the General Data Protection Regulation (GDPR), personal data do not only mean names, personal identity codes, contact details and other direct identifiers, but also indirectly identifiable data (such as data that can be made identifiable by combining them with data available elsewhere). For example, if the identity of a person participating in a survey is known, all of his or her responses are to be considered personal data because they are linked to an identified person. Likewise, “anonymous” responses may still be personal data if the identity of the respondent can be deduced from the responses. Pseudonymised data are also personal data. Further information on personal data and identification can be found on the website of the Finnish Social Science Data Archive:

<https://www.fsd.tuni.fi/aineistonhallinta/en/anonymisation-and-identifiers.html>

7. Sources of personal data

Principal investigator (Data Controller)

The principal investigator has not been provided with the contact details of persons who could respond to this study, so, in principle, the principal investigator does not know who the respondents are or even could be. This imposes certain limitations on how the survey can be carried out because, due to a lack of contact information, it is not possible to send mass invitations by e-mail or traditional mail (because the recipients or their contact information are

not known). In the online survey³²⁹ the "Anonymous Survey" option is enabled, which means that the IP addresses of the respondents are not combined with the answers provided by the respondents, and thus the IP addresses are not included in the survey material even in its "raw" format.³³⁰

The survey is answered anonymously, and the principal investigator will treat your responses with absolute confidentiality. After the material has been collected, any information that allows the identification of an individual respondent is due to be [removed](#). In principal investigator's Master's thesis, the results are presented mainly as statistical entities from which individual respondents cannot be identified.

Moreover, the principal investigator has a firm intention in his study to make it sure that the identification of an individual respondent will be irreversibly prevented, so that under no circumstances, even by comparing or combining responses, could the identity of a respondent be inferred.

Online: The Data Processor (SmartSurvey)

When the respondent arrives on the SmartSurvey website, session-related cookies are stored in the web browser, which are used while the browser used is open (and deleted when the browser is closed). In the device used by the respondent on the SmartSurvey website persistent cookies are also stored, which are small text files that remain on the device after the browser is closed. For a list of third-party cookie setters, please visit <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>. These browser cookies are not part of the responsible researcher's research project, but are created on the devices of SmartSurvey website's visitors. For more information on SmartSurvey's cookie policies and the criteria for setting them, please contact data processor (SmartSurvey), or visit their [Privacy Policy & Notice](#) page.

8. Legal grounds for the processing of personal data

Personal data are processed on the following basis (Article 6.1, GDPR):

- Task carried out in the public interest (Article 6.1(e), GDPR):
 - Scientific or historical research purposes or statistical purposes, which are proportionate to the objective of public interest pursued. (Finnish Data Protection Act 4 § 1.3)
 - Archiving of research material and cultural heritage material (Finnish Data Protection Act 4 § 1.4)
- "The data subject has given consent to the processing of his or her personal data for one or more specific purpose" (Article 6.1(a), GDPR). The withdrawal of consent does not affect the lawfulness of processing based on consent before its withdrawal.
- "Compliance with a legal obligation to which the controller is subject" (Article 6.1(c), GDPR)
- Fulfilment of the legitimate interests pursued by the controller or by a third party (Article 6.1(f), GDPR) Specify the legitimate interest:

³²⁹ In English: <https://www.smartsurvey.co.uk/s/prayer2020>

In Finnish: <https://www.smartsurvey.co.uk/s/rukoilu2020>

³³⁰ For further information about the "Anonymous Survey" option, please see <https://help.smartsurvey.co.uk/article/anonymous-responses>

9. Sensitive personal data

The following special categories of personal data (i.e. sensitive data), as defined in Article 9.1 of the GDPR, will be processed in this research:

- Racial³³¹ or ethnic origin
- Political opinions
- Religious or philosophical beliefs (Article 9.2(a), GDPR); (Article 9.2(j), GDPR); (Finnish Data Protection Act 6 § 1.7)
- Membership of a trade union
- Genetic data
- The processing of biometric data for the purpose of uniquely identifying a natural person
- State of health
- Sexual behaviour or orientation of a natural person

The prohibition of processing special categories of personal data will be deviated from on the following grounds:

- “The data subject has given explicit consent to the processing of those personal data for one or more specified purposes” (Article 9.2(a), GDPR)
- Scientific or historical research purposes or statistical data analysis (Finnish Data Protection Act 6 § 1.7: The GDPR Article 9.1 shall not apply to the processing of data for the purposes of scientific research)
- “Archiving purposes in the public interest, scientific or historical research purposes or statistical purposes in accordance with [GDPR] Article 89(1) based on Union or Member State law which shall be proportionate to the aim pursued, respect the essence of the right to data protection and provide for suitable and specific measures to safeguard the fundamental rights and the interests of the data subject” (Article 9.2(j), GDPR)
- The data subject has manifestly made the personal data public (Article 9.2(e), GDPR)

10. Recipients of data

Principal investigator (Data Controller)

After the principal investigator has downloaded the research material from the Data Processor (SmartSurvey), those personal data are not transferred or disclosed to third parties outside the principal investigator.

Online: The Data Processor (SmartSurvey) – The Responses

The external Data Processor (SmartSurvey) is used in this study mainly to provide tools to collect personal data and to store the personal data securely and to set the security surrounding for the online part of this study. The SmartSurvey cloud based online service also includes basic data analysis tools for the principal investigator, but statistical analysis will mainly be conducted offline.

³³¹ “The use of the concept of race in the GDPR does not mean that the EU accepts any theories that aim to define the existence of different human races.” Source: <https://www.jyu.fi/en/university/privacy-notice/privacy-policy-of-the-university-of-jyvaskyla/guidelines-and-templates-for-research>

SmartSurvey (Data Processor) doesn't use survey responses for other purposes than carrying out the online service for the principal investigator (Data Controller). SmartSurvey only shares personal data with third parties, if that is necessary to carry out the services that the principal investigator (Data Controller) has requested, or if that procedure is mentioned in SmartSurvey's [Privacy Policy & Notice](#). Any third party SmartSurvey uses is subject to a data processing agreement (DPA), which contains at least the minimum requirements as set by in Article 28 of GDPR. SmartSurvey's Sub-Processors consists of UKFast.net Limited (UK), Iomart Group (UK), Mailjet SAS, Amazon Web Services EMEA Sarl and Cloudflare, Inc.³³²

On their [GDPR page](#), however, SmartSurvey mentions that "only employees with certain privileges can access your data with your permission in order to provide you with support, for fixing technical issues or other services that you have expressly requested. All SmartSurvey employees have signed confidentiality provisions and are trained regularly on data protection and GDPR." On their [Terms of Use](#) page SmartSurvey mentions that "SmartSurvey will at all times limit access of Your Personal Data to its employees that have signed appropriate confidentiality agreements." About data storage SmartSurvey mentions on their [GDPR page](#) that "our servers are based in the UK. No one will access your data unless they have the credentials to access your account, you publish that data, or our staff for the purposes of providing you support or fixing a technical issue. Our staff are all UK based."³³³

Online: The Browser Cookies

When entering the SmartSurvey website, a series of cookies, which are small bits of data, are stored on the device used to enter the site. The cookies will be stored for a range of time, depending what each of them was set to do and what purpose do they serve. Among the most persistent third-party cookies that are set on the SmartSurvey website are Google, VWO, Facebook, Hubspot, Microsoft and Application Insights. For more information on SmartSurvey's cookie policies and the criteria for setting them, please contact data processor (SmartSurvey), or visit their [Privacy Policy & Notice](#) or <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies> pages.

This survey managed by principal investigator (Data Controller) doesn't include a policy to ensure the survey can't be responded multiple times with a single device, reducing the number of browser cookies set by the data processor (SmartSurvey). This decision was taken in full knowledge that it could undermine the scientific value of the study. Thus, the principal investigator lowered the reliability of the results to have each respondent receive one less browser cookie to be troubled with.

11. Transfer of data to countries outside the European Economic Area

Principal investigator (Data Controller)

After the principal investigator has downloaded the research material from the Data Processor (SmartSurvey), those personal data are not transferred or disclosed to countries outside the European Economic Area. The processing of that personal data takes place in Finland.

³³² For more information about these Sub-Processors, please see <https://www.smartsurvey.co.uk/sub-processors>.

³³³ Source: <https://www.smartsurvey.co.uk/gdpr> under the headers "What Physical and Infrastructure measures are in place?" and "Where do you store data?"

Online: The Data Processor (SmartSurvey) – The Responses

The personal data, which SmartSurvey (Data Processor) receives, may be processed, transferred and stored to outside of the EEA. Transfers of data outside the EEA may pose risks to the data subject due to the lack of the decision on the adequacy of the level of data protection and due to the lack of appropriate safeguards. However, SmartSurvey in their [Privacy Policy & Notice](#) claims that when data is transferred outside the EEA, they will make the transfer in compliance of Chapter 5 of GDPR (Articles 44–50, GDPR), and if the transfer is made to a country that is not subject to an adequacy decision by the EU Commission, the transfer will be made subject to an appropriate safeguard. Yet on their [GDPR page](#), however, SmartSurvey mentions under a header Secure, UK-Based Data Storage that “All the data collected on behalf of our users is kept in the UK in a secure data centre.” That is not replicated on SmartSurvey’s [Privacy Policy & Notice](#) or SmartSurvey’s [Terms Of Use](#) pages, which is kind of, for the lack of a better word, “Smart”. Furthermore, as per above, on their [GDPR page](#), SmartSurvey mentions that “Our servers are based in the UK”, and on their [Terms of Use](#) page SmartSurvey mentions that “SmartSurvey provides you the Service from the United Kingdom”. In SmartSurvey’s [guide to data security & compliance](#) it’s mentioned that “SmartSurvey is UK hosted, and our entire team is UK based. You can be confident that we comply from a storage and transfer perspective, and all data is only accessed by UK staff”, but on the other hand the document states that “this eBook is for general informational purposes only and is not intended to be legal advice and does not imply a lawyer client relationship. (...) SmartSurvey Ltd is not responsible for any incorrect or inaccurate information”³³⁴, which is, again, “Smart”. The data transfers outside the EEA may also involve the sub-processors used by SmartSurvey, cf. Section 10. Recipients of data.

Online: The Third Party Cookies

Some third party cookies that are used on the SmartSurvey website may transfer personal data outside of the EEA, where for example, the IP addresses are stored and anonymised. SmartSurvey in their [Privacy Policy & Notice](#) claims that when that occurs, they comply with Chapter 5 of the GDPR (Articles 44–50, GDPR), “which ensures that the transfer is subject to appropriate safeguards if it is not transferred to a country that has been conferred an adequacy decision by the EU Commission” (sic).

The question about the respondents’ [IP addresses](#) in the principal investigator’s view crystallises the dichotomy between scientific data processing and commercial data gathering. Even if principal investigator doesn’t know or doesn’t even want to know, who the respondents are, and doesn’t receive the respondents IP addresses, Google Analytics, for example, via browser cookies, receives the respondents’ IP address information and stores it for 9 months after which the IP addresses are anonymised at Google premises by removing a part from the IP address. For the other information that Google collects via browser cookies (such as browser type, browser language, the date and time of the website was accessed) and one or more cookies that may uniquely identify an individual browser, are kept 18 months somewhere in the Google premises – and this is considered to be a standard practice, as is described in more detail in SmartSurvey [Privacy Policy & Notice](#) and on the page <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>

³³⁴ Source:

https://files.smartsurvey.io/3/0/HNNU6DXM/SmartSurvey_Choosing_a_Software_Vendor_Data_Security_and_Compliance_2019.pdf

12. Automated decision-making

The research project involves no automated decision-making and the personal information collected is not used for automated decision making. As far as IP addresses and their processing are concerned, the data controllers of that personal data are, for example, SmartSurvey and Google, and you can ask them, for example, on the basis of some of the subsections mentioned in Chapter 16.

13. Protection of personal data

The Data Processor (SmartSurvey) is [ISO 27001](#) certified and for the past [five years](#) the company has been “[Cyber Essentials Plus](#)” certified (UK National Cyber Security Centre / IASME). On their [Privacy Policy & Notice](#) page SmartSurvey mentions that they have “active security measures to ensure that we are compliant with all data we process in accordance to data privacy legislation as applicable to the UK”, and on their [Terms of Use](#) page SmartSurvey mentions that “SmartSurvey will at all times comply with the Data Protection Laws.”

In this survey, The SmartSurvey "Anonymous Survey" option is enabled, so the IP addresses of respondents are not stored in the response information.³³⁵ There are, however, Google Analytics and Google Tag Manager active on the SmartSurvey site, which are used to gather site performance reports and to display ads, for example.³³⁶ Those services work by setting various cookies in the user's browser as discussed above. If you'd like to check or change your browser's cookie settings, here are help sites for some of the most common browsers.

Browser	Link
Google Chrome:	https://support.google.com/chrome/bin/answer.py?hl=en-GB&answer=95647&p=cpn_cookies
Microsoft Edge:	https://support.microsoft.com/en-gb/help/4468242/microsoft-edge-browsing-data-and-privacy-microsoft-privacy
Mozilla Firefox:	https://support.mozilla.org/en-US/kb/block-websites-storing-cookies-site-data-firefox
Cookie settings in other browsers:	https://www.aboutcookies.org/how-to-control-cookies/

One way to reduce the amount of extra data leakage in the online portion of this survey for an individual respondent is to use a strict cookie policy in the browser whilst answering these questions or to use a browser, which isn't normally used. However, disabling all cookies in the cookie settings may prevent from navigating from one page to another. The SmartSurvey website is optimised for computer, tablet and smartphone users.

In the offline part of this study (i.e. after principal investigator has acquired the research dataset from the Data Processor) personal data included in the research material at that stage of this study will be kept in the possession of the principal investigator or kept protected so that only one person, the principal investigator, can access them.

³³⁵ please see “7. Sources of personal data” above.

³³⁶ For a more detailed breakdown of these services and their use, please see SmartSurvey's Privacy Policy & Notice: <https://www.smartsurvey.co.uk/privacy-policy> and <https://www.smartsurvey.co.uk/how-we-use-cookies>

The personal data processed in the offline part of the study will be protected by means of

- Username and password
- Registration/log of use
- Access control (physical facilities)
- Encryption
- Two-factor identification
- Other, please specify:

Physical material (e.g., data in paper form or other tangible form) will be protected using the following: The space, where the material is stored, is a locked facility.

Processing direct identifiers

- The data collector collects the personal data without direct identifiers (data will be anonymised further when they are generated. The ultimate goal is that persons couldn't be identified from the research material. The anonymisation process continues until the publication of the principal investigator's Master's thesis).
- Direct identifiers will be removed during the analysis stage and kept separate from the analysed research data (pseudonymised data).
- The data will be analysed using direct identifiers, because (reason):

14. Duration of the processing of personal data in this research project:

The material collected in the survey will be destroyed as soon as possible after the review of principal investigator's Master's thesis. The data from the backups of SmartSurvey online survey platform will be deleted within 30 days after the request has been received. During that one month period the data are considered "beyond use". The principal investigator's Master's thesis, which will be completed on the basis of this survey, is a public work ([Helda database](#), [E-Thesis database](#)) and the final date for submission is 10.11.2020.

15. Processing of personal data when the research project ends

- The research data will be deleted
- The research data will be kept for the purposes of validating or replicating the results of this research project:
 - without identifiers identifiers included
- The research data will be kept for later, compatible scientific research in accordance with the requirements of the GDPR:
 - without identifiers identifiers included

The storage of research material shall comply with the criteria set out in Article 5 (1) (b) and (e) of the General Data Protection Regulation. The research material collected is intended to be used only for research and publication activities in this single study. Only one publication is intended to be released based on the "raw format" of the data. The deadline for the principal investigator to use the collected material for publishing activities is until the end of 2020, after which the collected material will be destroyed. What remains after the date when the online backups at data processor (SmartSurvey) are cleared, is what can be found in that one publication.

Naturally, if the principal investigator is able to anonymise the collected personal data in their entirety, such material will no longer be considered personal data and will not be subject to data protection regulations. It requires a case-by-case assessment to determine, whether a dataset is truly anonymous. For more information, please see e.g.

<https://tietosuoja.fi/en/pseudonymised-and-anonymised-data>

Where and for how long will the data be stored?

- Offline
 - Kept in the possession of the principal investigator or kept protected approximately until the end of the year 2020.
- Online
 - Retained on the SmartSurvey (Data Processor) online survey platform until 1st February 2021 at the latest (by which time the backups made by SmartSurvey have been destroyed), but the principal investigator estimates that he wishes to remove the data from the cloud service as soon as the survey has closed, and the data has been transferred offline. The entity reviewing the principal investigator's Master's thesis may have a say in this matter as well, but the complete erasure of the data will take place and that process will start by the end of 2020. The current Brexit transition period continues until the end of 2020, during which transfers of personal data to the UK will continue under the pre-transitional rules – the end of that transitional period may also affect the start of data deletion, which would bring forward the submission of the request for data erasure sent to SmartSurvey to the end of November 2020. <https://tietosuoja.fi/en/brexit-and-the-transfer-of-personal-data-to-the-uk>

16. Your rights

The contact person in matters related to research subjects' rights is the person stated in section 1 of this notice.

Rights of the data subjects

Under the General Data Protection Regulation, data subjects³³⁷ have the following rights:

- Right to withdraw consent (if processing was based on consent, Article 7: 1–3, GDPR)
 - Where processing is based on consent, “the data subject shall have the right to withdraw his or her consent at any time. The withdrawal of consent shall not affect the lawfulness of processing based on consent before its withdrawal. (...) It shall be as easy to withdraw as to give consent”.
- Right to access their personal data (Article 15, GDPR)
 - A data subject has the right to obtain from the controller a confirmation as to whether or not personal data concerning him or her are being processed, and also access to the personal data and to ask, for example, a copy of their personal data. Among the other topics, that the data subject may query and the data controller is obliged to give an answer, are purposes of the processing,

³³⁷ The register of this study is generated when the first respondent responds to this survey (online), or the principal investigator obtains a completed paper questionnaire. The register ceases to exist, when the original collected material is destroyed (approximately at the turn of the year 2020/2021), or if the material is anonymised in its entirety before that date.

categories of personal data collected, recipients of personal data, at least an estimation of how long period of time will the data be stored, what is the source of the personal information, the possible existence of automated decision-making, what is the logic behind the automated decision-making concerning the data subject, what kind of profiling is the data collector using on the data subject, if any, and what is the significance, purpose and probable outcomes from such profiling.

- Right to rectify their personal data (Article 16, GDPR)
 - A data subject has the right to have his or her personal data rectified or supplemented.
- Right to have their data erased and to be forgotten (Article 17, GDPR)
 - A data subject has the right to request a personal data erasure, and the data controller has to obey in certain cases without undue delay. Please see the original GDPR article 17 in more detail about those circumstances, since it mentions, for example, that if scientific research is likely to be rendered impossible or seriously impaired concerning the achievement of the objectives that were originally laid out, the right of data erasure of a data subject is practically non-existent or minimal (Article 17.3(d), GDPR).
- Right to restrict the processing of their personal data (Article 18, GDPR)
 - A data subject has the right to obtain from the data controller a restriction of processing of their personal data, for example just by contesting the accuracy of the collected personal data – and the data controller has to cease using the data for the duration of the data validation period and has to inform the data subject, when the cessation ends. This right may be used in various other circumstances, too, so please see the GDPR Article 18 for further details.
- Right to data portability (if processing was based on consent, Article 20, GDPR)
 - If a data controller is using automated means to process personal data, and if the processing is based on consent given by the data subject, a data subject has the right to receive his or her personal data in a structured, commonly used and machine-readable format and has the right to transmit those data to another controller, if that is technically feasible.
- Right to not to be subjected to automated decision-making (Article 22, GDPR)

A data subject has “the right not to be subject to a decision based solely on automated processing, including profiling, which produces legal effects concerning him or her or similarly significantly affects him or her”.
- Right to object to the processing of their personal data (Article 21: 1, 2–3, 6, GDPR), when legal grounds for processing is public or legitimate interest³³⁸
 - a) A data subject has the right to object at any time to processing of personal data concerning him or her, and the data controller has to cease processing the personal data, unless the data controller can demonstrate compelling legitimate grounds, which override the interests, rights and freedoms of the data subject.
 - b) If personal data, however, are processed for direct marketing purposes, the data subject has the right to object at any time to processing of personal data

³³⁸ cf. above “7. Legal grounds for the processing of personal data”, Article 6.1(e) or Article 6.1(f), GDPR.

concerning him or her for such marketing. “Where the data subject objects to processing for direct marketing purposes, the personal data shall no longer be processed for such purposes.”

- c) If personal data are processed for scientific or historical research purposes or statistical purposes pursuant to Article 89(1), the data subject has the right to object to processing of personal data concerning him or her, unless the processing is necessary for the performance of a task carried out for reasons of public interest.

However, data subjects cannot exercise all their rights in every circumstance. The circumstances are affected by, for example, the legal basis for processing personal data. Further information on the rights of data subjects in various circumstances can be found on the website of the Data Protection Ombudsman: <https://tietosuoja.fi/en/what-rights-do-data-subjects-have-in-different-situations>.

If data subjects cannot be identified

If the processing of personal data for research purposes does not require the identification of the data subject, and if the controller is unable to identify the data subject, the right to access, rectify, erase and restrict the use of personal data, as well as any notification obligations and the right to data portability do not apply, unless the data subject provides additional data enabling their identification (Article 11, GDPR).

The principal investigator asks you to note, that if the respondent wishes to delete his or her own information and be forgotten, then when contacting the principal investigator, he will then have to ask more about the answers given by the respondent, so that the principal investigator can identify the answers given among the other answers given and remove those answers from the research material. The answers given cannot be deleted by name or address, for example, as they have not come to the attention of the principal investigator.

Derogations from rights

The General Data Protection Regulation and the Finnish Data Protection Act enable derogations from certain rights of data subjects if personal data are processed for the purposes of scientific research and the rights are likely to render impossible or seriously impair the achievement of the research purposes. The need for derogations from the rights of data subjects will always be assessed on a case-by-case basis.

Right to appeal

You have the right to file a complaint with the supervisory authority of your permanent place of residence or employment, if you consider that the processing of your personal data has been carried out in breach of data protection laws. In Finland, the supervisory authority is the Office of the Data Protection Ombudsman.

If you consider that the Data Controller has breached the applicable data protection legislation in the processing of your personal data, you may report it to SmartSurvey legal team (legal@smartsurvey.co.uk), the ICO in the UK and the Office of the Data Protection Ombudsman. If you consider that the Data Processor (SmartSurvey) has breached any applicable data protection legislation in the processing of your personal data, you may report it to the Data Controller, the ICO in the UK and the Office of the Data Protection Ombudsman. If you consider

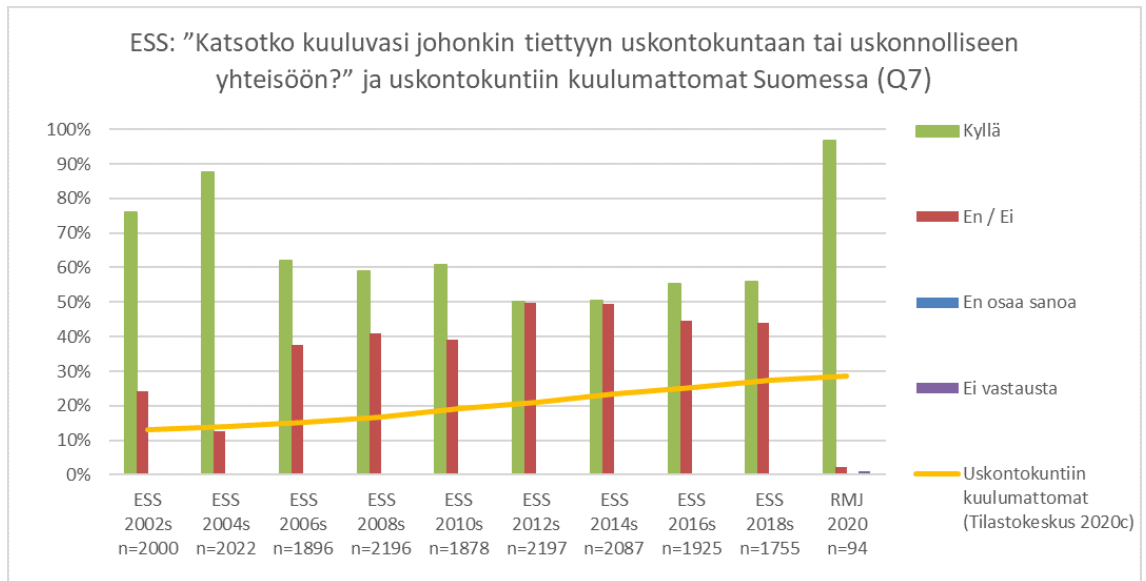
that both the Data Controller and the Data Processor (SmartSurvey) have breached the applicable data protection legislation in the processing of your personal data, you can report it to the ICO in the UK and to the Office of the Data Protection Ombudsman.

Contact details:

Office of the Data Protection Ombudsman		Information Commissioner's Office (ICO)
Street address	Ratapihantie 9 (6 th floor) 00520 Helsinki Finland	Wycliffe House, Water Lane, Wilmslow, Cheshire, SK9 5AF, United Kingdom
Postal address	PO Box 800, 00521 Helsinki	
Phone (switchboard)	029 56 66700	+44 (0) 303 123 1113
Fax	029 56 66735	+44 (0) 1625 524510
Email	tietosuoja(at)om.fi	
Web	http://www.tietosuoja.fi/	https://ico.org.uk

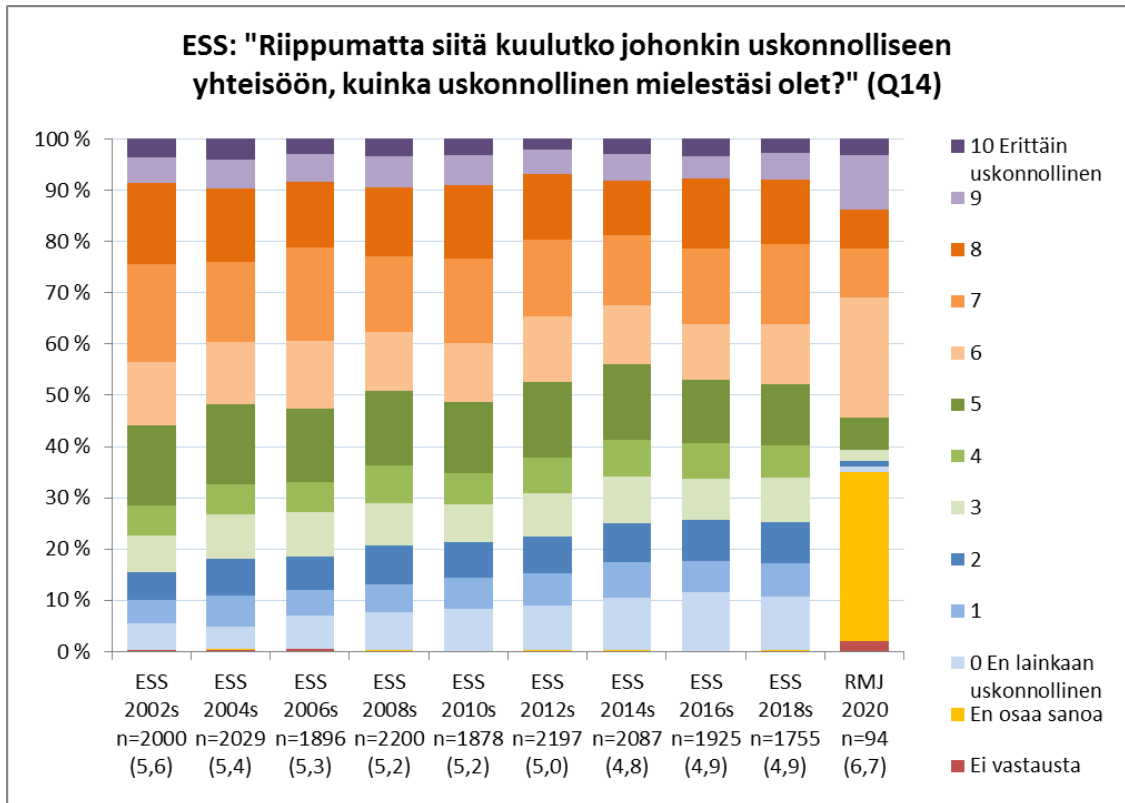
Liite 5: Kuvioita

Kuvio 29: Q7

Kuvio 29: "Katsotteko kuuluvanne johonkin tiettyyn uskontokuntaan?" (Q7), ESS:n vastaukset vuosina 2002–2018 ja uskontokuntiin kuulumattomien osuus Suomessa vuosina 2002–2019

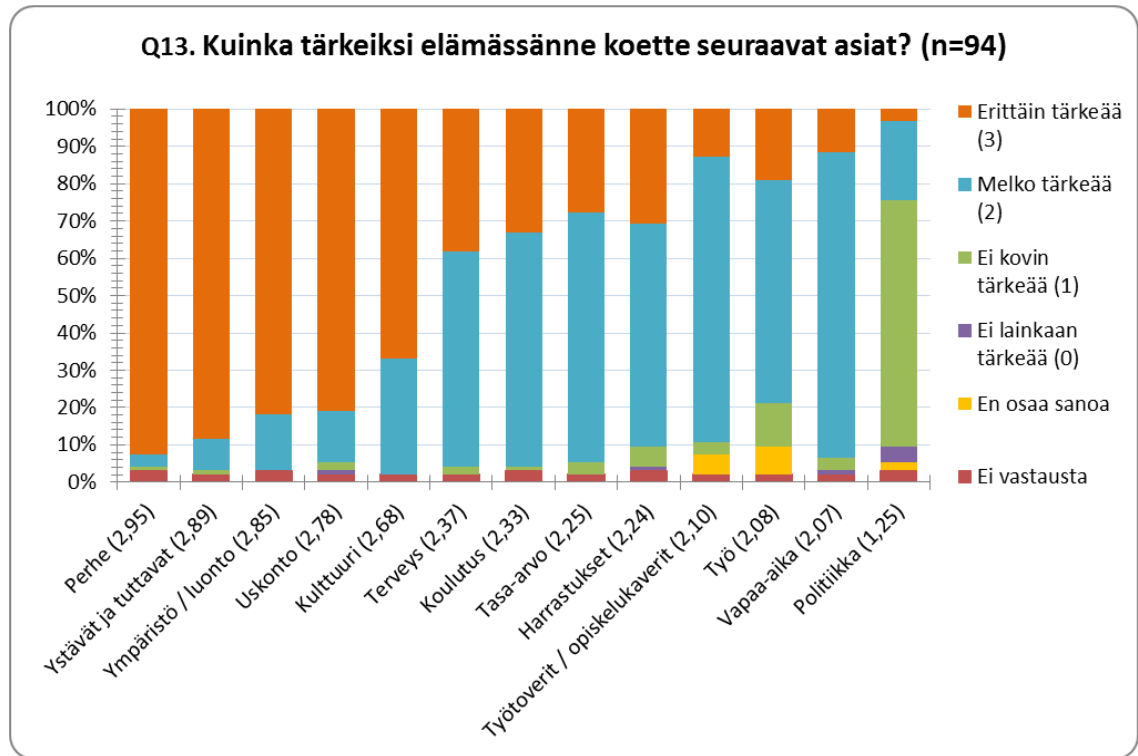
Kuvio 30: Q14

Kuvio 30: "Kuinka uskonnollinen mielestänne olette?" (Q14) ja ESS:n vastaukset vuosina 2002–2018

Kuvion 30 n-arvojen alapuolella suluissa olevat luvut ovat vastauksista laskettuja keskiarvoja.

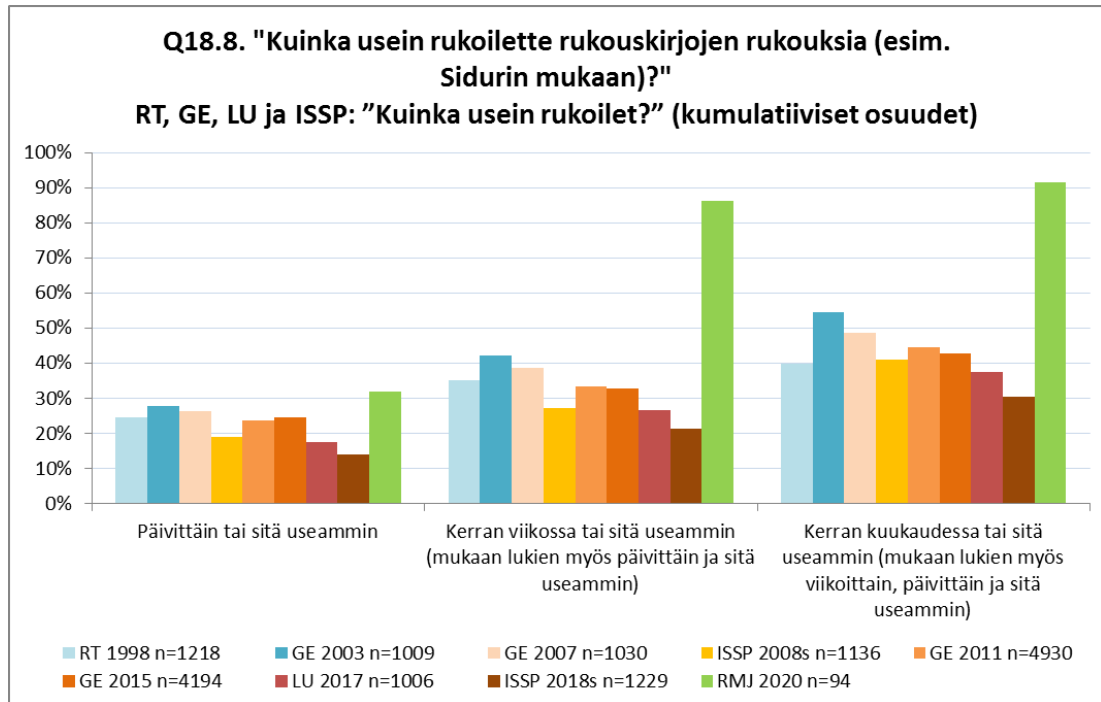
Kuvio 31: Q13

Kuvio 31: Vastaajien näkemyksiä elämän eri osa-alueiden tärkeydestä (Q13)

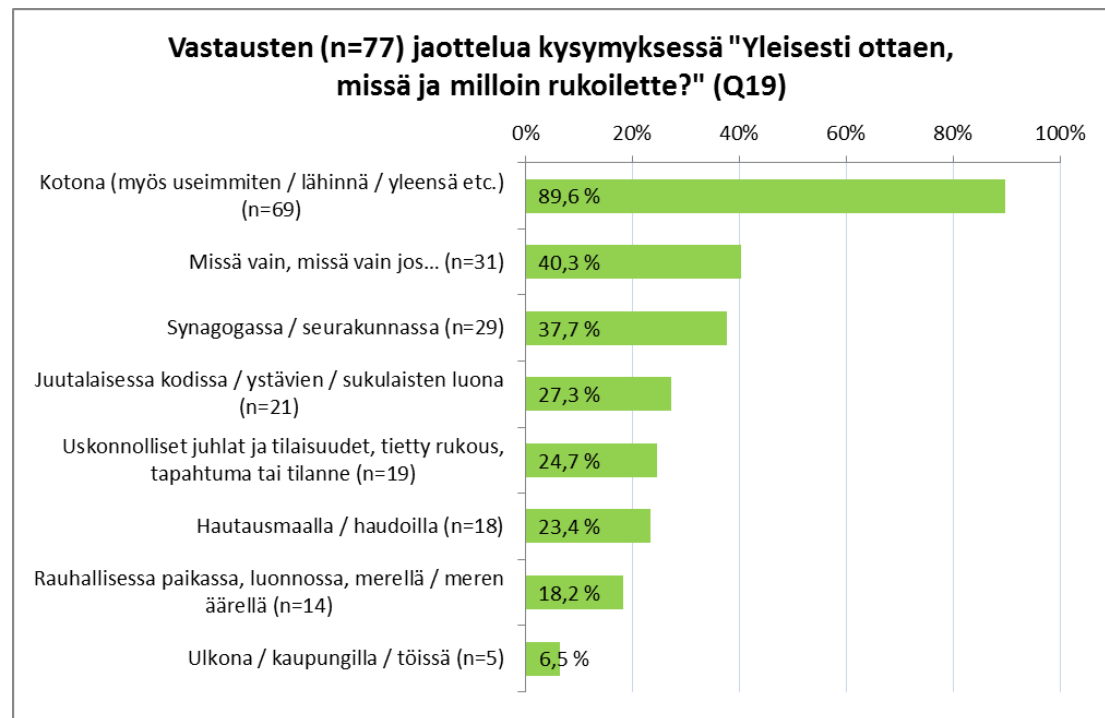
Kuviossa 31 elämäalueen nimen perässä oleva luku on tärkeyttä ilmaisevien vastausvaihtoehtojen keskiarvo, joka on muodostettu antamalla alenevassa järjestyksessä lukuarvot 0–3 tärkeyttä ilmaiseville vastausvaihtoehdoille, ja jakamalla ne kunkin vastausvaihtoehdon saamalla vastausmäärällä, eli luvuissa ei ole otettu huomioon ”En osaa sanoa” vastauksen antaneita eikä kysymyksen ohittaneita.

Kuvio 32: Q18.8

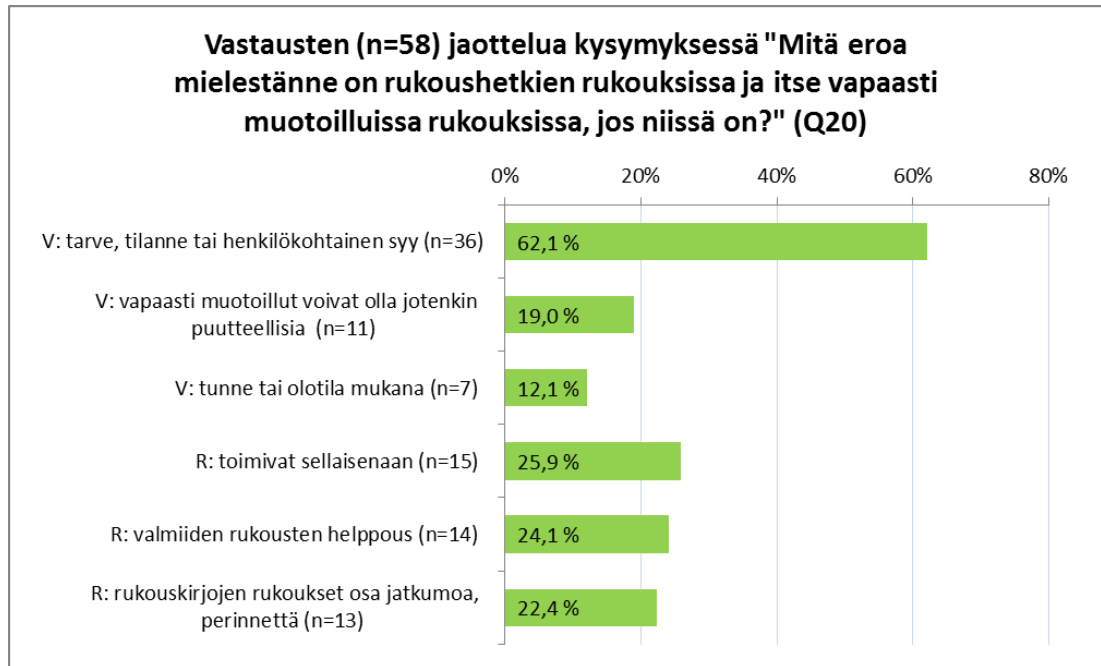
Kuvio 32: Vähintään päivittäin, viikoittain ja kuukausittain rukoilevien vastaajien kumulatiivisia osuuksia eri kyselytutkimuksissa (Q18.8, RT, GE, LU ja ISSP)

Kuvio 33: Q19

Kuvio 33: Rukoilupaikoista ja -tilanteista vastaajien keskuudessa (Q19)

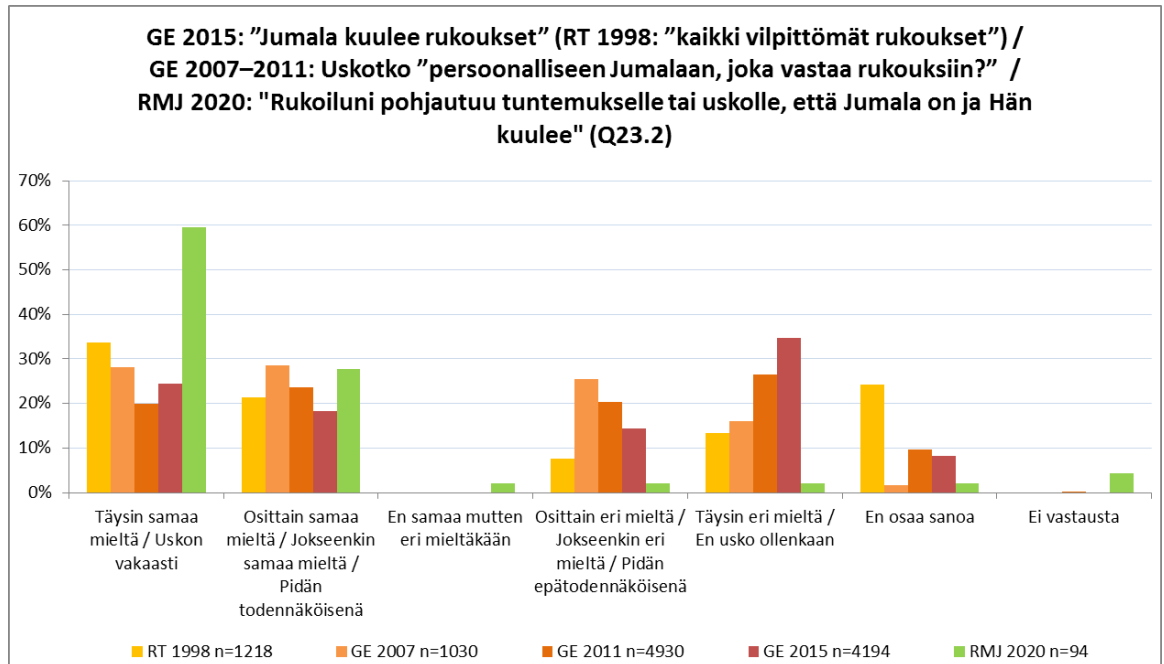
Kuvio 34: Q20

Kuvio 34: Vastaajien näkemyksiä rukoushetkien rukousten ja vapaamuotoisten rukousten välisistä eroista (Q20)

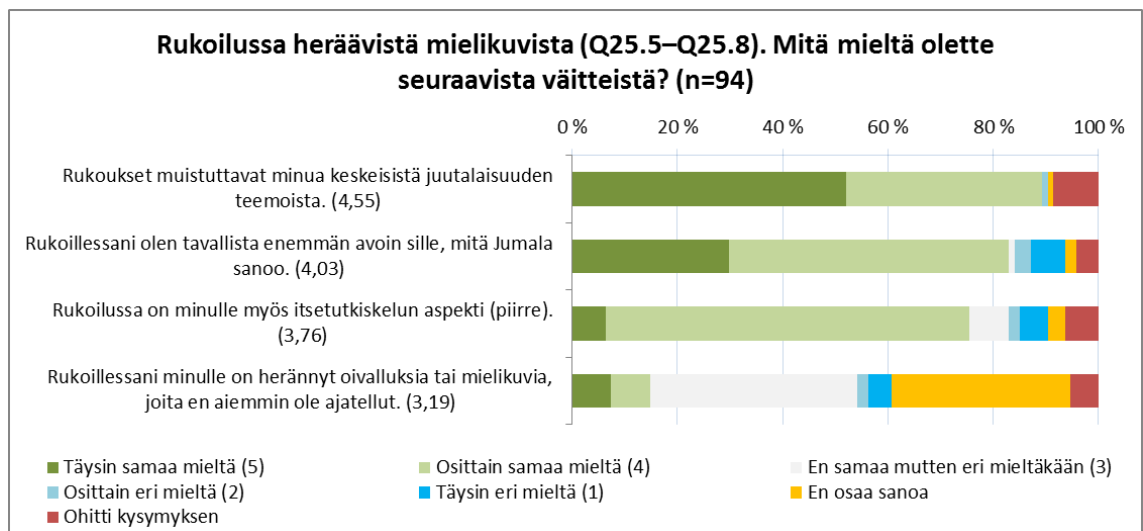
Kuvion 34 aihepiirien alussa kirjain V viittaa vapaamuotoisiin rukouksiin ja kirjain R rukoushetkien rukouksiin.

Kuvio 35: Q23.2

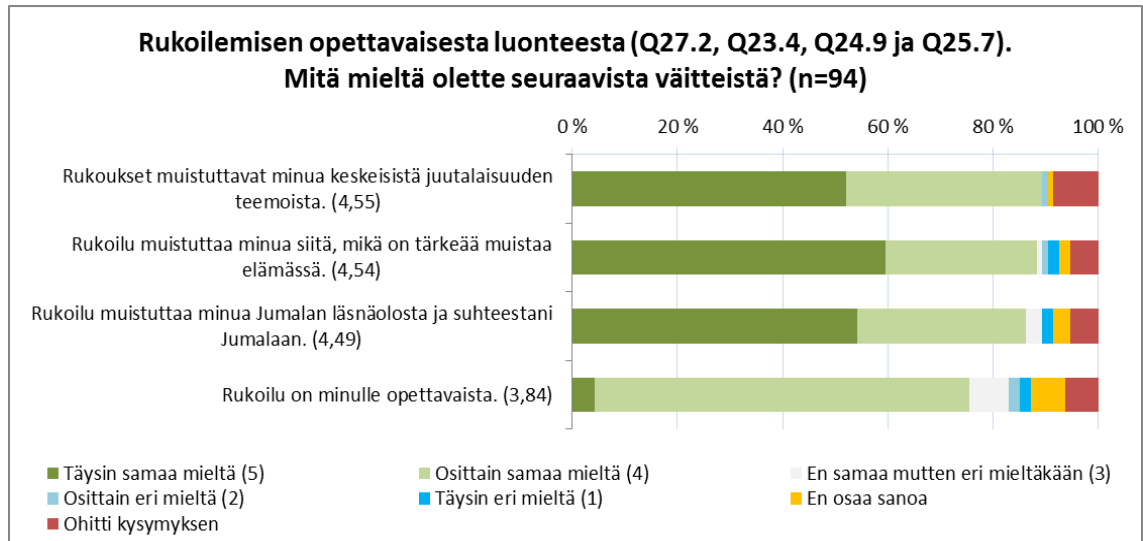
Kuvio 35: Vastaajien näkemyksiä siitä, kuuleeko Jumala rukouksia (Q23.2) ja GE:n tulokset vuosina 2007–2015 sekä RT:n tulokset vuonna 1998

Kuvio 36: Q25.5–Q25.8

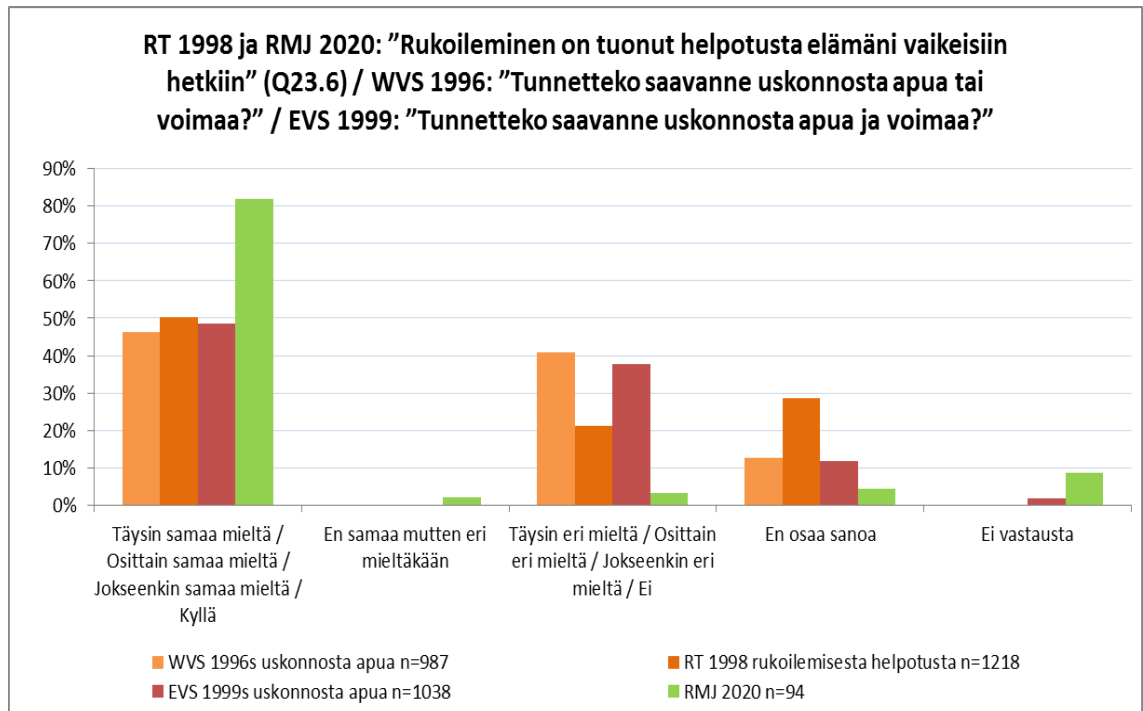
Kuvio 36: Rukoilussa heräävistä mielikuvista (Q25.5–Q25.8)

Kuvio 37: Q27.2 sekä Q23.4, Q24.9 ja Q25.7

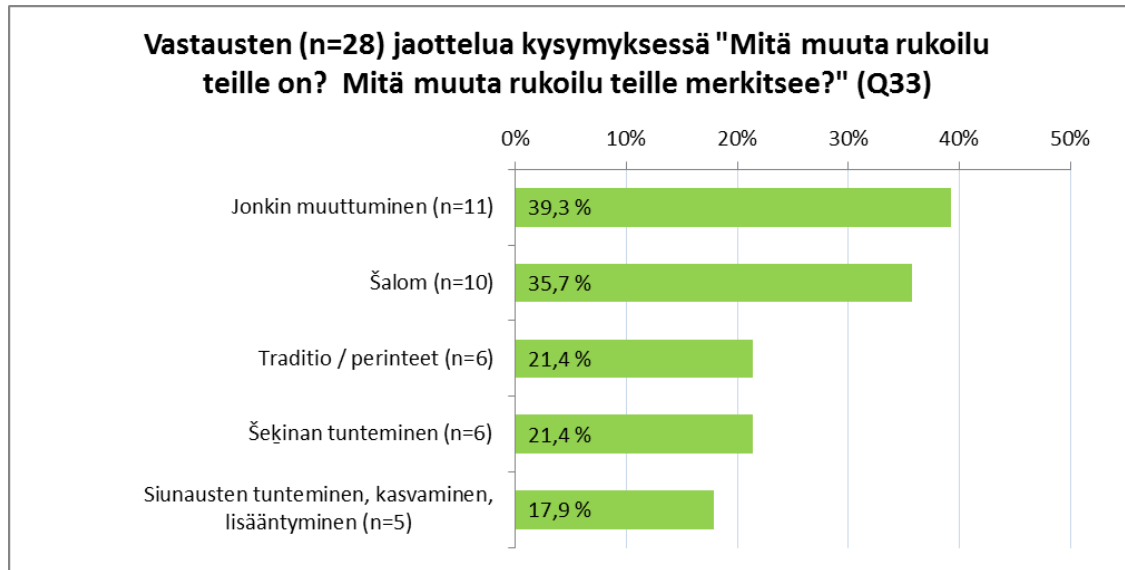
Kuvio 37: Rukoilemisen opettavaisesta luonteesta (Q27.2 sekä Q23.4, Q24.9 ja Q25.7)

Kuvio 38: Q23.6

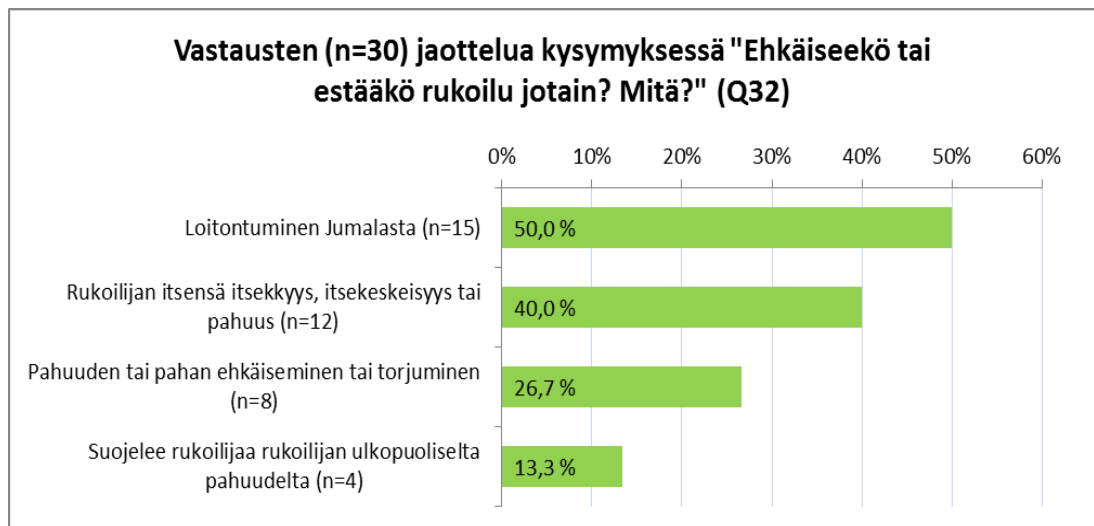
Kuvio 38: Rukoilemisen tuomasta helpotuksesta (RT 1998 ja Q23.6) sekä uskonnosta saatavasta avusta tai voimasta (WVS 1996 ja EVS 1999)

Kuvio 39: Q33 (avoin kysymys)

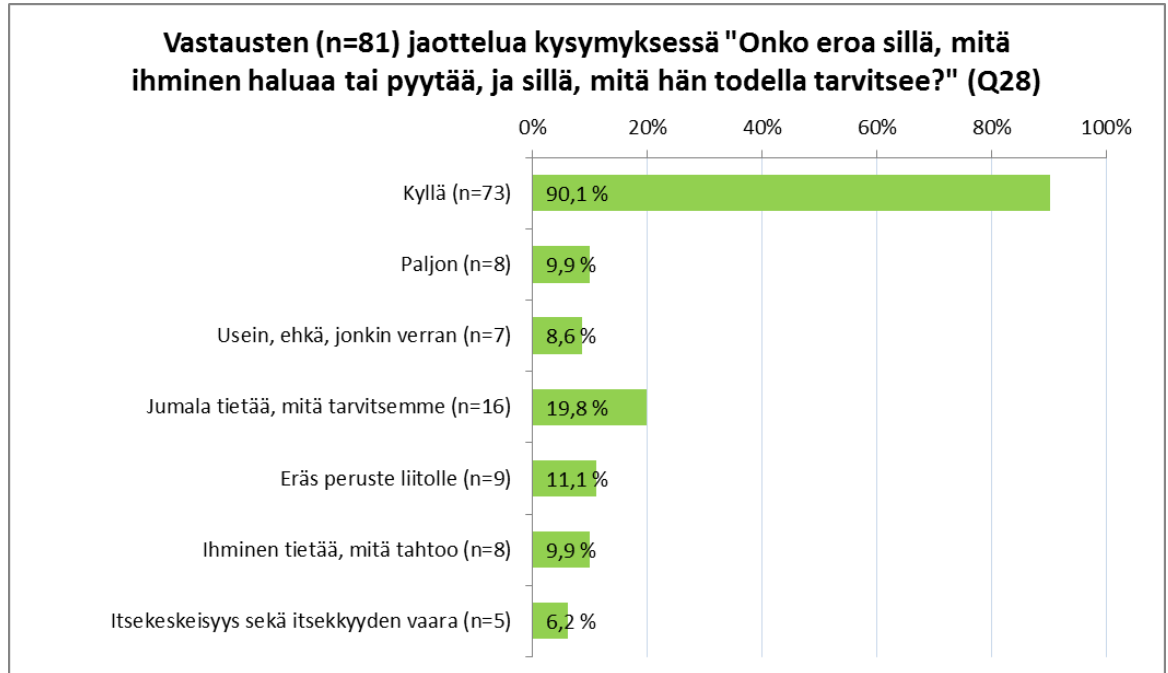
Kuvio 39: Vastaajien näkemystistä rukoilun merkityksestä (avoin kysymys Q33)

Kuvio 40: Q32 (avoin kysymys)

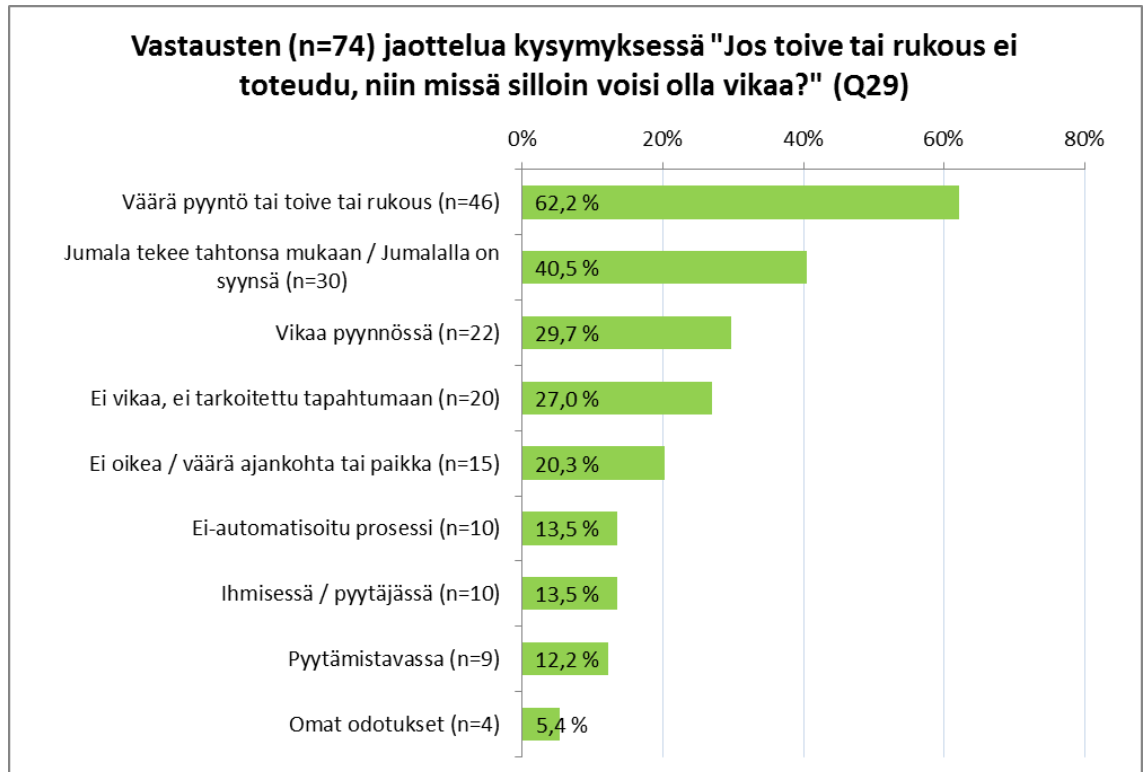
Kuvio 40: Vastaajien näkemyksiä siitä, mitä rukoileminen estää tai ehkäisee (avoin kysymys Q32)

Kuvio 41: Q28 (avoin kysymys)

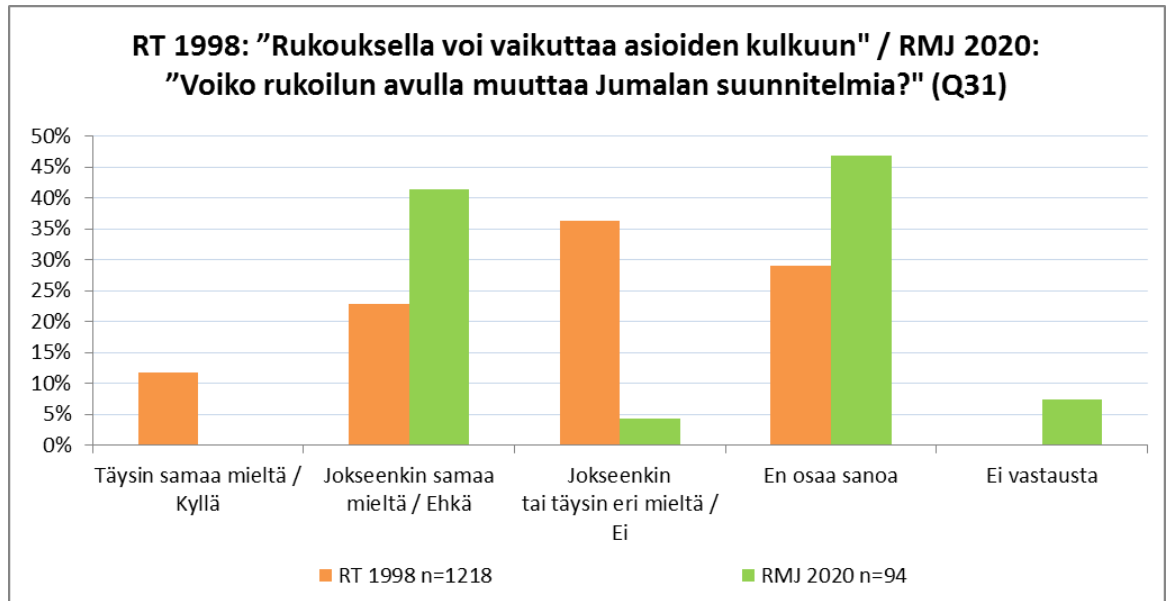
Kuvio 41: Vastaajien näkemyksiä haluamiseen, pyytämiseen ja tarvitsemiseen liittyen (avoin kysymys Q28)

Kuvio 42: Q29 (avoin kysymys)

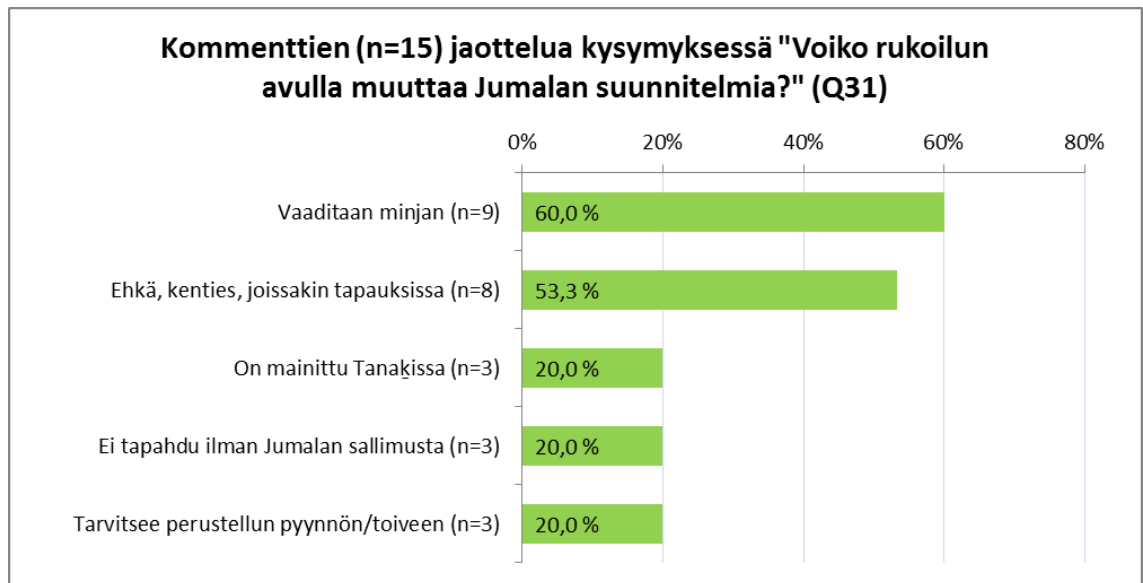
Kuvio 42: Vastaajien näkemyksiä pyyntörukousten toteutumattomuudesta (avoin kysymys Q29)

Kuvio 43: Q31

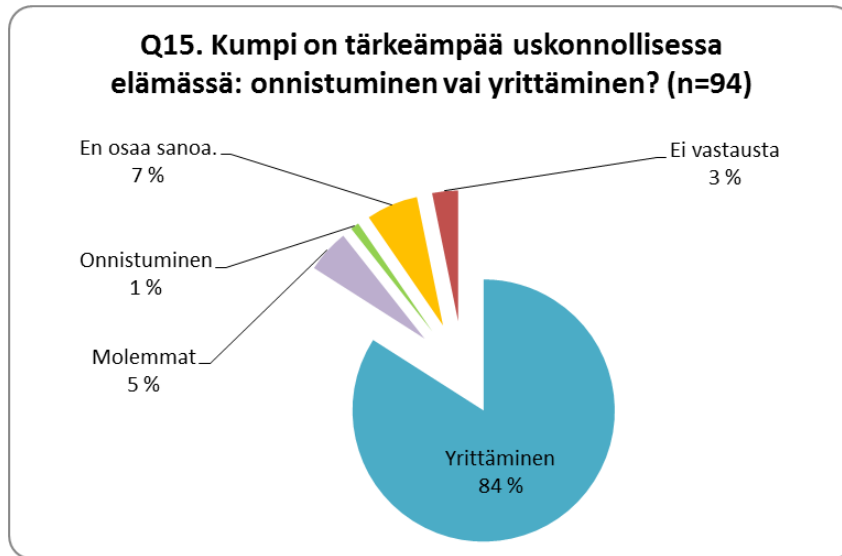
Kuvio 43: Rukoilun vaikuttavuudesta asioiden kulkuun (RT 1998) tai Jumalan suunnitelmiin (Q31)

Kuvio 44: Q31 (kommentit)

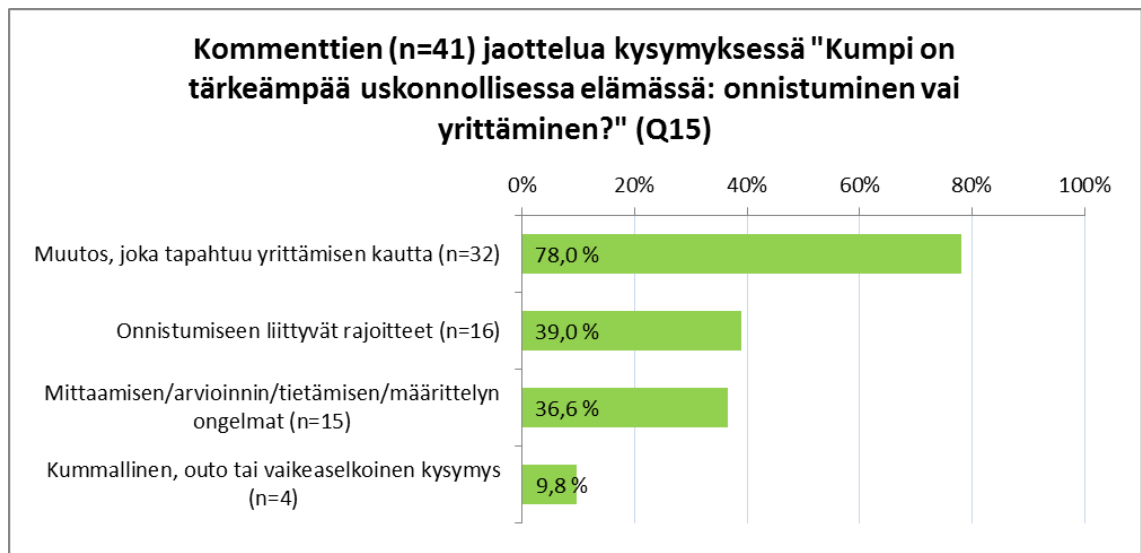
Kuvio 44: Vastaajien näkemyksiä Jumalan suunnitelmien muuttamisesta rukoilemisen avulla (kysymykseen Q31 annetut kommentit)

Kuvio 45: Q15

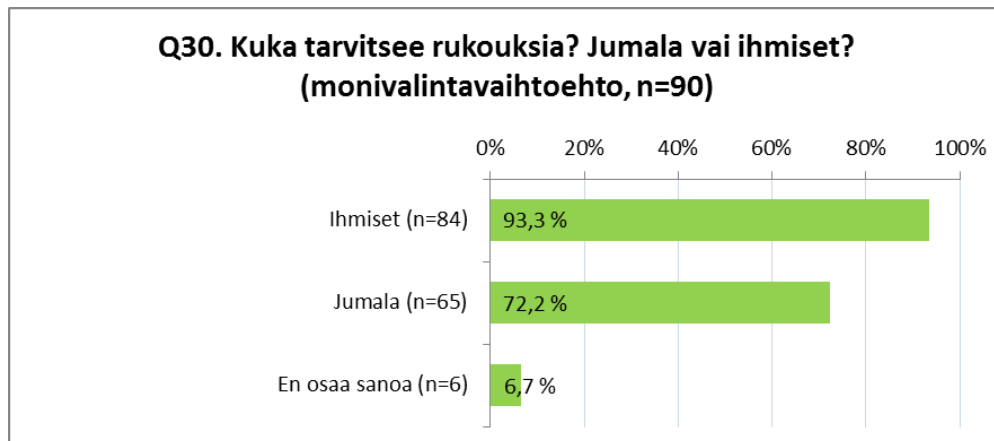
Kuvio 45: Uskonnollisessa elämässä onnistumisesta ja yrittämisestä (Q15)

Kuvio 46: Q15 (kommentit)

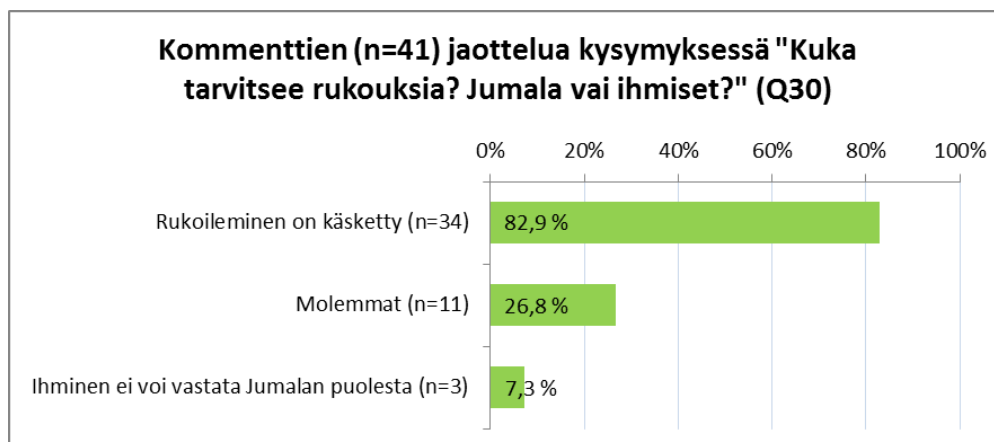
Kuvio 46: Vastaajien näkemyksiä onnistumisesta ja yrittämisestä uskonnollisen elämän yhteydessä (kysymykseen Q15 annetut kommentit)

Kuvio 47: Q30

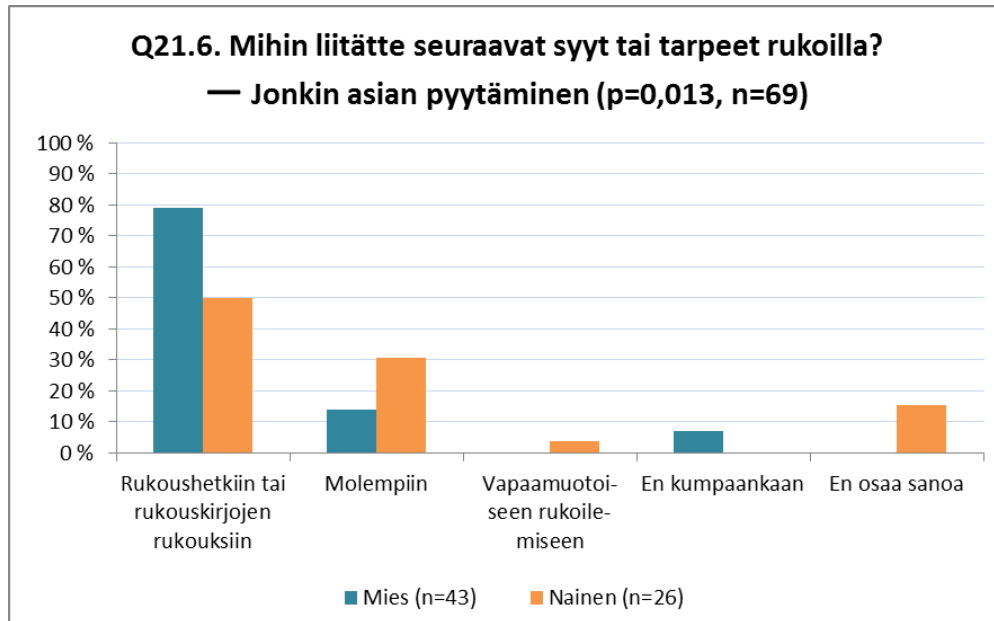
Kuvio 47: Vastausten jakauma monivalintakysymyksessä "Kuka tarvitsee rukouksia?" (Q30)

Kuvio 48: Q30 (kommentit)

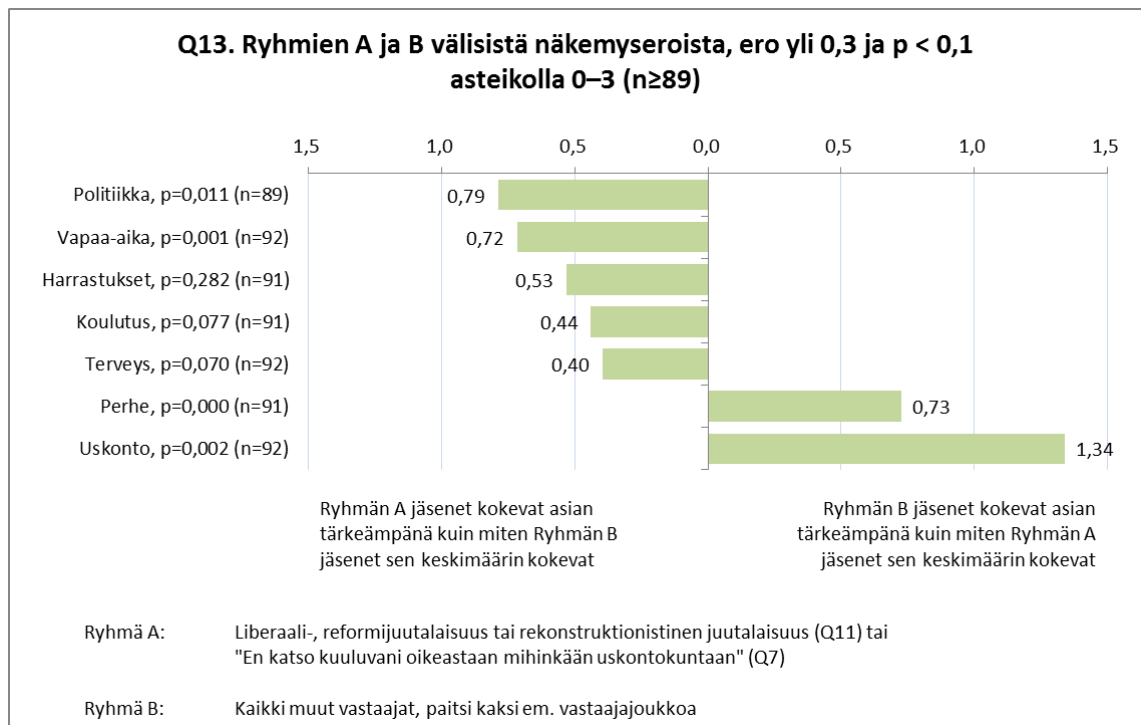
Kuvio 48: Vastaajien näkemyksiä siitä, kuka tarvitsee rukouksia (kysymykseen Q30 annetut kommentit)

Kuvio 49: Q21.6

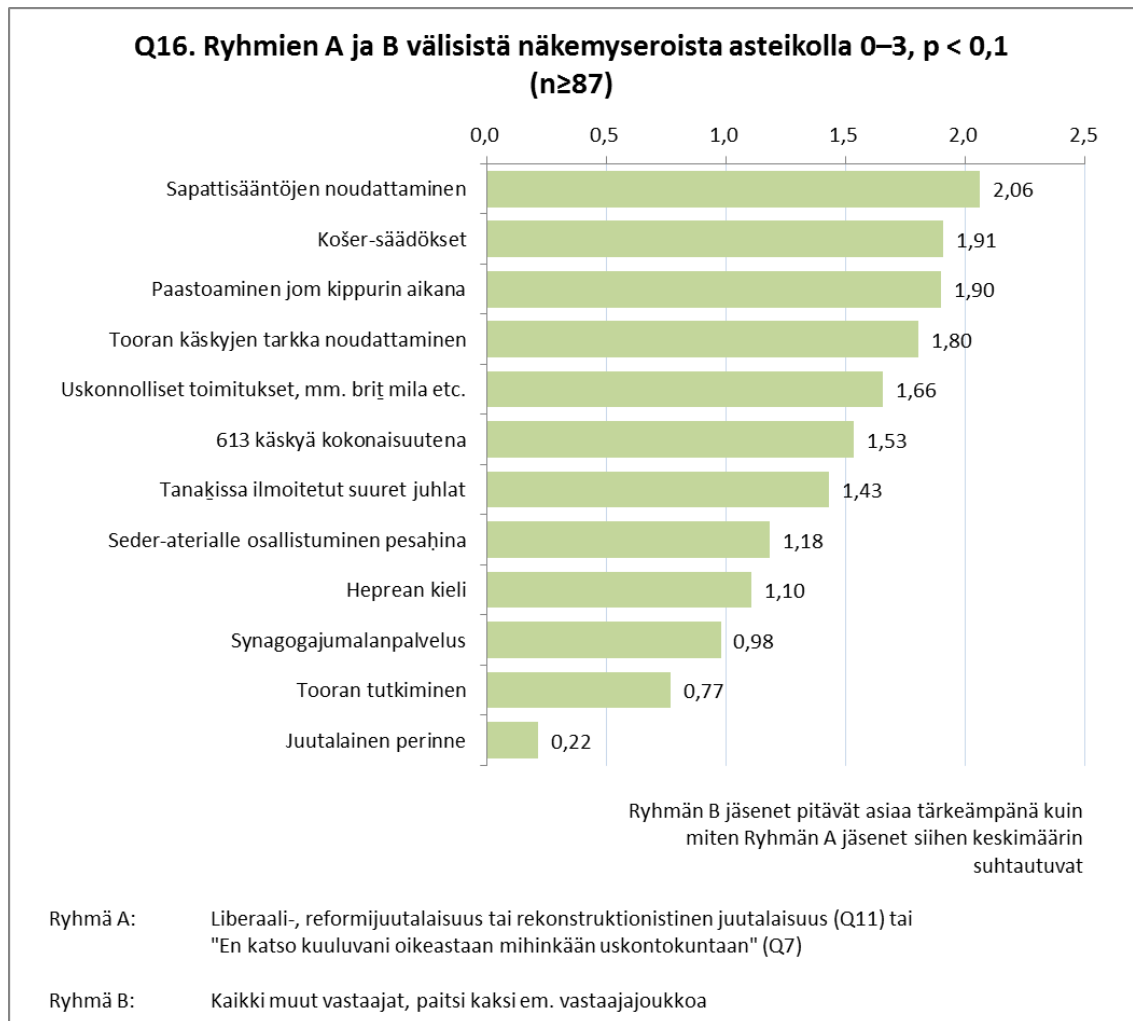
Kuvio 49: Näkemyksiä pyyntörukouksiin liittyen sukupuolittain tarkasteltuna (Q21.6)

Kuvio 50: Q13 (ryhmät)

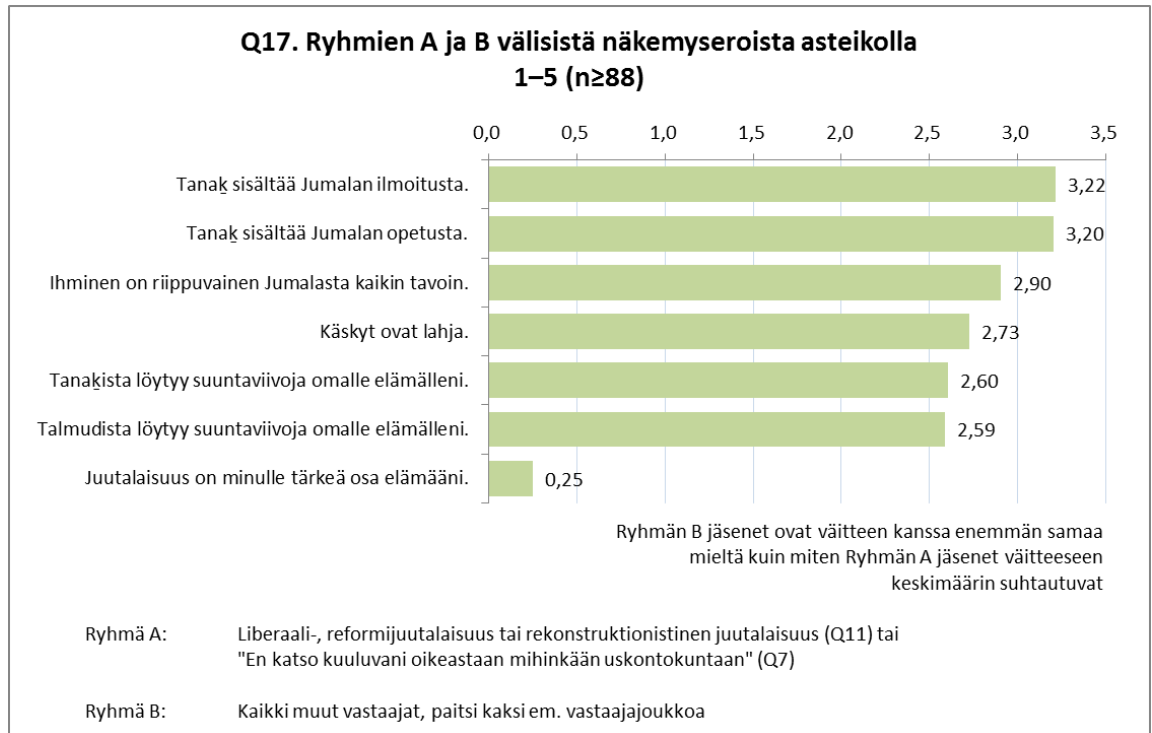
Kuvio 50: Ryhmien välisistä näkemyseroista eräisiin elämän osa-alueisiin liittyen (Q13)

Kuvio 51: Q16 (ryhmät)

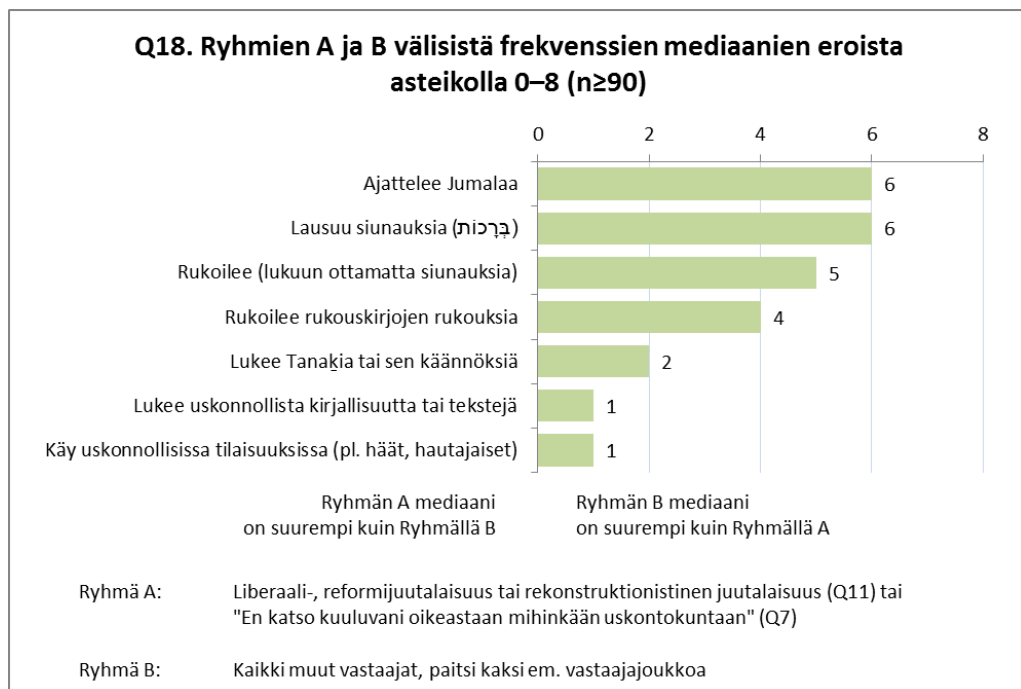
Kuvio 51: Ryhmien välisistä näkemyseroista koskien eräiden uskonnollisen elämän osa-alueiden tärkeyttä (Q16)

Kuvio 52: Q17 (ryhmät)

Kuvio 52: Ryhmien välisistä näkemyseroista dogmaattishenkisiä kysymyksiä koskien (Q17)

Kuvio 53: Q18 (ryhmät)

Kuvio 53: Ryhmien välisistä frekvenssien eroista koskien uskontoon liittyviä toimia (Q18)